

หนังสือเล่มแรกที่คุณควรอ่านโดยเร็วที่สุด

หน้าที่ของคน

เพื่อความอยู่เย็นเป็นสุขของทุกชีวิต

ประวัติ : ความเป็นมาของ

เรียบเรียงโดย...
เชมกะ-ผู้ก่อตั้งธรรมสภา

สำนักพิมพ์ธรรมสภา
สถาบันบัณฑิตธรรม

หน้าที่ของคน (ฉบับพิเศษ)

เชมกะ : เรียบเรียง

สถาบันหนังสือธรรม

จัดพิมพ์เพื่อเผยแพร่การทำหน้าที่ที่ถูกต้อง

การพิมพ์หนังสือธรรมเป็นอนุสรณ์ นอกจากเป็นการจัดทำสิ่งซึ่งมีประโยชน์ที่คงอยู่ยืนนานแล้ว ยังเป็นการบำเพ็ญธรรมทานที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า เป็นทานอันยอดเยี่ยมอีกด้วย ผู้ปฏิบัติเช่นนี้ชื่อว่าได้แสดงออกซึ่งญาติธรรม พร้อมไปกับการได้มีส่วนร่วมในการเผยแพร่ธรรมอันจะอำนวยประโยชน์ที่แท้จริงแก่ประชาชน

ท่านที่ประสงค์จัดพิมพ์หนังสือธรรมะที่ดี มีคุณภาพ เพื่อมอบเป็นที่ระลึกในทุกโอกาสของงานประเพณี อันเป็นการใช้จ่ายเงินให้เกิดประโยชน์สูงสุด โปรดติดต่อที่ **ธรรมสภา...**

๑/๕-๕ ถนนบรมราชชนนี ๑๑๙ แขวงศาลาธรรมสพน์ เขตทวีวัฒนา กรุงเทพฯ ๑๐๑๗๐

โทร. (๐๒)๔๔๑๑๕๘๘ โทรสาร. (๐๒)๔๔๑๑๕๖๔ หรือที่ www.thammasapa.com

การให้ธรรมะชนะการให้ทั้งปวง การรับธรรมะและนำไปปฏิบัติย่อมชนะการรับทั้งปวงเช่นกัน

คำนำในการพิมพ์

หน้าที่ของคน (ฉบับพิเศษ) พิมพ์ครั้งที่ ๑

พระเดชพระคุณ พระธรรมโกศาจารย์ (หลวงปู่พุทธทาสภิกขุ) แห่งสวนโมกขพลาราม ให้ความสำคัญอย่างหนึ่งของคำว่า “ธรรมะ” คือ “หน้าที่” ท่านกล่าวว่าชีวิตใดที่ไม่ปฏิบัติธรรม ก็คือชีวิตที่ปราศจากการทำหน้าที่อย่างถูกต้อง ย่อมไม่อาจมีชีวิตอย่างเป็นสุขได้ ทุกชีวิตมีกิจหน้าที่ต้องกระทำหลายด้าน ตั้งแต่ทำหน้าที่ทางร่างกาย ที่อวัยวะทุกส่วนต้องทำงานอย่างถูกต้อง หากบกพร่องไปที่ส่วนใดก็จะเกิดโรคภัยไข้เจ็บขึ้น และหากอวัยวะส่วนใดไม่ทำหน้าที่ ผลก็คือร่างกายนั้นก็ดำรงอยู่ไม่ได้ และต้องตายไปอย่างแน่นอน

คนเรานอกจากมีหน้าที่ต้องบริโภคน้ำ บริหาร และพักผ่อนให้พอดีแก่ความต้องการของร่างกาย เพื่อให้ร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์แล้ว ยังต้องรู้จักใช้ร่างกายนั้นให้เป็นประโยชน์ ปราศจากโทษภัยในการอยู่ร่วมกัน ดังนั้น หน้าที่ประการต่อมาคือ หน้าที่ตามความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งสมมติบทบาทและสถานภาพของบุคคล เช่น เป็นพ่อแม่หรือลูก เป็นอาจารย์หรือศิษย์ เป็นบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ เป็นผู้นำหรือผู้ตาม เป็นต้น ซึ่งหากดำเนินไปถูกต้อง ย่อมยังให้ชีวิตความเป็นอยู่ตลอดจดจิตใจของบุคคลมีความราบรื่น กลมกลืนและเกื้อกูลกันด้วยดี

ส่วนหน้าที่ที่สำคัญกว่านั้น คือ หน้าที่ในการทำความเข้าใจชีวิต ฝึกฝนจิตใจให้หลุดพ้นจากเพลิงกิเลสและเพลิงทุกข์ทั้งหลาย ไม่ยึดมั่นในตัวตนของตน ทำหน้าที่ของมนุษย์ให้สมบูรณ์ ย่อมเป็นหน้าที่อันสูงสุด ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวย้ำความสำคัญของการเจริญจิตตสิกขาและปัญญาสิกขาไว้เป็นอันมาก

หนังสือเรื่อง “หน้าที่ของคน (ฉบับพิเศษ)” ที่ท่านเขมกะเรียบเรียงขึ้นนี้ เป็นข้อเขียนที่อ่านเข้าใจง่าย และให้แนวทางปฏิบัติไว้อย่างกว้างขวาง เริ่มตั้งแต่การแบ่งแยกจำแนกประเภทของคนตามคติพุทธศาสนา และแนวทางการพัฒนาตนให้สูงยิ่งขึ้น มีชีวิตสงบเย็นและบำเพ็ญประโยชน์แก่ผู้อื่นได้อย่างเต็มที่ อาจจะกล่าวในที่นี้ได้ว่าเป็นหนังสือเล่มแรกๆ ที่ทุกคนควรอ่านอย่างรวดเร็วที่สุด

นับแต่เขมกะผู้เรียบเรียง ได้ถึงแก่กรรมในปี พ.ศ.๒๕๑๕ การพิมพ์หนังสือเรื่อง หน้าที่ของคน ฉบับแรก ก็ได้ขาดช่วงในระยะหนึ่ง จนกระทั่ง พ.ศ.๒๕๒๕ (๑๐ ปี หลังจากนั้น) ทายาทของผู้เรียบเรียง ได้จัดพิมพ์ขึ้นใหม่ในหลากหลายรูปแบบ มีการแบ่งแยกหน้าที่ออกเป็น ๑๒ เล่ม มีขนาดใหญ่และขนาดพกพา มีการขออนุญาตนำบทความของพระเดชพระคุณหลวงพ่อปัญญานันทะ มารวมจัดพิมพ์ในตอน **คนดี และคุณสมบัติพิเศษของนักบริหาร** จบจนปัจจุบันจัดพิมพ์เป็นสถิติทั้งหมดกว่า ๓๐ ครั้ง รวมหนังสือกว่า ๒๐๐,๐๐๐ เล่ม ณ ปัจจุบันนี้จึงเห็นสมควรจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้เพื่อรักษาต้นฉบับเดิม โดยคัดเลือกเฉพาะหน้าที่สำคัญ ๑๖ หน้าที่

ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม จึงได้จัดพิมพ์ฉบับพิเศษขึ้น โดยพยายามรักษาต้นฉบับเดิมไว้ทั้งหมด และเชื่อว่าหนังสือนี้จะอำนวยประโยชน์แก่ผู้อื่น และนำไปปฏิบัติตามสมควร ยิ่งถ้าท่านอ่านด้วยท่าทีวิจารณ์เปรียบเทียบกับจริยธรรมและจิตสำนึกของคนในสมัยก่อนและปัจจุบัน ไม่ว่าจะ เป็นพ่อค้า ข้าราชการ ผู้บริหารปกครองบ้านเมือง นิสิตนักศึกษาและครูบาอาจารย์ ตลอดจนคนทั่วไป ชาวนา พ่อค้า แม่ค้า เป็นต้นแล้ว ก็จะทำให้เห็นว่าเราหย่อนหรือคลาดเคลื่อนจากหน้าที่ที่ควรกระทำไปไกลสักเท่าใด และหากจะชวนชวนช่วยให้ทุก ๆ ส่วนของสังคม และทุก ๆ คน โดยเฉพาะอย่างยิ่งตนเองเป็นคนแรกสุด ได้ทำหน้าที่ของคนในฐานะบทบาทที่ตนเป็นอยู่ให้ถูกต้อง โลกนี้จะต้องโสภาน่าอยู่เพราะผู้คนประพฤติธรรมะในความหมายว่า “หน้าที่ของคน” ได้อย่างแน่นอน ขอให้ความตั้งใจดีจงสัมฤทธิ์ผลเป็นประโยชน์แก่โลก และสังคมไทยของเราด้วยเทอญ

ด้วยความสุจริตหวังดี

ธรรมสภาปรารถนาให้โลกพบกับความสงบสุข

สารบัญ

ลำดับเรื่องหน้าที่ของคน (ฉบับพิเศษ)

	หน้า
๑. หน้าที่ของคน	๑
๒. หน้าที่มนุษย์	๒๖
๓. หน้าที่พ่อแม่	๓๑
๔. หน้าที่ลูก	๔๒
๕. หน้าที่ครูบาอาจารย์	๔๘
๖. หน้าที่ศิษย์	๕๖
๗. หน้าที่เพื่อน	๖๐
๘. หน้าที่สามี	๖๕
๙. หน้าที่ภรรยา	๗๒
๑๐. หน้าที่ข้าราชการพลเรือน	๗๕
๑๑. หน้าที่ตำรวจ	๗๗
๑๒. หน้าที่ทหาร	๗๙
๑๓. หน้าที่พ่อค้าแม่ค้า	๘๑
๑๔. หน้าที่ผู้ใหญ่ ผู้บังคับบัญชา	๘๔
๑๕. หน้าที่ผู้น้อย และผู้ใต้บังคับบัญชา	๘๙
๑๖. หน้าที่ของคนดี (คฤหัสถ์-ผู้ครองเรือน)	๙๓

คำนำในการพิมพ์ครั้งแรก

“หน้าที่ของคน” ออกมาสู่สายตาของท่านได้ในขณะนี้ เนื่องข้าพเจ้าชอบคติพจน์ของหลวงพ่อลำเนียง ที่เขียนไว้รอบหอสวดมนต์วัดพระเวฬุวนาราม มีบทที่สะดุดใจข้าพเจ้าอยู่บทหนึ่ง ซึ่งมีข้อความว่า “คนนอก คนใน ในคน” ประจวบกับข้าพเจ้ากำลังค้นคว้าเลือกหาหัวข้อธรรมะเพื่อนำออกเผยแพร่แก่ประชาชนตามหน้าที่ของข้าพเจ้า จึงได้พยายามคิดนึกขยายความคิดพจน์นี้ออกไปตามสติปัญญา แล้วจึงไปสอบถามหลวงพ่อดังความหมายที่ท่านได้เขียนไว้ เมื่อได้รับคำอธิบายก็ตรงกับที่ข้าพเจ้าได้นึกไว้ จึงตกลงใจรวบรวมและเรียบเรียงขึ้น เพราะเห็นว่า **โลกที่กำลังประสบความเดือดร้อนวุ่นวายอยู่ในขณะนี้ เนื่องจากยังไม่รู้จักหน้าที่ของคนที่เกิดขึ้นมา** จริง ๆ ถึงจะรู้แต่ไม่ได้ปฏิบัติหน้าที่นั้น ผลก็คือเหมือนกับไม่รู้ เช่นเดียวกับคนที่มีเงินแล้วเก็บไว้เฉย ๆ ยังไม่ยอมใช้ ย่อมไม่เกิดผลอะไรเช่นเดียวกัน เหมือนกับคนไม่มีเงิน ส่วนมากคนเวลานี้ไม่ได้ทำหน้าที่ของคนให้สมบูรณ์ แต่กลับไปทำหน้าที่ของสัตว์นรกบ้าง เด็กไม่ได้ทำหน้าที่ของเด็กบ้าง หนุ่มสาวไม่ได้ทำหน้าที่ของหนุ่มสาวบ้าง คนแก่ไม่ได้ทำหน้าที่ของคนแก่บ้าง เป็นต้น ถึงแม้ผู้เขียนเองก็ยังไม่ได้ทำหน้าที่โดยสมบูรณ์ จึงยังต้องประสบความเดือดร้อนวุ่นวายไปตาม ๆ กันประการหนึ่ง และเรื่อง “หน้าที่ของคน” นี้ ข้าพเจ้ายังไม่พบว่าได้รวบรวมไว้ในหนังสือเล่มใดโดยตรง พบบ้างแห่งละเล็กละน้อยเป็นการยากที่จะหาดู และปฏิบัติหน้าที่ของตนได้ถูกต้องเป็นประการที่สอง และประการที่สาม ก็มุ่งหมายเพื่อตอบแทนบุญคุณของพระพุทธศาสนา ที่ได้มีอุปการคุณแก่ข้าพเจ้าอย่างหาอะไรเปรียบเทียบไม่ได้เลย ประการสุดท้ายข้าพเจ้าเชื่อมั่นว่า **ผู้ใดกระทำตามหน้าที่ผู้้นั้นชื่อว่า ปฏิบัติธรรมะ** ผู้ใดปฏิบัติธรรมะผู้้นั้นชื่อว่าปฏิบัติตามสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และผู้ใดปฏิบัติตามสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้้นั้นย่อมพ้นจากทุกข์ได้ตามควรแก่กำลังแห่งการปฏิบัติของตน ซึ่งเป็นจุดหมายปลายทางของคนทุกคน ที่ล้วนแต่ต้องการพ้นจากทุกข์ ปราศจากความทุกข์ที่ดีที่สุดก่อนจะตายจากไป

เรื่อง “หน้าที่ของคน” เล่มนี้ ยังมีข้อบกพร่องอีกมากมายอย่างไม่มีปัญหา เพราะรู้สึกตนดีว่า ข้าพเจ้ายังมีความรู้สั้นเกินไปที่จะเขียนหน้าที่ของคนนี้ และข้าพเจ้ายังไม่เคยได้ทำหน้าที่นั้น ๆ มากทุกอย่าง ด้วย มีแต่เจตนาดีที่ปรารถนาจะรู้จักหน้าที่นั้น ๆ โดยกว้างขวาง จึงพยายามเขียนจากคำสั่งสอนของครูบาอาจารย์บ้าง จากข้อคิดอิสระบ้าง จากประสบการณ์ด้วยตนเองบ้าง และมุ่งหมายอย่างยิ่งที่จะได้เห็นทุกคนมีความสุขทั่วกันจริง ๆ จึงได้ตกลงเขียน วางหลักเกณฑ์ไว้ ๒ ประการคือ เขียนภาษาง่าย ๆ ตามที่ชาวบ้านสามัญพูดกันอยู่เพื่อให้คนทั่วไปอ่านเข้าใจได้ทันที พยายามตัดคำพูดที่เป็นศัพท์ภาษาบาลีออกเกือบหมด เว้นไว้แต่ที่จำเป็นจริง ๆ เป็นประการแรก ประการที่สองก็มุ่งค้นหาธรรมะที่จำเป็นต้องใช้ประจำชีวิตเท่านั้นมาบรรจุไว้ในหน้าที่นั้น ๆ เพื่อให้ผู้ประสงค์จะปฏิบัติจะได้นำไปใช้ ทำให้มี

ความเจริญก้าวหน้า ประสบความสำเร็จในหน้าที่ของตน โดยมีความทุกข์แต่น้อยที่สุด และหน้าที่ซึ่งทุกคนต้องปฏิบัติ คือ หน้าที่ของคน หน้าที่มนุษย์ และหน้าที่คฤหิ์สัถ์ แม้จะต้องปฏิบัติหน้าที่อย่างอื่นอยู่แล้ว ก็ต้องปฏิบัติหน้าที่ทั้ง ๓ นี้ด้วย อย่างที่จะหลีกเลี่ยงไม่ได้เลย หากเราต้องการจะเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ ฉะนั้น จึงกราบขออภัยในความผิด และขอวิงวอนท่านที่พบว่าหน้าที่ไหนยังบกพร่อง ควรจะมีหลักปฏิบัติอะไรเพิ่มเติมอีก โปรดกรุณาเขียนส่งมายังกองค้ำคว้าและเผยแพร่ธรรมะด้วยจะขอขอบพระคุณเป็นที่สุด เพื่อจะได้ปรับปรุงแก้ไขในการพิมพ์ต่อไป หากบุญกุศลอันใดที่เกิดจากการเขียนเรื่อง “หน้าที่ของคน” นี้ ข้าพเจ้าขอรวมอุทิศส่วนกุศลนั้นเป็นเครื่องบรรณาการตบสนองพระคุณแต่ท่านบุพการีชนและผู้มีอุปการคุณแก่ข้าพเจ้าทุก ๆ ท่านด้วย

เขมกะ เปรียญ ๘ ประโยค

อดีตเจ้าคณะจังหวัดอุตรดิตถ์ และอาจารย์ศูนย์ฝึกตำรวจนครบาล

กองค้ำคว้าและเผยแพร่ธรรม

สำนักเวฬุวนาราม ต.ลำพญา อ.กลางเลน จ.นครปฐม

๕ ตุลาคม ๒๕๐๗

คน – คน – คน

คนเห็นคน	เป็นคน	นั่นแหละคน
คนเห็นคน	ไม่ใช่คน	ใช่คนไม่
กำเนิดคน	ต้องเป็นคน	ทุกคนไป
จนหรือมี	ผู้ดีไพร่	ไม่พ้นคน
เออ! นั่นจริง	หรือไร	ข้าขอถาม
เชิญบอกตาม	จริงเถิด	จะเกิดผล
นั่นแขน, ขา	เอ็น, หนัง,	หรือหลัง, ทนต์
ไหนเล่าคน	หรือว่าคน	ซ่อนอยู่ไหน
ถามอะไร?	อะไร?	ไม่ใช่คน
จะเป็นคน	ไปอย่างไร	เล่าสหาย
ไม่ใช่คน	แน่แท้	ทั้งหญิงชาย
หรือจะหมาย	ความกระไร	โฉนหนา
อ้อ! คนนี้	เห็นจะเป็น	คำสมมุติ
หากวิมุติ	ก็ต้องเป็น	เหมือนเช่นว่า
ขอเชิญชวน	ชาวเรา	ใช้ปัญญา
ให้เห็นว่า	คนเหมือนกัน	ทั้งนั้นเอ๋ย ฯ

หน้าที่ของ คน

“คน – คน” คำนี้เป็นคำที่ใคร ๆ พอได้ฟังแล้วก็รู้จักดี หมายถึง อะไรโดยทั่วกันเพราะใช้พูดเรียกกันและกันมาตั้งแต่ครั้งดึกดำบรรพ์ในสมัยที่โลกนี้มีขึ้นใหม่ ๆ แต่ถ้าจะถามว่า **คนมีหน้าที่อย่างไร?** ก็รู้สึกว่าจะตอบยากสักหน่อย หากจะตอบว่า คนมีหน้าที่กิน นอน และสืบพันธุ์แล้วก็ตาย เท่านั้นก็ง่ายดี ถ้าเช่นนั้นก็ไม่ยากอะไร และทุกคนก็ทำได้โดยไม่ต้องสอน แม้สัตว์ดิรัจฉานก็ทำได้เช่นกัน เมื่อคนมีหน้าที่เพียงเท่านั้น และก็ได้เหมือนกันทุกคน เหตุไฉนจึงต้องเดือดร้อนมีความทุกข์ใจถึงหน้าดำคร่ำเครียด นอนเอามือก่ายหน้าผาก บางคนถึงกับต้องฆ่าตัวตายไปก็มาก

ฉะนั้น จึงน่าที่จะได้พิจารณาให้ถึตัวตนจนทราบว่า **คนนี้ทำอย่างไรจึงจะมีความสุขชนิดที่ถาวร มั่นคง** จนไม่รู้สึกรู้สีกี่ความเดือดร้อนอะไร ๆ กับใคร ๆ แม้ในเวลาในโลกกำลังเดือดร้อนเป็นไฟอยู่ทุกหัวระแหง

คน ๓ ชั้น

ก่อนที่จะได้วินิจฉัยถึงข้อว่า คนนี้ทำอย่างไร หรือคนนี้มีหน้าที่อย่างไรจึงจะมีความสุขโดยไม่มี ความทุกข์เลย หรือมีทุกข์แต่น้อยที่สุดนั้น ควรจะวินิจฉัยคำว่า “คน” นี้ให้เป็นที่เข้าใจชัดเจนสมควรก่อน ในเบื้องต้นจะแยกคำว่าคนนี้ออกเป็น ๓ ชั้น คือ คนนอก, คนใน, และในคน

คนนอกนั้น หมายถึง คนอื่นและสัตว์อื่นที่ไม่ใช่ตัวเรา เช่น บิดามารดา อุปัชฌาย์อาจารย์ และพี่น้อง ฯลฯ เพราะคนเหล่านั้นไม่ใช่เนื้อไม่ใช่หนังอะไรของเราทั้งสิ้น แม้บิดามารดาผู้ให้กำเนิดเรา คือ ผู้ให้เลือดเนื้อจนเกิดเป็นตัวเราขึ้นมาก็ยังชื่อว่า เป็นคนนอก เพราะท่านมีหน้าที่ให้กำเนิดแต่ตัวเราเท่านั้น พอเราเกิดมาเป็นตัวเป็นตน แล้วท่านก็ไม่ใช่ตัวเราเองจริง ๆ ท่านมีหน้าที่ทำเพียงให้เราเกิดขึ้นมาได้ เท่านั้น เหมือนเราให้สิ่งของแก่ใครไปก็ตาม พอให้ไปแล้ว สิ่งของนั้นก็กลายเป็นของผู้นั้นไป หากใช่เป็นของเราอย่างเดิมไม่ ฉะนั้น คนอื่นและสัตว์อื่นที่นอกจากตัวเราแล้ว จึงเรียกว่า “คนนอก”

คนในนั้น หมายถึงตัวเราเอง ซึ่งประกอบด้วย ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ครบอวัยวะ ๓๒ ประการ หรือบกพร่องบ้างก็ตาม เมื่ออารมณ์คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสสะทางเนื้อหนัง และธรรมารมณ์มากระทบแล้ว ใจรู้สึกชอบบ้าง รู้สึกไม่ชอบบ้าง สุดแต่ว่าอารมณ์ที่มากระทบนั้น ๆ ถ้าเป็นที่ถูกใจก็ชอบ ถ้าเป็นที่ไม่ถูกใจก็ไม่ชอบ ตัวเราที่ประกอบด้วยอวัยวะและมีความรู้สึกดังกล่าวแล้ว เรียกว่า “คนใน” ส่วน

“ในคน” นั้น พิจารณาโดยที่เกดก็เห็นว่าเกิดมาจากธาตุ ๖ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม อากาศ และวิญญาณ ผสมกันได้ส่วนพอดี แล้วก็มีความรู้สึกเดินได้ พุดได้ตามเหตุตามปัจจัย แม้เมื่อยังไม่ได้ผสมกันหรือ ผสมกันแล้ว หากถึงคราวแยกออกจากกันทุกชนิด ก็หมุนเวียนเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุตามปัจจัยของ ธาตุนั้น ๆ ไม่คงที่อยู่เลย เช่น คนตายแล้วเอาไปฝังหรือเผา ก็ตาม ธาตุดินก็กลายเป็นปุ๋ยให้เกิดผักหรือ ต้นไม้้อีก คนเก็บผักหรือผลไม้มากิน ครึ่งกินแล้วก็ถ่ายออกไปเป็นดินเป็นปุ๋ยต่อไป

หน้าที่ของคน

ต่อไปนี้จะได้กล่าวถึง “หน้าที่” ต่อไป คำว่าหน้าที่นั้นหมายถึงสิ่งที่ต้องทำ หรือธุรกิจอย่างใด อย่างหนึ่งที่จำเป็นต้องทำ เหมือนชวานาก็มีหน้าที่ต้องทำนา พ่อค้าก็มีหน้าที่ต้องค้าขาย ครูมีหน้าที่ต้อง สอนหนังสือ เป็นต้น หากจะชี้แจงในที่นี้ก็มากเหลือที่จะกล่าวได้โดยสิ้นเชิง แต่ถ้ารวบรวมกล่าวให้สั้น แล้ว หน้าที่ของคนก็มีอยู่เพียงสองอย่างเท่านั้น คือ หน้าที่ที่ต้องทำแก่ตนเองอย่างหนึ่ง และหน้าที่ที่ต้อง ทำให้แก่คนอื่นอย่างหนึ่ง บรรดาหน้าที่ทั้งสองอย่างนั้น หน้าที่ที่ต้องทำแก่ตนเองในฐานะที่เกิดมาเป็น คนนั้น เบื้องต้นต้องพยายามสร้างตนให้มีหลักฐาน หลักแหล่ง สมกับที่เกิดมาในโลกนี้ให้ได้ก่อน โดย บำเพ็ญคุณธรรมสี่ข้อ อันเป็นหลักทำประโยชน์ที่ตนต้องการในปัจจุบันให้สำเร็จ ดังที่พระพุทธองค์ตรัส ว่า “**ทิวฏฐธรรมมิกัตถะประโยชน์**” คือ

ประโยชน์ในปัจจุบัน

๑. **อุฏฐานสัมปทา** มีความอดทนขยันหมั่นเพียรทำการงานทุกอย่างในทางที่ชอบ พยายาม อดทนต่อความลำบากตรากตรำ ไม่ย่อท้อต่อหนาวและร้อน เพื่อให้ได้มาซึ่งเงิน เป็นปัจจัยสำคัญในการ เป็นอยู่ของคนในปัจจุบันนี้ งดเว้นการงานทางทุจริตทุกชนิด แม้จะเป็นงานที่ได้เงินง่าย ๆ ก็ไม่ยอมทำ

๒. **อารักขสัมปทา** พยายามรักษาเงินที่หามาได้โดยชอบนั้น ไม่ใช่จ่ายอะไรโดยไม่จำเป็น โดย ยึดหลักภาษิตว่า “**ทำมาหาเก็บ**” ไม่ใช่ทำมาหากินเท่านั้น รักษาทรัพย์ให้พ้นจาก ราชภัย โจรภัย อัคคีภัย และอุทกภัย เป็นต้น

๓. **กัลยาณมิตรตทา** คบแต่คนดีหรือบัณฑิตเป็นมิตร แล้วทำตามอย่างท่าน ไม่คบคนชั่วหรือ คนพาลเป็นอันขาด

๔. สมชีวิตา พยายามเลี้ยงชีพโดยสมควรแก่ฐานะ โดยไม่ให้ฟุ้งฟายสุรุ่ยสุร่ายเกินพอดี หรือ ฝืดเคืองจนเกินไป เวลาที่ตนเองมีรายได้ก็น้อยก็ต้องรู้จักมัธยัสถ์ พยายามใช้จ่ายเลี้ยงชีพอย่างง่าย ๆ ให้สมควรกับรายได้ของตน ไม่ให้เกินรายได้ เช่น รายได้เดือนละ ๕๐๐ บาท ก็ต้องพยายามใช้เพียง ๔๙๐ บาทต่อเดือน และไม่พยายามที่จะยืมเงินผู้อื่นมาใช้ ทำให้เกิดหนี้สินเป็นพันธะติดตัว ถ้าเวลาที่ตัวมี รายได้มาก ก็พยายามใช้จ่ายให้สมควรแก่ฐานะไม่ให้ฝืดเคืองจนเกินพอดี เช่น มีรายได้ถึงเดือนละ ๑,๐๐๐ บาท ก็ใช้เพียง ๓๐๐ บาท ซึ่งน้อยกว่ารายได้หลายเท่าตัว เช่นนี้เรียกว่าฝืดเคืองเกินไป

หัวใจเศรษฐี

อันคุณธรรมสี่ข้อนี้ เป็นที่ยอมรับรับรองได้แน่นอนว่า หากคนใดประพฤติได้สมบูรณ์แล้ว ย่อม ทำประโยชน์ที่ตนต้องการให้สำเร็จได้ในปัจจุบันทันตาเห็นคือในชาตินี้เอง ผู้รู้จึงย่อเป็นหัวใจคาถา สำหรับสอนให้ท่องกันสืบ ๆ มาว่า หัวใจคาถาเศรษฐี คือ **อุ. อา. กะ. สะ** ทั้งยังยืนยันว่า ถ้าผู้ใดท่องไว้ และทำตามคาถานี้แล้ว ขึ้นชื่อว่าในชาตินี้แล้วไม่ต้องกังวลจน คาถานี้ผูกเป็นคำกลอนเพื่อให้เข้าใจและจำ ได้ง่ายว่า

อุ-นั่นคือ	หมั่นหา	ทรัพย์สมบัติ
อา-หมั่นระมัด	ระวัง	ภัยทั้งหลาย
กะ-คบแต่	มิตรดี	ทั้งหญิงชาย
สะ-จะจ่าย	สิ่งใด	ดูให้ควร

เมื่อบุคคลตั้งตนได้ในปัจจุบันนี้แล้ว หรือกำลังสร้างตนอยู่ก็ดี จำเป็นที่จะต้องกระทำสิ่งที่ เป็น ประโยชน์ในภายหน้าให้สำเร็จตามความต้องการด้วย เพราะปัจจุบันนั้นจะต้องสิ้นไป อนาคตวันพรุ่งนี้ จะต้องมาเป็นปัจจุบันทันที แล้ววันมะรืนนี้ ๆ และวันต่อ ๆ ไป จนเดือนหน้า ปีหน้า ตลอดจนชาติหน้า ก็ ต้องเวียนมาเป็นปัจจุบัน เช่นวันนี้มีอีกอย่างแน่นอน ฉะนั้นจึงเป็นหน้าที่ที่ต้องกระทำ **สัมปรายิ กัตถุ ประโยชน์** โดยประกอบสิ่งที่ต้องการให้สำเร็จในอนาคต ก็สิ่งที่ต้องการของคนในอนาคตนั้นคืออะไรเล่า? ตอบว่า มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัตินิพพานสมบัติ หรือเรียกว่าสุขมนุษย์ สุขทิพย์ และสุขนิพพานก็คง ไม่ผิดคุณธรรมที่จะให้สำเร็จสมบัติทั้งสามประการในอนาคตดังกล่าวแล้วนั้นมียุสสี่ข้อ คือ

ประโยชน์ในภายภาคหน้า

๑. **ศรัทธาสัมปทา** แปลว่า **ถึงพร้อมด้วยความเชื่อถือ** คือมีความเชื่อถือ บุคคลมีแต่ความเชื่ออย่างเดียว เช่น เชื่อว่ามีความสุขความเจริญก็เพราะผลของการทำดี แต่ไม่ได้ทำดี ได้แต่เชื่อเท่านั้น ไม่เชื่อว่ามีความเชื่อถือ ต่อเมื่อใดมีทั้งความเชื่อด้วย และกระทำตามความเชื่อนั้นด้วย เรียกว่ามีทั้งเชื่อด้วย มีทั้งถือด้วย เช่น เชื่อกีฬาย่อมนำไปสู่สุดดีแล้วก็บำเพ็ญศิลปะให้เรียบร้อยไม่ขาดตกบกพร่อง จึงเชื่อว่ามีความเชื่อถือสมบูรณ์ ถ้ามีแต่ความเชื่อเฉย ๆ ก็ไม่เป็นศรัทธา เช่น เชื่อของแล้วเชื่อไว้ เป็นต้น และความเชื่อนี้ต้องประกอบด้วยปัญญาเหตุผล เชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ ไม่ใช่เชื่อมงาย ศรัทธาเชื่อ สิ่งที่ควรเชื่อนั้นแบ่งออกเป็นสี่อย่าง

๑. กรรมศรัทธา เชื่อกรรม คือ เชื่อการกระทำเท่านั้นเป็นเหตุให้รวยหรือจน ให้ดีหรือชั่ว ไม่ใช่เพราะโชคเคราะห์ หรือผีสางเทวดาอะไรอันวายให้

๒. วิบากศรัทธา เชื่อผลของกรรม คือ เชื่อว่าผลของกรรมนั้นต้องมีแน่นอนและให้ผลตรงตามกรรมที่ทำไว้จนได้ เว้นแต่จะช้าหรือเร็วเท่านั้น ไม่มีใครจะบิดเบือนหรือห้ามผลของกรรมที่กระทำมาแล้วไม่ให้บังเกิดผลได้

๓. กัมมัสสกตาศรัทธา เชื่อว่า ลัทธิมีกรรมเป็นของตนเอง ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว ไม่มีใครทำให้ตนดีหรือชั่วได้ ตนเองก็ไม่สามารถจะทำให้ใครดีหรือชั่วได้ ความดีและความชั่วเป็นของเฉพาะตัวเท่านั้น

๔. ตถาคตโพธิศรัทธา คือ เชื่อว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้ด้วยพระปัญญาของพระองค์เอง ไม่มีผู้ใดสั่งสอน และสิ่งที่พระองค์ตรัสรู้นั้นเป็นของจริงอย่างประเสริฐยิ่ง จะหาสิ่งใดจริงและประเสริฐเสมอมิได้

๒. **ศีลสัมปทา** ข้อที่สองนั้น แปลว่า **ถึงพร้อมด้วยศีล** หมายความว่า ความประพฤติ ความเรียบร้อยดี ทั้งแก่ตนและแก่คนอื่นโดยไม่กระทบกระเทือนตนเอง และไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน คือ จะทำกิจการใด ๆ ก็ดี จะพูดอะไร ๆ ก็ดี ก็ทำและพูดโดยไม่เห็นแก่ตัวเองเลย จึงเชื่อว่ามีศีล โดยประเภทแยกเป็นศีล ๕-๘-๑๐ และ ๒๒๗ แต่ศีลทุกประเภทนั้นบริสุทธิ์บริบูรณ์ได้โดยไม่ขาดไม่ต่างพร้อม ก็อาศัยการไม่เห็นแก่ตัวเป็นสำคัญ ถ้าความเห็นแก่ตัวเกิดขึ้นแล้วเมื่อใด ศีลนั้นย่อมขาดหรือต่างพร้อมทันที สุดแต่ความเห็นแก่ตัวนั้นมากน้อยเพียงใด เช่น ศีลข้อที่ ๑ คือ การไม่ฆ่าคนอื่นและสัตว์อื่นนี้ ผู้ที่ไปฆ่าคนอื่นหรือทำร้ายคนอื่นก็เพราะเห็นแก่ตัว โดยต้องการให้ตัวเป็นคนเก่ง หรือมุ่งหมายเอาทรัพย์สินของคนอื่นมาเป็นของตัวเอง หรือผู้ที่ไปฆ่าสัตว์อื่นก็เพราะเห็นแก่ตัว โดยต้องการเอาเนื้อของมันมาเป็นอาหารบ้าง เอามาขายแลกเป็นเงินบ้าง หรือศีลข้อที่สอง คือ การไม่ถือเอาสิ่งของที่ผู้อื่นไม่ได้ให้ ผู้ที่ลักขโมยหรือถือเอาสิ่งของของผู้อื่นมาก็เพราะเห็นแก่ตัว โดยต้องการเอามาเป็นของตัวเองชนิดที่ไม่ต้องทำให้

เหนือขยอกเท่านั้น เรียกว่าต้องการได้ทรัพย์สินของผู้อื่น แต่ไม่ยอมทำงานเช่นเดียวกับผู้อื่นที่เขาทำกัน ตามตัวอย่างนี้จะเห็นได้ชัดแล้วว่าคือขาดเพราะเห็นแก่ตัวอย่างเดียวเป็นต้นเหตุ แม้คือข้ออื่น ๆ ทุกข้อ ถ้าไม่มีการเห็นแก่ตัวแล้ว คือนั้น ๆ จะไม่ขาดเลย คือคือการไม่เห็นแก่ตัวนี้ จะมีขึ้นได้ด้วยอาศัยเจตนา งดเว้นซึ่งเรียกว่า “**วิริติ**” แบ่งเป็นสามประการคือ

๑. สมทานวิริติ ได้แก่ การงดเว้นโดยอาการสมทานต่อหน้าพระสงฆ์หรือบุคคลว่า ข้าพเจ้าขอสมทาน คือ ตั้งใจงดเว้นจากการประพฤติล่วงศีลข้อนั้น ๆ

๒. สัมปัตติวิริติ ได้แก่ การงดเว้นโดยอาการที่ไม่ยอมประพฤติล่วงศีลข้อนั้น ๆ อัน เกิดขึ้นเฉพาะหน้า เช่น บุคคลที่ไม่ได้สมทานศีลไว้ และไปพบทรัพย์สินของผู้อื่นที่ตนพอจะถือเอาได้ โดยเจ้าของไม่รู้ แต่เกิดมีหิริโหดตบปะ คือ ความละอายและเกรงกลัวต่อบาปในการถือเอาทรัพย์สิน ของผู้อื่นมาโดยเห็นแก่ตัวนั้น แล้วงดเว้นเสียไม่ถือเอาทรัพย์สินนั้น ๆ

๓. สมุจเฉทวิริติ ได้แก่ การงดเว้นจากการประพฤติล่วงศีลนั้น ๆ อย่างเด็ดขาด หมายถึง ศีลของผู้ที่เป็นอริยะ ผู้หมดจากกิเลส อันเป็นเหตุให้ทำความชั่วทุกชนิดโดยเด็ดขาด

๔. จากสัมปทาข้อที่สาม แปลว่า **ถึงพร้อมด้วยการเสียสละ** ได้แก่ การสละสิ่งของอย่างหนึ่ง การสละความเห็นแก่ตัวอย่างหนึ่ง อย่างแรกคือการสละสิ่งของนั้น หมายถึงการบริจาคพัสดุสิ่งของ ๆ ตน เช่น อาหารและเครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น ให้แก่บุคคลที่ควรให้ เช่นเดียวกับการทำงาน และมีความมุ่งหมายจะสละความโลภ ความตระหนี่ ความหวงแหนทรัพย์สินของตนด้วย เพราะทรัพย์สินทุกสิ่งทุกอย่าง นั้น ทุกคนย่อมปรารถนาและพยายามแสวงหามาด้วยความเหน้อยยาก ครั้นหามาได้แล้วย่อมต้องการ รักษาไว้ด้วยความหวงแหน ยากที่จะเสียสละให้ใคร ๆ ได้ คำว่าบุคคลที่ควรให้ นั้น หมายถึงผู้มีศีลธรรม ประจําใจและประพฤติเรียบร้อย หรือมีฉะนั้นก็หมายถึงถาวรวัตถุอันเป็นสาธารณประโยชน์ เช่น ศาลา โรงเรียน โรงพยาบาล เป็นต้น

ส่วนการสละความเห็นแก่ตัวประการที่สองนั้น หมายถึง การที่ตนมีทรัพย์สินสมบัติอยู่แล้ว หวงไว้ใช้สอยแต่ตนคนเดียว ไม่ยอมเสียสละให้แก่ใคร ๆ เรียกว่ามีความเห็นแก่ตัวจัด แต่กลับพิจารณา เห็นว่าทรัพย์สินสมบัตินี้เป็นของนอกกาย และเป็นของสำหรับชาวโลกอาศัยใช้สอยกันไปจนกว่าจะตาย แม้ เราก็คงเช่นเดียวกัน เมื่อยังมีชีวิตอยู่ที่ได้อาศัยใช้สอย ครั้นตายไปแล้วก็นำเอาไปไม่ได้สักอย่างเดียว ครั้ง พิจารณาดังนี้แล้วก็กล้าบริจาคทรัพย์สินสมบัติของตนให้เป็นประโยชน์แก่คนอื่น อีกประการหนึ่ง เวลาที่ตน จะทำทุจริตอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น จะประพฤติผิดในกาม ทำชู้ในบุตรภรรยาของผู้อื่น ก็พิจารณาเห็นว่า เพราะเราเห็นแต่ความสุขสนุกสนานส่วนตัวฝ่ายเดียว ไม่เหลียวแลถึงความเสียหายของผู้อื่น และความ เดือดร้อนใจของผู้เป็นบิดามารดา หรือสามีภรรยาของผู้นั้นแล้วเสียสละความเห็นแก่ตัวนั้น งดการ ประพฤติผิดในกาม นี้เรียกว่าถึงพร้อมด้วยการเสียสละ เป็นต้น

๔. **ปัญญาสัมปทาข้อที่สี่ คือ ถึงพร้อมด้วยปัญญา** ปัญญาความรอบรู้ในที่นี้จะแบ่งออกเป็นสองประเภท คือ ปัญญาในทางโลกอย่างหนึ่ง ปัญญาในทางธรรมอย่างหนึ่ง ปัญญาในทางโลก ได้แก่ ความรู้ในศาสตร์ต่าง ๆ เช่น คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และสถาปัตยกรรมศาสตร์ เป็นต้น ซึ่งเป็นวิชาที่สามารถประกอบ และทำสิ่งต่าง ๆ ให้เกิดขึ้น เป็นการเพิ่มความสะดวกสบายในการเป็นอยู่ของบุคคลในโลกนี้ เกิดผลแก่ผู้รู้ศาสตร์นั้น ๆ โดยได้ลาภยศ ชื่อเสียง ตามสมควรแก่ความรู้ของตน แต่ไม่สามารถจะช่วยให้พ้นจากทุกข์ได้ แม้จะรู้มากมายหลายอย่างหลายประการ ที่สุดจนกระทั่งทำระเบิดนิวเคลียร์หรือทำดาวเทียมได้ก็ตาม ถึงอย่างนั้นผู้รู้นั้นก็ยังไม่พ้นจากทุกข์ไม่ได้ เพราะความรู้ทั้งหลายนั้น เป็นความรู้หรือเป็นวิชาภายใต้วิชา

ความรู้แจ้งด้วยปัญญา

ส่วน**ความรู้ในทางธรรม**นั้น เป็นความรู้ความจริงของสภาวะธรรมทั้งปวง รู้สภาวะธรรมนั้นตามเป็นจริงของมันเป็นอย่างไร โดยเฉพาะก็คือรู้ในกองสังขารในตัวเราเอง ซึ่งมีความยาวหนึ่งวาหนาหนึ่งคืบกว้างกำมือหนึ่ง พร้อมทั้งสัญญาและใจนี้ รู้แน่แก่ใจตนเองว่าในตัวเรานี้มีแต่การเกิดดับเท่านั้น หากมีอะไรเป็นแก่นสาระที่ควรยึดถือแม้แต่น้อยหนึ่งไม่ ทั้งมีความเข้าใจชัดว่าตัวเรานี้เป็นของไม่เที่ยงแท้แน่นอน ย่อมแปรปรวนเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุตามปัจจัยของสิ่งที่ปรุงแต่งขึ้น เพราะปรุงขึ้นด้วยธาตุทั้งหก เริ่มต้นเป็นกลละเท่านั้น น้ำมันงาที่ใสอันติดอยู่ที่ปลายขนจามจรี ซึ่งสลัดแล้วถึงเจ็ดครั้งแล้วเปลี่ยนแปลงมาโดยลำดับจนเกิดปัญจสาขาห้าแห่ง คือ แขน ขา และศีรษะ แล้วแปรเปลี่ยนคลอตจากครรภ์มารดา ค่อย ๆ เติบโตเป็นเด็กอ่อน เป็นหนุ่ม สาว แก่ เฒ่า แล้วตายไปโดยลำดับ ซึ่งพระองค์ตรัสเรียกว่าอนิจจัง และเป็นของทนได้ยาก ตั้งอยู่ไม่ได้นาน เช่น นั่งอยู่เดี๋ยวเดียวก็เมื่อยต้องเปลี่ยนเป็นยืน ครั้นยืนแล้วเดี๋ยวเดียวก็เมื่อยปวดต้องเปลี่ยนเป็นเดิน ครั้นเดินแล้วหนักเข้าก็เหนื่อยเดี๋ยวต้องเปลี่ยนเป็นนอน เพราะมันทนอยู่ในลักษณะเดียวไม่ได้นาน จึงตรัสเรียกว่าทุกขัง ทั้งเป็นอนัตตาไม่ใช่ตัว ไม่ใช่ตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่เรา ไม่ใช่เขา เพราะจะห้ามหรือบังคับบัญชาไม่ได้

การเห็นแจ้งสังขารธรรม

แม้ที่สุดจะอ่อนนวนอนวิงวอนติดสินบนอย่างไรก็ไม่ได้ เมื่อถึงกำหนดจะแก่ก็ต้องแก่ เมื่อถึงกำหนดจะเจ็บก็ต้องเจ็บ เมื่อถึงกำหนดจะตายก็ต้องตายไปตามกำหนดนั้น ๆ ใครจะมัดเพ็ญให้ รอลัก ชั่วโมงหรือแม้สักวินาทีหนึ่งเท่านั้นเขาก็หาฟังไม่ และไม่ยอมให้มัดผ่อนทั้งสิ้น ถึงบุคคลนั้นจะเป็นพระมหากษัตริย์หรือมหาเศรษฐี หรือโจรที่ดุร้าย ซึ่งสามารถจะทำอะไรได้ตามชอบใจ จะสั่งตัดศีรษะ

ใครก็ได้ทั้งสิ้น หรือจะสั่งปล่อยนักโทษที่ถูกประหารแล้วให้พ้นโทษก็ได้ แต่ก็ยังไม่สามารถจะตัดทอน ความแก่ ความเจ็บ ความตาย อันมาถึงแก่ตนเองได้เลย เพราะเป็นอนัตตาจริง ๆ สมดังที่พระองค์ตรัสไว้ฉนั้น

เมื่อมีความรู้และความเข้าใจดังนี้ ยังต้องมีความแจ่มแจ้งในใจของตนเองจนกระทั่งเกิดความเบื่อหน่ายคลายความกำหนัดรักใคร่ และหลงใหลอาลัยรักในตัวเรานี้จริง ๆ จึงจะหลุดพ้นจากความยึดมั่น ถือมั่นในตัวตนนี้ ว่าตัวเรา ว่าของเรา ปล่อยวางสังขารทั้งปวง ทั้งภายในและภายนอก หมดความรักและความซังในอารมณ์ทั้งภายในและภายนอกที่มากกระทบกัน ทั้งที่เป็นส่วนดีก็ไม่เกิดความชอบใจ ทั้งที่เป็นส่วนร้ายก็ไม่เกิดความเสียใจ จิตใจมั่นคงไม่หวั่นไหว ตั้งมั่นอยู่ประดุจดั่งภูเขาล้วนแล้วไปด้วย หินอันเป็นแท่งเดียว แข็งแกร่ง ย่อมตั้งมั่นไม่หวั่นไหวด้วยลมอันพัดมาทั้งแปดทิศฉะนั้น หรือจิตใจของผู้ที่ปล่อยวางสังขารทั้งปวงได้แล้วนั้น จะเปรียบกับแผ่นดินก็ได้

ธรรมดาว่าแผ่นดินนั้น ใครจะเอาดอกไม้ ฐูปเทียน ของหอม นานาพันธุ์ไปบูชากรอบไหว้ แผ่นดินก็ไม่แสดงอาการยินดีหรือชื่นชม หรือใคร ๆ จะโกรธแผ่นดิน แล้วขี้รด เขียวรด หรือจะเอาซากศพของสัตว์เน่าเปื่อยไปทิ้งทับถมแผ่นดิน แผ่นดินก็ไม่แสดงอาการโกรธหรือแม้เพียงอาการรังเกียจเลย คงตั้งอยู่เฉยเป็นปกติเช่นนั้นฉนั้นใด ถึงจิตใจของผู้ปล่อยวาง ไม่ยึดมั่นถือมั่นในสังขารทั้งปวงดังกล่าว แล้วก็ยอมไม่ยินดียินร้าย ไม่รักไม่ซัง ทั้งในเวลาที่ย่อมส่วนชั่วหรือส่วนดีมากกระทบ คงวางเฉยอยู่ได้ โดยไม่แสดงอาการทางกาย วาจา และใจให้ผิดปกติเลยฉนั้นนั้น

วิชาที่ประเสริฐคือวิชาธรรม

รวมความว่าปัญหาที่รู้อะไรก็ตาม ที่รู้คือ รู้ ออกนอกไปจากตัวเรา เช่น วิชารบ วิชาเดินเรือ และวิชาทำดาวเทียม เป็นต้น เรียกว่าวิชาทางโลก เพราะเป็นวิชาที่ทำให้เป็นอยู่ในโลกได้โดยสะดวก ส่วนปัญหาที่รู้เข้า คือ รู้เข้ามาในตัวเรา รู้สภาพความจริงในตัวตนของเราเอง เรียกว่าวิชาในทางธรรม ในวิชาทั้งสองอย่างนี้วิชาโลกมีมากมายเหลือที่จะคณานับ เรียนเท่าไรก็ไม่รู้จักจบ เพราะวิชาโลกเกิดขึ้นเรื่อย ๆ ตามความเจริญของโลก ดูเหมือนยิ่งเรียนยิ่งไม่รู้อะไรเลย และไม่มีทางที่จะประสบความสำเร็จอย่างแท้จริงโดยปราศจากความทุกข์ได้

ส่วนวิชาทางธรรมนั้น เป็นวิชาที่ประเสริฐ เป็นวิชาที่เรียนจบได้ เพราะที่สุดของวิชาคือ ทำให้ผู้รู้แล้วพ้นจากทุกข์ได้โดยไม่ต้องเรียนอะไร จึงจัดเป็นวิชาที่ดีเลิศ และเป็นวิชาที่ทุกคนควรจะเร่งศึกษาให้จบจนถึงที่สุดเสียโดยเร็ว เพราะถ้าเรียนวิชาทางธรรมจบแล้ว วิชาโลกก็ไม่มี ความหมาย รู้สึกว่าจะเป็นเรื่องเล็กที่สุด ตอนนีขอแทรกคติธรรมให้นำไปคิดว่าดังนี้

วิชาโลก	เรียนเท่าไร	ไม่รู้จบ
เพราะพิภพ	กลมกว้างใหญ่	ลึกไพศาล
วิชาธรรม	เรียกแล้วทำ	จนชำนาญ
ย่อมพบพาน	จุดจบ	สบสุขเฮย ๆ

เมื่อบุคคลทำหน้าที่ของตนเองครบทั้งสองอย่าง คือทั้งในปัจจุบันและอนาคตแล้ว ก็คงเหลือหน้าที่อันสำคัญอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งได้แก่**ปรมัตถประโยชน์** คือ **ประโยชน์อย่างยิ่ง** หมายความว่า การประกอบสิ่งที่ต้องการอย่างยิ่งให้สำเร็จ ก็สิ่งที่ต้องการอย่างยิ่งของคนนั้นได้แก่อะไรเล่า? ความสุขอย่างยิ่งซี เพราะทุกคนในโลกนี้จะทำอะไรหรือไม่ก็ทำตาม จะขึ้นเหนือหรือล่องใต้ก็ตาม จะเป็นบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ จะเป็นราชา หรือข้าทาส จะเป็นยาจกหรือมหาเศรษฐี แม้จะเป็นเทวดาหรือสัตว์ดิรัจฉาน ล้วนแต่ปรารถนาความสุขอย่างยิ่งด้วยกันทั้งสิ้น ก็ความสุขอะไรเล่า จึงจะเป็นความสุขขั้นสุดยอดที่มนุษย์ควรจะได้ ควรจะปรารถนา ขอตอบว่า **พระนิพพานนั่นเอง** เพราะนิพพานเป็นสุขซึ่งหาอะไรเปรียบไม่ได้ แม้พระพุทธองค์ก็ยังตรัสรับรองว่า **“นิพพานัง ปรมัง สุขัง นิพพานัน्हะเป็นสุขอย่างยิ่ง หรือสุขอย่างยิ่งนั้นแหละคือนิพพาน”** พอได้ยินคำว่านิพพานเท่านั้น คนส่วนมากก็มักจะส่ายหน้า บอกว่าไม่ไหวบ้าง ทำไม่ได้บ้าง เป็นของเหลือวิสัยสำหรับคนสมัยนี้บ้าง

ข้าพเจ้าขอเชิญชวนให้ท่านมาคิดถึงคำสอนของบรรพบุรุษโบราณว่า **“สวรรค์อยู่ในอก นรกอยู่ในใจ นิพพานก็ไม่ไกล อยู่ที่ใจเราเอง”** ดังนี้ จะมีความจริงเพียงใด โปรดพิจารณาให้แยบคาย เพราะถ้าไม่มีเหตุผลที่ดีอยู่จริงแล้ว ท่านคงไม่สอนกันต่อมาจนถึงทุกวันนี้

สวรรค์ในอก

เรามาพิจารณาถึงคำว่าสวรรค์ก่อน **สวรรค์**ก็คือ อารมณ์ที่ดี ความสบายหรือความสุข **นรก**ก็คือ อารมณ์ที่ร้าย ความเดือดร้อนหรือความทุกข์ คำว่าอกก็หมายถึงใจ ส่วน**นิพพาน**ก็คือความดับกิเลสโดยสิ้นเชิง โดยเฉพาะได้แก่ ความดับตัณหาคือความอยาก อันเป็นเครื่องร้อย รััด เย็บ หัวใจสัตว์ให้ติดอยู่ เวลาใดที่เราทำความดีได้ลาภ ยศ ความสรรเสริญจากมหาชน เรามีก็มีความปลื้มอกปลื้มใจ เป็นความสุข หรือเวลาที่อารมณ์อันดีคือรูปที่งาม เสียงที่ไพเราะอ่อนหวาน กลิ่นที่หอมหวานชวนดื่ม รสที่กลมกล่อมซาบซ่านเสียวกระสันต์ สัมผัสการถูกต้องสิ่งที่นุ่มนวลละมุนละไม เป็นที่ถูกความประสงค์ของเรามากระทบเข้า ก็ทำให้ใจเราเบิกบาน เป็นความสุขสำราญ จัดว่าสวรรค์เกิดขึ้นในใจของเราแล้ว หรือว่าใจของเราได้ขึ้นสวรรค์แล้ว แม้สัตว์ที่มีวิมานสวยสดงดงามตระการตาเพียงพร้อมไปด้วยเทพบุตรเทพธิดาเป็นบริวาร มีรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสอันเป็นทิพย์นานาประการ เมื่อเราได้ประสบ

แล้ว มันก็เป็นเพียงทำให้สดชื่นรีนเริงเบิกบานเช่นเดียวกัน แต่ถ้าเราอยู่ในวิมานเช่นนั้นแล้ว จิตใจไม่เป็นสุข กระสับกระส่ายดิ้นรน กินไม่ได้ นอนไม่หลับ เราจะเอาหรือไม่? ก็คงไม่เอาอีกเหมือนกัน

นรกในใจ

ฉะนั้น ความสุขใจในปัจจุบันนี้ จึงเป็นของควรปรารถนาหรือทำให้เกิดมีขึ้นก่อนเป็นอย่างยิ่ง ดีกว่าที่จะมัวพะวงถึงสวรรค์วิมาน อันจะได้ถึงต่อเมื่อตายไปแล้วเป็นไหน ๆ ส่วนเวลาใดที่เราได้ทำความชั่วแล้ว แม้ยังไม่มีใครรู้หรือเขาจับยังไม่ได้ ใจของเราก็เดือดร้อนกระสับกระส่ายกลัวคนอื่นจะรู้หรือกลัวเจ้าหน้าที่เขาจะจับได้ ไม่เป็นอันกินหรือจะนั่งนอนก็ไม่ปกติ ครั้นผลของความชั่วเกิดขึ้นอีก ย่อมเป็นเหตุให้เสื่อมจากลาภ กลับถึงความวิบัติ ถูกถอดจากยศ ปลดจากตำแหน่งหน้าที่ซึ่งเคยทำอยู่ ใจของเราเป็นอย่างไร? มันจะดิ้นทุรนทุรายยิ่งกว่าเอาปลามาเผาทั้งเป็นเสียอีก หรือเวลาที่อารมณ์ร้ายคือรูปที่น่าเกลียด เช่น เป็นโรคเรื้อนเน่าเฟะ เสียงที่ดูร้าย นินทาว่าแข่ง กลิ่นศพหรือกลิ่นอุจจาระที่เหม็นเน่า น่าสะอิดสะเอียน รสที่พราปร่า ไม่กลมกล่อม เผ็ดอย่างโลด เปรี้ยวอย่างแจ็ด ขวนให้เบื่อและอาเจียน ล้มผัสที่แข็งกระด้างที่สกปรก ที่ร้อนจัดหรือเย็นจัด ซึ่งไม่ถูกความประสงค์ของเรามากกระทบเข้า ย่อมทำให้ใจเดือดร้อนดิ้นรน ไม่พอใจกระสับกระส่าย เกิดความทุกข์หนัก ก็จัดว่านรกได้เกิดขึ้นในใจของเราแล้ว หรือว่าใจของเราได้ตกนรกแล้ว

แม้นรกที่เป็นขุมใหญ่ ๆ อันประกอบด้วยเหล็กหนาทึบทั้งสี่ด้าน มีกระทะทองแดงใหญ่เต็มไปด้วยน้ำกำลังเดือดพล่าน เพราะแรงไฟที่ลุกโชนท่วมกระทะนั้น มีนายนิรยบาลคอยตีมีดแทงไล่ต้อนเหล่าสัตว์นรก แล้วจับโยนลงไปนรกกระทะทองแดงนั้น หรือหมาดูร้ายไล่กัด นายนิรยบาลก็เอาหอกไล่แทง ให้ขันทันจั่วซึ่งมีหนามเหล็กยาวถึง ๑๖ องคุลี ครั้งขึ้นไปแล้วก็ถูกแรงกาปากเหล็กรุมกันจิกตาและใส่ฟงอีก เมื่อเราประสบแล้วมันก็เป็นเพียงทำให้ใจของเราให้หวาดกลัวไม่มีความสุข ต้องดิ้นรนทุรนทุราย กระสับกระส่าย ใจต้องเดือดร้อนอยู่ตลอดเวลาเช่นเดียวกัน ฉะนั้น ความทุกข์ใจในปัจจุบันนี้จึงเป็นของที่เรควรกลัว ควรจะหลีกเลี่ยง ไม่ทำให้เกิดความทุกข์เดือดร้อนใจ อันเป็นเหตุให้ต้องไปเกิดเดือดร้อนในนรกภายหน้าอีกเป็นอย่างยิ่ง

นิพพานอยู่ไม่ไกล

ส่วนนิพพานนั้นเล่า เมื่อเราเข้าถึง “ในคน” ดังกล่าวแล้ว จิตใจของเราก็จะหมดความอยากได้อะไร ๆ มาเป็นของตัว เบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง โดยพิจารณาเห็นว่า รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสที่โลกเขานิยามว่าดี น่าชม น่าปรารถนาก็ตาม หรือที่ว่ามีไม่ดี ไม่น่าชม ไม่น่าปรารถนาก็ตาม ล้วนเป็นมายาทั้งสิ้น เป็นของหลอกหลวงโดยสิ้นเชิง โลกมีปกติชอบของหลอกเป็นธรรมดา จึงหลงผิดอยู่ในสิ่งที่สมมติกันว่าดี น่าชม น่าปรารถนานั้นตลอดไปไม่มีที่สิ้นสุด ความจริงส่วนที่ไม่ดีเรียกว่าบาปหรือความชั่วนั้นเรายังละได้ง่าย เพราะเป็นสิ่งที่ไม่ถูกกับความประสงค์ของเรา แต่ส่วนที่ดีเรียกว่าบุญหรือความดีนั้นลึกลับได้ยากอย่างยิ่ง เพราะเป็นสิ่งที่ถูกกับความประสงค์ของเรา ผู้ใดประสบแล้วมักทำให้ลุ่มหลง หากเราคิดดูให้ดี ๆ ก็จะเห็นว่าทั้งบุญและบาป หรือทั้งดีและชั่วนั้นเกิดมาจากสิ่งเดียวกัน คือเกิดมาจากความอยากเท่านั้น

ละกิเลสได้เมื่อไรก็ได้นิพพานเมื่อนั้น

ดังนั้น เราไม่ต้องเป็นห่วงในการละทั้งบุญและบาป หรือละทั้งดีและชั่วให้มากเรื่องเลย เรามาทำความพยายามละความอยากนั้นเสียอย่างเดียว เรื่องมันก็จะจบกัน พูดอย่างนี้ท่านคงเห็นด้วย แต่ความอยากนี้มันเกิดขึ้นในใจจนชิน กลายเป็นนิสัยสันดานของทุก ๆ คน แล้วจะละได้อย่างไรละ ข้อนี้ไม่เถียง แต่เมื่อนิพพานนี้เป็นสิ่งประเสริฐที่สุด และให้ความสุขที่สุด ทั้งอยู่ใกล้ที่สุดคือในใจของเรานี้เอง จึงควรพยายามอย่างยิ่ง อันความอยากนี้ อย่าเพิ่งเข้าใจว่ามันเป็นของไม่ดีหรือเป็นต้นเหตุไปเสียทั้งหมด ความจริงความอยากที่เป็นภาษาไทยเรานี้มีความหมายกว้างขวางมาก ถ้าอยากอะไรเพื่อเป็นประโยชน์แก่ตัวเองหรือพวกพ้องของตัวเอง หรือเรียกว่าเห็นแก่ตัวเองหรือพวกของตัวเองละก็เป็นต้นเหตุเป็นของไม่ดี แต่ถ้าเป็นความอยากให้หมดกิเลสหรืออยากได้นิพพานก็ไม่ใช่ต้นเหตุ เพราะความอยากให้หมดกิเลสนี้เป็นความอยากที่ไม่เห็นแก่ตัว โดยที่ขึ้นชื่อว่ากิเลสแล้วไม่พ้นไปจากความโลภ ความโกรธ ความหลง ทั้งสามอย่างนี้ ความโลภก็ดี ความโกรธก็ดี ความหลงก็ดี ล้วนแต่เป็นเหตุให้ทำอะอะไร เพื่อประโยชน์แก่ตัว โดยเห็นแก่ตัวหรือพวกของตัวเองทั้งสิ้น คิดถูกให้ดีก็จะได้

ฉะนั้น ความอยากให้หมดกิเลสจึงไม่ใช่ต้นเหตุ เป็นสิ่งที่ควรกระทำให้มีขึ้น แม้ความอยากได้นิพพานก็เช่นเดียวกัน ไม่ใช่ต้นเหตุ เพราะนิพพานก็เป็นการดับกิเลสอย่างสิ้นเชิงอีก ฉะนั้น เราจึงควรตั้งความพยายาม อยากได้พระนิพพานอย่างเดียว

กิเลส ๔ กอง

เมื่อเราตั้งความพยายามอย่างนี้แล้ว จงพิจารณาให้เห็นอีกว่า นิพพานนั้นดับไฟกล่าวกิเลสสิ้นเชิง ไฟจะดับได้ก็เพราะไม่มีเชื้อ ก็อะไรเล่าเป็นเชื้อ ในที่นี้จะกล่าวว่าเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ เรื่องโกง

กิเลสตัวที่ ๑ : กิน

สี่ ก. นี้แหละเป็นเชื้อเพลิงอันสำคัญที่สุด ซึ่งต้องประสบทุกวัน ต้องใส่เชื้อทุกวันด้วย เมื่อใส่เชื้อมากไฟก็ลุกมาก เราก็ร้อนมาก หากใส่แต่น้อย หรือคอยชักเอาเชื้อออกทีละน้อย ๆ เรื่อย ๆ ไป ในไม่ช้าเชื้อก็จะหมด แล้วไฟก็จะค่อย ๆ มอดดับไปเอง เราก็หมดความร้อน แต่เป็นของที่ทำเร็วไม่ได้ ทำรีบก็ไม่ได้ ต้องทำด้วยความพินิจพิจารณาอย่างรอบคอบ โดยใช้ปัญญาอย่างชนิดพิเศษ ไม่ใช่ปัญญาธรรมดาสามัญ จงพยายามคิดดูว่าการกินนี้เรากินมาตั้งแต่เกิด คือพอคลอดออกมาจากท้องแม่ก็กินที่เดียว จนกระทั่งบัดนี้ เรากินมาก็สิบปีแล้ว และกินอย่างน้อยวันละ ๓ ครั้ง ลองคิดดูทีซี สมมติว่าเราอายุ ๕๐ ปี ปีหนึ่ง ๓๖๕ วัน ๕๐ ปี เป็น ๑๘,๒๕๐ วัน กินวันละ ๓ ครั้ง เท่ากับ ๕๔,๗๕๐ ครั้ง บางคนยังกินถึงวันละ ๔-๕ ครั้งก็มี คิดน้ำหนักอาหารที่กินเพียงวันละ ๑ ก.ก. ก็เป็นน้ำหนักถึง ๑๘,๒๕๐ กิโลกรัม ในจำนวนนี้มีซากศพ ปลา ไก่ สุกกร และสัตว์เกือบทุกชนิด ผักและผลไม้ไม่รู้ว่่าก็ร่อยย่อย ทั้งเราก็จะต้องกินไปอีกจนกระทั่งตาย ยังไม่รู้ว่่าจะมากน้อยเท่าไร เมื่อเรากินมากก็เหมือนเอาเชื้อไฟใส่เข้าไปมาก เราก็ต้องร้อนมาก เรากินมากต้องร้อนมากอย่างไร? ลองคิดดู เรากินไม่เป็นก็ต้องกระเสือกกระสนหามา มาก เช่น

๑. **กินอย่างเหลือเฟือ** เวลาที่ไปซื้ออาหารกินตามตลาด มักจะสั่งสั่งโน้นบ้าง สิ่งนี้บ้างจนเต็มโต๊ะ เสร็จแล้วเราก็กินสิ่งละเล็กละน้อย ผลที่สุดก็เหลือมากมาย อันทำให้เราจ่ายเงินมากโดยใช้เหตุทั้งนี้ก็เพื่อแสดงให้เขาเห็นว่า ฉันเป็นคนร่ำรวย ถ้ายังมีเพื่อนหญิงเพื่อนชายไปร่วมด้วย เราก็ยังต้องการอวดตัวมากขึ้น นี่คือความฉิบหายเพราะเห็นแก่ตัว โดยกินอย่างเหลือเฟือนั่นเอง

๒. **กินอย่างสุรุ่ยสุร่าย** คือ เวลาเรารับประทานอาหารอิ่มแล้ว แต่พอเห็นเขาหาบขนมขาย หรือของแปลก ๆ เช่น ไอศกรีม หรือกล้วยเตี๋ยว บะหมี่ เป็นต้น เราก็ซื้อกินเล่น ๆ ซึ่งเป็นการหมดเปลืองโดยไม่รู้ตัว เพราะการกินไม่ใช่หรือ นี่ก็เพราะการเห็นแก่ตัวเพื่อความเอร็ดอร่อยเพียงเล็กน้อย โดยกินอย่างสุรุ่ยสุร่าย

๓. **กินอย่างฟุ่มเฟือย** เช่น ต้องการกินข้าวต้มสักถ้วย ซึ่งความจริงใกล้ ๆ บ้านเราก็มีขาย หรือทำกินเองก็ได้ แต่กลับต้องขึ้นรถไปกินที่อื่นซึ่งตนชอบ ล้วนแต่ทำให้ต้องเสียค่ารถและกลับซื้อของแพงกินโดยไม่จำเป็น นี่ก็เพราะความเห็นแก่ตัวโดยตามใจตัวกินไปนั่นเอง

๔. **กินอย่างโก้** เช่น เราไปธุระอื่นในตลาด เมื่อต้องการรับประทานอาหาร ก็มักเลือกไปนั่งที่ร้านใหญ่โตโอโง่งที่สุดในย่านนั้น เพื่อแสดงความโก้หรือใหญ่โตของตน ผลก็คือต้องเสียค่าโก้โดยต้องจ่ายค่าอาหารแพงกว่าซื้อตามร้านธรรมดา หรือบางทีอาหารแต่ละจานกว่าจะรับประทานได้ต้องตบแต่งอย่างประณีตวิจิตร คล้ายจัดดอกไม้บูชาพระที่เดียว เช่น ผักก็ต้องจัด ต้องแกะสลักเป็นรูปต่าง ๆ อย่างสวยงาม ซึ่งเป็นการเสียเวลาโดยไม่จำเป็นอะไรเลย

๕. **กินจุบกินจิบ** คือ กินอาหารไม่เป็นเวลา กินของหวานนิดหน่อย แล้วกินของเปรี้ยวนิดหน่อย เดี่ยวกินของหวานนิดหน่อย แล้วดื่มเครื่องดื่มร้อนนิดหน่อย นอกจากเสียสตางค์โดยไม่รู้จักจบสิ้นแล้ว ยังทำให้เกิดปวดท้อง ท้องเฟ้อ และท้องเดินได้โดยง่าย นี่ก็เพราะเรื่องการตามใจตัว

๖. **กินอย่างไม่ประหยัด** เช่น กินให้เมล็ดข้าวตกหล่นโดยไม่ระมัดระวัง กินข้าวให้เมล็ดข้าวติดเหลือกันขาม กินแกงให้แกงเหลือติดกันถ้วยอย่างละนิดละหน่อย ซึ่งใครจะกินต่อไปอีกก็ไม่พอ กลายเป็นของเสีย นี่ก็เพราะการเห็นแก่ตัว โดยความมั่งง่ายของตัวเอง

๗. **กินโดยไม่รู้จักประมาณ** เช่น กินอึดมากกินไป เป็นเหตุให้ท้องเสียได้ง่าย เพราะกลัวจะไม่อ้วนแข็งแรงเต็มที่ หรือกินน้อยกินไปเพราะกลัวว่าถ้ากินมากแล้วรูปทรงจะไม่สวยงาม จะอ้วนเทอะทะเกินไป และซื้อของที่แพงมากกินโดยไม่รู้จักประมาณในฐานะของตนเอง กินโดยไม่พิจารณาให้รอบคอบว่าของนั้นบูดเสียหรือเปล่า กินแล้วจะเป็นประโยชน์แก่ร่างกายของตนหรือไม่ เพราะอาหารบางอย่างไม่ถูกแก่ธาตุของตนเสมอไป คนอื่นกินได้ แต่เรากินแล้วแสดงต่อร่างกายของเรา โดยเหตุที่ธาตุนั้นไม่ปรุงแต่งมาไม่เหมือนกัน อันเป็นเหตุให้เกิดความป่วย เจ็บขึ้นได้โดยง่าย แล้วจะต้องเสียเงินค่ารักษาโดยใช้เหตุ

๘. **กินให้เอร็ดอร่อย** คือ เลือกจะกินอย่างนั้นบ้าง อย่างนี้บ้าง เช่น จะกินปลา ก็จะต้องซื้อปลาดีบ้าง ต้มยำบ้าง ย่างให้เหลืองจิ้มน้ำพริกบ้าง ต้องนั่งทำเปาะชะบ่าง เป็นต้น สุดแต่ตนนึกว่าจะกินอย่างไรให้อร่อย ครั้นเขาทำมาและเริ่มนั่งกินแล้ว เดี่ยวก็บ่นว่าสิ่งนี้เปรี้ยวเกินไป แล้วต้องขอน้ำปลาหน่อย สิ่งนี้เผ็ดเกินไปแล้ว ต้องขอน้ำตาลสักหน่อย สิ่งนี้จืดเกินไปไม่มีรส น้ำพริกครกนี้ไม่กลมกล่อมเลย ไม่รู้วารสไปทางไหน ล้วนแต่เป็นเรื่องจู้จุกจิกทั้งสิ้น ทำให้เกิดความเดือดร้อนทั้งตนเองและผู้จัดทำ

๙. **กินอย่างมัวเมา** ได้แก่ กินอย่างเสพยาเสพติด เช่น พอตื่นนอนขึ้นต้องสูบบุหรี่ก่อนจึงจะทำอย่างอื่นได้ มิฉะนั้นก็ใจคอหงุดหงิดจริง ๆ หรือเข้าชั้นก็ต้องดื่มกาแฟก่อน มิฉะนั้นช่างรู้สึกอ่อนเพลียละเหยใจจนไม่อยากจะทำอะไร นี่ก็เพราะความมัวเมาลุ่มหลงในรสของบุหรี่และกาแฟเป็นอย่างขนาดเบา ๆ ซึ่งเป็นเหตุทำให้เสียทรัพย์โดยไม่ได้ประโยชน์แก่ร่างกาย สมควรแก่เงินที่เสียไป เฉพาะกาแฟยังรู้สึกว่าจะมีประโยชน์กว่าบุหรี่ยังน้อยกว่า แต่ถ้ามัวเมาในการกินยิ่งขึ้นไปกว่านี้ก็คือ ต้องดื่มสุราก่อนเสมอที่จะไปทำงาน และทำงานแล้วก็ต้องดื่มอีก เรียกว่าดื่มเข้าดื่มเย็นดังนี้ เป็นการเติมเชื้อไฟอย่างแรง ยิ่งร้อนไป

อีก ถ้ายังไม่พอใจในสิ่งนั้น ก็ติดยาฝิ่น และเฮโรอีน สืบไป ซึ่งเป็นเชื้อไฟที่แรงที่สุด จนเผาข้าวของเงินทองนาไรต์ตลอดจนบ้านเรือนหมดไป ผลที่สุด ตัวเองยังต้องเป็นโรคซึ่งรักษาไม่หาย จนกระทั่งตายไปในเวลาก่อนอายุขัยเสมอ ๆ

๑๐. กินอย่างบาป คือ กินโดยชนิดที่ทำให้บาปติดตัวไปในอนาคตข้างหน้าอีกเช่น เมื่อถึงเวลากินแล้ว ถ้าไม่มีเนื้อสัตว์อะไรเลย ก็ไม่กินข้าว แล้วต้องหามาฆ่ากินจนได้ หาได้เฉลียวใจว่าถ้าเขาฆ่าเอาเนื้อตัวไปกินบ้าง ตนก็จะร้องให้ครวญคราวขอชีวิต หรือวิ่งหนีเตลิดเปิดเปิงไปโดยไม่คิดถึงชีวิตเหมือนครวญสงครามโลกที่แล้งมา ทุกคนยอมทราบบถึงการกลัวตายของตนทุก ๆ คน และยิ่งร้ายกว่านั้น บางคนฆ่าแม้กระทั่งวัวควาย ซึ่งเป็นสัตว์มีบุญคุณแก่ตนเองอย่างยิ่ง เพราะข้าวที่ตนได้กินมีชีวิตรอดมาจากมันนี่ ก็อาศัยแรงวัวควายไถนาให้กิน และยิ่งโหดร้ายที่สุดก็คือ วัวควายของตนเองไม่มีแล้วยังไปลักขโมยเอาของผู้อื่นมาฆ่ากินอีก โดยลืมคิดจริง ๆ ว่า กินเข้าไปแล้วก็ต้องถ่ายออกมาจนหมด จะอร่อยเฉพาะเวลาที่เคี้ยวถูกลิ้นเท่านั้น พอล่วงลำคอกลงไปแล้ว ก็คงเหมือนกันทั้งสิ้น อันที่จริงคนเราติตรลในเนื้อสัตว์ก็เพราะถูกสอนให้กินมาตั้งแต่เล็ก ๆ จนชินเคยเป็นนิสัย ถ้ากินแต่ผักแล้วรู้สึกไม่อร่อยเสียเลย ซึ่งเป็นเพราะเราหัดมาแต่แรกเท่านั้น หากตั้งแต่เกิดมา เขาหัดให้กินแต่ผักผลไม้เท่านั้น ไม่ให้กินเนื้อสัตว์ เชื่อว่าจะไม่ชอบกินเนื้อสัตว์ หรืออาจจะกินไม่ได้เสียด้วย เพราะเนื้อสัตว์ทุกชนิดมีควาผิดกับผลไม้มาก

กินอย่างไรให้ได้ปัญญา

พระพุทธองค์ทรงสอนว่า **“บุคคลไม่ควรทำบาปเพราะเห็นแก่กิน เพราะกินเท่าไรก็ไหลออกหมด จึงควรงดทำบาปเพราะเห็นแก่กินเสีย”** นี่เป็นเพราะคนเราเห็นแก่ตัวจัด จึงต้องฆ่าชีวิตของผู้อื่นมาเป็นอาหารของตัว โดยตนเองชิลกลับกลัวตาย และรักชีวิตของตนอย่างยิ่ง ส่วนชีวิตของผู้อื่นตนไม่รักใคร่เอื้อเฟื้อเลย ซ้ำยังไปฆ่าชีวิตของผู้อื่นเสียอีก ถ้าคิดดูให้ดี ๆ ลักหน้อย โดยเอาใจเขามาใส่ใจเรา ตรองดูบ้าง ก็คงจะไม่ลงเด็ดขาด การกินอย่างบาปนี้เป็นเชื้อไฟที่ร้อนแรงมาก เผาจิตใจให้ร้อนรุ่มในชาตินี้แล้ว ยังเป็นผลให้ตนต้องได้รับความเร่าร้อน เพราะเปลวไฟในอนาคตอีก เพียงอร่อยตรงลิ้นนิดเดียวช่างมีผลเผ็ดร้อนน่าสะพรึงกลัวอย่างยิ่ง

เรื่องการกินตามที่กล่าวมาแล้วนี้แหละ คือ การใส่เชื้อไฟโดยไม่ใช้ปัญญา จึงให้ความเดือดร้อนทั้งร่างกายและจิตใจ เพราะไฟต้องลุกแรงเกินไปจึงทำให้ร้อนมาก เราต้องมีปัญญาใส่เชื้อแต่พอดีให้ไฟลุกพอเหมาะ จะได้ประโยชน์จากไฟลุกตามสมควร เพราะของทุกอย่างในโลกนี้มีทั้งดีและชั่ว หรือมีทั้งคุณและโทษปนกันอยู่ ไม่มีสิ่งใดที่มีแต่คุณอย่างเดียว และไม่มีสิ่งใดที่มีแต่โทษอย่างเดียว เช่น การกินนี้ก็เหมือนกัน ถ้าคนกินเป็น รู้จักกินแต่พอดี ก็เกิดประโยชน์แก่ร่างกาย ถ้าคนกินไม่เป็นไม่รู้จัก

ประมาณในการกินไม่รู้จักเลือกกินหรือเพียงกินอ้อมกินไปเท่านั้น ก็เกิดโทษแก่ร่างกายทำให้ปวดท้อง ท้องเฟ้อ เป็นต้น ฉะนั้น นักปราชญ์จึงประพันธ์คำเตือนใจไว้ว่าดังนี้

ใดใดในโลกล้วน	ประกอบถ้วนทั้งโทษคุณ
รู้ใช้ก็ได้บุญ	บรูใช้ก็ภัยปวง
น้ำกรดฤทธิ์เกรี้ยวกราด	อาจกัดขาดทุกสิ่งของ
นักปราชญ์ฉลาดตรง	ผสมเล่นเป็นเงินตรา
สิ่งคนเห็นว่าคุณ	ไปรู้หมุนก็ภัยมา
มีแต่จะแปรหา	ความฉิบหายสลายเกิน
เป็นกษัตริย์มีศักดิ์สูง	ยอมชักจูงให้สรรเสริญ
ผิวช้ำมากลัวเกิน	ก็ถูกริบราชบัลลังก์
เป็นไพร่แต่รู้พฤติ	ปัญญาฮึดสติยัง
อาจเลียบขึ้นเทียบยัง	ประธานชาติแห่งหมู่ชน
ดีช่วยยอมปรากฏ	ทุกคนหมดบั้นพิน
ไหนดหนักประจักษ์ผล	ก็แจ่มแจ้งขจายจร
เขาชมอย่าชอบใจ	อย่าด่าให้อาโกรธก่อน
พิศตัวให้แน่นอน	จึงจะชื่อว่าชาติชาย

ฉะนั้น ในเบื้องต้นจะต้องเลิกกินทั้งสิบประการ ซึ่งเรียกว่ากินแบบเพิ่มเชื้อไฟเหล่านั้นเสีย แล้วพยายามกินตามแบบลดเชื้อไฟออก คือ

๑. กินอย่างประหยัด โดยอาการที่ไม่พยายามไปซื้อของแพงมากิน พยายามซื้อแต่ของถูกและมีคุณภาพทางอาหาร เช่น เราจะซื้อขนมกินสักหนึ่งบาท ก็กินไม่พออ้อม เราจึงควรซื้อกล้วยน้ำวาละว่าสักห้าสิบสตางค์ เราก็กินได้ถึงสองมือ เป็นต้น อีกประการหนึ่งของที่เรามีกินอยู่แล้วนั้น ก็ต้องรู้จักประหยัดว่าอะไรควรกินก่อน อะไรที่เก็บไว้ได้นานควรเก็บไว้กินทีหลัง ข้าวและอาหารอย่างอื่น ๆ พยายามสังเกตและกำหนดทำให้เหลือจนต้องทิ้ง กินข้าวไม่ให้ตกจากชามสักเมล็ดหนึ่งเลย หรือไม่ให้เหลือติดชามเลย สมมติว่า คนหนึ่งกินข้าวตกวั้นละ ๑ เมล็ด คน ๓๐,๐๐๐,๐๐๐ คน คงเสียข้าวตกวั้นละ ๓๐,๐๐๐,๐๐๐ เมล็ด เดือนหนึ่งถึง ๙๐๐,๐๐๐,๐๐๐ เมล็ด ปีหนึ่งจะเป็นข้าวมิใช่น้อย เป็นการเสียเศรษฐกิจของชาติเท่าใด นี่ถ้าเรากินแบบประหยัดกันจริง ๆ แล้ว ทำให้เชื้อไฟของเราไม่ต้องหมดเปลืองมาก ทำให้บรรเทาความเดือดร้อนส่วนของเอกชน และยังเป็นผลสะท้อนให้แก่สังคมดีขึ้นด้วย หากเราสามารถประหยัดโดยเลิกสุบบุหรีและกินเหล้า ซึ่งเป็นของไม่จำเป็นแก่ชีวิตและร่างกายแล้ว เอกชนแต่ละคนย่อมรู้สึกสบายขึ้น เพราะไม่ต้องหมดเปลืองเชื้อไฟประเภทนี้ แถมยังนำเงินค่าบุหรีและสุราไปใช้

ซื้ออาหารที่เป็นประโยชน์แก่ร่างกายมาเลี้ยงตัว และครอบครัวได้ดีขึ้นอย่างมาก ทั้งจะทำให้สังคมตลอดถึงประเทศชาติ ไม่ต้องใช้จ่ายเงินมาเป็นค่าจ้างเจ้าหน้าที่จัดทำและจำหน่ายไมไชน้อย ทั้งไม่ต้องเสียเงินในการใช้ปราบปรามการต้มและค้าสุราเถื่อน และปราบปรามผู้ที่เสพสุราเมาอาละวาด ก่อการทะเลาะและเป็นคดีร้ายอื่น ๆ ปีละหลายสิบล้านโดยไม่จำเป็นเลย

๒. กินโดยรู้จักประมาณ คือ เวลากินต้องสังเกตอยู่เสมอว่า เรากินอึดเท่าไรจึงจะพอดี พอให้ร่างกายปฏิบัติงานได้โดยไม่อึดโรยมากเกินไป และท้องของเราสามารถย่อยอาหารที่เรากินเข้าไปแล้วได้หมดไม่เหลืออยู่จนเป็นเหตุให้ท้องขึ้น ท้องเฟ้อ ท้องเดิน หรือเสียดท้องอืดอัดทำงานไม่สะดวก ซึ่งเรียกว่ากินอึดเกิน และต้องกินไม่ให้น้อยเกินไปจนกระทั่งหิวโหยไม่มีแรงทำงานลมขึ้นเสียดในทรวงอก กระเพาะเกิดอาการเสียดสีจนเป็นแผล เพราะไม่มีอาหารจะย่อย ทั้งนี้ต้องแล้วแต่เฉพาะบุคคลเป็นราย ๆ ไป ไม่สามารถจะกำหนดลงได้แน่นอนว่ากินสองจานหรือสามจานจึงจะพอดี บางคนต้องถึงสี่จานหรือบางคนเพียงจานเดียวก็พอแล้ว และบางทีกินข้าวเพียงจานเดียว แต่มีกับข้าวอื่น ๆ มากหรือมีหวานมาก อาจจะมีมากเกินไปก็ได้ ฉะนั้น ตัวของเราเองจึงต้องคอยสังเกตอยู่เสมอ กินพอรู้สึกอึดขนาดไหนในเวลาที่กินหมดทุก ๆ อย่างตลอดจนน้ำแล้วพอดี ก็กินเพียงเท่านั้น อนึ่ง ต้องสังเกตให้รู้ดีกว่าตัวเรานั้น กินวันละสองครั้งสามครั้งหรือครั้งเดียว จึงพอดีในการปฏิบัติงานได้สะดวก เพราะคนทำงานหนักย่อมต้องกินมากและหลายครั้งเป็นธรรมดา ส่วนคนทำงานเบาและงานน้อย กินเพียงครั้งเดียวเท่านั้นก็อาจจะพอดี ดังนั้นจึงเรียกว่ารู้จักประมาณในการกิน ซึ่งทำให้ร่างกายเราสบาย ปฏิบัติงานได้สะดวกไม่อึดอัด และมีโรคน้อยด้วย

๓. กินโดยพิจารณา เมื่อเวลานั่งเรียบร้อยแล้ว ก่อนจะกินหรือกำลังกิน ต้องพิจารณาโดยแยกกายในใจตนเองเสมอว่า อาหารที่เรากินนี้เป็นเพียงสักว่าธาตุกำลังเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุตามปัจจัย ซึ่งเดิมก็เปลี่ยนแปลงมาจากธาตุต่าง ๆ จนเป็นอาหาร แล้วก็เปลี่ยนแปลงต่อไปอีก ถึงตัวเราผู้กินอาหารนี้แล้ว ก็เป็นเพียงสักว่าธาตุกำลังเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุตามปัจจัยเช่นเดียวกัน ไม่ใช่สัตว์กิน ไม่ใช่บุคคลกิน ไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตนเป็นผู้กิน เป็นเพียงธาตุต่อธาตุมากกระทบกันตามเหตุตามปัจจัยที่เปลี่ยนแปลงเท่านั้น ล้วนเป็นของว่างเปล่าจากความหมายว่าตัวตน ครั้นกินเข้าไปแล้วยังกลายเป็นของปฏิภูลอย่างยิ่ง และตั้งใจจะไม่กินเพื่อมัวเมาเพลิดเพลินหรือเล่นสนุกสนาน จะไม่กินเพื่อประดับตกแต่งร่างกายให้อ้วนพีสวยงาม จะกินเพียงเพื่อระงับความหิวเก่า ๆ และป้องกันไม่ให้เกิดความอึดอัดเพื่อให้ร่างกายนี้ดำรงอยู่พอทำงานให้เป็นประโยชน์แก่โลกสืบไป

ครั้นพิจารณาอย่างนี้ไปตลอดการกินจนกว่าจะอึด ย่อมทำให้กินได้เท่าที่จำเป็นแก่ร่างกาย เป็นการเอาเชื้อไฟออกเสียบ้าง ใส่เข้าไปแต่พอสมควร เมื่อร่างกายรับอาหารเป็นเชื้อไฟพอดี ๆ เช่นนี้ ทำให้เกิดความอบอุ่นพอสบาย ไม่อึดอัด จิตใจปลอดโปร่ง ทำให้เกิดปัญญาเห็นชัดว่า ในร่างกายเราไม่มีสิ่งใดเป็นสาระพอจะยึดถือเป็นตัวเป็นตนได้เลย เป็นของว่างทั้งนั้น จึงสมกับที่เรียกว่า “**ในคน**” นั้น

คือในศูนย์ (๐) ซึ่งว่างไม่มีอะไร ถ้ายังมีคนก็ต้องวนหมุนเวียนไปตามลักษณะอาการของคนนั่นเอง เมื่อใจไม่ยึดถืออะไร ๆ ว่าเป็นตัวเป็นตนแล้ว ก็เรียกว่าจิตปลอดโปร่งหมดทั้งสุขและทุกข์ เป็นสภาพผ่องใส จัดว่าเป็นนิพพานได้ สมกับที่เรียกว่า “นิพพานก็ไม่ไกล อยู่ที่ใจเราเอง” เพราะเมื่อใดใจหมดจากความยึดถือว่าตัวเราของเราแล้ว ร่างกายจะเกิด จะแก่ จะเจ็บ จะตาย ถูกนิทานหรือสรรเสริญ เป็นสุขหรือเป็นทุกข์ ก็เป็นเรื่องของร่างกาย เมื่อนั้นใจก็จะเป็นนิพพานได้ แต่ว่าใจจะเป็นใจนิพพานไปได้ตลอดหรือไม่ ก็อยู่ที่ว่าใจยึดถือมากก็เป็นทุกข์มาก ถ้าใจยึดถือน้อยก็เป็นทุกข์น้อย ถ้าใจไม่ยึดถือเลยก็ไม่เป็นทุกข์เลย ถ้าใจไม่ยึดถือชั่วคราว ก็เป็นนิพพานชั่วคราว และถ้าใจไม่ยึดถือตลอดไปก็เป็นนิพพานตลอดไป จนกระทั่งร่างกายเราแตกดับไปตามสภาพสังขารตามธรรมดา

กิเลสตัวที่ ๒ : กาม

เรื่องกินเท่านั้น อันเป็นของจำเป็นต้องกินทุก ๆ วันตามธรรมชาติ เมื่อกินไม่เป็นยังเป็นเชื้อไฟที่ทำให้เราร้อนขนาดไหน เรื่องกามก็ยิ่งเป็นเรื่องที่ร้อนแรงมากกว่าหลายเท่าตัว เรื่อง “กาม” นี้แม้จะเป็นเชื้อไฟที่ร้อนแรงเช่นนั้นก็จริง แต่ก็ยังมีส่วนที่อยู่ข้างเหมือนกัน เช่นเดียวกับเรื่อง “กิน” ซึ่งมีทั้งส่วนดีและส่วนชั่ว เพราะกามคำนี้แปลว่า ความใคร่ เป็นคำกลาง ๆ ได้แก่ ความยินดี ความพอใจ ความชอบใจ และความอยากได้ในสิ่งทั้งปวง ทั้งทางดีและทางชั่ว ในทางดี เช่นคำว่า ธรรมกามะ เป็นความใคร่ในธรรมคือยินดีในธรรม หรือชอบใจในธรรม ส่วนในทางชั่วเช่น โจรกรรมกามะ ความใคร่จะทำโจรกรรม เป็นต้น กามนี้มีสองอย่าง คือ กิเลสกามอย่างหนึ่งกับวัตถุกามอีกอย่างหนึ่ง กิเลสกามนั้นได้แก่ กิเลสให้เกิดความใคร่ เช่น ราคะความกำหนัดความพอใจรักใคร่ โลภะ ความอยากได้ของผู้อื่นมาเป็นของตน ตัณหาความดิ้นรนทะเยอทะยานอยากให้ได้ในสิ่งที่ตนปรารถนาลิเนหา ความมีเชื้อใยมะลิดเพลิดปรารถนาแต่ในกามอย่างเดียว วัตถุกามนั้น ได้แก่วัตถุเป็นเหตุให้เกิดความใคร่ คือ รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัสทางเนื้อหนัง มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่ากามคุณ

กามคุณทั้งห้านี้เป็นที่ปรารถนาของสัตว์โลกทั่วไป เวลานี้คนทั้งโลกต่างก็วิ่งวนหากันแต่กามคุณนี้ตลอดทั้งกลางวันและกลางคืน จะพูดก็พูดเพื่อกามคุณ จะทำก็ทำเพื่อกามคุณ เมื่อยังไม่พูดไม่ทำก็หมกมุ่นครุ่นคิดแต่เรื่องกามคุณอย่างเดียว

จึงเปรียบเทียบได้ว่า “กามคุณเหมือนกับน้ำ คนเหมือนกับปลา” จึงพยายามแหวกว่ายหากินอยู่ในน้ำตลอดเวลา หากใครจับปลาโยนขึ้นไปบนบก ปลา ก็จะดิ้นรนกระเสือกกระสนเพื่อจะกลับไปสู่น้ำอีกให้ได้ มิฉะนั้นก็ดิ้นรนจนกระทั่งตายไปเลย บางคนอาจจะสงสัยว่าวัตถุเป็นเหตุให้เกิดความใคร่นี้ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัสเท่านั้นหรือ ตอบว่าเมื่อกล่าวโดยสรุปแล้วก็มีเพียงเท่านั้น เพราะทรัพย์สมบัติทั้งหมด ทั้งที่เป็นสังหาริมทรัพย์และอสังหาริมทรัพย์ก็ดี ทั้งที่มีวิญญานและไม่มีวิญญานก็ดี

ไม่ได้นอกเหนือไปจาก รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัสนี้เลย เช่น ไร่นา ช้าง ม้า วัว ความ หึงและชาย ก็สังเคราะห์เข้าในจำพวกรูปทั้งหมด เสียงดนตรี เสียงนกร้อง เสียงเพลง ก็สังเคราะห์เข้าในจำพวกเสียง กลิ่นของเครื่องหอม ของคนหรือของสัตว์ก็สังเคราะห์เข้าในจำพวกกลิ่น รสของอาหารหรือผักผลไม้ใด ๆ ก็สังเคราะห์เข้าในจำพวกรส สิ่งที่มากกระทบจะเป็นผัสสุสิ่งของหรือคนหรือสัตว์ ทั้งที่เย็นร้อนอ่อนแข็ง ก็สังเคราะห์เข้าในจำพวกสัมผัสทั้งสิ้น โดยเฉพาะกามที่เกิดจากเพศตรงกันข้ามแล้ว ก็มีพร้อมทั้ง รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัสทีเดียว

เพราะฉะนั้น เพศตรงกันข้ามจึงเป็นเหตุให้เกิดความใคร่ของกันและกันเป็นอย่างยิ่ง เป็นที่ยืนยันได้ว่าไม่มีอะไรจะครอบงำผูกพันดึงดูดจิตของชายได้เท่ากับรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสของหญิง และที่ไม่มีอะไรที่จะครอบงำผูกพันดึงดูดจิตของหญิงได้เท่ากับ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสของชาย เช่นเดียวกัน ขอให้นึกดูซิว่า ผู้ชายที่อดทนพยายามขุดดิน พับป่า ทำไร่ไถนา ในป่าลึก ๆ หรือบนภูเขาสูง ๆ อยู่ได้นั้นเพราะอะไร? ไม่ใช่เพราะกามคุณของหญิงดอกหรือ ถ้าไม่มีผู้หญิงอยู่ หรือไม่มีหวังจะได้ผู้หญิงแล้ว ผู้ชายนั้นก็มีความอดทนทำเช่นนั้นหรือ? คงไม่มีเป็นแน่ แม้ผู้หญิงก็เช่นเดียวกัน ที่ทนอยู่ได้ก็เพราะมีชายเป็นเพื่อนคู่ยากเท่านั้น

จนมีคำพังเพยว่า **“มีข้าวกิน มีดินอยู่ มีรูไซ แม้จะลำบากยากเข็ญอย่างไร ก็อยู่ได้ทั้งนั้น”** วัตถุประสงค์หรือกามคุณนี้ คนแสวงหามาได้เท่าไร ๆ ก็ไม่พอ จะพึงพิสูจนได้โดยง่ายในเรื่องของเงินเป็น ตัวอย่าง เช่น คนจนก็บ่นว่าหาเงินได้สัก ๕๐๐ บาท ก็พอจะพอ ครั้นได้ ๕๐๐ บาทแล้วก็คิดอีกว่า ได้สัก ๒,๐๐๐ บาทก็พอ ครั้นได้ ๒,๐๐๐ บาทก็อยากได้ต่อไปอีก ได้สัก ๑๐,๐๐๐ บาทก็พอ ครั้นได้ ๑๐,๐๐๐ บาทก็อยากได้สัก ๑๐๐,๐๐๐ บาท ครั้นได้ ๑๐๐,๐๐๐ บาทแล้วก็อยากได้ต่อไปอีกว่า ได้สัก ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาทก็พอ ตกลงว่าครั้นได้ ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาทแล้วก็อยากได้ต่อไปอีกเป็นร้อยล้านพันล้าน ที่เป็นเช่นนี้เพราะเหตุอะไรเล่า? ก็เพราะกิเลสกามที่มีอยู่ภายในจิตของคนนั่นเอง

ถ้าจะอุปมาแล้ว วัตถุประสงค์หรือกามคุณก็เปรียบเหมือนเชื้อไฟ กิเลสกามก็เหมือนกองไฟ จะใส่เชื้อไฟเข้าไปเท่าไร กองไฟก็ยิ่งลุกโชนใหญ่ และไหม้เชื้อจนหมดสิ้นไม่รู้จักพอ เพราะคนเราไม่รู้จักอึดด้วยกามคุณฉันใด ไฟก็ไม่รู้จักอึดด้วยเชื้อฉันนั้น โดยเหตุที่ว่า **คนเรานี้เกิดมาจากกามโดยตรง และเติบโตขึ้นมาได้ก็ด้วยอาศัยกามนั่นเอง** การที่จะทำให้คนเลิกจากกามหรือเบื่อกามนั้นมันจึงแสนยาก ง่ายก็ดีในฐานะที่เราเป็นพุทธบริษัทก็ยังไม่ควรจะทำใจจนเกินไป ด้วยพระบรมครูและสาวกทั้งหลาย ยังเป็นตัวอย่างพอจะเป็นพยานให้เราได้แน่นอน ว่ามีทางที่จะถอนตนออกจากกามได้ หรือแม้ผู้ที่ถอนตนออกจากกามโดยเด็ดขาดไม่ได้ ทั้ง ๆ ที่กำลังบริโภคกามอยู่ก็ยังสามรถทำตนให้มีทุกข์น้อยที่สุดหรือเกือบไม่มีทุกข์เลยก็ได้ เช่นท่านอนาถบิณฑิกและนางวิสาขา เป็นต้น

การที่คนเราจะรู้จักอะไรได้แจ่มแจ้ง จนกระทั่งเกิดความเบื่อหน่ายนั้น จะต้องรู้จักลักษณะที่แท้จริงของสิ่งนั้น ๆ ถึงสามอย่าง คือ ๑. ความดีหรือความอรรของสิ่งนั้น ๒. โทษหรือความเสียหายของสิ่งนั้น ๓. วิธีจะเลิกสิ่งนั้น และผลจากการจะเลิกสิ่งนั้น เช่น กามเป็นตัวอย่าง วัตถุกามหรือกามคุณก็ดี กิเลสกามก็ดีในที่นี้รวมเรียกว่ากาม อันกามนี้มีคุณคือให้เกิดความเอร็ดอรร รู้สึกชื่นอกชื่นใจซาบซ่าน เสียวกระสัน

คุณและโทษของกาม

กามคุณกับกิเลสกาม เมื่อผสมกันได้ส่วนพอดี ผู้รู้จักประมาณในการบริโภคย่อมให้คุณแก่ร่างกายบ้างตามสมควร แต่โทษของกามมากเหลือที่จะกล่าว เริ่มต้นแต่จิตของผู้ประสงค์จะบริโภคก่อน ย่อมกระสับกระส่ายตื่นรนถึงขนาดกินไม่ได้นอนไม่หลับ ถ้าพลาดหวังในกามที่ตั้งใจอย่างจริงจังแล้ว บางคนถึงกินยาตายหรือฆ่าตัวตายโดยวิธีอื่น ๆ ก็มี บางคนก็ประหัดประหารคู่แข่งจนกระทั่งให้ล้มตายไปก็มี

บางทีถ้าคนนั้นเป็นผู้นำของประเทศชาติบ้านเมือง ก็ถึงกับยกกองทัพรบอีกเมืองหนึ่งจนกระทั่งย่อยยับ ล้างผลาญทรัพย์สินให้พินาศ นำเอาชีวิตของทหารและพลเมืองไปล้มตายเสียเปล่า ๆ อย่างน่าเสียดาย เหตุเพียงแต่ตนเองชอบลูกสาวเขามาเป็นภรรยาแล้วเขาไม่ให้เท่านั้น ซึ่งความจริงหญิงอื่น ๆ ในบ้านเมืองของตนก็มีอยู่มากมายแล้ว

พระพุทธองค์จึงตรัสว่า กามทั้งหลายมีรสอรรเล็กน้อย แต่มีทุกข์มาก ทรงอุปมาว่าเหมือนสุนัขแทะกระดูกเนื้อ ธรรมดาว่ากระดูกเนื้อที่เขาทิ้งแล้วจะหาเนื้อติดอยู่นั้นยากเต็มที สุนัขก็พยายามแทะอยู่ได้ตลอดเวลา เพราะความอรรอันเกิดจากน้ำลายของตัวเองจะทำให้เกิดความอิมอะไรก็หาได้ หรือเหมือนกับความฝัน ย่อมได้รับความสุขสดชื่นในยามฝันถึงสิ่งที่ตนชอบใจ ครั้นตื่นขึ้นร่างกายทุกอย่างก็คงปกติเดิม เหลือแต่ความอาลัยเสียดายเหตุการณ์ในฝันที่ผ่านไปแล้วเท่านั้น และคล้ายกับบริโภคอาหารจะรู้สึกอรรก็เพียงเมื่อถูกลิ้นเท่านั้น พอล่วงลำคอไปแล้วก็กลายเป็นของโสโครกยิ่งนัก

วิธีที่จะออกจากกามหรือทำให้จิตเบื่อหน่ายกามนั้น ต้องพยายามพิจารณาให้เห็นโทษของกามให้มากและเสมอ ๆ จริง ๆ ว่ากามนั้นเพียงเริ่มพัวพันในเบื้องต้นเท่านั้น ย่อมทำให้จิตเสียสภาพปกติไปแล้ว และเมื่อได้สมหวังเกิดความรัก จิตก็ฟูเฮียงไปข้างหนึ่ง ครั้นพลาดรักหรือความรักเปลี่ยนแปลงก็เกิดความซัง จิตใจก็เหวแห่ง เรียกว่าจิตแพบเฮียงไปอีกข้างหนึ่ง เป็นทุกข์น้อย ๆ โดยไม่ค่อยรู้สึกตัว

ผู้หมกมุ่นในการบริโภคกามโดยไม่มีประมาณ ย่อมทำให้สังขารร่วงโรยทรุดโทรมโดยเร็วและเกิดโรคร้ายไข้เจ็บต่าง ๆ ได้ง่าย ทำให้อายุสั้นพลันตาย ถ้ายังไม่มีจิตยับยั้งเห็นแก่ความสนุกประพุดติผลในกาม ล่วงละเมิดในสามีหรือภรรยาของผู้อื่นเพราะความเห็นแก่ตัวจัดแล้ว ยิ่งเกิดทุกข์โทษอย่างมหันต์

ทั้งในปัจจุบันชาตินี้และชาติหน้าอีก ทำให้เวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏฏสงสารอันเต็มไปด้วยความทุกข์ ล้าบากหาที่สุดมิได้ เวลาทำชู้อยู่นั้น จิตใจย่อมเร้าร้อนเกิดความกลัวหวาดระแวงว่าผู้อื่นจะรู้โดยเฉพาะสามีหรือภรรยาของเขา หากเขารู้หรือพบเห็นเข้าจริง ๆ ย่อมถูกอาฆาตพยาบาทและฆ่าฟันให้ตายทีเดียว อย่างน้อยก็ฟ้องร้องเป็นคดีต่อศาล ทำให้เสียชื่อเสียงเกียรติยศ บางทีก็อาจต้องโทษถึงติดคุกด้วย ครั้นแล้วก็ยังเดือดร้อนใจ เพราะกลัวภัยที่จะต้องไปรับโทษอย่างแสนสาหัสในนรกอีก

ฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า **ความเดือดร้อนเศร้าโศกก็ดี ความสะดุ้งกลัวก็ดี ย่อมเกิดขึ้นเพราะกามเป็นเหตุใหญ่** ถ้าจิตพ้นจากความพัวพันในกามเสียได้แล้ว ย่อมถึงความสุขเกษมเปรมปรีดี ปราศจากความเดือดร้อนและความสะดุ้งกลัว **วิธีอีกอย่างหนึ่งที่จะให้เป้าหมายในกามนั้น ท่านให้เจริญศุกัมมัญฐานพิจารณาซากศพจริง ๆ** ที่เห็นเน่าพองอืดหรือที่เหี่ยวแห้งเหลือแต่เอ็นและกระดูก แล้วน้อมเข้ามาสู่ตัวเราว่า แม้เราเองก็เป็นอย่างนี้ ไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงความเป็นศพอย่างนี้ไปได้เลย หรือพิจารณาร่างกายตัวเราเองนี้ให้เห็นว่าไม่มีอะไรที่สวຍงาม เช่น ผม เริ่มต้นเด็กอ่อน ๆ ก็แดง ๆ แล้วก็กลายเป็นดำ แล้วก็กลายเป็นขาว ๆ แล้วก็หลุดล่วงไปเวลาตั้งอยู่ก็ต้องชำระล้าง มิฉะนั้นก็มึกกลิ่นเหม็นที่น่ารังเกียจ ยิ่งภายในร่างกายของเราแล้ว ก็ล้วนแต่เป็นสิ่งสกปรกโลโครกกว่าข้างนอกหลายเท่าตัว เพียงแต่ที่เราถ่ายออกมาแต่ละครั้งก็มึกกลิ่นเหม็นฟุ้งไปจนเราต้องอุดจมูก และไม่กล้าแม้จะถูกด้วยเล็บมือ หากบังเอิญไปถูกเข้าสักนิดเดี๋ยวก็เหม็นติดมือไปนาน ต้องรีบชำระล้างทันที

นี่แสดงว่า **ภายในของเรานี้เหม็นร้ายกาจยิ่งนัก** หากแต่มีผิวหนังติดอยู่ภายนอก จึงดูเป็นของไม่น่าเกลียด ถึงแม้ผิวหนังก็เหมือนกัน ย่อมมีเหงื่อไคลไหลออกอยู่เป็นนิจ ทำให้เหม็น รู้สึกเหนียวเกรอะกรัง ถ้าไม่อาบน้ำเพียงสักหนึ่งหรือสองวัน จะรู้สึกอย่างไร ก็รู้อยู่แก่ใจของเราแล้ว แต่เนื่องด้วยความลุ่มหลงในกามจึงพยายามขัดสีด้วย เครื่องชำระล้างอย่างดี เอาแป้งหอมน้ำมันหอมมาประพรมไว้แก้ความเหม็นเหล่านั้น อันเป็นการปกปิดความสกปรกไว้ได้ชั่วคราวเท่านั้น จึงมองเห็นได้ชัดว่า **ร่างกายเรานี้เต็มไปด้วยขี้** เช่น ขี้หู ขี้ตา ขี้มูก ขี้เหงื่อ ขี้ไคล ขี้รังแค ขี้เล็บ ฯลฯ บางคนยังแถมเอาขี้เหล้าขี้ยา เข้ามาไว้ในตัว ทำให้มีความลำบากยากเข็ญ มีคนรังเกียจยิ่งขึ้นไปอีก ขึ้นชื่อว่าขี้แล้วไม่มีใครชอบหรือว่าดีเลย โดยเฉพาะ ขี้เกียจแล้วเป็นขี้ที่เหม็นและมีพิษร้ายกาจ ทำให้เสียหายหมดทุกอย่าง ตลอดจนหมดความเป็นคน กลายเป็นสัตว์ เช่น หมู ไปโดยไม่รู้ตัว

ขี้ที่ติดประจำอยู่กับร่างกาย ก็เป็นของเหม็น น่าเกลียดโลโครกอย่างยิ่งแล้ว แต่ขี้จืดที่คนขนเอามาใส่ไว้ เช่น ขี้เหล้า ขี้ยา และขี้เกียจ ยิ่งเหม็นร้ายกาจยิ่งกว่า เพราะขี้ประจำเหม็นไปได้แต่ตามลมและไม้ไถลน้ก ส่วนขี้จืดนี้ถ้าติดอยู่ที่ใดแล้ว ย่อมทำให้ชื่อเสียงเหม็นฟุ้งไปทั่วทั้งตามลมและทวนลม เหม็นข้ามน้ำข้ามทะเลทีเดียว แม้ตายแล้วก็ยังเหม็นไปถึงลูกหลานอีก ถ้าพยายามพิจารณาอย่างนี้บ่อย ๆ จิตก็จะเกิดปัญญาเห็นกามเป็นของไม่เที่ยงแท้ถาวร เป็นสิ่งที่ทนได้ด้วยความยากลำบาก ไม่สามารถจะคงอยู่ในสภาพปกติได้ต้องเปลี่ยนแปลงไป ๆ ตามเหตุตามปัจจัยอยู่ตลอดเวลา เพราะเป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัวตนที่แท้จริงสักอย่างเดียว

เมื่อเห็นชัดเจนแล้ว ก็ยอมบรรเทาความลุ่มหลงในร่างกายของตน และบรรเทาความมัวเมา ในกามลงได้ เกิดความเบื่อหน่ายที่จะรักจะชังในร่างกายสังขารทั้งปวง จัดว่าชักออกซึ่งเชื้อไฟกองที่สอง คือ กามอันเป็นเชื้อไฟที่ทำให้เกิดความร้อนยิ่งกว่าเชื้อไฟอื่น ๆ ทั้งสิ้น

กิเลสตัวที่ ๓ : เกียรติ

เชื้อไฟกองที่สามคือเกียรติ เกียรตินี้ก็เป็ กองไฟที่มีพิษร้าย ซึ่งทำให้เกิดความร้อนแรงยิ่งกว่า กามที่กล่าวแล้วนั้นอีก เพราะมีกลิ่นรสหอมหวานมีเสน่ห์ เป็นที่ประทับใจของคนทั่วไป โดยที่ตาม ธรรมดาของคนแล้วเมื่อมีกามสมบูรณ์ คือ ปราศจากรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสใด ๆ ก็ได้ตั้งใจหวังแล้ว จิตใจก็หา รู้จักพอ รู้จักหยุดยั้งแต่เพียงนั้นไม่ ถ้ามีความปราศณาที่ยิ่งใหญ่ขึ้นไปอีก คือ ความมีอำนาจ เหนือคนทั้งหลาย และต้องการให้คนทั้งหลายร่ำร้องสรรเสริญเยินยอว่าตนเป็นคนดีเลิศกว่าใคร ๆ จะ แบ่งเกียรติในที่นี้ออกเป็น ๓ ประการคือ เกียรติยศ อีสริยยศ และบริวารยศ

เกียรติยศ ได้แก่ ชื่อเสียงคุณงามความดีที่มีอยู่ในตนเอง หรือที่ตนได้พยายามเสียสละกำลัง ภาย กำลังทรัพย์ และปัญญา บำเพ็ญสาธารณประโยชน์และกระทำความเมตตาเอื้อเพื่ออารีช่วยเหลือ ผู้อื่นให้ได้รับความสุขความเจริญ แล้วคนทั้งหลายก็พากันนิยมเคารพนับถือ ยกย่องความดีงามของตน นำชื่อเสียงไปสรรเสริญในที่ต่าง ๆ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ๑

อีสริยยศ ได้แก่ อำนาจที่ตนได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ปกครองดูแลบุคคลหรือสถานที่นั้น ๆ หรือความที่ตนสามารถสร้างตนเองให้มีอำนาจสูงกว่าคนทั้งหลายจนคนทั่ว ๆ ไปมีความเกรงกลัวใน อำนาจของตน ๑ และ

บริวารยศ ได้แก่ มีญาติพี่น้องเพื่อนฝูงและคนรับใช้สอยมาก ๑

คนมีเกียรติยศเรียกว่าคนมีชื่อเสียงดี คนมีอีสริยยศเรียกว่าคนมีอำนาจ ทั้งชื่อเสียงและอำนาจ นี้เป็นสิ่งที่ทุก ๆ คนพยายามแสวงหานักหนา เพราะเมื่อมีเกียรติแล้วยอมเป็นเหตุให้แสวงหากามที่มี ประณีตยิ่ง ๆ ขึ้นไปได้โดยสะดวก บางทีก็มองเห็นว่ากามตามธรรมดาสามัญนั้นเป็นของคนชั้นต่ำ ๆ เท่ากับละกามขั้นรูปแล้วมาปราศณา กามชั้นนาม ซึ่งละเอียดประณีตยิ่งขึ้น แต่ผู้ที่เสียสละกามโลภีย วิสัยแล้วไปบำเพ็ญพรต แสวงหาฌานสมาบัติบวชเป็นฤๅษีบ้าง เป็นนักบวชอย่างอื่น ๆ บ้าง แม้จะสำเร็จ ฌานสมาบัติมีฤทธิ์อำนาจเหาะเหินเดินอากาศได้ หายตัวได้ ดำดิน หรือเดินบนน้ำได้ ถึงอย่างนั้นก็เป็ นเชื้อไฟที่มีความร้อนพอจะต้องให้เวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏสงสารอีก ไม่สามารถจะพ้นทุกข์ได้โดยสิ้นเชิง

ส่วนบางคนต้องการเกียรติโดยไม่ยอมสละกาม แม้เป็นส่วนของปุถุชนคนธรรมดา คือ ต้องการเกียรติก็เพื่อต้องการได้ทั้งกามและเกียรติ คนเช่นนี้ชื่นชมว่าน่าสงสาร เพราะเท่ากับเพิ่มเชื้อไฟชั้นในตนอย่างเต็มที่ตั้งสองเท่า ซึ่งเป็นไฟที่สามารถจะเผาผลาญให้พินาศย่อยยับไปทั้งตนและคนอื่น ตลอดถึงบ้านเมืองและประเทศชาติ เช่น นักการเมืองในอดีตบางคนเห็นแก่เหยื่อล่อและเกียรติที่ตนจะได้รับยอมเป็นหนอนบ่อนไส้ให้แก่ชนต่างชาติและยอมขายทั้งชาติและประเทศได้ ขอแต่เพียงให้ตัวได้กามและเกียรติก็พอแล้ว ไม่คำนึงถึงอนาคตว่าจะเป็นอย่างไร

จัดว่ากามและเกียรตินี้ เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความร้อนและทุกข์ยากได้เท่า ๆ กัน **การที่จะชักเอาเชื้อไฟกองที่สามออกได้ ก็โดยพิจารณาเห็นโทษดังกล่าวแล้วเสมอ ๆ** และพิจารณาให้เห็นชัดว่า เกียรตินี้ถึงจะเป็นที่นิยมของชาวโลกสักเพียงใดก็ตาม ย่อมต้องตกอยู่ในอำนาจของไตรลักษณ์ คือ **เป็นของต้องแปรปรวนเปลี่ยนแปลงไป ไม่คงสภาพเดิมอยู่ได้ตั้งใจหวัง**

เมื่อมีเกียรติแล้วต่อไปก็ต้องเสื่อมจากเกียรติไม่ช้าก็เร็ว แล้วแต่เหตุและปัจจัย เพราะเป็นทุกข์อยู่โดยสภาพ จึงทนตั้งอยู่ตามปกติไม่ได้ แม้ใครจะพยายามรักษาโดยทฤษฎีอันดี หรือใช้อำนาจบีบบังคับอย่างไร เกียรตินั้นก็ไม่สามารถตั้งอยู่ได้ตามใจปรารถนา เพราะเป็นอนัตตาไม่ใช่ตัวตน จึงบังคับบัญชาไม่ได้ หากผู้ใดมัวมายึดถือหลงใหลว่าเกียรติยศเป็นของตนหรือตนมีเกียรติยศจริงจัง ไม่มีใครจะตีกว่าและพยายามสร้างเสริมเกียรติโดยทางทุจริตด้วยแล้ว ในไม่ช้าเกียรตินั้นก็พลั้งทลายลง ทำทำให้เกิดทุกข์โทษอย่างแสนสาหัสเมื่อเห็นชัดด้วยปัญญาจริง ๆ ดังนี้ ย่อมเบื่อหน่ายคลายกำหนดหมดความยึดถือในเกียรตินั้น ๆ ได้ ชื่อว่าชักเชื้อไฟกองที่สามออกเสียได้ ความเดือดร้อนก็จะคลายหายไปทันที

กิเลสตัวที่ ๔ : โกง

เชื้อไฟกองที่สี่คือโกง เชื้อไฟทั้งสามกองคือ กิณ กาม เกียรติ ที่กล่าวมาแล้วนั้น เป็นเชื้อไฟที่มีทั้งดีและชั่วปนอยู่ ถ้าผู้ใดเลือกใช้ให้พอเหมาะพอดีก็จะได้ประโยชน์บ้าง แต่ส่วน**เชื้อไฟคือโกงนี้มีแต่ส่วนชั่วอย่างเดียว** เพราะขึ้นชื่อว่าโกงแล้ว ไม่ว่าจะโกงชนิดไหน จะโกงมากน้อยอย่างไร ย่อมทำให้ตัวเองและผู้อื่นเดือดร้อนทั้งสิ้น จึงเป็นเชื้อไฟที่มีพิษร้ายแรงที่สุดกว่าเชื้อไฟทั้งสามนั้น เพราะการ**กินนั้น**ถ้ารู้จักประมาณการกินให้ถูกต้องโดยสมควร ที่เกิดประโยชน์ในการที่ได้เป็นอยู่ เพื่อทำคุณความดีต่อไป

กามนั้นเล่า ถ้ารู้จักขอบเขตของการบริโภคให้ถูกต้องตามระเบียบ ขนบธรรมเนียมประเพณีและศีลธรรมแล้ว ก็ยอมทำให้สังคมอยู่ด้วยความร่มเย็นเป็นสุข เป็นการสืบพันธุ์ไม่ให้ขาดสูญ **แม้เกียรติก็เหมือนกัน** ถ้าผู้ใดปรารถนาจะมีเกียรติในทางดีแล้วประกอบการทำงานและคุณงามความดีให้ถูกต้องตามสมควร และไม่ยึดมั่นในเกียรติที่ ตนได้รับแล้วให้จริงจังกินไป ตนเองก็ยอมได้รับความสุข และเป็นแบบอย่างอันดีของผู้ที่จะกระทำความดีต่อไปด้วย

ส่วนการโกงนั้น ไม่ว่าจะโกงแบบไหน โกงแบบทางโลกหรือแบบทางธรรม **ยอมให้ผลคือความทุกข์ความเดือดร้อนทั้งสิ้น** ในเรื่องการกิน กาม และเกียรติ ถ้าไม่แสวงหา โดยวิธีโกง แต่พยายามกระทำโดยสุจริตแล้ว จะกินก็ไม่เกิดโทษ บริโภคกามก็ไม่เดือดร้อนได้รับเกียรติก็ไม่เสียการปฏิบัติธรรม แต่ประการใดเลย เพราะกิน กาม เกียรติ นี่เป็นสมบัติของโลก เราเกิดมาในโลกก็จำต้องอาศัยสมบัติของโลกเป็นอยู่ แต่ต้องอาศัยไม่ให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อนเหมือนกับคนกินปลาเป็น คือ รู้จักเลือกกิน ก็ไม่ถูกก้างปลาติดคอ สิ่งที่เป็นโทษของกิน กาม เกียรติก็เหมือนกัน เราค่อย ๆ พิจารณาเลือกสิ่งที่เป็นโทษเอาออกแล้ว จึงเคี้ยวปลากินลงคอได้อย่างสะดวกสบาย หรือจะพูดให้เข้าใจชัดอีกที ก็ควรจะพูดว่าโกงนั้นแหละเป็นก้างโดยแท้ ถ้าเราเลิกโกง เลิกประพฤติทุจริต ขึ้นชื่อว่าความชั่วทุกอย่างแล้วไม่ทำเป็นเด็ดขาด พยายามประพฤติแต่ความสุจริต มีความขยันอดทนต่อความทุกข์ยากลำบาก จะทำอะไรก็ทำสิ่งนั้นจริง ๆ โดยไม่มีความย่อท้อ แม้จะมีอะไรมาเป็นอุปสรรคขัดขวาง หรือเกิดความเกียจคร้านขึ้น ก็พยายามสละสิ่งที่เป็นข้าศึก เป็นอุปสรรคต่อความสำเร็จนั้น ๆ หมั่นบังคับตนให้ทำสิ่งนั้นตามระเบียบประเพณีอันดีที่มีไว้ ใช้ปัญญาคอยสอดส่องพิจารณาการกระทำให้ถูกต้องตามเหตุผลอยู่เป็นนิจ จนกิจการนั้นสำเร็จเป็นผลดีงาม

แม้เวลาจะบริโภคผลของความสำเร็จนั้น ก็บริโภคโดยใช้ปัญญา พิจารณาอย่างรอบคอบ ไม่มัวเมาหลงใหลในผลสำเร็จนั้นหรือทะนงตนคิดว่าไม่มีใครสู้ได้ เรียกว่าไม่ทำตนเป็นกึ่งกำได้ทอง พิจารณาเห็นโทษของการโกงว่า แม้จะโกงเขาได้สำเร็จโดยใคร ๆ ไม่รู้ แต่ตนเองจะต้องรู้อยู่ตลอดไป แล้วจะต้องเสียใจตนเองไปตลอดชาตินี้ ทั้งยังต้องได้รับผลของการโกงนั้นในอนาคตชาติหน้าอีกแน่นอน โดยไม่ต้องสงสัย เพราะ**ไม่มีใครจะหนีกรรมของตนเองได้** คนที่โกงอาจจะหนีเงื้อมมือของกฎหมายได้ แต่จะไม่สามารถรอดพ้นจากการรับทุกข์โทษความเดือดร้อนอันเกิดจากกรรมที่ตนโกงนั้นได้เลย เว้นเสียแต่ผู้ที่ปฏิบัติตนจนได้บรรลุธรรม เป็นที่สิ้นไปแห่งอาสวะกิเลส เป็นสมุจเฉทประหານ กล่าวคือถึงพระนิพพานเท่านั้น

เมื่อพิจารณาเห็นชัดถึงโทษการโกงอยู่บ่อยๆ เช่นนี้ จิตก็จะเลิกกระทำความชั่วได้เด็ดขาด จัดว่าเอาเชื้อไฟกองที่ลือออกทิ้งเสียได้ และจักได้รับแต่ความสุขสบายเป็นแน่แท้ ไม่ต้องวิตกเลยว่าถ้าเลิกโกงแล้วจะไม่มีกิน ไม่ได้บริโภคกาม และไม่ได้รับเกียรติ ขอให้ท่านหัดตนให้รู้จักกินแต่พอประมาณ บริโภคกามแต่เท่าที่มีความจำเป็น และต้อนรับเกียรติเท่าที่เขาให้ ตั้งมั่นอยู่ในความซื่อสัตย์สุจริตและอดทนขยันหมั่นเพียร ทำการงานที่ชอบโดยไม่เลือกว่างานหนักหรือเบา เท่านั้นท่านจะต้องได้ประสพกับการ

กาม และเกียรติตามสมควร แก่การกระทำโดยไม่ต้องเดือดร้อนเลย เพราะร่างกายของเรานั้นมีสารอะไรที่ตรงไหน ล้วนแต่เต็มไปด้วยของปฏิภูลโสโครกทั้งภายนอก และภายใน มันเป็นเพียงสักว่าธาตุปรุณผสมกันอยู่เท่านั้น ไม่ช้าก็จะพลันแตกสลายคล้ายกับหม้อดิน ไฉนจะมัวเมาตกแต่งบำรุงบำเรอจนเกินไปแล้ว พยายามถอนความรู้สึกยึดถือว่า

ทำอะไร	ก็ได้	แต่ไม่คิด
หมั่นพินิจ	เพียรทำ	ตามหน้าที่
ละยึดถือ	ว่า “ตัว”	ทั้ง “ชั่ว-ดี”
ไม่มีอะไร	นำเอา	เวลาไปเอง!

สรุปความแล้ว **คนมีหน้าที่ที่ต้องทำเพื่อตน ก็เพียงบำเพ็ญประโยชน์ทั้งสามให้ครบบริบูรณ์ คือ ประโยชน์ในปัจจุบันชาติ ประโยชน์ในสัมปรายภพภายภาคหน้า และประโยชน์อย่างยิ่งคือพระนิพพาน** ในประโยชน์ทั้งสามประการนี้ ถ้าผู้ใดยังเพลิดเพลिनแต่ในประโยชน์ทั้งสองข้างต้นแล้ว จะต้องทนทุกข์ทรมานเวียนว่ายตายเกิด ประสบสุขบ้างทุกข์บ้างไม่รู้จักเสรีจลิน ประเด็ยวก็หัวเราะ ประเด็ยวก็ร้องไห้ สลับกันไป ตราบเท่าที่ยังไม่ได้ประโยชน์ประการหลังคือพระนิพพาน เมื่อใดเขาได้ประโยชน์ที่สามด้วยแล้ว จึงชื่อว่าได้ประโยชน์โดยสมบูรณ์ สมควรเรียกว่ามนุษย์ได้ และจะทำให้การได้รับผล การเสวยผลของประโยชน์ทั้งสองหมดจากพิษเลย เป็นการได้บริโภคอย่างสมบูรณ์จริง ๆ

ส่วนหน้าที่ที่คนจักต้องทำเพื่อผู้อื่นนั้นมีมากหลายประการ สุดจะพรรณนา คือต้องทำการตอบแทนต่อผู้ที่มีอุปการคุณแก่ตน และช่วยเหลือสงเคราะห์อนุเคราะห์ผู้อื่นไปตามหน้าที่และเวลาอันมาถึงเข้าแก่ตน สุดแต่ว่าในเวลาไหนตนเป็นอะไร เช่น เวลาเป็นเด็กก็ต้องทำหน้าที่เด็ก คือ ศึกษาเล่าเรียน เพื่อให้มีความรู้ความสามารถ จะได้ใช้ความรู้ความสามารถนั้นช่วยเหลือมนุษย์ มีมารดาบิดา และพระอุปัชฌายะอาจารย์ของตน เป็นต้น ซึ่งถ้าตนไม่ทำให้ถูกหน้าที่ในเวลาที่เป็นอยู่หรือได้รับมอบหมายแล้ว ตนเองจะต้องกลายเป็นสัตว์นรกบ้าง เป็นเปรตบ้าง เป็นสัตว์เดรัจฉานบ้าง เป็นต้น

ทำอย่างไรได้อย่างนั้น

ถ้าตนทำถูกหน้าที่หรือทำหน้าที่ให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป ตนเองก็จะกลายเป็นเทวดาบ้าง เป็นพรหมบ้าง เป็นต้น อันข้าพเจ้าจะได้พยายามรวบรวมหน้าที่นั้น ๆ มาประมวลเป็นข้อ ๆ พอเข้าใจง่าย เพื่อประโยชน์แก่การที่จะได้ไปคิดค้นและฝึกฝนตนให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นในการทำหน้าที่เพื่อตนและผู้อื่นนี้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า จงทำหน้าที่เพื่อประโยชน์ของตนเองก่อน ส่วนหน้าที่เพื่อประโยชน์ผู้อื่นแม้มาก

เพียงไรก็จิงพักไว้ ให้รีบชวนขายทำหน้าที่ของตนให้สำเร็จไปโดยเร็ว เพราะเหตุว่าการทำหน้าที่ของตนเองนั้นเองแหละ และไม่ใช่ทำโดยเห็นแก่ตัวจริง ๆ ก็ชื่อว่าทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นด้วยพร้อมกันไปทีเดียว เช่น รักาศิลมมันคง อันเป็นประโยชน์แก่ตนเอง แต่เมื่องดเว้นไม่ไปฆ่าหรือเบียดเบียนคนและสัตว์อื่นให้เดือดร้อน ทั้งยังมีเมตตาประจำใจด้วยแล้ว ก็ชื่อว่าทำประโยชน์แก่ผู้อื่นและสัตว์อื่นโดยตรงทีเดียว หรือเมื่องดเว้นจากการลักขโมยสิ่งของ ๆ ผู้อื่น ทั้งยังมีใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ด้วยแล้ว ก็ชื่อว่าทำประโยชน์แก่ผู้อื่นเช่นเดียวกัน เพราะไม่ทำให้ใครเดือดร้อน เพราะเหตุเราเป็นผู้รักาศิล เลขทั้งเป็นแบบตัวอย่างให้ผู้อื่นกระทำความดีต่อไปด้วย

อันหน้าที่ต่าง ๆ ซึ่งรวบรวมมาเป็นหมวด ๆ สำหรับให้ท่านได้เลือกคัดเอาปฏิบัติให้ถูกกับหน้าที่ที่ท่านเป็นอยู่ หรือหน้าที่อันเป็นส่วนของผู้อื่น ท่านก็จะได้ศึกษาให้เข้าใจว่า ผู้มีหน้าที่อย่างนั้นก็ต้องทำอย่างนั้น ๆ ครั้นเมื่อเขาทำถูกตามหน้าที่ของเขาแล้ว แม้จะขัดกับความประสงค์ หรือขัดต่อประโยชน์ของเรา จะได้รู้จักให้อภัยหรืออนุโมทนาต่อเขาว่า เขาได้ทำหน้าที่ดีแล้ว ทำถูกแล้ว

จงทำหน้าที่ของตนให้ถึงพร้อม

ฉะนั้น หน้าที่ทั้งหลายเหล่านี้จึงชื่อว่า เป็นสิ่งจำเป็นที่สุดที่ทุก ๆ คนจะต้องศึกษาให้เข้าใจดี และพร้อมอยู่เสมอที่จะปฏิบัติได้ ในเมื่อตนได้รับหน้าที่นั้น ๆ เพราะว่าหน้าที่นั้นก็คือตัวธรรมะนั้นเอง ผู้ใดปฏิบัติหน้าที่ของคนถูกต้อง ผู้นั้นได้ชื่อว่าปฏิบัติธรรมะ ผู้ใดปฏิบัติธรรมะ ผู้นั้นชื่อว่าบูชาสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า และเมื่อทุกคนได้ปฏิบัติหน้าที่ของตนถูกต้องครบบริบูรณ์ ตนเองย่อมได้ลาภ ยศ สรรเสริญและความสุขตามสมควรแก่การปฏิบัติอย่างแน่นอน และสังคมตลอดจนประเทศชาติก็ย่อมได้รับความร่มเย็นเป็นสันติสุขโดยทั่วกันอย่างถาวร เพราะโลกทุก ๆ วันนี่ที่เดือดร้อนหาความสงบสุขไม่ได้ทุกหัวระแหงนั้น มิได้มีสาเหตุจากอย่างอื่นเลย เป็นเพราะทุกคนมิได้พยายามปฏิบัติตามหน้าที่ของตนเองเป็นส่วนใหญ่ มีแต่ผู้เป่าประกาศและโฆษณาชักชวนหรือบังคับให้ผู้อื่นปฏิบัติตามหน้าที่

ส่วนผู้ประกาศนั้นเองก็ได้ทำตามหน้าที่ของตน แม้แต่ผู้เขียนเอง ก็ไม่ได้ถือว่าได้ปฏิบัติหน้าที่ของตนถูกต้องครบถ้วนแล้ว เพียงแต่ได้เป็นผู้ตั้งใจพยายามที่จะปฏิบัติหน้าที่ของตนตลอดไปจนสุดความสามารถเท่านั้น จึงไม่รู้จะไปเอาความผิดกับผู้ใดเลย ถ้าพิจารณาให้ลึกลงไปอีกว่า **ทำไมทุกคนจึงไม่ทำตามหน้าที่ของตน ก็จะพบว่า เพราะทุกคนล้วนเห็นแก่ตัวเท่านั้น** ข้าพเจ้าขอวิงวอนว่าจงพยายามเห็นแก่ตัวให้เบา ๆ ลงบ้างเถิด ก็จะเป็นกุศลแก่ตนเองและชาติ ศาสนาอย่างยิ่งใหญ่ และจงพยายามทำตามหน้าที่ของตนเองโดยไม่ต้องรอว่าผู้อื่นจะทำตามหน้าที่ของเขาหรือไม่ และหน้าที่ ๆ สำคัญอย่างยิ่งของคนเราก็คือ **“ความไม่เป็นแก่ตัว”**

ซั้งมัน

“ซั้งมัน” ก่อนนี้แหละเลิศประเสริฐนัก เพราะตัดรักตัดหลงไม่สงสัย
“ซั้งมัน” ก่อนตอนโลกธรรมตำดวงใจ ทุกข์ใดใดเบาบางเพราะ “ซั้งมัน”
“ซั้งมัน” ก่อนสอนใจให้เปื้อนหน่าย ทุกข์ร้อนคลายเหลือแต่ความสุขสรรค์
“ซั้งมัน” มี สันติสุข ทุกคืนวัน เป็นความสุข ยิ่งสวรรค์ ชั้นใดใด
“ซั้งมัน” ก่อนนั้นหรือ คือขันติ เครื่องดำริ คุมใจ ไม่ให้ไหว
“ซั้งมัน” ก่อนบั่นทอนโกรธโทษในใจ ยกโทษให้ ไม่มีจิต คิดผูกพัน
“ซั้งมัน” ก่อนเป็นปัญญาตัดกิเลส อันเป็นเหตุ ทำใจ ให้ไหวหวั่น
“ซั้งมัน” ก่อนเหมือนสติจักรตัวสำคัญ ย่อมพัดผันให้ทำถูกทุกประการ
“ซั้งมัน” มี เพราะเหตุที่ไม่มี “กู” ถ้ามี “กู” ไม่มี “ซั้ง” ดังว่าขาน
“ซั้งมัน” ก่อน เป็นอุเบกขาโพธิญาณ ถึงนิพพานสมหวัง เพราะ “ซั้งมัน”

หน้าที่มนุษย์

“คน” ตามที่กล่าวมาแล้ว เมื่อปฏิบัติดีปฏิบัติชอบยิ่ง ๆ ขึ้นโดยลำดับ จนกระทั่งมีจิตใจสูงกว่า
คนธรรมดาสามัญ ควรเรียกชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า “มนุษย์” แปลว่าผู้มีจิตใจสูง คือมีจิตใจและการ
ประพฤติทางกาย วาจา สูงกว่าคนและสัตว์ทั่วไป มนุษย์นี้เป็นภาพที่สัตว์ผู้เป็นอยู่อาศัยได้รับความ
อิสรเสรีเต็มที่ในการกระทำทางกาย วาจา ใจ ไม่เหมือนอบายภูมิทั้งสิ้น คือ นรก เปรต อสุรกาย สัตว์
ดิรัจฉาน ดังกล่าวแล้ว ทั้งเป็นสถานที่เหมาะสมแก่การบำเพ็ญคุณธรรมอันจะนำตนให้สูงขึ้น ๆ ขึ้นไปอีก
เช่น เป็นเทวดา เป็นพรหม ตลอดจนจนเป็นพระอริยะ เพราะผู้ที่จะไปเกิดในสวรรค์ก็ดี เกิดในพรหมโลกก็ดี
แม้จะเป็นพระอรหันต์ก็ดี ต้องเป็นมนุษย์ก่อนแล้ว จึงจะไปเกิดในสถานที่สูง ๆ นั้นได้ แต่เราก็อย่าพึง
ทงงตนว่า เราเป็นมนุษย์แล้ว จะต้องไปเกิดในสถานที่ดีขึ้นโดยลำดับอย่างเดียวกัน

เพราะถึงเป็นมนุษย์แล้ว แต่ไม่ปฏิบัติตัวให้ดีสมกับความเป็นมนุษย์ กลับกระทำตนเยี่ยงสัตว์
นรกก็ต้องกลับไปเกิดในนรกอีก ถ้ากระทำตนเยี่ยงเปรตหรืออสุรกาย สัตว์ดิรัจฉาน เมื่อหมดบุญใน
อัตตภาพที่เป็นมนุษย์แล้ว จะต้องไปเกิดเป็นเปรตหรืออสุรกายหรือสัตว์ดิรัจฉานตามกรรมของตนนั้น ๆ
อีก ฉะนั้น จึงจำเป็นต้องระมัดระวังตัวให้ดี เหมือนกับเรากำลังเดินเลาะอยู่ปากเหวลึก หากไม่ระวัง
อย่างดี เผลอสตินิดเดียว มัวชมอะไรเพลิน พลาดตกลงไปในเหวแล้ว ก็อย่าหวังเลยว่าจะกลับขึ้นมาได้
อีก อันจะเกิดเป็นมนุษย์นี้ ได้บำเพ็ญกุศลอะไรเล่า?

ท่านกล่าวไว้ว่า เพราะเหตุที่ได้ปฏิบัติกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการมาแล้วเป็นอย่างดี ฉะนั้นจะได้
ชื่อว่าเราเกิดมาเป็นคนและมีจิตใจสูง จนเป็นมนุษย์ได้นี้ เพราะมีกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการเป็นทุนเดิม
มา หน้าที่โดยตรงของมนุษย์เราก็คือ ปฏิบัติและรักษากุศลกรรมบถ ๑๐ ประการนี้ให้มีครบถ้วนอยู่ใน
ตัวเราเสมอ หากข้อไหนขาดไปเราไม่ปฏิบัติหรือตั้งใจละเมิดเสียก็ชื่อว่าเราขาดทุน เป็นมนุษย์ไม่
สมบูรณ์ ฉะนั้นหลวงพ่อลำเนียง อยู่สถาพร ท่านจึงให้คติเตือนใจว่า “ถ้าทำดีไม่ได้ ก็อย่าทำชั่ว และจง
รักษาความดีที่ตัวมีอยู่ก็พอแล้ว”

กุศโลกรรมบท ๑๐ ประการนั้น คือ

ก. ไม่ทำชั่วทางกาย และทำความดีทางกายสามประการ

๑. **งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ที่มีชีวิตให้ตาย และไม่ใช้ให้ผู้อื่นฆ่า** สร้างจิตให้มีเมตตารักใคร่คนและสัตว์ดิรัจฉาน มีความปรารถนาอย่างจริงใจที่จะให้คนและสัตว์มีความสุข ปราศจากทุกข์โดยทั่วกัน มีความกรุณาสงสารคนและสัตว์ผู้ประสบความทุกข์ยาก งดเว้นการเบียดเบียนให้คนและสัตว์เดือดร้อน เช่น ทำให้อวัยวะ มีเขนขา เป็นต้น ของคนและสัตว์หักหรือพิการ หรือทรมานสัตว์ให้ได้รับความเหน็ดเหนื่อย ลำบาก มีมุกติดาพลอยยินดีในเมื่อคนและสัตว์ได้ดี มีลาภ มียศ มีความสุขความเจริญ งดเว้นจากการอิจฉาริษยาคนและสัตว์อื่นที่ดีกว่าตน และตั้งใจเป็นอุเบกขาวางเฉยในเมื่อประสบคนและสัตว์ที่ถึงความวิบัติจนไม่สามารถจะช่วยได้ โดยพิจารณาว่าเป็นกรรมของคนและสัตว์นั้น ๆ เอง

๒. **งดเว้นจากการลักขโมยสิ่งของ ๆ คนและสัตว์ และไม่ใช้ให้ผู้อื่นลักขโมย** ไม่หลอกลวงให้ผู้อื่นต้องเสียหายและชื่อเสียง หมั่นบำเพ็ญทานและสละทรัพย์และสิ่งของให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น และสาธารณประโยชน์เสมอ ๆ เพื่อทำให้จิตใจบรรเทาเบาบางจากความตระหนี่และความโลภอยากได้ของผู้อื่นมาเป็นของตน

๓. **งดเว้นจากการประพฤตินิดในกามทั้งหลาย** คือไม่ข่มขืนทำลามกอนาจารล่วงละเมิดสิทธิของสตรีและบุรุษอื่น เรียกว่าไม่ทำชู้ในสามีและภรรยาของผู้อื่น พยายามถือสันโดษยินดีเฉพาะภรรยาหรือสามีของตนเท่านั้น ไม่รักหญิงและชายอื่นยิ่งกว่าภรรยาและสามีของตน แม้ของสิ่งใด ๆ ของใคร ๆ ก็ไม่ถือโอกาสเอาไปใช้หรือแตะต้องก่อนได้รับอนุญาตจากเจ้าของ โดยถือหลักว่า **“เมื่อไม่มีสิ่งที่ตัวชอบ จงชอบสิ่งที่ตัวมี”**

ข. ไม่ทำความชั่วทางวาจา และทำความดีทางวาจาสี่ประการ

๑. **งดเว้นจากการพูดเท็จ** คือ ไม่พูดโกหกหลอกลวงให้ผู้อื่นเข้าใจผิดตามที่ตนพูด เช่น สิ่งใดที่เราไม่รู้เราเห็น เมื่อถามเรากลับตอบว่าเราไม่รู้เราไม่เห็น และสิ่งใดที่เราไม่รู้ไม่เห็น แต่กลับตอบว่าเรารู้เราเห็น เป็นต้นเช่นนี้ พยายามพูดแต่คำสัตย์ที่จริง หากคำใดเราเห็นว่าพูดออกไปแล้ว แม้เป็นความจริง แต่จะทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น เราก็งดเสียไม่พูดเลย เพราะถ้าไม่พูดคำจริงเราก็พูดเท็จ อันเป็นการทำให้เราเสียกุศโลกรรมบทอันนี้

๒. **งดเว้นจากการพูดส่อเสียด** ได้แก่ การฟังข้างนี้แล้ว เอาไปบอกข้างโน้น เพื่อจะทำลายข้างนี้ หรือได้ฟังข้างโน้นแล้วเอามาบอกข้างนี้ เพื่อจะทำลายข้างโน้น คือ มุ่งหมายยุยงให้เขาแตกจากการ

ทำลายความพร้อมเพรียงกัน ส่งเสริมผู้ที่แตกกันแล้วให้แตกมากยิ่งขึ้น ยินดีเฟลิดเฟลินในความเป็นพรรคเป็นพวกเข้าข้างพวกโน้นบ้าง เข้าทางพวกนี้บ้าง ทำพรรคต่อพรรคให้แตกจากกัน ตั้งใจพูดแต่คำที่จะสมานไมตรีเชื่อมโยงให้คนโน้น คนนี้มีความรักใคร่จับถือกัน พูดให้พรรคต่อพรรคปรองดองกลมเกลียวเป็น สามัคคีกัน ถ้าเห็นว่าจะช่วยให้เขาสามัคคีกันไม่ได้จริง ๆ ก็งดเสียเลย ไม่พูด

๓. งดเว้นจากการพูดวาจาหยาบคายที่เผ็ดร้อน ที่เป็นปม เป็นที่ขัดข้องของผู้อื่น เป็นที่ระคายหูของผู้ที่ได้ยินได้ฟัง ยิ่งเป็นคำด่าคำแช่ง แม้แต่กับสัตว์ดิรัจฉานก็ไม่ควรพูดเลย เพราะเป็นการส่อสันดานของตนเองว่าเป็นคนเลว พยายามพูดแต่คำที่อ่อนหวานเรียบบรร้อย นุ่มนวลละมุนละไม เป็นที่พอใจชุ่มชื่นเบิกบานใจของผู้ที่ได้ยินได้ฟัง

๔. งดเว้นจากการพูดเพื่อเจ้อ ได้แก่ งดการพูดในเวลาที่ไม่ควรพูดในสถานที่ที่เขาไม่ต้องการให้เราพูด การพูดมากไปกว่าความเป็นจริง พูดไม่มีเหตุผล พูดวาจาไม่มีหลักฐาน ไม่พูดตามธรรมดาตามวินัย พูดไม่รู้จักหยุด แม้ไม่มีใครอยากฟังแล้วก็ยังพูดเรื่อยเปื่อยโดยไม่มีประโยชน์ ต้องใช้สติสัมปชัญญะในการพูดทุกครั้ง ถึงเป็นเรื่องจริง ๆ ก็ต้องพูดให้ถูกกาลเทศะ พูดให้มีเหตุผลที่จะเชื่อถือได้ พูดให้ถูกตามธรรมดาตามวินัย พูดแต่พอเหมาะพอสมควร ไม่ให้มากเกินไปเรื่องราวจนจับไม่ได้ว่าเรื่องอะไร ซึ่งเรียกว่า “พูดอย่างน้ำท่วมทุ่ง ผักบุ้งโหลงเหลง” หรือ “พูดตั้งกระบุง เอาสักกระบายไม่ได้” ดังนี้ ถ้าเห็นว่าพูดแล้วมีประโยชน์แก่ผู้ฟังจึงพูด ถ้าเห็นว่าพูดแล้วจะไม่มีประโยชน์เลย ก็อย่าพูดเสียดีกว่า จงนึกถึงภษิตโบราณไว้เสมอว่า

“อันมนุษย์สุดนิยมที่ลมปาก
จะได้ยากโหยหิวเพราะชีวหา
จะถูกผิดเป็นมนุษย์เพราะพูดจา
จะเจรจาจงพิเคราะห์ให้เหมาะสม”

ค. ไม่ทำความชั่วทางใจ และทำความดีทางใจสามประการ

๑. ไม่โลภอยากได้ของผู้อื่นมาเป็นของตน ได้แก่ เมื่อเห็นพัสดุดุอุปกรณ์เครื่องใช้สอยทั้งที่มีวิญญานและไม่มีวิญญานของผู้อื่นแล้วแม้ตนจะชอบพอใจ ก็ไม่พยายามเพ่งว่าขอให้สมบัติของผู้นั้นจงมาเป็นของเรา หรือครุ่นคิดแต่ในใจว่า ทำไฉนเราจึงจะได้สมบัติของผู้นั้นหนอ ดังนี้ จงพยายามคิดให้เห็นว่า ทรัพย์สมบัติ เครื่องใช้สอยอย่างดีเป็นอันมากเกิดขึ้นแก่ผู้นั้นก็เพราะเขาได้ทำความดีเป็นบุญเป็นกุศลมาก่อน แม้ชาตินี้เราไม่เห็นเขาทำอะไร ก็คงเป็นเพราะเขาทำมาแล้วแต่อดีตชาติโน้น ผลจึงเกิดสนองให้เขาเป็นคนมั่งมีด้วยทรัพย์สมบัติอันน่าปลื้มใจเช่นนี้ ถ้าเราไปโลภอยากได้ของเขาจะทำให้เกิดเป็นบาปแก่ใจ คือเป็นสนิมเกาะกินจิตใจของเราเหมือนสนิมอันเกิดแต่เหล็กและเกาะกินเนื้อเหล็กฉะนั้น

ทำให้จิตใจของเราอ่อนแอกำลังลง ไม่สามารถทำความดีอย่างอื่นได้ ควรพยายามแสดงมุทิตาจิต พลอยยินดีต่อผู้อื่น แล้วพยายามบำเพ็ญบุญกุศล เช่น ให้ทานเสียสละความโลภของตนให้เบาบางลง และชวนช่วยช่วยเหลือผู้อื่นในการทำความดี เป็นต้น ผลจะบังเกิดแก่ตนเองในภายหลัง

๒. ไม่พยายามปองร้ายเขา คือไม่คิดอยากให้ผู้อื่นเดือดร้อน ไม่จองเวรต่อสัตว์และคนอื่น ๆ ไม่ตั้งใจที่จะให้ใคร ๆ เป็นผู้เสียหายหรือวิบัติด้วยประการใด ๆ แม้จะโกรธเคืองใครบ้าง โดยที่เขาทำอะไรให้เสียหาย หรือมาด่าว่าให้เกิดความเจ็บช้ำน้ำใจ ก็ไม่อาฆาตพยาบาทจองเวรผู้นั้นต่อไปอีก เช่น เขามาทำร้ายเราก็ให้คิดเสียว่าเพราะเราระวังตัวไม่ดี หรือเพราะเราเคยทำให้เขาเดือดร้อนมาก่อนแล้ว กรรมจึงติดตามมาสนองเรา ขอให้เป็นการใช้หนี้กรรมอันสุดสิ้นแต่เพียงชาตินี้เถิด หรือเขามาโกงเงินเรา โดยขี้มไปแล้วไม่ใช้คืน หรือเข้าหุ้นกันแล้วเขาโกงไปเสียเช่นนี้ ก็จงคิดว่าเราคงเคยคดโกงเขามาแล้วในชาติก่อนโน้น เขาจึงโกงเอาคืนไป ขอให้สิ้นสุดเวรกรรมกันเสียที่ ตั้งใจแผ่เมตตาให้เขาเหล่านั้นจงเป็นผู้มีความสุข ปราศจากทุกข์ มีความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไปเถิด อย่าพยาบาทจองเวรซึ่งกันและกัน พิจารณาให้เห็นโทษว่า การพยาบาทนั้นมันทำให้เราเดือดร้อนกระวนกระวายกระสับกระส่าย เป็นทุกข์ใจไปคนเดียว เราเป็นผู้ขาดทุนคนเดียวแท้ ๆ จักผ่อนคลายความพยาบาทหลงได้มากทีเดียว หรือคิดให้เห็นว่า ความพยาบาทนี้หากจองเวรกันตลอดไปแล้วยอมไม่มีที่สิ้นสุดเหมือนงูเห่ากับพังพอน เป็นต้นฉะนั้น

๓. เห็นชอบตามคลองธรรม ได้แก่ เห็นว่าบุญมีจริง บาปมีจริง ผลของบุญมี ผลของบาปมี คนทำดียอมได้ดี คนทำชั่วยอมได้ชั่ว นรกมี สวรรค์มี และนิพพานก็มี โลกนี้มี โลกอื่นมี ชาตินี้มี ชาติหน้ามี สัตว์ที่ยังมีกิเลสทำกรรมไว้ ตายแล้วยอมต้องเกิดเสวยผลของกรรมนั้นอีก ผู้ที่ไม่มีกิเลสอันเป็นเหตุให้ทำกรรม มีจิตสงบบริสุทธิ์หมดจด ตายแล้วยอมไม่ต้องเกิดอีก เพราะหมดเหตุหมดปัจจัยอันจะทำให้เกิดแล้ว จงระวังอย่าให้จิตเห็นผิดว่านรกไม่มี สวรรค์ไม่มี นิพพานไม่มี ทำบุญไม่ได้บุญ ทำบาปไม่ได้บาป คนจะดีชั่วก็ตัวเองชั่วเอง พ่อแม่ไม่มี ตายแล้วก็สูญ เกิดมาแล้วต้องกินให้เต็มอ้อม สนุกให้เต็มที่ดังนี้ จัดเป็นความเห็นผิดเป็นโทษที่ร้ายแรงมาก เป็นความชั่วที่เลวทรามที่สุด **ในบรรดาความชั่วทั้งหลายในโลกนี้ ไม่มีความชั่วอะไรจะเป็นสิ่งที่น่ากลัวมากเท่ากับ ความเห็นผิดเลย** เพราะผู้ใดมีความเห็นผิดเท่านั้น ย่อมทำความชั่วได้ทุก ๆ อย่างตั้งแต่อย่างเล็กที่สุดจนถึงอย่างใหญ่ที่สุด เขาจะทำบาปได้ทุกชนิด โดยไม่มี ความละอายหรือเมตตาปราณีใครเลย ย่อมทำตนและคนอื่นให้เดือดร้อน ทั้งในชาตินี้และชาติหน้าไม่มีที่สิ้นสุด

ที่ว่า **“ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว”** นี้อย่าเพิ่งเข้าใจว่าดีและชั่วนั้นเป็นวัตถุเสมอไป เช่น คนพยายามไหว้พระสวดมนต์ รับศีล ใส่บาตรพระทุก ๆ วัน เมื่อตนยังไม่ร่ำรวยเป็นเศรษฐีทันใจ ก็กลับคิดเห็นว่าทำดีไม่ได้ดีจริง นี้เรียกว่าต้องการได้ดีตามวัตถุ หรือคนโกงเขามาปล้นเขามา แล้วกลับรวยไม่เห็นยากจนเหมือนคนมีสติมีศีล ก็เกิดความเข้าใจผิด เห็นว่าทำชั่วไม่ได้ชั่ว นี้เรียกว่าต้องการเห็นความชั่วทางวัตถุ คือ ต้องการเห็นคนที่โกงนั้นกลับยากจนเดือดร้อน จึงจะเชื่อว่าทำชั่วได้ชั่ว ความจริงเรื่อง **“ดีและชั่ว”** นี้ทางธรรมะหมายถึงนาม เช่น คนประพฤติดีมีศีลธรรม แม้จะไม่ร่ำรวยด้วยข้าวของเงินทอง แต่บัณฑิตก็

พึงสรรเสริญว่าเป็นคนดี เพราะมีอริยทรัพย์อยู่ในจิตใจของคนผู้นั้น มีความปลื้มปิติ อิ่มอกอิ่มใจ ส่วนคนที่ประพฤติชั่ว เช่น ซำ ปล้น หลอกหลวงเขามา แม้จะร่ำรวยด้วยทรัพย์สมบัติ จิตใจของเขาก็เศร้าหมองไม่พ่องใส ผู้รู้ทั้งหลายก็ติเตียนว่าเป็นคนชั่วคนเลว

ฉะนั้น ผู้ประสงค์จะดำรงความเป็นมนุษย์ให้มั่นคงถาวร จงพิจารณาให้เข้าใจชัดเจนในเรื่อง “**ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว**” นี้ อย่ามีความเห็นผิดเป็นอันขาด เพราะความร่ำรวยหรือยากจนทางวัตถุนั้น เป็นผลพลอยได้เท่านั้น ส่วนความดีและความชั่วนั้น ผู้ทำย่อมได้รับผลตั้งแต่พอลงมือทำนั้นเลย

บึงปลาหมองอแล้วให้รีบกลับ

คือว่าเราทำผิดจงเปลี่ยนใจ

ทำการใดต้นทรวงทั้งผิดผิด

แสดงว่าร้อนร้วจนตัวงอ

เป็นเคล็ดลับคำโบราณท่านชานไช

กลับตัวใหม่ทันทีอย่ารีรอ

จะไหม้มีดตัวเห็นเช่นปลาหมอง

ยังรุ่งรอก็เสียไฟเลยโทรม

จงทำงานทุกชนิดด้วยจิตว่าง
ยกผลงานให้ความว่างทุกอย่างสิ้น
กินอาหารของความว่างอย่างพระกิน
ตายเสรีจสิ้นแล้วในตัวแต่หัวที่
ท่านผู้ใดทำได้ตั้งว่ามา
ไม่มีทำทุกข์ทนหม่นหมองศรี
“ศิลปะ” ในชีวิต ชนิดนี้
เป็นเคล็ดที่ใครคิดได้สบายเออย.

พุทธทาสภิกขุ

หน้าที่พ่อแม่

เมื่อเราเกิดมาเป็นคนแล้ว ไม่ใช่ทำหน้าที่เพียงให้เป็นมนุษย์โดยประพฤติปฏิบัติตามกฏศ
กรรมบท ๑๐ ประการเฉพาะตนเท่านั้น นับเป็นอันเสร็จหน้าที่ทุกอย่างก็หาไม่ เพราะสังคมโลกที่เราอยู่นี้
กว้างใหญ่ไพศาลยิ่งนัก มีการติดต่อแลกเปลี่ยน ช่วยเหลือเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน ตลอดเวลาที่เรายังอยู่
ในโลกนี้ ไม่มีผู้ใดเลยที่จะอยู่ในโลกโดยลำพังคนเดียวได้ คนใดที่คุยโตอวดโม้ว่าฉันไม่ต้องพึ่งใครเลย พ่อ
แม่ไม่ได้ให้อะไรฉัน บ้านช่อง ไร่นาสาโท ฉันบุกร้างถางพงก่อสร้างมาด้วยลำแข้งของตนเองทั้งนั้น เป็น
คนคิดผิดเป็นมิจฉาทิฐิวินิจฉัยอย่างร้ายกาจทีเดียว ขอให้คิดดูเพียงแต่เราคลอດออกมาจากท้องมารดา
เท่านั้น หากไม่มีใครเลี้ยงแล้ว เราจะรอดอยู่มาได้ถึงเพียงนี้เที่ยวหรือ และที่อวดว่าสร้างมาด้วยลำแข้ง
ของตนเองนั้น ก็ลำแข้งนั้นตนได้มาจากไหน ไม่ใช่ลำแข้งที่พ่อแม่ให้มาดอกหรือ แม้แต่เสื้อผ้าที่คนคุยโต
นุ่งห่มอยู่นั้น ก็หาได้คิดไม่ว่าต้องอาศัยคนอื่นก็ลืบคน กว่าที่จะสำเร็จเป็นเสื้อกางเกงมาให้สวมใส่ได้ เขา
คิดแต่เพียงว่ามีเงินแล้วไปซื้อจากร้านเจ๊ก ประเดี๋ยวก็ได้ใส่แม่เพียงนั้นก็ยังลืมนึกไปว่าต้องอาศัยเจ๊กขาย
ให้จึงได้ใส่ ถ้าไปซื้อแล้วแต่เจ๊กไม่ขายให้จะโปรดว่าอะไร และเงินที่ได้มาซื้อนั้น ได้มาจากใครเล่า ก็
ได้มาจากคนอื่นอีก

ทั้งเงินที่สำเร็จรูปมาเป็นเหรียญหรือธนบัตรก็ดี ถ้าไม่อาศัยคนทำแล้วจะสำเร็จมาได้อย่างไร ก็
ต้องอาศัยคนอื่น ไม่จำเป็นต้องสาวไปถึงว่าเสื้อผ้านั้นต้องอาศัยเจ๊กขาย เจ๊กขายต้องอาศัยผู้ตัดเสื้อ
กางเกงขาย ผ้าจะมีได้นั้นต้องอาศัยคนทอผ้า ผ้าจะมีทอก็ต้องอาศัยคนทำด้วย ด้ายจะมีทำก็ต้องอาศัย
คนกรอหรือปั่นด้าย และด้ายจะมีกรอก็ต้องอาศัยคนเก็บฝ้าย ฝ้ายจะมีให้คนเก็บก็ต้องอาศัยคนปลูก
คนจะปลูกฝ้ายได้ก็ต้องอาศัยมีจอบ-เสียมหรือไถเป็นเครื่องมือ เครื่องมือจะมีได้นั้นก็ต้องอาศัยช่างทำ
เครื่องมือ ช่างจะทำเครื่องมือได้ก็ต้องอาศัยคนถลุงเหล็กขาย เหล็กจะมีถลุงขายได้ก็ต้องอาศัยมีคนขุด
คนจะขุดเหล็กได้ก็ต้องมีข้าวกิน ถ้ามีจะนั้นก็ไม่มีแรงขุด ข้าวจะมีกินก็ต้องอาศัยคนหุง คนทำนา คนหุง
ข้าว คนทำนาก็ต้องมีเสื้อผ้า นุ่งห่ม เสื้อผ้าจะมีนุ่งห่มก็ต้องอาศัยมีคนทำและมีคนขาย คนทำและ
คนขายจะมีได้ก็ต้องอาศัยมีคนซื้อ ถ้าไม่มีคนซื้อแล้ว คนจะทำและขายให้แก่ใคร เพียงแต่เรื่องเสื้อผ้าที่
เราต้องนุ่งห่มนี้เองเท่านั้น ก็ต้องอาศัยคนไม่รู้ว่าที่ลืบคน ร่วมมือกันทำคนละอย่างสองอย่างจึง
สำเร็จเป็นเสื้อกางเกงใช้ได้

ส่วนเรื่องอื่น ๆ อีก เช่น เรื่องป่วยไข้ เรื่องการกิน เรื่องที่อยู่อาศัย ล้วนแต่เราจะทำคนเดียว ไม่ได้ทั้งสิ้น ต้องอาศัยความช่วยเหลือซึ่งกันและกันตลอดมา จึงเป็นอยู่ได้ด้วยมีความสุข ฉะนั้น คนเราทำหน้าที่ให้เป็นมนุษย์แล้วจึงต้องทำหน้าที่อื่น ๆ อีก สุดแต่ว่าตนตกอยู่ในฐานะเป็นอะไรก็ต้องทำหน้าที่นั้น ๆ ตามที่โลกสมมติขึ้น และจะทำหน้าที่ต่าง ๆ ได้ถูกต้องเรียบร้อย จำเป็นต้องศึกษาหน้าที่นั้น ๆ ให้เข้าใจเสียก่อน การปฏิบัติหน้าที่จึงจะไม่ผิดพลาดได้ง่าย ในที่นี้จะกล่าวถึงหน้าที่ของพ่อแม่เป็นเบื้องต้นก่อน เพราะพ่อแม่มีหน้าที่จะต้องเป็นบุพพการีของลูก คือ ต้องอุปการะเลี้ยงดูลูกของตนก่อน เพราะลูกนั้นเกิดขึ้นมาในโลก เนื่องด้วยพ่อแม่เป็นต้นเหตุ พ่อแม่จึงมีหน้าที่ต้องทำการอุปการะก่อนหน้าที่ของพ่อแม่ที่ต้องปฏิบัติต่อลูกนั้น มีดังต่อไปนี้

๑. ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว การที่พ่อแม่ต้องรีบสอนลูกไม่ให้ทำความชั่ว ก่อนอื่นนั้นเพราะลูกผู้เกิดมาใหม่ ๆ เป็นเด็กที่ยังไม่รู้เรื่องของโลกเลย เปรียบเหมือนคนตาบอดที่หลงทาง ผู้บอกทาง จำเป็นต้องรีบบอกทางผิดเสียก่อน เพื่อไม่ให้ผู้หลงทางได้เดินผิดต่อไป จะได้หยุดคิดหาทางเดินใหม่ มิฉะนั้นจะเดินหลงทางไปไกลเกินกว่าที่จะกลับได้ ถ้ารีบบอกคนหลงทางเสียก่อนแล้วว่าทางนี้เป็นทางผิด แม้คนหลงทางจะยังไม่เดินไปทางถูก ก็คงหยุดเดินทางผิดเสียก่อน และเมื่อได้รับทราบว่าเป็นทางไหนเป็นทางที่ถูกแล้ว เขาจะเดินไปในทางถูกโดยง่าย

การที่พ่อแม่จะสอนลูกไม่ให้ทำความชั่วนั้น จะต้องชี้แจงให้ลูกเข้าใจชัดเจนว่า อะไรเป็นความชั่วหรือความชั่วคืออะไร และเมื่อทำความชั่วแล้ว ผลของความชั่วนั้นจะเป็นอย่างไร พร้อมกับยกตัวอย่างคนทำชั่วให้ลูกดูเป็นแบบ อันความชั่วและผลของความชั่วนั้นมีหลายอย่างหลายประการ จะพูดแต่โดยย่อพอเป็นตัวอย่าง

ความชั่วคือสิ่งที่ทำให้เดือดร้อนทั้งตนและผู้อื่นผู้รู้ดีเตียน เช่น การดื่มน้ำเมา คือ สุราเมรัย อันเป็นเครื่องดองของเมาทำผู้ดื่มให้เสียสติ ลืมความรู้สึกในสิ่งที่ตัวกระทำ จนไม่รู้ว่าทำอะไรบ้าง ผิดหรือถูกก็ไม่รู้ เพราะผลอสติเสียแล้ว หมดปัญญาที่จะพิจารณา ทั้งเมื่อสร้างเมาแล้วก็ยังทำให้สมองมึนงง เป็นการบั่นทอนสติปัญญาของตนลงไปทีละน้อย ๆ ยิ่งกว่านั้นยังเป็นการเสียทรัพย์โดยไม่จำเป็น เพราะสุราเมรัยนี้ถ้าเราไม่กินก็ไม่เกิดโทษแก่ร่างกายแต่อย่างไร กลับยังทำสุขภาพของเราให้ดีขึ้น ค่าสุราก็แพงกว่าค่าอาหาร ธรรมดาคนที่ทำงานได้เพียงวันละ ๑๕ บาท นั่งกินเหล้าตอนเย็นเพียงเวลาเดียวก็หมด ๑๕ บาทหรือกว่านั้นเสียอีก และจะเอาอะไรมาซื้อข้าวปลาอาหารที่จำเป็นกินเล่า ครั้นเมาแล้วพูดจาซ้าซากวากวนไปมา พูดแล้วพูดอีกจนเป็นที่น่าเบื่อรำคาญของผู้ได้ยินได้ฟัง บางทีใครขาดใจนิดหน่อยก็พูดเอะอะก่อการทะเลาะวิวาทชกต่อยตีฟันกันขึ้นจนถึงตาย หรือเป็นคดีถูกจับขึ้นศาลก็มี เสียเงินค่าสุราแล้วยังเสียเงินค่าเป็นความอีก

ยิ่งกว่านั้นยังทำให้เกิดโรคได้โดยง่าย คนที่ดื่มสุรามากมักเป็นโรคตับแข็ง เวลาเมาแล้วก็มีความระอา ยกลางถนนหรือข้างทางทำกินนอนได้ แม้ฝ้านุ่งผ้าห่มจะหลุดลุ่ยอย่างไร น้ำลายจะไหลฟุ้งปาก ชี้อุ่นจะเประอะเปื้อนเนื้อตัว ก็ไม่มีความระอาต่อใคร ๆ เพราะไม่มีสติจะนึกคิด เวลาตัวเมาก็ไม่รู้รู้สึกว่าจะเมาหรือน่าเกลียดอย่างไร เราต้องดูคนอื่นที่เขากำลังเมา เดินโซไปเซมา พุดจาอ้อ ๆ แอ้ ๆ จนฟังไม่ค่อยรู้เรื่องอะไร จะรู้สึกที่น่าเกลียดเพียงไหน นั่นแหละเวลาตัวเราเมา คนอื่นเขาเห็นแล้วจะรู้สึกน่าเกลียดจนไม่อยากเข้าใกล้เลย

เมื่อบัณฑิตหรือผู้รู้ทราบแล้วว่าเป็นนักเลงสุรา เขาก็เตือนไม่เป็นที่ไว้วางใจของใคร เพราะเขารู้ว่าคนเป็นนักเลงสุรานั่น ถ้าเวลาไม่เมาก็พอยังชั่ว พอเมาแล้วใคร ๆ จะพูดห้ามปรามหรือตักเตือนอะไรไม่ได้ ทั้งเวลาเมาแล้วก็สามารถจะทำความผิดอะไร ๆ ก็ได้ ตั้งแต่เรื่องเล็กที่สุดจนถึงเรื่องใหญ่ที่สุด เช่น พุดแหวะธากถางเขาก็ได้ หรือจะตีหัวเขาก็ได้ ยุให้ข่มขืนฆ่าเราผู้หญิงก็ได้ จ้างให้ฆ่าเขาก็ได้ เพราะเมาแล้วไม่รู้จักกลัวใคร เรียกว่าเห็นช้างเท่าหมู ลืมหมดไม่รู้จักผิดชอบชั่วดีอย่างไร จะคบกับใคร ๆ เขาก็รังเกียจว่าเป็นคนขี้เหล้า ได้รับโทษในปัจจุบันตั้งนี้แล้ว ครั้นตายไปก็ยังไปตกนรก นายนิรยบาลเอาคีมเหล็กเผาไฟจนแดง จัดปากออกกรอกด้วยน้ำทองแดงกำลังไฟลุกโชนอีก เรียกว่าได้รับความเดือดร้อนทั้งในชาตินี้และชาติหน้า และยกตัวอย่างบุคคลที่เสียเพราะเหล้าให้เห็น ซึ่งมีอยู่มากมายในท้องถิ่นนั้น ๆ รวมความว่าโทษของสุราโดยย่อมี ๘ อย่าง ๑. ทำให้เสียทรัพย์ ๒. ก่อการทะเลาะวิวาท ๓. ทำให้เกิดโรค ๔. ทำให้ไม่รู้จักระอา ๕. ทำลายสติปัญญา ๖. ต้องถูกตีเตือน ๗. คนดีไม่ยอมคบด้วย ๘. เป็นเหตุให้ทำความชั่วอื่น ๆ อีกมากมาย เช่น เป็นเหตุให้ประพฤติล่วงศีลอีก ๔ ข้อได้โดยง่าย ตั้งแต่การฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม และพุดเท็จ เป็นต้น สอนให้ลูกเข้าใจว่า หากมีความจำเป็นในบางครั้งเกี่ยวกับสังคมที่เราเคารพนับถือ จะกินบ้างก็เพียงเล็กน้อย ระวังอย่าให้รู้สึกเมาเป็นอันขาด หากสามารถจะดื่มโซดาหรือน้ำส้มแทนก็ได้ ก็ไม่ควรดื่มสุราเลย

ขั้นชื่อว่าความชั่วแล้ว แม้เพียงเล็กน้อย ไม่ทำเสียเลยดีกว่า เพราะมันเป็นเหมือนสนิมเหล็ก ถ้าให้เกิดขึ้นสักหน่อยแล้ว มันก็ค่อย ๆ ลุกลามมากขึ้นโดยลำดับ และความชั่วอื่น ๆ อีก ก็ควรพยายามหาโอกาสชี้แจงให้ลูกเข้าใจจนเห็นโทษของความชั่วนั้น ๆ วันละเล็กน้อยตามสมควรแก่วัยของลูก โดยเฉพาะเรื่องอบายมุขทางแห่งความฉิบหาย ๑๑ อย่าง ต้องรีบสอนก่อน คือ ๑. การเป็นนักเลงสุราตามที่กล่าวมานี้ ๒. การเป็นนักเลงผู้หญิง ๓. การเป็นนักเลงการพนัน ๔. การคบคนชั่วเป็นมิตร ๕. การเป็นนักเลงดูมหรสพ ๖. เทียบกลางคืน ๗. การเป็นคนเกียจคร้าน ๘. การเดินทางไกลคนเดียวโดยไม่จำเป็น ๙. การเป็นคนดุร้าย ๑๐. การเป็นคนนอนหลับมาก ๑๑. การเห็นแก่ตัวเองจัด ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นความชั่วชนิดร้ายแรงทั้งสิ้น ต้องพยายามสั่งสอนและบังคับลูกอย่าให้ประพฤติเป็นเด็ดขาดตั้งแต่เวลาที่ยังเยาว์ทีเดียว ถ้าปล่อยให้โตแล้วจะสอนยาก เหมือนไม้แก่เสียแล้วย่อมจะตัดได้ยากเป็นธรรมดา หากไม่เชื่อฟังทำผิดเป็นครั้งที่สองแล้วต้องลงโทษตามสมควร อย่างน้อยก็เขียนหรือทำการทรมานอย่างใดอย่างหนึ่ง พร้อมกับชี้แจงคุณและโทษให้รู้สึกจนได้

จงถือภษิตโบราณว่า “รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี” ในการสอนลูกไม่ทำให้ทำความชั่วนี้ ถึงจะสอนดีมีเหตุผลเพียงใด แต่ถ้าเราเป็นพ่อแม่ยังทำความชั่วอยู่แล้ว การสอนนั้นก็ไม่มีผล จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่พ่อแม่จะต้องประพฤติตัวเองให้ดี เลิกทำความชั่วให้ลูกเห็น เพราะพ่อแม่เป็นแบบอย่างที่สำคัญที่สุด ท่านสอนไว้ว่า “อย่าชั้ก่อนใหญ่ให้เด็กเห็น” หากพ่อแม่ประพฤติชั่วซ้ำเสียแล้ว จะว่ากล่าวสั่งสอนลูกได้อย่างไร

๒. ให้ตั้งอยู่ในความดี ข้อนี้พ่อแม่ได้สั่งสอนให้ลูกเชื่อฟัง ตั้งมั่นอยู่ในการไม่ทำความชั่วดังในข้อ ๑ นั้นแล้ว ก็ไม่สู้จะสำคัญเท่าใดนัก เพราะเหตุที่ว่าความชั่วเหมือนกับตุ่มน้ำที่มีรูรั่ว พ่อแม่ได้อุดรูนั้นเสียแล้ว แม่น้ำคือความดี ถึงจะสอนให้ลูกทำทีละน้อย ๆ ก็ยังเต็มได้แน่นอน ด้วยสัญชาตคติที่เกิดขึ้นมาแล้วต้องทำอย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่ทำดีก็ต้องทำชั่ว เมื่อหยุดทำความชั่วแล้วก็เป็นอันทำความดีอยู่เอง เช่น ลูกไม่ประพฤติผิดในอบายมุขทั้ง ๑๑ ข้อนั้นแล้ว ก็ถือว่าเป็นผู้ที่มีศีล ๕ โดยบริบูรณ์ คือ ไม่ฆ่าคน และสัตว์ด้วยการเลิกความเป็นคนดุร้าย ไม่ลักขโมยและพูดเท็จเพราะเลิกความเห็นแก่ตัวจัด ไม่ทำชู้เพราะเลิกเป็นนักเลงผู้หญิง ไม่ดื่มสุราเพราะเลิกเป็นนักเลงสุรา เป็นคนขยันหมั่นเพียรเพราะเลิกการเป็นคนเกียจคร้านและนอนหลับมาก เป็นคนดีเพราะเลิกการคบคนชั่วเป็นมิตร เป็นคนมีสติไม่ประมาทเพราะไม่ดื่มสุรา ไม่เที่ยวกลางคืน ไม่เดินทางไกลคนเดียว เป็นคนมีเมตตาอารีเพราะเลิกเป็นคนดุร้ายจะเป็นคนไม่ตระหนี่และบริจาคทานการกุศลเพราะเลิกการเห็นแก่ตัวจัด เมื่อลูกตั้งอยู่ในความดีดังที่กล่าวมานี้ พ่อแม่ก็คงจะพอใจแล้ว และควรย้ำให้ลูกเข้าใจว่า ความดีก็คือการทำสิ่งใดแล้วเป็นประโยชน์แก่ตัวเองและคนอื่น เช่น การกตัญญูกตเวที คือการระลึกถึงอุปการะที่คนอื่นกระทำแก่ตน แล้วตอบแทนอุปการะนั้นเป็นความดี เพราะทำให้จิตใจของตนเป็นคนอ่อนน้อม และทำให้เป็นที่รักใคร่ของผู้ที่เราตอบแทน เป็นที่สรรเสริญของผู้อื่น และยังเป็นเสมือนตราเครื่องหมายประจำตัว แสดงว่าผู้นั้นเป็นผู้มีนิสัยสันดานเป็นคนดี ใคร ๆ ก็พอใจที่จะคบหาสมาคมด้วย

๓. ให้ศึกษาศิลปวิทยา ตามสมควรแก่อายุและสติปัญญาของลูก ข้อนี้ในขั้นต้นพ่อแม่ก็สอนให้ลูกรู้จักกิริยามารยาทในการเดิน การนั่ง การยืน การนอน ตลอดจนการพูดจาให้เป็นคนมีกิริยาเรียบร้อยอ่อนน้อม และพูดจาเป็นสัมมาคารวะ พูดจาอ่อนหวาน ให้รู้จักขอโทษเมื่อตนได้ทำผิดไป ให้รู้จักกราบไหว้และกล่าวขอบคุณแก่บุคคลผู้ให้สิ่งของอะไรแก่ตน แม้ที่สุดเขาให้ขนมกินสักเล็กน้อย เป็นต้น เมื่อลูกมีอายุพอสมควรแล้ว จะเล่าเรียนศิลปวิทยาต่าง ๆ ได้แล้ว ก็เลือกส่งลูกไปยังโรงเรียนหรือสำนักอาจารย์ที่ตนพิจารณาเห็นว่าจะอบรมสั่งสอนลูกให้เป็นคนดี และมีความรู้ในวิชานั้น ๆ

เรื่องนี้พ่อแม่จะต้องพิจารณาอุปนิสัยใจคอของลูกว่า ลูกมีจิตใจรักในทางไหน เช่น ชอบทางเครื่องยนต์ หรือชอบทางทหาร ตำรวจ หรือชอบทางเกษตรกรรม ก็พยายามพาไปฝากยังสำนักครูบาอาจารย์ที่สอนวิชานั้น ๆ หากลูกมีสติปัญญาดีพอสมควร ควรจะเรียนไปได้จนจบมหาวิทยาลัย ก็ควรส่งเสริมให้ลูกได้เรียน แม้จะสิ้นเปลืองเงินทองบ้างก็ควรยอม หากยังสามารถจะส่งให้เรียนได้อยู่ไม่จำเป็นต้องเก็บเงินไว้ให้เขาเวลาโตแล้ว เพราะถ้าเราเรียนจบก็มีวิชาแล้ว ก็คงจะหาเลี้ยงตัวได้เอง หาก

เราเก็บเงินไว้ให้ ลูกเราเป็นคนโง่ไม่มีการศึกษาพอสมควร ก็ยอมจะรักษาทรัพย์สินไว้ไม่ได้ ดังตัวอย่างที่มี อยู่เป็นอันมาก ที่พ่อแม่เป็นตระกูลร่ำรวยลูกก็พลอยเป็นคนฟุ้งเฟ้อซี้เกียจศึกษาเล่าเรียน ถึงไปเรียนก็ สอบตก พ่อแม่ก็ไม่กวอดขัน คิดว่าเรามีเงินให้ลูกกินให้ลูกใช้พอแล้ว ผลสุดท้ายครั้นหมดพ่อแม่แล้ว ตนเองก็ไม่มีปัญญาจะรักษาทรัพย์สินไว้ได้

บางคนลูกมีมันสมองไม่ตี สติปัญญาอ่อนไม่พอจะเรียนชั้นสูงได้ แต่ด้วยความรักลูกก็ อุตส่าห์เสียเงินเสียทอง เป็นค่าแป๊ะเจี๊ยะให้ลูกเข้าเรียนจนได้ ผลสุดท้ายก็เรียนไม่สำเร็จ ต้องกลับบ้าน เงินทองก็หมดไปเพราะค่าเล่าเรียนและค่าใช้จ่ายอื่น ๆ เป็นเหตุให้ตัวเองและลูกต้องลำบากภายหลังก็มี

ฉะนั้น จึงจำเป็นต้องพิจารณาคุณสมบัติปัญญาและอุปนิสัยใจคอของลูกเราว่าสมควรจะเรียน สำเร็จได้แค่ไหน เพียงไร เมื่อเห็นว่าถ้าจะเรียนไม่สำเร็จชั้นสูงสุดถึงอุดมศึกษา ก็ควรให้เล่าเรียนวิชาที่ จักเป็นอาชีพทำกินของตนไป โดยไม่ต้องพึ่งทางสมองอย่างเดียว คือ ให้เล่าเรียนในวิชาอย่างใดอย่าง หนึ่งที่พอสมควรแก่กำลังกายและสติปัญญาของลูก วิชาที่ควรเลือกเพื่อความเป็นอยู่โดยไม่ต้องเสี่ยงภัย ก่อนการทำความซำหนัก ก็คือวิชาเกี่ยวกับการสอนอันดับที่หนึ่ง วิชาเกี่ยวกับการรักษาพยาบาลคนเป็น อันดับที่สอง วิชาเกี่ยวกับการช่างหรือเกษตรกรรมเป็นอันดับที่สาม เพราะถ้าผู้ใดสามารถเรียน จนกระทั่งมีความรู้เป็นครูเขาได้แล้ว ก็ย่อมได้รับเกียรติสูง ยิ่งตั้งตัวเป็นคนดี เสียสละ สมกับเป็นครู ตัวอย่างจริง ๆ แล้ว ย่อมเป็นอยู่สบายไม่มีเวรภัยกับใคร ทำตนเป็นลูกพระพุทเจ้าได้อย่างดี เพราะ พระองค์เป็นพระบรมครูตัวอย่างของโลก แม้สมบัติจักรพรรดิ พระองค์ยังไม่ปรารถนา จึงทรงสามารถ สอนคนให้พ้นจากทุกข์ใจได้จริง ๆ จัดวิชาเกี่ยวกับการสอนไว้เป็นอันดับที่หนึ่ง

ส่วนวิชาเกี่ยวกับการรักษาพยาบาล คือ ประเภทหมอรักษาคนป่วยนี้ เมื่อเรียนสำเร็จแล้ว จะไปอยู่ที่ไหนก็ได้ เพราะถ้ามีคนไข้ที่ไหนก็ต้องมีคนเจ็บป่วยที่นั่น และยังตั้งใจรักษาด้วยจิตเมตตายอม เป็นที่รักใคร่นับถือของคนทั่วไป เพราะทุก ๆ คนก็ต้องเจ็บไข้จนได้ไม่วันใดก็วันหนึ่ง จึงไม่มีใครเกลียด หมอ เว้นแต่หมอจะหน้าเลือดเกินไปจนเห็นหน้าคนไข้เป็นแบังคี่ไปหมดเท่านั้น เมื่อเวลาเจ็บไข้ใคร ๆ ก็ เตื่อตร้อนและรักตัวอยากจะหาย พอเห็นหมอก็เหมือนเห็นเทวดา ยิ่งได้หมอดที่มีจิตเมตตา รักษาโดย ตั้งใจให้หายไม่เห็นแก่เงินทองด้วยแล้ว ทุกคนก็ต้องบูชาหมอ หมอไม่มีข้าวกิน คนทั่วไปก็ต้องพยายาม หามาให้ หมอมีธูระอะไรเขาก็พอใจช่วยเหลือ จึงควรจัดวิชาเกี่ยวกับการรักษาไว้เป็นอันดับที่สอง เพราะ สามารถรักษาความทุกข์กายให้หายได้ ส่วนวิชาเกี่ยวกับการช่างหรือเกษตรกรรมนั้น เป็นการช่วยให้ สังคมโลกมีกินมีใช้ มีการสร้างบ้านเรือนให้เจริญและช่วยตนเองให้มีวิชาทำการงานเป็นหลักฐานพออยู่ กับเขาในโลกได้สะดวก ไม่เป็นการเอาเปรียบโลกอย่างเดียว

สรุปความว่า หน้าที่ของพ่อแม่ก็คือ พยายามให้ลูกได้ศึกษาเล่าเรียนศิลปวิทยา ซึ่งจะเป็น เครื่องมือทำอาชีพต่อไปจนสุดความสามารถ อีกประการหนึ่งข้อสำคัญยิ่งในการให้ลูกได้ศึกษาเล่าเรียน นั้น คือ ต้องพยายามให้ลูกได้ประพฤติปฏิบัติตามวิชาความรู้ที่เขาได้เรียนมาด้วย หากเรียนรู้อแล้วแต่ไม่ ปฏิบัติก็เหมือนกับไม่รู้และไม่ได้รับประโยชน์อะไรเลย เหมือนมีเงินแต่เก็บไว้เฉย ๆ ไม่รู้จักใช้ให้เป็น

ประโยชน์แล้วจะมีเงินไว้ทำไม เพราะจะเข้าตำราว่ามีเงินให้เขาๆ มีความรู้ในตำรา มีภรรยาในที่ใกล้
สามนี้ไซ้จะมีเหมือนไม่มี

๔. แต่งงานกับผู้สมควรให้ หน้าที่ยืนยันคำขอร้องของพ่อแม่อีกอย่างหนึ่ง ก็คือการจัดกาสามี
และภรรยาให้แก่ลูกของตน พ่อแม่บางคนอาจจะคิดว่า ลูกเราเลี้ยงมาโตแล้ว มันก็หาของมันเอง ถือ
ภาคิคิดว่า “ปลูกเรือนต้องตามใจคนอยู่ ปลูกอยู่ต้องตามใจคนนอน” นั้นคงไม่ถูกนัก เพราะลูกของเรา
นั้นเพียงจะเป็นหนุ่มสาว มันยังไม่เคยแต่งงานเลย และผ่านชีวิตมาในโลกน้อยนัก หากให้หาสามีภรรยา
กันตามลำพัง ระวังจะต้องนั่งน้ำตาเช็ดหัวเขาโดยไม่รู้ตัว เพราะความเป็นหนุ่มเป็นสาวของลูก
เรานั้นธรรมชาติมันบีบคั้นหัวใจให้ใครจะมีสามีภรรยาตามประเพณีของโลก ด้วยความไม่เคยจึง
ไม่ใคร่รู้ว่าจะควาไหนอย่างไร เสียหายอย่างไร ตระกูลพ่อแม่แม่ปู่ย่าตายายของเขา เป็นมา
อย่างไรบ้างก็ไม่มีใครรู้ เพราะตัวเกิดมาทีหลัง พอเห็นเป็นหนุ่ม ๆ สาว ๆ แต่งตัวหล่อ ๆ
ก็จะเกิดความพอใจ เกิดความชอบความรักขึ้น พอได้ใกล้ชิดพูดจาถูกอกถูกใจเข้า
สักหน่อย ประกอบกับธรรมชาติแห่งกามเทพคอยเร่งเร้าสะกิดใจอยู่ ก็ทำให้อยาก
จะเผด็จศึกเสียเร็ว ๆ จนกระทั่งหนุ่มสาวบางคู่ทนรอทำตามประเพณีไม่ไหว จึงร่วมหัว
จมท้ายกันเองตามวิสัยของโลกีย์ แล้วก็เกิดลูกออกมาโดยไม่ทันตั้งใจ แล้วที่นี้ทั้ง
หนุ่มสาวก็ไม่มีใครรู้จะรับผิดชอบอย่างไร ฝ่ายหนุ่มพอได้ชิมรสแล้ว เห็นฝ่ายสาว
มีท้องหรือคลอดลูกแล้ว มักเกิดเบื่อแล้วคิดจะหาใหม่ก็หลบหน้าไป ทำให้
ตายายต้องเลี้ยงหลานโดยไม่มีพ่อแม่ก็มีมาก บางรายฝ่ายสาวฆ่าตัวตาย
เพราะฝ่ายหนุ่มทอดทิ้งก็มีไม่น้อย บางรายทกให้ชายและหญิงเรียนไม่สำเร็จด้วย
กันทั้งคู่

นี่แหละโทษของการที่พ่อแม่คิดว่าไม่ใช่หน้าที่ มีหน้าที่แต่เลี้ยงให้โตเท่านั้น อาศัยเหตุนี้
พ่อแม่จึงมีหน้าที่อันจำเป็นในการที่จะต้องหาสามีและภรรยาที่สมควรให้แก่ลูก
ของตน คือ เมื่อลูกมีอายุพอสมควรและเสร็จการศึกษาแล้ว ก็ควรจะสอดส่อง
พิจารณาว่าลูกของใครมีตระกูล ฐานะ รูปร่าง อุตสาหะ และอายุพอสมควร
แก่ลูกของเราบ้าง ถ้าพ่อแม่ปรึกษากันเห็นสมควรแล้ว ก็อย่าเพิ่งตกลงที่เดียว
ถึงแม้ว่าพ่อแม่จะเคยแต่งงานมาแล้ว รู้จักตระกูล ฐานะ ความประพฤติของอีกฝ่าย
หนึ่งมาแล้ว ก็จริง แต่ก่อนจะตกลงสู่ขอหรือยินยอมแน่นอน ต้องเรียกลูกของ
เรามาปรึกษากันให้เรียบร้อย จนเป็นที่พร้อมใจกันเสียก่อน อย่าถือวิธีแบบ
คลุมถุงชนเหมือนสมัยโบราณ ที่ถือว่าอยู่กันไปมันก็รักกันเองนั้นไม่ได้ เพราะ
การแต่งงานนั้นเป็นเรื่องอยู่ร่วมสุขร่วมทุกข์กัน ช่วยกันทำมาหากินไปจนกระทั่ง
ตาย ไม่ใช่ลองแต่งงานแล้วก็เลิกได้ง่าย ๆ เหมือนทำอย่างนั้น จึงมีคำพังเพยว่า
“มีผิวเมียผิวดินคนตัวตาย ปลูกเรือนผิวดินเรือนทลาย” เพราะแต่งงานแล้ว
ลูกเขาเป็นคนอยู่ด้วยกัน เราเป็นพ่อแม่ไม่ได้อยู่กับเขา และอยู่ไปก็อาจจะ
ตายก่อนเขาด้วย จึงจำเป็นต้องให้หญิงกับชายมีน้ำใจรักกัน หรือคุ้นเคยกัน
รู้จักนิสัยใจคอของกันและกันพอสมควรเสียก่อน เมื่อลูกเขาตกลงเห็นชอบ
ร่วมกับเราแล้ว จึงจัดการสู่ขอหรือยินยอมและตกลงแต่งงานตามประเพณี

ส่วนหนุ่มสาวเล่า เมื่อเห็นว่าตนมีอายุพอสมควร หรือมีงานทำเป็นหลัก
ฐาน พ่อจะเลี้ยงดูกันและกันได้ จึงพยายามพิจารณาว่าผู้ใดมีลักษณะเหมาะสม
เป็นที่ชอบพอของเรา แล้วก่อนที่จะตกลง

แต่งงานเป็นที่แน่นอน เพื่อความมั่นคงกันความผิดพลาดอันอาจจะเกิดขึ้นเพราะเหตุที่เรา
รู้เท่าไม่ถึงการณ์ จึงควรนำเรื่องไปปรึกษาพ่อแม่ แจ้งให้ทราบว่าตนเห็นคนนั้นคนนี้สมควรจะเป็นคู่ครอง
ต่อไปได้ ขอความกรุณาคุณพ่อคุณแม่ช่วยพิจารณาอีกที ว่าจะเป็นการเหมาะสมเพียงใดหรือไม่

การที่เราเป็นลูกไปขอปรึกษาขอความกรุณาจากพ่อแม่ก่อนเช่นนี้ ถึงหากต่อไปภายหน้าจะ
เกิดเรื่องไม่ตืออะไรขึ้น พ่อแม่ก็จะไม่ลงโทษเราฝ่ายเดียว หรือถ้ายากจนลงพ่อแม่ก็ยังสงสารเราเพราะ
ไม่ได้ทำอะไรโดยพลการตนเอง เมื่อพ่อแม่พิจารณาแล้วเห็นชอบด้วยเรื่องทุกอย่างก็จะลงเอยด้วยความ
เรียบร้อย จะทำอะไรก็ได้รับความช่วยเหลือร่วมมือจากผู้ใหญ่ด้วยความเห็นใจ เพราะท่านก็มีส่วนเลือก
และเห็นดีเห็นชอบกับเราด้วยแล้ว ฉะนั้น คำสอนกันไว้ว่า **“หนาวลมห่มผ้า หนาวฟ้าผิงไฟ หนาวผู้หญิง
อิงผู้ใหญ่”** ดั่งนี้ก็คงไม่ผิดแน่นอน รวมความว่า การแต่งงานนั้นพ่อแม่จะต้องปรึกษาลูก และลูกก็ของ
ปรึกษาพ่อแม่ให้เห็นชอบร่วมกันก่อนเสมอ

ที่นี้ หากว่าหนุ่มหรือสาวก็ดีเป็นคนไม่มีพ่อแม่ เพราะตายไปเสียแล้วบ้าง หรือไม่ได้อยู่กับ
พ่อแม่บ้าง ก็ต้องอาศัยปรึกษาผู้ใหญ่ที่ตนรักใคร่นับถือก่อนแทนพ่อแม่ แม้แต่บุคคลที่เลี้ยงดูลูกกำพร้า
ก็ควรจะทำตัวให้เป็นที่พึ่ง ช่วยเหลือจัดแจงแต่งงานให้เหมือนกับพ่อแม่ของเขาจริง ๆ แต่การเลือกนั้น
ทั้งพ่อแม่และลูกควรจะมีหลักเกณฑ์กว้าง ๆ ดังนี้ ๑. มีความรู้และความประพฤติพอสมควร ๒. มี
ความสามารถในการทำงานหาเงินได้ ๓. รูปร่างพอคู่ควรกัน ซึ่งเรียกตามที่นิยมกันว่า คุณสมบัติ ทรัพย์
สมบัติ และรูปสมบัติ ในสมบัติทั้ง ๓ นั้น ต้องเลือกคุณสมบัติเป็นสิ่งสำคัญที่สุด เพราะธนะสมบัตินั้น ถ้า
ไปมีแล้วแต่เลือกผู้ที่มีเงินหรือเห็นแก่เงินเป็นใหญ่แล้ว หาไม่มีคุณสมบัติ เงินนั้นแหละจะเป็นพิษ ทำให้ไม่มี
ความสุข เพราะมักใช้เงินมาเป็นเครื่องข่มขู่หรือดูถูกอีกฝ่ายหนึ่ง และบางที่แสดงว่ามีเงินมากมาย แต่
ความจริงยังเป็นหนี้เขายูงก็อีกมาก ครั้นรู้ความจริงภายหลัง จิตใจที่ผิดหวังในการเงินก็เริ่มแสดงความ
ไม่พอใจ ทำให้เกิดความระหองระแหงภายในครอบครัว แม้รูปสมบัติก็เหมือนกัน ไม่สู้สำคัญนัก เพราะ
เป็นรูปธรรมนามธรรม เกิดมาเองนั้น ใครจะด่าแต่งเอาตามใจชอบไม่ได้ แม้จะสวยและสาวในเบื้องต้น
แต่ไม่เข้าความสวยและสาวนั้นก็หมดไป หากรักกันแต่งงานเพราะชอบรูปสมบัติแล้ว เป็นที่เชื่อได้ว่าไม่
ซำก็ต่อหย่าร้างกันไป เพราะความสวยและสาวนั้นมันเป็นอนิจจัง ต้องแปรปรวนเปลี่ยนไปเป็นแก่และ
เจ็บและตายอย่างแน่นอน

ส่วนคุณสมบัตินี้ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องพิจารณาให้ดี เพราะเมื่อใดคนที่มีคุณสมบัติดี
อัธยาศัยใจคอดีจริง ๆ แล้ว ถึงแม้ภายหลังจะจนลงหรือรูปร่างจะเปลี่ยนแปรแก่เฒ่าไป ก็ยังรักกันอยู่
โดยไม่ต้องทิ้ง เพราะคุณสมบัตินี้หมายถึง การประพฤติดี มีความสามารถดี น้ำใจโอบอ้อมอารี มี
หลักธรรมประจำใจ ไม่ทำอะไรโดยเห็นแก่ตัวฝ่ายเดียว ย่อมจะนำความสุขมาสู่ครอบครัวได้เสมอ
อันการที่จะเลือกให้ครบทั้งสามนั้น คงหายากมากทีเดียว ยิ่งจะให้ครบตามสูตรที่กล่าวเป็นคำกลอนไว้
ว่าดั่งนี้ **“รูปสวย รวยทรัพย์ นับมารยาท ขาดผู้ดีมีศีลธรรม”** แล้วคงจะหาไม่ได้แน่นอน หากได้ครบก็

นับว่าเป็นบุญยิ่งของผู้นั้น ถ้าสมบัติอื่นจะขาดไปบ้างก็ยังไม่เป็นไร แต่อย่าให้คุณสมบัติหรือศีลธรรมขาดไปได้

๕. มอบทรัพย์ให้ในสมัยที่ควร ข้อนี้ดูเหมือนพ่อแม่ทุกคนก็ได้ให้ทรัพย์แก่ลูกอยู่แล้วโดยทั่วไป แต่ทรัพย์นี้พระพุทธเจ้าตรัสว่าเป็นอสรพิษ ธรรมดาว่าอสรพิษย่อมจะกัดคนทั่วไป ไม่เลือกว่าผู้หนึ่งจะเป็นผู้มีพระคุณแก่ตนหรือไม่ก็ตามที่ ดังที่ทราบกันทั่วไปแล้วในเรื่องงูเห่ากับขวานานั้น ในปัจจุบันนี้เราก็ได้ยินได้เห็นกันอยู่เสมอ ๆ แล้วว่าคนถูกปล้นฆ่าตายก็เพราะทรัพย์ หญิงสาวถูกล่อลวงไปเสียคนก็เพราะทรัพย์ คนผู้ใหญ่ที่มีเกียรติยศสูงต้องเสียชื่อเสียงไปก็เพราะฉ้อโกงทรัพย์ของประชาชนและราชการ

ฉะนั้น พ่อแม่จะให้ทรัพย์แก่ลูก จึงต้องพิจารณาให้รอบคอบว่าควรจะให้เท่าไรในเวลาไหน เพราะทรัพย์นั้นเปรียบเหมือนมิด ถ้าคนเอาไปใช้พินคนอื่นก็เกิดโทษ ถ้าเอาไปใช้ตัดไม้ขายก็ได้เงิน เป็นต้น ในเวลาลูกยังเป็นเด็กไปเรียนหนังสือทุกวันนี้ ก็มีความจำเป็นต้องให้ทุก ๆ วัน แต่ให้วันละเล็กน้อยพอสมควรที่จะต้องใช้ตามความจำเป็น ถ้าเราตามใจลูก สงสารลูก กลัวลูกจะอดอยาก กลัวลูกจะอายุเพื่อนฝูงในเวลาไปโรงเรียน แล้วก็ให้ไปมาก ๆ เกินความจำเป็น ก็เท่ากับหัดลูกให้เป็นคนใช้สุรุ่ยสุร่าย ตั้งแต่เล็ก ๆ ร้ายยิ่งกว่านั้น บางทีก็แอบเอาสตางค์ไปเล่นการพนันบ้าง ไปดูหนังบ้าง บางที่ยังชวนเพื่อนไปซื้อเหล้ากินก็ได้ เพราะเขามีสตางค์เกินกว่าความจำเป็นและเขาไม่รู้จักค่าของสตางค์ แต่ถ้าไม่ให้เลยหรือให้น้อยเกินไปจนเด็กไม่พอซื้อข้าวกินแก๊วแล้ว ก็ทำให้เกิดความกุ่มใจหรืออิดโรยได้ ทำให้ไม่อยากเรียนหนังสือ

ฉะนั้น พ่อแม่จะต้องพยายามพิจารณาให้ถี่ถ้วนว่า วันหนึ่ง ๆ ต้องใช้อะไรเท่าไร และเดือนหนึ่งใช้เท่าไร และเดือนหนึ่งใช้เท่าไร ตามความจำเป็น ส่วนเครื่องนุ่งห่มหรือหนังสือนั้นก็ซื้อเป็นคราว ๆ ถ้าพ่อแม่ต้องส่งลูกไปเรียนและพักอยู่ไกลจากตน พ่อแม่ไม่มีโอกาสควบคุมได้ใกล้ชิด เรื่องนี้ยิ่งสำคัญมาก ถ้าไม่ได้ที่ฝากฝังคนที่จะช่วยควบคุมแทนได้ดีแล้วต้องระวังเป็นพิเศษ อย่างไรก็ตาม เมื่อลูกเรียนจนรู้จักทำบัญชีรับจ่ายอย่างธรรมดาได้แล้ว ต้องรีบบังคับให้เด็กรู้จักทำบัญชีรับจ่ายไว้ประจำตัวเสียทีเดียว ให้เขาใช้สมุดเล่มหนึ่งทำบัญชีเป็นพิเศษ บังคับให้ลงรายการเป็นพิเศษทุก ๆ วัน ให้จดทุก ๆ อย่าง เช่น วันหนึ่งใช้ค่ารถเมล์เท่าไร ค่าอาหารและค่าขนมอะไรบ้างเท่าไร ค่าแท็บหรือค่าดินสอเท่าไร เป็นต้น แม้ที่สุดค่าดูภาพยนตร์ก็ให้จดรายการจ่ายไปด้วย และให้เก็บไว้โดยตลอดและหมั่นตรวจดู ถ้าพ่อแม่อยู่ไกลก็ควรตรวจดูสักเดือนละ ๑ ครั้ง หรืออย่างน้อยปิดเทอมจะต้องจ่ายเงินให้ลูกอีก ก็ตรวจดูรายการจ่ายกันที่หนึ่ง หากพบรายการไหนที่ไม่สมควรและไม่จำเป็น ก็ชี้แจงสั่งสอนและให้งดเสีย แม้รายการรับก็ให้เขาจดโดยละเอียดเหมือนกัน เช่น พ่อแม่ให้วันที่เท่าไร? เป็นเงินจำนวนเท่าไร? ญาติคนไหนให้เท่าไร? หรือได้รับรางวัลอะไรเท่าไร? ก็ให้จดไว้ด้วย เมื่อตรวจถูกต้องแล้ว ถ้าเงินรับมากกว่าจ่ายไม่มีหลง ก็ต้องสอบถามให้รู้เรื่องหรืออาจจะไม่ให้ใหม่ก็ได้ เมื่อลูกไม่แจ้งรายจ่ายให้เรียบร้อย บัญชีนี้มีประโยชน์มากทั้งในเวลาเรียนและเลิกเรียนแล้ว ทำให้เป็นคนละเอียด มีระเบียบรู้จักประหยัดว่าจะอะไร

ควรจ่ายและไม่ควรจ่าย เสร็จจากการเรียนแล้วเขาก็จะระลึกได้ถึงบุญคุณของผู้ช่วยเหลือให้ตัวได้เรียนสำเร็จ จนพ่อแม่ต้องหมดเงินไปเท่านั้น เมื่อตัวมีครอบครัวแล้วจะได้มีนิสัยทำบุญช้รับจ่ายในครอบครัวจักเป็นผู้มีนิสัยดีตลอดไป

นอกจากให้ทรัพย์ในเวลาเรียนแล้ว ก็ให้เวลาว่างงานนักช้ตฤกษ์ประจำปี เช่น วันตรุษสงกรานต์บ้าง วันปีใหม่บ้าง ในเวลาตัดจุกหรือบวชเป็นพระภิกษุสามเณรบ้าง เวลาแต่งงานบ้าง เวลาแยกครอบครัวออกไปทำมาหากินเองบ้าง บางครั้งก็ให้เวลาลูกเจ็บไข้เพื่อให้ลูกได้ทำบุญกุศลบ้าง การจะให้มากหรือน้อยก็แล้วแต่ความเหมาะสมแก่ฐานะและเวลางานนั้น ๆ รวมความแล้ว สมัยที่ควรให้ทรัพย์แก่ลูกมี ๒ สมัย คือ **นิจสมัย** คือ ต้องให้เสมอ ๆ ระหว่างที่ยังต้องศึกษาเล่าเรียน ๑ **กาลสมัย** ได้แก่ เวลาลูกโตจะแต่งงานหรือแยกครอบครัว ๑

การแบ่งทรัพย์ให้ลูกในเวลาให้ลูกแยกครอบครัวนี้ก็สำคัญไม่น้อย เพราะบางคนมีลูกหลายคน เมื่อแบ่งไม่ดีลูก ๆ ก็โกรธว่าพ่อแม่ลำเอียง รักไม่เท่ากัน พ่อแม่ต้องเป็นคนฉลาดรู้จักชี้แจงเหตุผลให้ลูกเข้าใจถึงความจริงที่ต้องแบ่งเช่นนั้น เพราะบางรายพ่อแม่อาจจะให้ลูกเท่ากันทุก ๆ คนไม่ได้ เช่น ลูก ๓ คน ลูกคนหนึ่งส่งไปเรียนหนังสือสำเร็จมีงานทำและมีเงินเดือนแล้ว อีกคนหนึ่งแต่งงานปลูกบ้านใหม่แบ่งนาให้ไปทำกินแล้ว ส่วนอีกคนหนึ่งนั้นต้องทำงานช่วยพ่อแม่ส่งเงินให้คนที่ส่งไปเรียนหนังสือจนสำเร็จเช่นนี้ คนที่เรียนสำเร็จ มีงาน มีเงินเดือนแล้ว พ่อแม่ไม่จำเป็นจะต้องให้อีก เพราะเวลาทำงานเขาไม่ได้ช่วยทำ และยังต้องเอาเงินไปเรียนจนสำเร็จ ส่วนคนที่สองก็แต่งงานไปก่อนและได้รับส่วนแบ่งไปบ้างแล้ว ก็ควรให้น้อยกว่าคนที่สาม ซึ่งต้องทำงานช่วยพ่อแม่ตั้งแต่ต้นจนถึงที่สุดแห่งการแบ่งทรัพย์สมบัติ คนที่สามควรจะได้รับทรัพย์มรดกมากกว่าทั้งสองคนนั้น

อีกอย่างหนึ่ง พ่อแม่เองก็ไม่ควรแบ่งทรัพย์ให้เป็นของลูกจนหมดสิ้นก่อนจะตาย เพราะระหว่างตนเป็นคนแก่มีชีวิตอยู่ จะได้อาศัยกินและใช้สอยทำบุญกุศลบ้างตามสะดวกของคนแก่และทำอะไรไม่ได้แล้ว ถ้าให้ลูกทุกคนไปจนหมดโดยคิดว่าอาศัยลูกกินจนกว่าจะตาย ก็ไม่แน่ว่าลูกคนไหนจะตั้งใจเลี้ยงพ่อแม่จริง ๆ ในเมื่อเขารู้ว่าไม่มีทรัพย์มรดกจะให้แก่เขาอีกแล้ว เว้นแต่จะได้ลูกที่มีศีลธรรมรู้จักกตัญญูตเวทีต่อพ่อแม่จริง ๆ ก็ค่อยยังชั่วหน่อย แต่อย่าลืมนะว่า ถึงลูกเราดี ส่วนเขยและสะใภ้เล่า เขาจะดีเหมือนลูกเราหรือ เขาอาจจะไม่เต็มใจก็ได้ เพราะฉะนั้น ถ้าจะให้หมดก็ควรทำพินัยกรรมไว้ว่าให้ลูกมีกรรมสิทธิ์เมื่อพ่อแม่ตายแล้ว

อีกวิธีหนึ่ง พ่อแม่แบ่งทรัพย์ให้ลูกที่แยกไปแต่เพียงเล็กน้อยพอสมควร ทรัพย์ส่วนใหญ่จดทะเบียนตั้งเป็นหุ้นส่วนไว้ให้เป็นกองกลาง ห้ามมิให้ลูกคนใดถือกรรมสิทธิ์หรือแบ่งไปอีก ให้ช่วยกันรักษาไว้สำหรับวงศ์ตระกูล เมื่อลูกหลานคนใดที่ไม่มีสติปัญญาสามารถจะแยกไปทำมาหากินที่อื่นได้ ก็จะได้มาอาศัยทำกินไปในหุ้นส่วนกองกลางนี้ เป็นการรักษาวงศ์ตระกูลไว้ไม่ให้สูญไปง่าย ๆ เพราะถ้าแบ่งให้ไปทุก ๆ คน แล้วก็ได้ไปคนละเล็กคนละน้อยไม่พอจะทำงานใหญ่ได้ผล ที่สุดก็ละลายหมด เช่น มีเงินอยู่สักห้าแสนบาท ถ้าแบ่งให้ลูกหลานสิบคนก็ได้คนละห้าหมื่นบาท ไม่พอที่จะทำการค้าหรือ

อุตสาหกรรมให้เป็นหลักฐาน ถ้ายังรวมอยู่ทั้งห้าแสนบาทแล้วให้ลูกหลานทุกคนเป็นกรรมการช่วยกันรักษาทำกินไป โดยไม่แบ่งให้กันอีกก็ยอมทำให้ตระกูลตั้งอยู่มั่นคงเป็นปีกแผ่นต่อไปได้

๖. แนะนำพร้าสอน ข้อนี้สรุปหน้าที่อันจำเป็นที่พ่อแม่จะต้องปฏิบัติต่อลูก คำว่า “แนะ” นั้นหมายถึงพ่อแม่ได้สอนไม่让孩子ทำความชั่ว และ让孩子ทำความดี ขวนขวายให้ได้ศึกษาเล่าเรียน สอนให้รู้จักการเป็นสามีภรรยา ตลอดจนสอนให้รู้จักการใช้เงินที่มอบให้ไป รวมเรียกว่าเป็นการสอนให้ลูกเข้าใจทุก ๆ อย่างตามที่กล่าวมานั้น แต่ลูกจะทำตามหรือไม่นั้น ความสำคัญอยู่ที่พ่อแม่ต้องเป็นผู้นำด้วย คำว่า “นำ” นั้นจึงหมายถึงพ่อแม่ต้องทำตนให้เป็นตัวอย่างให้ลูกเห็นอยู่เป็นประจำ คือ พ่อแม่ต้องเลิกจากการประพฤติชั่วทุก ๆ อย่าง เช่น ไม่เป็นคนสูบบุหรี่ กินเหล้า เล่นการพนัน เป็นต้น ซึ่งเป็นสิ่งชั่วช้าและปฏิบัติแต่สิ่งที่ดีทุก ๆ อย่าง เช่น พุดจาไพเราะอ่อนหวาน มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความอดทน ขยันหมั่นเพียร รู้จักกระหมัดกระหม่อมในการใช้จ่าย เป็นต้น ซึ่งเป็นสิ่งที่ดีงามเช่นนี้แล้ว เชื่อว่าลูกจะต้องทำตามแน่นอน เพราะลูกนั้นได้ยินได้ฟังคำสั่งสอน ทั้งได้เห็นตัวอย่างอันดีของพ่อแม่ ย่อมเป็นเสมือนแม่เหล็กดึงดูดจิตใจของลูกให้อ่อนคล้อยตามอย่างไม่ต้องสงสัย

ถ้าพ่อแม่ได้แต่สั่งสอนลูกอย่างเดียว ส่วนพ่อแม่เองยังไม่เลิกจากการทำความชั่วอยู่เป็นปกติแล้ว ที่ไหนลูกจะเชื่อฟังพ่อแม่ เมื่อได้ฟังคำสั่งสอนแล้ว แม้จะไม่คัดค้านโดยตรง ย่อมจะนึกค้ำในใจเสมอว่า ก็พ่อแม่สอนว่าชั่วแล้วทำไมพ่อแม่จึงยังทำอยู่อีกเล่า?

ส่วนการพร้าสอนนั้นหมายถึง พยายามติดตามสั่งสอนตลอดเวลาทั้งที่ยังเล็กอยู่ในอก หรือย้ายไปเรียนหนังสือในที่ไกล ก็ติดตามไปสั่งสอนเสมอ ๆ หากไปไม่ได้ก็ต้องพยายามมีจดหมายไปว่ากล่าวตักเตือนให้สติ เป็นเครื่องระลึกตามโอกาสที่ควร แม้จะแต่งงานแยกครอบครัวไปแล้ว ก็ยังคอยสดับรับฟังข่าวคราวอยู่เสมอ ๆ ถ้าได้ยินข่าวแห่งการกระทำไม่ดีของลูก ก็หาโอกาสแนะนำตามสมควรแก่กรณี เรียกว่าพร้าสอนอยู่ตลอดเวลา เพราะถึงอย่างไรก็ดีลูกนั้นเป็นสิ่งที่พ่อแม่ตัดไม่ขาดถึงแม้จะโกรธลูกตัดออกจากกองมรดกแล้วก็ตาม ใคร ๆ เขายังว่าเป็นลูกของเราอยู่นั่นเอง ไม่ว่าลูกจะดีหรือชั่ว ย่อมเป็นเสมือนตราเครื่องหมายให้รู้ว่าพ่อแม่เขาเป็นเช่นไร ภาซิดก็มีรับรองว่า **“ลูกไม่ดีเขาก็ติเตียนถึงพ่อแม่”** ไม่เหมือนสามีภรรยาเมื่อหย่าขาดจากกันแล้ว ใครจะประพฤติชั่วเสียหายอย่างไรอีก ก็ไม่มีใครเขาติเตียนถึงอีกคนหนึ่ง

๗. หาโอกาสพาลูกไปเที่ยวหรือไปในงานพิธีต่าง ๆ เช่น งานกุศลเป็นต้นบ้าง เพื่อเป็นการอบรมให้ลูกมีความเฉลียวฉลาดรอบรู้ในสิ่งที่ยังไม่เคยรู้เคยเห็น เป็นการเพิ่มความเบิกบานใจให้แก่ลูกเป็นครั้งคราว ทำให้ลูกเกิดความรักใคร่สนิทสนมในพ่อแม่ยิ่ง ๆ ขึ้น เมื่อไปในที่ใดก็สอนให้ลูกรู้จักสังเกตเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหรือพิธีที่เขาทำนั้นให้ลูกเข้าใจถึงเหตุผลที่ถูกต้อง ทั้งเป็นการสร้างความกล้าหาญในการเข้าสมาคมให้แก่ลูกด้วย

หน้าที่ของพ่อแม่นี้ เมื่อกล่าวโดยย่อมี ๗ ข้อ คือ

๑. ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว
๒. ให้ตั้งอยู่ในความดี
๓. ให้ศึกษาศิลปวิทยา
๔. จัดการแต่งงานกับผู้ที่สมควรให้
๕. มอบทรัพย์ให้ในสมัย
๖. แนะนำพร้าสอน
๗. หาโอกาสพาลูกไปในที่ต่าง ๆ

“ทุกสิ่งสรรพอันใดอยากได้มา เมื่อได้แล้วสิ้นอยากไปเจิวหนา”

พระราชนิพนธ์ล้นเกล้าฯ ๖

มีเงินให้ทำนุกู้	ไปนา
ศิลปะศาสตร์ฤาศึกษา	เล่าไว้
มีเมียอยู่เคหา	ไกลย่าน
สามลักษณะนี้ใกล้	แก่ล้มน้ไปมี
	สมเด็จฯ กรมพระยาเดชาดิศร

วิธีแก้ปัญหาพูดกันไม่รู้เรื่อง

๑. แสดงความเห็นใจกันและกัน
๒. พยายามอดทนฟังคำพูดของกันและกัน
๓. ปรับความเข้าใจของกันและกัน
๔. พยายามนึกถึงอกเขาก็บอกเราว่าเหมือนกัน

เกษมศิลป์

หน้าที่ลูก

เนื่องด้วยพ่อแม่เป็นผู้มีพระคุณต่อลูกอย่างมากมายเหลือที่จะพรรณนาให้ครบถ้วนได้ ตั้งต้นแต่ท่านทั้งสองเป็นผู้ให้กำเนิดชีวิตเราเป็นตัวตนขึ้นมาเป็นปฐม แล้วได้อุตส่าห์ถนอมก่อก่อมเกลี้ยงเกลี้ยงดูประคับประคองมาตั้งแต่อยู่ในครรภ์ ซึ่งทั้งพ่อแม่ยังไม่มีโอกาสรู้ว่าลูกนั้นเป็นหญิงหรือชาย รูปร่างจะเป็นอย่างไร จะมีอาการครบ ๓๒ หรือตาบอด ขาด้วน ท่านทั้งสองก็ไม่คำนึง มีแต่ความดีใจว่าเราจะได้ลูกแล้ว ต้องทรมานคุณแม่อยู่ในครรภ์ให้เกิดความลำบาก อึดอัดถึง ๙-๑๐ เดือน ครั้นเวลาจะคลอด เล่าก็ทุกข์ทรมานความเจ็บปวดให้เกิดแก่คุณแม่อย่างแสนสาหัสที่สุด จนท่านทนต่อความเจ็บปวดไม่ไหว ต้องร้องครวญครางออกมาก็มี บางที่ท่านต้องพิกลพิการหรือตายไปเพราะการคลอดลูกก็มี โบราณจึงกล่าวว่า “**ศัตรูที่ยิ่งใหญ่ของสตรีก็คือการคลอดลูก**” พอลูกออกมาแล้วแลเห็นลูกสมบูรณ์และปลอดภัยก็รู้สึกปลื้มใจถึงกับยิ้มทั้งน้ำตา นี่แสดงถึงน้ำใจของคุณแม่ที่มีความรักต่อลูกมากถึงขนาดไหน จะเอาอะไรมาเปรียบเทียบกับพระคุณของแม่ได้เล่า

ต่อจากนั้นทั้งพ่อทั้งแม่ก็กุสีกุจช่วยกันประคับประคองอาบน้ำป้อนข้าว เลี้ยงดูฟูมฟัก ทะนุถนอม ชนิดที่เรียกว่าเลือดไม่ไหลไหนให้โตไหนให้โตมามีเดียว เวลาร้อนแม่ทนร้อนได้ และยังอุตส่าห์เอาพัดมาโบกวีพัดให้ลูกได้รับความเย็นสบาย แล้วนอนดูดนมของแม่อย่างเปรมปรีดี หากลูกยังไม่หลับแล้วจะไม่ยอมหลับเลย ต้องแหกถ่อมจนกว่าลูกจะหลับ ตนเองต้องจัดแจงอย่างอื่น ๆ ให้เรียบร้อยก่อนจึงเริ่มนอนได้ บางทีพอลงมือนอนลูกตื่นร้องขึ้นมาอีก แม่ก็ต้องรีบกล่อมขวัญให้ลูกกินนมจนหลับเสียใหม่ก่อน แม่จึงจะนอนได้ แม้นอนหลับแล้ว พอได้ยินเสียงอะไรดังกร๊อกแกร๊กหรือเสียงลูกร้อง แม่ก็ต้องผวาตื่นดูลูกต่อไปด้วยใจจดจ่ออยู่แต่ลูก-ลูก-ลูก เท่านั้น เป็นเสมือนยอดดวงใจของแม่ ยามที่ลูกพอจะกินข้าวได้บ้างแล้ว แม่ก็พยายามบดแล้วป้อนให้ลูกกินด้วยคำยอบ้าง คำหลอกบ้าง หวังจะให้ลูกกินได้มาก ๆ แม้ลูกจะกินคำหนึ่งแล้ววิ่งไป เล่นแล้วกลับมาอีกคำหนึ่งดังนี้ แม่ก็พยายามรอป้อนให้ลูกกินจนอิ่ม แล้วกล่อมให้นอนหลับก่อนแล้ว แม่จึงจะได้ลงมือกินข้าว เวลาแม่กำลังกินข้าวหรือทำอะไรอยู่ก่อน เมื่อได้ยินเสียงลูกร้องก็ต้องหยุดรับมาดูก่อน บางทีลูกถ่ายอุจจาระออกมาแม่ก็ต้องเอามือกวาดชำระล้างให้สะอาดเรียบร้อยก่อน แล้วจึงมากินข้าวต่อไปได้

ลองนึกดูซิว่า จะมีใครเล่าจะยินดีเสียสละทำให้ลูกอย่างเต็มใจถึงเพียงนี้ ถึงคราวที่ลูกเดินได้เตาะเตาะ หรือพูดได้อ้อ ๆ แอ้ ๆ พ่อแม่ก็แสนจะดีใจ เหนื่อยยากเท่าไรก็ไม่ว่า พ่อก็อุตส่าห์ทำงานหาเงินมาให้แม่เฝ้าเลี้ยงลูก บางคราวพ่อแม่นอนลงก็ให้ลูกขึ้นเหยียบเต็นเล่นบนอก เอามือทุบหัวบ้าง ดึงผมเล่นบ้าง หยิกลูกตาเล่นบ้าง แทนที่พ่อแม่จะรู้สึกโกรธ กลับดีใจหัวร่อว่า แสนจะปลื้มใจว่าลูกของตน

แข็งแรงสมบูรณ์แล้ว ยามใดที่ลูกป่วยไข้พ่อแม่ก็ไม่ใช่อันกินอันนอน พยายามเฝ้าปฏิบัติคอยดูแลทั้งกลางวันกลางคืน หมอมจะมีดีที่ไหน พ่อก็อุตส่าห์ไปขอร้องมาให้ดูแลรักษา ลูก จะเสียเงินทองสักเท่าไรพ่อแม่ก็ไม่เคยเสียดาย ขอแต่ให้ลูกได้หายจากป่วยไข้เท่านั้น ถึงเงินทองของตัวไม่มีก็ต้องเอาข้างของไปจำหน่ายจํานอง หรือขยืมเงินเขามารักษาลูกก่อนจนได้ จะมีใครอีกเล่าที่จะเสียสละ เอาใจใส่ช่วยเหลือเราเช่นนี้โดยไม่หวังผลตอบแทนเลย นอกจากคุณพ่อและคุณแม่ของเราเท่านั้น

ครั้นลูกเจริญวัยพอสมควรก็เรียนได้แล้ว ก็พยายามเอาลูกไปฝากฝังยังสำนักครูอาจารย์ที่เห็นว่าจะสามารถสั่งสอนอบรมลูกให้เป็นคนดีได้ เมื่อได้เข้าเรียนหนังสือแล้ว ถ้าต้องเดินไปมาและยังเล็กก็อุ้มอุ้มไปส่งและไปรับทุกวัน จัดข้าวปลาอาหารและขนมไว้ให้ลูกกินเมื่อเวลาลูกกลับจากโรงเรียน เพราะกลัวลูกจะหิว เสื้อผ้าก็พยายามซักกรีดให้จนสะอาด ตัวไหนสกปรกก็ไม่ให้สวมใส่ กลัวลูกของแม่จะไม่สวย เวลาว่างตอนเย็นหรือกลางคืนก็พยายามแนะนำพรั้าสอนว่าสิ่งนั้นไม่ดี ลูกอย่าทำนะ สิ่งที่ลูกจะทำต้องขออนุญาตคุณพ่อหรือครูเสียก่อน คนนั้นเป็นคนไม่ดีไม่ควรเอาอย่างคนนั้น มีความขยันประพฤติเรียบร้อย ลูกควรเอาเป็นตัวอย่าง เรียกว่ามีความเป็นห่วงอยู่ทุกลมหายใจเข้าออก จนกระทั่งลูกโตสมควรจะมีสามีภรรยาได้แล้ว ก็จัดแจงตบแต่งให้สมหน้าสมตา และแบ่งทรัพย์สินสมบัติให้ทำมาหากินจนตั้งตัวได้เป็นหลักฐาน พ่อแม่ก็จะพลอยยินดีเป็นที่สุด

ฉะนั้น พ่อแม่จึงได้นามที่ประเสริฐอีกอย่างหนึ่งว่าเป็นพระพรหมของลูก คือ เป็นผู้ไม่มีเมตตากรุณา มุทิตา อุเบกขา ในลูกทุกโอกาส แม้ลูกจะต่อต้านไม่เชื่อฟังพ่อแม่ ประพฤติตัวเสียหายจนต้องถูกเขาฆ่าตาย พ่อแม่ก็ยังไม่เกลียด ได้แต่วางอุเบกขา คิดว่าเป็นกรรมของลูกทำมาเพียงเท่านั้น นักปราชญ์ในสมัยโบราณจึงพรรณนาคุณของพ่อแม่ไว้ว่า “หากจะเอาท้องฟ้ามาเป็นกระดาษ เอาพระสุเมรุมาเป็นปากกา เอาน้ำในมหาสมุทรมาเป็นน้ำหมึก จดจารึกพรรณนาคุณพ่อแม่ไปจนกว่าจักสิ้นกระดาษและน้ำหมึก ก็ไม่สามารถจะพรรณนาคุณพ่อแม่ได้ครบถ้วน” อาศัยเหตุผลดังกล่าวมานี้ จึงมีหน้าที่ที่ลูกทุกคนต้องปฏิบัติต่อพ่อแม่ ๗ ประการ คือ

๑. **ท่านเลี้ยงเรามาแล้วต้องเลี้ยงตอบแทน** ข้อนี้หมายความว่าพ่อแม่ได้เลี้ยงเรามาแล้ว เป็นอย่างดี ครั้นเมื่อท่านแก่เฒ่าลง ลูกจึงต้องพยายามเลี้ยงดูท่านเป็นอย่างดีให้เหมือนกับที่ท่านได้อุทิศส่ให้เลี้ยงเรามาด้วยความลำบากยากเข็ญดังกล่าวแล้ว วิธีเลี้ยงพ่อนั้นมี ๒ อย่าง คือ เลี้ยงร่างกายหนึ่ง เลี้ยงน้ำใจหนึ่ง เลี้ยงร่างกายนั้น ได้แก่ พยายามจัดข้าว ปลา อาหาร ขนม และลูกไม้อย่างดี ๗ แปรลก ๗ ใหม่ ๗ มาบำรุงท่านไม่ให้บกพร่องตลอดทุก ๗ มื้อเมื่อถึงเวลารับประทานอาหารหาเครื่องนุ่งห่มที่ดีเหมาะสมแก่ท่านมาให้ตกแต่งตามสมควร จัดทำที่อยู่อาศัยให้ท่านได้พักผ่อนอย่างผาสุก ยามท่านป่วยไข้ก็รีบจัดหาหมอมารักษาพยาบาล และตนเองก็พยายามเฝ้าดูแลท่าน ไม่ทอดทิ้งให้ท่านว่าเหว่ ต้องร้องเรียกด้วยเสียงอันดังเพราะท่านกำลังป่วยไข้ เวลาท่านอาเจียนหรือซัรดเยี่ยวรด ก็

ต้องพยายามจัดล้างจัดซัก และเปลี่ยนผ้าใหม่ให้ท่านด้วยมือของตนเองด้วยความเต็มใจ ให้เหมือนกับที่ ท่านได้ทำให้เราเมื่อเล็ก ๆ

ฉะนั้น ในการบำรุงเลี้ยงร่างกายนี้ บางคนพ่อแม่มีฐานะดี สมบูรณ์ไม่เดือดร้อนอะไร เราจะ คิดว่าไม่จำเป็นก็ไม่ถูก เมื่อถึงฤดูมีผลไม้อะไรใหม่ ๆ และแปลก ๆ เช่น เงาะหรือทุเรียน เป็นต้น ก็ควร จะจัดหาไปให้ท่านบ้างแม่สักเล็กน้อยก็ยังดี ถึงว่าของนั้นท่านจะหาซื้อเองได้ แต่ท่านย่อมจะมีความรู้สึก ว่าของที่ได้รับจากลูกนั้น ท่านได้กินทั้งผลไม้และน้ำใจที่ได้รับจากลูกด้วย บางคราวด้วยความรักลูก ยัง อุทิศทรัพย์แบ่งเอาทำบุญกับพระที่วัดใกล้ ๆ และยังคงให้ท่านฟังด้วยว่า “ของนี้ลูกเขาฝากมาให้” รู้สึกว่า มันทำให้ท่านเกิดความอึดอัดใจมิใช่น้อย

ส่วนการเลี้ยงน้ำใจนั้น จงได้พยายามทำทุกอย่างไม่ให้ขัดเคืองใจพ่อแม่ เมื่อท่านมีความ ประสงค์จะเอาอะไร หรือจะให้เราทำอะไรแล้ว จงพยายามทำตามที่ท่านต้องการด้วยความเต็มใจ แม้ สิ่งนั้นจะไม่ถูกกับความประสงค์ที่ดี หรือเป็นของไม่ควรทำ แต่ไม่ถึงกับเสียหาย ก็ขอให้พยายามทำตาม เกิด อย่าขัดขืนให้ท่านไม่สบายใจเลย และจงสังเกตดูว่าสิ่งใดท่านชอบทำ สิ่งใดท่านชอบรับประทาน แม้ ท่านไม่ได้บอกขอร้องเรา ก็จงพยายามจัดทำหรือจัดหาสนองท่าน หากทำได้ดังนี้ท่านจะปลื้มใจมาก เพราะดีใจว่าลูกรู้จักน้ำใจท่าน ถ้าบางครั้งไม่สามารถจะทำตามความประสงค์ของท่านได้แล้ว ก็อย่าเพิ่ง ออกปากเถียงหรือคัดค้าน จงเฉย ๆ ไว้ก่อน แล้วหาอุบายพูดให้ท่านเข้าใจเองว่าสิ่งนั้นเป็นของผิดหรือ เหลือวิสัยที่จะทำได้ อย่างนี้จัดว่าพยายามเลี้ยงน้ำใจของพ่อแม่

๒. ช่วยทำกิจของท่าน ได้แก่ งานใดเป็นสิ่งที่ท่านจะต้องทำ แล้วท่านจะออกปากให้เราช่วยก็ดี หรือไม่ออกปากก็ดี เราต้องรีบช่วยจัดทำงานนั้นให้เสร็จสิ้นไปโดยไม่ต้องให้ท่านเป็นห่วงกังวลใจ ถ้าเรา ทำเฉยเสียจนท่านต้องใช้เราเป็นครั้งที่สอง ก็ได้ชื่อว่าเป็นลูกที่ไม่ดี ไม่ตั้งใจช่วยทำกิจของท่าน เรื่องการ ช่วยทำกิจการงานนี้ เราจะอายุน้อยหรือโตแล้วก็ต้องพยายามช่วยท่านทำงานตามสมควรแก่กำลังของ เรา เช่น เมื่อเรายังเป็นเด็ก เวลากลั้บจากโรงเรียนแล้วก็ควรช่วยท่านกวาดบ้านถูเรือน รดน้ำต้นไม้ หรือ ตักน้ำใส่ตุ่ม ล้างห้องส้วม เป็นต้น ตามสมควรแก่กรณีที่เราพอจะทำได้ ครั้นโตแล้วก็ช่วยทำงานที่หนัก หรือภาระสำคัญ ๆ ต่อไป คืองานใด ๆ ที่เป็นภาระของท่านแล้ว เราต้องพยายามทำให้ทุกอย่างจนหมด ความสามารถของเราที่เดียว คือ ต้องถือว่าเป็นหน้าที่ที่เราจะต้องทำแทนท่านโดยตรง อย่าทำเป็นคน ไถลหรือขี้เกียจ เช่น ท่านให้ทำสิ่งนี้เราทำไม่ทันเสร็จแล้วหนีไปเที่ยวเสีย เห็นแต่ความสนุกของตนอย่าง เดียว อย่างนี้ใช้ไม่ได้

๓. ดำรงวงศ์ตระกูลของท่าน การดำรงวงศ์ตระกูลนี้ดูเหมือนเป็นความประสงค์อันสำคัญของ พ่อแม่ ที่ได้พยายามมีลูกและเลี้ยงลูกให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ ด้วยความมุ่งหมายว่าเมื่อเราตายไปแล้ว ลูกหลานจะได้ปกครองทรัพย์สมบัติวงศ์ตระกูลต่อไป ฉะนั้น ลูกต้องพยายามศึกษาเล่าเรียนทำการงาน สร้างตนให้เป็นปึกแผ่นโดยตรงก็คือ พ่อแม่เป็นผู้สร้างชื่อเสียงให้แก่วงศ์ตระกูลจนมีคนรู้จักเคารพนับถือ ด้วยการจัดทำอย่างใดแล้ว ลูกต้องพยายามทำเช่นนั้นหรือให้ดีกว่านั้น เช่น พ่อแม่เคยเป็นครูบา

อาจารย์มีชื่อเสียง ลูกควรจะทำตาม หรือพ่อแม่เป็นคนมีชื่อเสียงทางหมอหรือทางศีลธรรม ลูกก็ควรพยายามดำเนินรอยตามไม่ให้เสื่อมไป เมื่อพ่อแม่เคยเก่งทางนี้ ครั้นสิ้นบุญพ่อแม่แล้ว ลูกก็ยังสามารถทำแทนได้ แต่การจะทำได้เช่นนี้ก็อาศัยลูก ต้องเป็นคนเอาใจใส่หมั่นสังเกตไว้ให้ดีถึงปฏิบัติทาความประพฤติของพ่อแม่ ทั้งในเวลาปรกติ ทั้งในเวลาติดต่อกับคนภายนอก แล้วพยายามจดจำกระทำตามไปเรื่อย ๆ ตั้งแต่ท่านยังมีชีวิตอยู่

ธรรมดาว่าลูกนั้นพระพุทธองค์ท่านตรัสแบ่งไว้เป็น ๓ ประเภทคือ ลูกคนใดเกิดมาแล้วการกระทำและความประพฤติปฏิบัติต่าง ๆ เลวกว่าพ่อแม่ ท่านเรียกว่า **อวชาตบุตร** เป็นลูกที่เกิดมาแล้วเลวกว่าพ่อแม่ ทำสกุลวงศ์ให้เสื่อมไป

ลูกคนใดเกิดมาแล้ว การกระทำและความประพฤติปฏิบัติต่าง ๆ ตลอดจนสร้างฐานะชื่อเสียงได้เสมอพ่อแม่ ท่านเรียกว่า **อนุชาตบุตร** เป็นลูกที่เกิดมาแล้วเสมอพ่อแม่ ยังคงพอดำรงวงศ์ตระกูลไว้ได้

ส่วนลูกคนใดเกิดมาแล้ว การกระทำและความประพฤติปฏิบัติต่าง ๆ ตลอดจนสร้างฐานะให้มีชื่อเสียงได้ดีกว่าพ่อแม่ ท่านเรียกว่า **อภิชาตบุตร** เป็นลูกที่เกิดมาแล้วดีกว่าพ่อแม่ เรียกว่าดำรงวงศ์ตระกูลให้สูงขึ้น ฉะนั้น ลูกทุกคนจึงควรทำตนให้เป็นอภิชาตบุตรหรืออย่างน้อยก็เป็นอนุชาตบุตร และจงพยายามอย่างยิ่งที่จะไม่ทำตนให้ตกต่ำจนเป็นอวชาตบุตร

สรุปความว่า ตระกูลเคยมีไร่นาทรัพย์สินสมบัติอย่างไรแล้ว ลูกก็รักษาไว้ได้ไม่ให้เสียหายไป เรียกว่าดำรงวงศ์ตระกูลได้อย่างหนึ่ง ตระกูลเดิมเป็นมิจฉาทิฐิ ลูกแนะนำให้พ่อแม่กลับมาเป็นสัมมาทิฐิ ก็เรียกว่าดำรงวงศ์ตระกูลให้ดีขึ้นอย่างหนึ่ง บุญกุศลใด ๆ ที่ตระกูลเคยทำ เช่น ตักบาตร หมั่นรักษาศีล ฟังธรรม ฯลฯ ลูกก็ปฏิบัติตามไม่ละเลยเพิกเฉยเสีย เรียกว่าดำรงวงศ์ตระกูลไว้ได้มั่นคงอย่างหนึ่ง ดังนี้

๔. ประพฤติตนเป็นผู้ควรรับทรัพย์มรดกของพ่อแม่ หมายความว่าลูกต้องเป็นคนขยันหมั่นศึกษาเล่าเรียนในเวลาเป็นเด็ก ครั้นโตแล้วก็มีความอดทนบากบั่นทำงานหาทรัพย์สินสมบัติ และเก็บหอมรอมริบไว้ไม่ใช้จ่ายให้สุรุ่ยสุร่าย คบแต่คนดีมีศีลธรรม แล้วประพฤติตนตั้งอยู่ในสุจริต มีความเคารพอ่อนน้อมถ่อมตนต่อพ่อแม่และผู้ใหญ่ทั่วไป จึงสมควรเป็นผู้รับทรัพย์มรดกของพ่อแม่ และไม่ประพฤติดนให้เสียหาย เช่น นักเลงสุรา นักเลงการพนัน หรือนักเลงลักขโมย เป็นต้น จนพ่อแม่ต้องตัดขาดจากความเป็นผู้มีสิทธิรับทรัพย์มรดกของท่าน

๕. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน คือ เมื่อท่านต้องตายทำลายขันธไปตามธรรมดาของสังขารแล้ว ลูกก็ไม่ควรแต่จะเศร้าโศกเสียใจร้องไห้รำพันจนไม่มีจิตใจจะทำมาปนกิจศพของท่านอย่างไร ควรจะระงับความทุกข์ใจเพราะเหตุนี้เสีย แล้วกลับมาพิจารณาให้เห็นความเป็นจริงว่า พ่อแม่เราต้องตายไปตามธรรมดาของคนทุกคนที่เกิดมาแล้วก็ต้องตายทั้งสิ้น ปู่ย่าของเรา ทวดของเราท่านก็ตายไปแล้วเช่นเดียวกัน และท่านเหล่านั้นก็หาเอาอะไรไปได้สักนิดหนึ่งไม่ แม้สิ่งใดที่ท่านรักดังดวงใจท่านก็เอาไปไม่ได้เลย แม้ถึงตัวเราเองก็เช่นเดียวกัน ในไมใช้ก็ต้องตายไปอีกเช่นเดียวกับท่าน หน้าที่ของ

เราก็คือต้องทำบุญกุศลอุทิศผลบุญนั้น ๆ ไปให้แก่ท่านเท่านั้น เพราะจะทำอย่างอื่นก็ไม่ถูก ไม่ควร ด้วยว่าท่านไม่มีชีวิตเสียแล้ว จะบำรุงกายบำรุงใจอะไรไม่ได้ทั้งสิ้น เพราะนักปราชญ์กล่าวไว้ว่าบุญกุศลที่เราอุทิศไปให้ท่านนั้น หากท่านได้มีโอกาสรับอนุโมทนาก็จะสำเร็จประโยชน์เป็นความสุขความเจริญแก่ท่านได้ และเราก็ควรทำแต่สิ่งที่เป็นบุญเป็นกุศลจริง ๆ ไม่ควรทำบาปเลย

ในการฌาปนกิจหรือทำบุญอุทิศให้พ่อแม่นี้ เช่นจะฆ่าเองหรือสั่งให้คนอื่นฆ่าเอาเนื้อสัตว์มาทำบุญก็ไม่ควร หรือจะมีมหรสพให้สนุกสนานก็ไม่เหมาะ เพราะไม่ใช่เรื่องบุญกุศล ควรทำแต่เรื่องบำเพ็ญทาน รักษาศีล เจริญภาวนา ฟังธรรมเทศนา ตามสมควรแก่กาลเวลาเท่านั้น บุญกุศลที่จะอุทิศไปให้แก่พ่อแม่จะได้เป็นบุญที่บริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่ให้มีบาปอันใดมาเจือปน ซึ่งจะเป็นเวรกรรมต่อไปอีก เพราะมาปรารภการทำบุญให้พ่อแม่เป็นเหตุ การอุทิศก็ต้องตั้งใจอุทิศด้วยน้ำใจอันสงบและใสสะอาดจริง ๆ ไม่ใช่ทำด้วยความรีบร้อน หรือลั๊กแต่ว่ารินน้ำตวจนจนพระยะภาพเป็นพิธีเท่านั้น

๖. หมั่นอยู่ในกตัญญูกตเวทิต่อพ่อแม่ คือ กตัญญูหมายถึง รู้อุปการคุณที่พ่อแม่ทำไว้แก่เรา และกตเวทิต่อแทนอุปการคุณของท่าน รวมความว่า กตัญญูกตเวทิต์ หมายถึงรู้อุปการคุณที่พ่อแม่ทำแล้วและตอบแทน เพราะพ่อแม่ชื่อว่าเป็นบุพการีบุคคลของเรา เป็นคนแรกก่อนผู้ใดทั้งหมด ถ้าเป็นคนอื่นนอกจากพ่อแม่เขาได้ทำอุปการะแก่เราก่อน เขาก็ได้ชื่อว่าเป็นบุพการีบุคคลของเราเหมือนกัน เราควรจะแสดงกตัญญูกตเวทิต์ต่อผู้นั้นด้วย สำหรับพ่อแม่นี้เราต้องตั้งมั่นอยู่ในกตัญญูกตเวทิต์อย่างแท้จริง เพราะในโลกนี้ไม่มีผู้ใดจะเป็นบุพการีของเราเกินกว่าพ่อแม่ และเราเกิดมาตลอดชาตินี้ก็มีพ่อแม่ได้เพียงคนเดียวและมีแม่ได้เพียงคนเดียวเท่านั้น ถ้าท่านตายแล้วก็หาใหม่อีกไม่ได้ เราจึงต้องหมั่นในกตัญญูกตเวทิต์ต่อท่านให้มากที่สุด ทั้งในเวลาที่ท่านยังมีชีวิตอยู่หรือท่านตายจากเราไปแล้ว

วิธีตอบแทนท่านก็คือ เวลาท่านยังมีชีวิตอยู่ต้องพยายามบำรุงเลี้ยงกายและน้ำใจของท่านให้ดีที่สุดดังกล่าวแล้ว การตอบแทนคุณพ่อแม่ นั้น พระพุทธเจ้าก็ทรงสรรเสริญและอนุญาตไว้ว่าแม่ลูกบวชเป็นพระภิกษุสงฆ์แล้ว จะบิณฑบาตมาเลี้ยงพ่อแม่ก็ไม่ปรับอาบัติ โดยเฉพาะข้อนี้ ถ้าเป็นพ่อ ลูกเป็นพระภิกษุจะบิณฑบาต อาบน้ำ ป้อนข้าว ปฏิบัติให้ท่านเหมือนกับสามเณรปฏิบัติต่อพระภิกษุก็ได้ ถ้าเป็นแม่ พระองค์ทรงอนุญาตให้เลี้ยงดูได้คล้ายบิดา แต่จะถูกต้องตัวแม่ไม่ได้เท่านั้น

อนึ่งพระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ว่า แม่จะเลี้ยงดูให้วิเศษอย่างไรก็ยังไม่ชื่อว่าแทนคุณพ่อแม่ได้ ส่วนวิธีจะตอบแทนคุณพ่อแม่ให้ได้นั้นก็คือ เมื่อท่านยังไม่มีศรัทธา ไม่มีศีล ไม่มีสมาธิ ไม่มีปัญญา ลูกได้พยายามแนะนำและช่วยเหลือให้ท่านกลับเป็นผู้มีศรัทธา มีศีล มีสมาธิ มีปัญญา จึงจะชื่อว่าตอบแทนคุณพ่อแม่ได้ ครั้นเมื่อท่านตายไปแล้ว

นอกจากทำบุญอุทิศไปให้ตามประเพณีเช่นนี้แล้ว ยังมีวิธีตอบแทนที่ดีที่สุดอีกวิธีหนึ่ง คือ การทำตัวของเราเองให้เป็นคนดีที่สุด จนกระทั่งตัวเราเป็นผู้บริสุทธิ์สะอาดหมดจดจากกิเลส เป็นสมุจเฉทประหามัน สำเร็จเป็นพระอรหันต์บุคคล ก็ชื่อว่าตอบแทนบุญคุณของพ่อแม่ได้ เพราะเนื้อตัวของเรานี้ล้วนเป็นของท่านทั้งสิ้น เราได้กำเนิดมาจากท่าน และเติบโตมาด้วยน้ำนม ข้าวป้อนของท่าน เรียกว่า

ตัวท่านกลายเป็นตัวเราในบัดนี้ ถ้าเราทำตัวของเราไม่ดี มีความประพฤติกุศลเหลือไหล จนตัวเราเองได้รับความลำบากและความอัปยศอดสูเสียชื่อเสียง ก็เหมือนทำลายพ่อแม่ ทำความเสื่อมเสียให้แก่วงศ์ตระกูล จัดว่าเป็นผู้กตัญญูต่อท่านโดยตรง เมื่อท่านทราบด้วยญาณวิถิตีใด ๆ ก็จักโทมนัสเสียใจหาหน่อยไม่ ฉะนั้น หากสิ้นบุญพ่อแม่แล้ว เราต้องพยายามระมัดระวังตัวและบำเพ็ญแต่คุณงามความดี หลีกเลียงจากการกระทำชั่วเป็นเด็ดขาด อุตส่าห์ปฏิบัติธรรมสร้างฐานะและชื่อเสียงให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้

๗. เชื่อฟัง และปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพ่อแม่ในทางที่ถูกต้องโดยเคร่งครัด ข้อสุดท้ายนี้เป็นหน้าที่ที่สำคัญยิ่งกว่า ๖ ข้อที่กล่าวไว้ข้างต้นนั้น ถ้าลูกไม่กระทำตามข้อที่ ๗ นี้แล้ว ข้ออื่น ๆ นั้นลูกก็จะไม่สนใจกระทำเลย กลายเป็นคนดื้อด้าน จนพ่อว่ากล่าวตักเตือนไม่ได้ ชื่อว่าไม่เลียงน้ำใจท่าน ไม่ช่วยทำกิจของท่าน ไม่ดำรงวงศ์ตระกูลไม่ประพฤติตนให้เป็นผู้สมควรรับทรัพย์มรดก และไม่มีควมกตัญญู กตเวทีต่อพ่อแม่เลย ผลสุดท้ายก็จะเป็นคนอกตัญญู เป็นคนดื้อต่อไปไม่ได้ เพราะจะมีใครเล่าที่จะตั้งใจแนะนำพร่ำสอนด้วยความรักใคร่และปรารถนาดีต่อเราอย่างแท้จริงเหมือนพ่อแม่นี้เป็นอันไม่มี อย่าพูดถึงว่าคนอื่นเขาจะสอนให้เราเปล่า ๆ เลย แม้แต่จ้างเขาสอนเขาก็สอนเท่าที่จำเป็นเท่านั้น

ฉะนั้น ลูกจะเป็นคนดีหรือคนชั่ว ก็สำคัญอยู่ที่ว่าเป็นคนเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งสอนในทางที่ถูกต้องของพ่อแม่โดยเคร่งครัดหรือเปล่า ถ้าลูกคนใดเชื่อฟังและปฏิบัติตาม เป็นที่เชื่อได้ว่าอย่างไรเสียก็ยังไม่ตกต่ำไปกว่าตระกูลเดิม มีแต่จะดีขึ้นกว่าตระกูลของตนเสมอไป ถ้าลูกคนใดไม่เชื่อฟังพ่อแม่ของตนเองเสียแล้ว ก็ชื่อว่าเป็นคนอกตัญญู เมื่อใครทราบว่าเป็นคนอกตัญญู คนที่ดีมีความรู้ เขาก็ไม่อยากจะคบหรือสมาคมด้วย ที่นี้ตัวก็จะคบได้แต่คนเลว ๆ แล้วก็พากันประพฤติกุศลต่าง ๆ ไม่มีทางที่จะดีกว่าตระกูลเดิมได้

ฉะนั้น ลูก ๆ ทุกคนจะต้องมีความพยายามอดทน เชื่อฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่ และตั้งใจปฏิบัติตามด้วยความเคารพอย่างเต็มใจยิ่ง จะได้ชื่อว่าเป็นคนกตัญญูกตเวทีซึ่งเป็นภาคพื้นทีรับรองคุณความดีทั้งหลายเหล่านี้ ๆ ใคร ๆ ได้ทราบก็พลอยยกย่องว่าดี โดยทั่วไป ถึงแม้เทวดาก็ยังเชยชม ถึงพระพรหมก็สรรเสริญ มีแต่ทางเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นโดยแท้

หน้าที่ของลูกนี้เมื่อกกล่าวโดยย่อมีอยู่ ๗ ข้อ คือ

๑. พ่อแม่ได้เลียงเรามาแล้วก็เลียงท่านตอบ
๒. ช่วยทำกิจการงานของพ่อแม่
๓. ดำรงวงศ์ตระกูลของพ่อแม่
๔. ประพฤติตนให้เป็นคนสมควรรับทรัพย์มรดกของพ่อแม่
๕. เมื่อพ่อแม่ล่วงลับไปแล้วก็ทำบุญอุทิศให้ท่าน
๖. มันอยู่ในกตัญญูกตเวทีต่อพ่อแม่
๗. เชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพ่อแม่ในทางที่ถูกต้องโดยเคร่งครัด

หน้าที่ครูบาอาจารย์

จะอธิบายคำว่าครูอาจารย์พอเข้าใจความหมาย ครู แปลว่าผู้ที่ศิษย์พึงเคารพ อาจารย์แปลว่าผู้ที่ศิษย์พึงประพฤติดุโดยเอื้อเฟื้อ ส่วนคำว่า บา ใช้เป็นสร้อยเพื่อให้เรียกไพเราะว่า ครูบาอาจารย์ และโดยมากหมายถึงครูที่เป็นพระ เช่น ครูบาศรีวิชัย หรือชีบานาสงฆ์ เป็นต้น คำว่าครูบาอาจารย์นี้มีความหมายคล้ายคลึงกัน ข้อว่าผู้ที่ศิษย์พึงเคารพนั้นก็คือ ศิษย์จะต้องมีความเคารพนับถือ เกรงกลัว และเชื่อฟัง และที่ว่าผู้ที่ศิษย์พึงประพฤติดุโดยเอื้อเฟื้อนั้นก็คือศิษย์ต้องแสดงอาการเอื้อเฟื้อโอบอ้อมอารี มีความเคารพนับถือ กลัวเกรงและเชื่อฟังเช่นเดียวกัน ฉะนั้นในที่นี้จะเรียกว่าอาจารย์คำเดียว แต่ขอให้เข้าใจว่าหมายถึงครูบาด้วย หน้าที่ของอาจารย์นี้เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการที่จะสร้างคนพลเมืองทั้งหลายให้เป็นคนดีหรือคนชั่ว เพราะอาจารย์เปรียบเหมือนน้ำย้อมผ้าก็ย้อมติดเป็นสีนั้น ๆ อย่างไม่มีปัญหา

ฉะนั้น จึงปรากฏอยู่ทั่วไปว่า ผู้ใดเข้าไปยอมเป็นศิษย์ของอาจารย์ที่เป็นโจร ศิษย์ก็จะได้รับการศึกษาอบรมบ่มจนนิสัยเป็นโจร ถ้าผู้ใดยอมเป็นศิษย์ของอาจารย์ผู้มีศีลธรรม ความประพฤติดี ใจเป็นบุญเป็นกุศล ศิษย์ก็มีนิสัยเป็นคนดีมีศีลธรรมตามอาจารย์ พึงดูตัวอย่างได้ทั่ว ๆ ไป เช่น นิทานลูกนกแขกเต้าสองตัว เป็นต้น เพราะฉะนั้น เพื่อพัฒนาประชาชนให้เป็นพลเมืองดี อันจะเป็นผลให้ประเทศชาติศาสนา ตลอดจนทั้งโลกมีความเจริญรุ่งเรือง ร่มเย็น เป็นความสงบสุขรวมทั้งตัวผู้เป็นอาจารย์ด้วย จึงสมควรมีหน้าที่ที่ต้องประพฤติปฏิบัติเป็นประจำ ๑๑ ประการ คือ

๑. แนะนำดี ข้อนี้ได้อธิบายแล้วในหน้าที่ของพ่อแม่ เพราะมีความหมายอย่างเดียวกัน จึงจะไม่อธิบายซ้ำให้พิสดารอีก ขอให้ทราบแต่เพียงว่า “แนะนำ” หมายถึงการอบรมสั่งสอน ชี้แจงอธิบายแนะนำให้ศิษย์เข้าใจในมรรยาทที่ต้องประพฤติและวิชาที่เรียนนั้นจนเป็นที่เข้าใจแจ่มแจ้งชัดเจน ไม่ให้ศิษย์มีความสงสัยในวิชานั้น ๆ หากจะมีอะไรที่ยังอธิบายไม่ได้ หรืออาจารย์ก็ยังไม่เข้าใจดี ก็ควรจะรับกับศิษย์โดยตรงและยืนยันว่า จะนำไปค้นคว้าและได้ถามท่านผู้รู้ให้เข้าใจ และภายหลังจะนำมาชี้แจงให้ศิษย์เข้าใจใหม่ให้ได้

ส่วนคำว่า “นำ” หมายถึงตัวอาจารย์เองจะต้องระมัดระวังประพฤติปฏิบัติให้ดีที่สุด วางตัวให้เหมาะสมกับความเป็นอาจารย์ เพื่อเป็นตัวอย่างนำศิษย์ให้ประพฤติปฏิบัติตาม ข้อใดที่อาจารย์สั่งสอนห้ามปรามสั่งสอนศิษย์ไปแล้วว่าเป็นของไม่ดี ไม่ควรทำ อาจารย์เองจะต้องไม่ทำอย่างนั้นเป็นอันขาด หากอาจารย์ไปทำสิ่งที่ได้ห้ามศิษย์ไม่ให้เกิดแล้ว คำสั่งสอนจะไม่มี ความหมาย และไม่ได้รับผลอะไรเลย ทั้งศิษย์จะดูถูกอาจารย์ด้วย เช่น อาจารย์สอนว่าเล่นการพนันเป็นสิ่งเลวร้าย เป็นเหตุนำมาซึ่ง

ความฉิบหาย เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้เล่น ใคร ๆ ไม่เคารพนับถือไว้ใจคนที่เล่นการพนัน ดังนี้ ครั้นแล้ว อาจารย์ก็ไปเล่นม้า หรือเล่นไพ่ หรือเล่นการพนันอย่างอื่น เมื่อศิษย์ไปเห็นหรือรู้ความจริงว่าอาจารย์ก็ยังเล่นอยู่เช่นนี้ ลองคิดดูสักนิดเถิดว่าศิษย์จะรู้สึกอย่างไร เราผู้เป็นอาจารย์จะไม่รู้สึกอายลูกศิษย์บ้าง หรือ เพราะมันเข้าลักษณะที่ว่า “โกนแต่หัวเขา หัวเราไม่โกน”

อาจารย์บางคนยิ่งร้ายไปกว่านั้น หลังจากสั่งสอนว่าเล่นการพนันไม่ได้ มีโทษหลายสถาน เช่นนั้นแล้ว มีเวลาว่างก็ชวนศิษย์เล่นการพนัน โดยอาจารย์เป็นเจ้าของ และศิษย์ก็ล้อมวงเป็นผู้แทงที่เดียว คราวนี้ทั้งอาจารย์และศิษย์ก็พลอยเป็นนักการพนันไปเลย หากเป็นเช่นนี้ทั่วไปแล้ว บ้านเมืองมีพากันเดือดร้อนเพราะพลเมืองทั่วไปเล่นการพนันไปหมดหรือ

เพราะฉะนั้น การนำจึงสำคัญยิ่งกว่าการแนะ คือต้องทำตัวอย่างที่ดีให้ดู แม้การสั่งสอนจะไม่ได้ แต่ถ้าการประพฤติเป็นตัวอย่างที่ดีแล้วก็ค่อยยังชั่วหน่อย ยังพอเป็นแบบให้ศิษย์ยึดถือไว้เป็นหลักปฏิบัติตนให้ดีต่อไป รวมความว่าแนะนำดี คือสั่งสอนให้ศิษย์เข้าใจดีทุกถ้อยกระทางความและอาจารย์ปฏิบัติดี เป็นแบบอย่างให้ศิษย์นำไปใช้ได้ด้วย

๒. ให้เล่าเรียนดี ข้อนี้อาจารย์จะต้องคอยบังคับบัญชาและสั่งสอนให้ศิษย์ได้เล่าเรียนดีที่สุด เพราะศิษย์จะโตหรือเล็กก็ตาม ชื่อว่ายังเป็นคนโง่เท่ากัน เพราะยังไม่รู้วิชาที่ตนจะเรียน ฉะนั้นจึงต้องคอยพยายามชี้แจงให้ละเอียดถี่ถ้วน คือ ให้ได้เล่าเรียนท่องบทหัวข้อหรือหลักสูตรที่จำเป็นต้องจำให้ได้ คล่องปาก หรือหลับตาว่าปากเปล่าได้ ก่อนจะให้ศิษย์ท่องบทใดหรือข้อใด จะต้องให้ศิษย์อ่านได้ถูกต้อง ทั้งอักขระพยัญชนะ ออกเสียงให้ถูกต้องตามวรรคตอน และครุ ลหุ และต้องสังเกตว่าศิษย์ท่องถูกต้องจริง ๆ หรือเปล่า ทั้งเมื่อก่อนจะให้ศิษย์ท่อง ก็ต้องอธิบายความหมายของคำหรือเรื่องราวที่ต้องท่องนั้น ให้เข้าใจพอสมควร ไม่ใช่สักแต่ว่าบอกว่า เฮ้! นักเรียน ท่องหน้านั้นถึงหน้านั้นให้ได้คล่อง เท่านั้น นักเรียนจะเข้าใจความหมายหรือไม่ก็ตาม แล้วไม่ได้ติดตามสอดส่องดูว่าศิษย์ท่องถูกต้องและท่องได้ตามกำหนดที่สั่งไปหรือเปล่า ถ้ามีเวลาสามารถจะทำได้อย่างดีก็คือ ให้นักเรียนอ่านบทที่ต้องท่องนั้นให้ฟังทีละคน ๆ อย่างถูกต้องชัดถ้อยชัดคำ เมื่อถึงกำหนดแล้วก็ให้นักเรียนว่าบทที่ให้ท่องแล้วนั้นให้อาจารย์ฟังต่อหน้าทุกคน อาจารย์ก็คอยฟังอย่างละเอียดว่านักเรียนท่องได้ถูกต้องชัดเจนตามอักขระพยัญชนะ ครุ และลหุ ตลอดจนวรรคตอนหรือเปล่า ยิ่งได้สอบถามความเข้าใจที่ท่องแล้วนั้น ก็จะเป็นการดีมาก ดังนี้จึงจะเรียกว่าให้เล่าเรียนดีส่วนให้เรียนดีนั้น หมายถึงจะต้องสอนให้ตรงตามเวลา ตรงตารางสอนที่กำหนดให้นักเรียนไป ไม่ใช่ที่กำหนดไว้ว่าเวลานี้เรียนวิชานี้ ครั้นแล้วถึงเวลาเรียนกลับเรียนเสียวิชาอื่นไม่ตรงกับที่กำหนดไว้ ทำให้นักเรียนฟังไม่ค่อยเข้าใจ เพราะดูเตรียมไว้วิชาหนึ่ง แต่อาจารย์สอนเสียอีกวิชาหนึ่ง ยิ่งร้ายกว่านั้นก็คือ บางลำนักเรียนเมื่อถึงเวลาเรียนแล้ว ปล่อยให้นักเรียนเล่นจนเลยเวลาเรียนก็มี เพราะอาจารย์ยังไม่มาบ้าง หรือเพราะยังชี้แจงสอนบ้าง บางทีก็บอกนักเรียนว่าให้อ่านหนังสือไปก่อน โดยถือว่าตัวเป็นอาจารย์จะสอนเมื่อไรหรือไม่สอนก็แล้วแต่ฉัน ไม่มีใครจะว่า

กล่าวฉันได้ การเรียนไม่สม่ำเสมอเช่นนี้ ทำให้นักเรียนมีความรู้ไม่ได้ และยังเป็นเหตุให้นักเรียนรู้สึกขี้เกียจเรียนด้วย เพราะการเรียนไม่ติดต่อกัน

บางอาจารย์แสดงอาการเบื่อหน่ายในการสอน จนนักเรียนเห็นได้ชัดว่า อาจารย์ไม่เต็มใจสอน เช่น สอนอ้อม ๆ แอ้ม ๆ พูดไม่ชัดถ้อยชัดคำ สอนลวก ๆ พอให้หมดเวลาไปคร่าวหนึ่ง ๆ ไม่สนใจว่านักเรียนจะฟังรู้เรื่องเข้าใจหรือไม่เข้าใจ บางคราวอาจารย์กำลังสอนอยู่ นักเรียนก็เล่นหยอกล้อกันไปบ้างคุยกันบ้าง หรือดูหนังสืออื่น ๆ เสียบ้าง ไม่สนใจในการฟังอาจารย์สอน อาจารย์ก็ไม่ว่ากล่าว ก้มหน้าก้มตาสอนไปพอให้จบ ๆ ไปตามหลักสูตรเท่านั้น อาจารย์ไม่ค่อยกวาดขันให้ตั้งใจฟังจริง ๆ เวลา นักเรียนส่งใบตอบปัญหามาให้อาจารย์ตรวจบางทีก็ไม่ตรวจเสีย เฉลยให้ฟังในกระดานดำเลยที่เดียว นักเรียนก็ไม่รู้ว่าคำตอบของตนบางอย่างที่ผิดจากเฉลยของอาจารย์ แต่ตอบมีเหตุผลดี จะพอได้คะแนนบ้างหรือไม่ บางทีอาจารย์ก็ตรวจเหมือนกัน แต่ตรวจอย่างหยาบ ๆ ไม่ชี้แจงข้อผิดถูกพร้อมด้วยเหตุผลให้ นักเรียนทราบเป็นคน ๆ ไป อาจารย์บางคนพอนักเรียนซักถามถามความสงสัยมากเข้า ก็พาลดูว่านักเรียน หาวว่าแกลังถามลองภูมิ

ส่วนอาจารย์ที่สอนตรงตามเวลาและตรงวิชาตามที่กำหนดไว้ เวลากำลังสอนก็ตั้งใจสอนจริงจัง ไม่แสดงอาการเบื่อหน่ายหรือเหน็ดเหนื่อย ถ้าเหนื่อยจริง ๆ หรือป่วยไข้ก็บอกนักเรียนขอโอกาสหยุดเสียก่อน สอนชัดถ้อยชัดคำ สอนละเอียดลออ แยกแยะปัญหาต่าง ๆ ที่เป็นเงื่อนไขอยู่ ออกชี้แจงให้นักเรียนเข้าใจจนได้ และเวลาสอนก็คอยจับตาดูนักเรียนว่าคนไหนตั้งใจฟังและคนไหนไม่เอาใจใส่ คนไหนนั่งหลับเสีย และคนไหนเอาหนังสืออื่น ๆ มาอ่านเสียโดยไม่ฟัง แล้วก็จับเอาตัวมาตักเตือนหรือทำโทษ เช่น ให้มายืนฟังใกล้ ๆ ครั้นเลิกสอนแล้วก็ยังคอยเอาใจใส่กวาดขันสอดส่องดูว่านักเรียนได้เข้าใจและปฏิบัติตามที่สอนให้หรือเปล่า เพราะการเรียนที่ดีนั้นนักเรียนจะต้องเรียนจนเข้าใจแล้วปฏิบัติตามที่เรียนนั้น ๆ ด้วย ถ้าเพียงแต่เรียนอย่างเดียวไม่ปฏิบัติตามก็เป็นโทษ จักทำให้นักเรียนเสียคนอีก ถ้านักเรียนไม่ได้อยู่ประจำในสำนัก แต่เดินมาเรียนแล้วกลับไปพักต่างหาก อาจารย์จะต้องพยายามติดตามสอบถามพ่อแม่หรือผู้ปกครองประจำเสมอ ๆ เพื่อให้ทราบว่านักเรียนได้เอาใจใส่ต่อการเล่าเรียนหรือเปล่า มีความประพฤติเป็นอย่างไรบ้าง ถ้าวินนักเรียนขาดไปไม่มาเรียนเฉย ๆ โดยไม่ทราบเหตุผล จะต้องรีบไปถามผู้ปกครองหรือมีจดหมายสอบถามให้ทราบเหตุขัดข้องโดยเร็ว มิฉะนั้นทางผู้ปกครองจะหลงเข้าใจผิดว่าเด็กมาเรียน ทั้งอาจารย์จะหลงเข้าใจว่าผู้ปกครองใช้ให้ทำงานบ้านหรือป่วยไข้ หากปรากฏว่าศิษย์ป่วยไข้จริง อาจารย์ควรรหาโอกาสไปเยี่ยมด้วยจะดีมาก แม้ไม่มีเวลาวางพอก็ไปได้ ก็ควรให้ศิษย์ด้วยกันไปเยี่ยมถามข่าวคราวป่วยไข้แทนก็ยังดี อาจารย์ปฏิบัติดังกล่าวมานี้ชื่อว่าให้เล่าเรียนดี

๓. บอกศิลปวิทยาให้สิ้นเชิงไม่ปิดบังอำพราง ข้อนี้ย่อมเป็นที่เข้าใจง่ายของผู้ที่เป็นอาจารย์แล้ว แต่อาจารย์บางคนยังไม่ปฏิบัติได้ครบถ้วนสมกับความเป็นอาจารย์ที่ดีจริงเท่านั้น อาจารย์คนใดมีความปรารถนาดีต่อความเจริญรุ่งเรืองของศิษย์อย่างแท้จริงแล้ว เมื่อตนรับสอนศิลปวิชาอะไร ก็ย่อมบอกศิลปวิชาประเภทนั้นจนจบเรียบร้อยสิ้นเชิง ไม่ปิดบังไว้อีกต่อไป เว้นแต่ศิษย์จะเรียนไม่ถึงจนจบครบตามหลักสูตรเท่านั้น ถ้าอาจารย์มีเล่ห์กลมุ่งหมายแต่เงินค่าสอนพิเศษเป็นใหญ่ ย่อมไม่บอกความรู้ในวิชานั้น ๆ จนหมดสิ้น ย่อมปิดบังไว้บ้างเพื่อให้ศิษย์ต้องมาของ้อเรียนอยู่เรื่อย ๆ เพราะเกรงว่าถ้าศิษย์รู้หมดแล้วก็จะไม่มาหาอาจารย์ ไม่นำเครื่องสักการะมาให้อีก และจะดูหมิ่นอาจารย์ด้วย อาจารย์ก็มักจะเสื่อมจากลาภ สักการะ ตัวอย่างเช่นนี้ก็มีส่วนมาก ฉะนั้นอาจารย์ที่ดีจะต้องมุ่งหมายความเจริญยิ่ง ๆ แก่ศิษย์ และศิษย์จะได้มีวิชาสอนกันต่อ ๆ ไปเป็นความเจริญแก่ประเทศชาติ ศาสนา เป็นส่วนรวมและไม่กลัวว่าศิษย์จะลบหลู่คุณอาจารย์ คิดเสียว่าความรู้นี้ หากเราตายแล้วก็จะสูญไปเปล่า และในไม่ช้าเราก็จะต้องตาย เมื่อประสบโอกาสที่มีผู้จะรับความรู้นี้ไว้ได้ ก็ควรถ่ายทอดเสียให้จนหมดสิ้น ไม่ควรปิดบังอำพรางไว้ ความรู้นี้จะเอาไปใช้เมื่อตายแล้วได้เมื่อไร จึงควรสอนความรู้นี้ให้หมด เพื่อเป็นประโยชน์ต่อไปทั้งจะเป็นเหตุให้ชื่อเสียงของเรายังคงอยู่ในโลกตลอดไปสิ้นกาลนาน

๔. ยกย่องให้ปรากฏในเพื่อนฝูงและประชาชน ข้อนี้อาจารย์ต้องมีหลักใช้สำหรับศิษย์ ๒ ประการ คือ ยกย่องกับชมเชย หรือปลอบกับปราบ จะใช้แต่ยกย่องอย่างเดียวโดยไม่มีการชมเชยหรือจะใช้แต่ชมเชยอย่างเดียวโดยไม่มีการยกย่องเลย ก็ไม่ถูกต้องสองอย่าง เพราะศิษย์มีหลายคนย่อมมีความประพฤติดีบ้าง ประพฤติชั่วบ้าง แม้ศิษย์คนเดียว บางครั้งยังประพฤติดี บางครั้งก็ประพฤติชั่ว มีทั้งเจตนาจะประพฤติและไม่มีเจตนาเลย จึงจะใช้เพียงยกย่องหรือหรือชมเชยอย่างเดียวไม่ได้ ถ้ายกย่องศิษย์อย่างเดียว ศิษย์ก็เหลิงหลง เข้าใจว่าอาจารย์ใจดีเกินไป ท่านไม่ทำโทษใครจริง ถึงจะทำผิดบ้างก็ไม่เป็นไร เพราะท่านไม่ว่าใคร เป็นเหตุให้ศิษย์ไม่เอาใจใส่ในคำสั่งสอนและระเบียบวินัยจรรยา มารยาทที่ดี ถ้าชมเชยอย่างเดียว ศิษย์ก็มีใจคอขุ่นหมองไม่ปลอดโปร่ง เพราะแม้แต่หวาดระแวงกลัวอาจารย์จะดุอย่างเดียว จะทำอะไรที่ดีบ้างก็ไม่กล้าทำต่อหน้าอาจารย์ จิตใจของศิษย์ไม่ค่อยตั้งอยู่เป็นปกติธรรมดา เมื่อศิษย์ไม่กล้าทำอะไรต่อหน้าอาจารย์ คอยแต่จะหลบหน้าอยู่เรื่อยเช่นนี้ ทำให้อาจารย์ไม่ค่อยมีโอกาสได้พบเห็นพวกศิษย์ พวกศิษย์เมื่อไม่มีทางออกที่ดีก็มักลอบลักกระทำความชั่วโดยไม่ให้อาจารย์ทราบ ทำดีต่อหน้าอาจารย์อย่างเดียว เช่น พออาจารย์เดินมาก็รีบหยิบหนังสือมาทำเป็นนั่งอ่านอย่างจริงจัง หรือรีบท่องหนังสือให้มีเสียงดัง พออาจารย์ผ่านไปแล้วก็แลบลิ้นหลอกแล้วก็เล่นกันต่อไป เช่นนี้จึงใช้แต่ชมเชยอย่างเดียวไม่ได้ ฉะนั้น เมื่อทราบวาศิษย์คนใดประพฤติ เช่นขยันหมั่นเล่าเรียน เป็นคนซื่อสัตย์สุจริต หรือเป็นคนมีมารยาทสุภาพอ่อนน้อมดี อาจารย์ก็ควรนำความดีนั้นไปสรรเสริญให้ปรากฏในบรรดาหมู่ศิษย์ด้วยกัน และในหมู่ประชาชนตามโอกาสอันเหมาะสม

อนึ่ง ถ้าศิษย์คนใดได้ทำความดีเป็นพิเศษ เช่น สอบไล่ได้ที่หนึ่ง หรือช่วยรักษาทรัพย์สินสมบัติของโรงเรียนไว้ได้ เช่น จับคนร้ายขโมยนาฬิกาของโรงเรียน ก็ควรจะรางวัลให้เป็นพิเศษ และให้รางวัลแก่ศิษย์ผู้นั้นในที่ชุมนุมศิษย์และประชาชน พร้อมทั้งกล่าวสรรเสริญเกียรติคุณความดีให้ประชาชนทราบ และถ้าศิษย์คนใดประพฤติชั่ว เป็นความเสียหายแก่ตนเองหรือสำนักเรียนก็ตาม อาจารย์จะต้องตักเตือนตักหนิหรือลงโทษ และความผิดบางอย่างจะต้องลงโทษในที่ประชุมของศิษย์ด้วย เพื่อไม่ให้ถือเอาเป็นเยี่ยงอย่าง แต่ไม่ควรเอาไปประจานในที่ประชุมของประชาชน ในกรณีความผิดนี้ อาจารย์จะต้องใช้สติปัญญาสอบสวนพิจารณาให้รอบคอบว่า มีหลักฐานเป็นความผิดที่แท้จริงและลงโทษศิษย์ไม่ผิดตัว และจะต้องลงโทษให้พอเหมาะพอควรแก่ความผิดนั้น สุดแต่โทษหนักโทษเบา ควรจะตักเตือนหรือควรตักหนิหรือควรลงโทษเสียย่นตี หรือถึงกับขับไล่ออกจากสำนักเรียน อย่าทำด้วยความพลุนพลัน และก่อนลงโทษ อาจารย์ต้องชี้แจงความผิดให้เห็นชัดเจนศิษย์นั้นยอมรับว่าตนเป็นผู้ผิดจริง ๆ เพื่อเขาจะได้สำนึกตัว และกลับตัวเล็กทำชั่วเช่นนั้นต่อไป

๕. ทำความป้องกันในทิศทั้งหลาย ไปทางไหนก็ไม่อดอยาก เพราะว่าศิลปวิทยารวมทั้งมรรยาทและธรรมประจำใจที่อาจารย์ได้แนะนำพร่ำสอนประสิทธิ์ประสาทให้แก่ศิษย์ไปนั้น เป็นเสมือนแก้วสารพัดนึกทีเดียว เมื่อศิษย์ที่มีศิลปวิทยาประจำตัว ย่อมชื่อว่ามีเครื่องมือหาลาภสักการะทรัพย์สินสมบัติได้เป็นอย่างดี เวลาไปในถิ่นใด ศิษย์แสดงวิชาที่เรียนมาให้ปรากฏแก่มหาชนแล้ว เขาย่อมเลื่อมใสให้ลาภสักการะ มิฉะนั้นเขาก็จ้างให้ทำงานตามสมควรแก่วิชาความรู้ของตน นี่ก็ชื่อว่าวิชาป้องกันไม่ให้อดอยาก จึงมีภาษิตเป็นเครื่องรับรองว่า **“มีวิชาเหมือนมีทรัพย์อยู่บนบาน จะตกถิ่นฐานใดไม่ขาดแคลน ถึงยากแค้นก็พอยังประทังตน”** และเมื่อศิษย์มีกิริยามรรยาทอ่อนน้อมถ่อมตนดีสมตามที่อาจารย์ฝึกไปแล้ว ย่อมเป็นที่รักใคร่ของประชาชนผู้ได้พบเห็นเพิ่มขึ้นอีก ยิ่งศิษย์มีธรรมะประจำใจ เช่น มีหิริความละอาย ไม่ทำอะไรรที่ชุมนุมชนนั้นเขาว่าไม่ดี และมีโอตตปปะ ความเกรงกลัวต่อบาปทุจริตขึ้นชื่อว่าความชั่วศิษย์ไม่ทำด้วยแล้วก็ไม่ต้องกลัวว่าจะไปอยู่ที่ไหน หรือไปอยู่กับใครไม่ได้ ย่อมอยู่ได้อย่างสบายตลอดไป นี่ก็เป็นเหมือนมีเกราะป้องกันตัวไม่ให้ใครทำร้ายได้ เป็นผลของวิชาที่อาจารย์สั่งสอนให้ไป จึงชื่อว่า**“ทำความป้องกันในทิศทั้งหลาย** อีกอย่างหนึ่งถ้าอาจารย์เป็นคนมีชื่อเสียง เป็นผู้รู้จกกันทั่วไปแล้ว เมื่อศิษย์ไปในที่ใดพอเขารู้ว่า เป็นศิษย์ของอาจารย์ผู้นั้น เขาก็ให้ความรักใคร่นับถือ เพราะเขาเคารพต่ออาจารย์เสียแล้ว จะไปในที่ใดบารมีของอาจารย์ก็ตามป้องกันคุ้มครองไปทั่วทุกถิ่นฐานอย่างนี้ ฉะนั้น ท่านจึงกล่าวเป็นเครื่องเตือนใจไว้ว่า **“ร่มเงาของตนไม่เย็นร่มรื่นดี ร่มเงาของอาจารย์ยังเย็นสบายกว่านั้น ร่มเงาของพระธรรมเย็นที่สุดหาสิ่งใดเปรียบมิได้”** คือเมื่อศิษย์ที่ดีมีทั้งอาจารย์ ที่มีชื่อเสียงก็ก้องและมีธรรมะประจำใจแล้ว โฉนศิษย์จะไม่ชื่อมีเครื่องป้องกันที่ดีที่สุดติดตามไปในที่ทุกหนทุกแห่งอีกหรือ

๖. **ตั้งจิตประกอบด้วยพรหมวิหาร** หากจะมีบุญกุศลใดที่เขานิยมกันว่าดีเลิศ และต่างก็ปรารถนาจะทำอย่างนั้น เช่น การสร้างโบสถ์ วิหาร โรงเรียน และศาลา ทอดกฐิน หรือบวชพระ เป็นต้น แม้จะมีอันสงสัยใหญ่สักปานใด ข้าพเจ้ายืนยันว่าไม่น่าภาคภูมิใจเท่าบุญกุศลที่อาจารย์เฝ้าแนะนำพร่ำสอนศิษย์ด้วยจิตอันประกอบด้วยพรหมวิหารนี้ เพราะสมเด็จพระผู้มีพระภาคได้ตรัสแก้ปัญหาพระอินทร์มาทูลถามว่า **“ให้อะไรเป็นทานจึงจะชนะการให้ทั้งปวง”** ด้วยพระดำรัสว่า **“การให้ธรรมเป็นทานย่อมชนะการให้ทานทั้งปวง”** และพิจารณาดูก็จะเห็นว่า การให้ทานอื่น ๆ นั้นล้วนแต่เป็นเสมือนเปลือก การให้ธรรมเป็นทานคือการแนะนำสั่งสอนให้รู้จักผิดถูกชั่วดีนี้เปรียบเสมือนแก่น เปลือกจะคงทนอยู่ได้เพราะอาศัยแก่น เพราะการที่คนทั้งหลายจะบำเพ็ญทานกุศล เช่น สร้างโบสถ์ เป็นต้น นั้น ๆ ได้ ก็โดยเหตุที่ได้รับคำแนะนำว่าการสร้างนั้นมีประโยชน์อย่างนั้น ๆ มาแล้ว เรียกว่าได้รับธรรมทานมาแล้ว จึงบำเพ็ญทานนั้น ๆ ได้ มิฉะนั้นก็คงไม่ยินดีกระทำ

อนึ่ง คนเราเกิดมาแล้ว บรรดาอวัยวะทั้ง ๓๒ ประการนั้น ไม่มีอะไรจะดีและเป็นสาระควรแก่การยึดถือเอาสักอย่างเดียว และจะเอาอะไรในอาการ ๓๒ นี้เป็นที่พึ่งสักอย่างหนึ่งก็ไม่ได้เลย ถ้าผู้ใดปราศจากวิชาความรู้เสีย ก็คงจะงมงายต่างอะไรกับสัตว์ดิรัจฉาน พึ่งดูตัวอย่างง่าย ๆ คนใดที่ไม่มีวิชาความรู้ จะทำมาหากินอะไรก็ต้องใช้แต่กำลังกายของตนเข้าแบกหามลากถูไป ไม่ต่างอะไรกับช้าง ม้า วัว ควาย กว่าจะได้เงินมาสักเล็กน้อยก็ลำบากเหน็ดเหนื่อยยิ่งนัก ส่วนผู้ที่มีวิชาความรู้มาก เขาทำงานก็ล้วนแต่เป็นงานเบา ทำอยู่ในร่มไม่ต้องตากแดดตาราคา ทำงานก็น้อย วันหนึ่งไม่กี่ชั่วโมง แต่ได้เงินมากพอใช้เลี้ยงตัวและบุตรภรรยาอย่างสบาย และวิชานี้เป็นทรัพย์สมบัติที่มีค่าที่สุดในบรรดาทรัพย์สมบัติทั้งหลาย โจรผู้ร้ายก็ลักขโมยไปไม่ได้ เป็นที่พึ่งอาศัยกินไปจนกระทั่งตาย สมกับคำประพันธ์กวีนิพนธ์ว่าดังนี้

**อันมีทรัพย์ใช้อยู่ยังรู้หมด
วิชาขาดใช้ไปไม่หมดสิ้น
จนชีพดับปลั่งดวงชีวิน
วิชจึงปลิ้นปลดม้วยลงด้วยเฮย.**

เพราะฉะนั้น จึงเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่อาจารย์จะพึงทำการสอนด้วยจิตอันตั้งอยู่ในพรหมวิหาร จะได้ชื่อว่ามีอาชีพที่ดีอันควรแก่การสักการะสรรเสริญบูชาอย่างที่สุด เพราะเป็นผู้ให้วิชาอันเป็นสิ่งประเสริฐที่สุดแต่บรรดาศิษย์ ยังชื่อว่าทำกิจการงานเช่นเดียวกับสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ทรงเสียสละความสุขทุกอย่างมาทำหน้าที่เป็นบรมครูที่ยิ่งใหญ่ของโลก

อาจารย์บางคนอาจคิดไม่สบายใจบ้างว่า ที่เราสอนก็เพราะเขาให้ค่าจ้างหรือเงินเดือน จะชื่อว่าเป็นอาชีพที่มีเกียรติได้อย่างไร ขอให้อาจารย์กลับใจเสียใหม่ว่า เราตั้งใจสอนด้วยจิตเมตตา รักใคร่ปรารถนาจะให้ศิษย์ได้มีความรู้ดี เป็นคนดี มีอาชีพเป็นหลักฐานเหมือนกับเราสั่งสอนลูกด้วยความ

รักอย่างนั้น มีความกรุณาสงสารศิษย์ที่มีสติปัญญาอ่อน ร่างกายไม่สมบูรณ์ พยายามช่วยเหลือสั่งสอน เขาเป็นพิเศษ ถ้าศิษย์คนใดสติปัญญาดี เรียนได้เร็ว มีความรู้สอบได้ดี ก็มีมุทิตายินดีด้วยกับศิษย์คนนั้น โดยไม่เลือกว่าจะเป็นลูกหลานญาติพี่น้องของอาจารย์หรือไม่ หากศิษย์คนใดดีอีกรัน ไม่เชื่อฟังอาจารย์ แม้จะได้ปราบปรามด้วยการช่มชู้ลงโทษก็แล้ว จะได้ปลอบโยนด้วยการยกย่องชมเชยก็แล้ว ศิษย์คนนั้นก็ยังไม่กลับใจมาปฏิบัติตามคำสั่งสอนจนกระทั่งประพฤติเสียหาย ต้องถูกจับเป็นนักโทษ ก็ต้องใช้อุเบกขาวางเฉย คิดเสียว่าเป็นกรรมของเขาเอง แม้แต่พระพุทธเจ้ายังไม่อาจเทศน์โปรดคนได้ทุก คนเลย โฉนเราจะสอนศิษย์ให้ดีได้ทุกคนเล่า

เมื่ออาจารย์ได้กลับใจใช้พรหมวิหารสี่เป็นหลักดังนี้แล้ว เชื่อว่าหน้าที่ทั้งห้าข้อข้างต้นจักสำเร็จเป็นไปด้วยความเรียบร้อยทุกประการ และศิษย์คนใดได้อาจารย์ที่รักศิษย์เช่นนี้ ก็ควรได้นามว่า “ลูกศิษย์” ซึ่งหมายความว่า “ศิษย์เหมือนลูก” เพราะถ้าหากอาจารย์ไม่ใช้พรหมวิหารสี่เป็นหลักแล้ว หน้าที่อีกห้าข้อนั้นก็เชื่อว่าต้องล้มเหลว ส่วนค่าจ้างนั้นหากจะมีบ้างก็กลายเป็นเครื่องบูชาคุณไป หากจะคิดเทียบกับคุณค่าของวิชาที่อาจารย์ได้พร่ำสอนให้ นั้น เห็นว่ามันยังน้อยเกินไปที่จะเปรียบเทียบ เพราะอาจารย์ได้ชื่อว่าเป็นผู้ให้สิ่งที่มีค่าที่สุดแก่ชีวิตของเขา และให้ติดตัวไปจนกระทั่งวันตายทีเดียว

๗. สอนดีและคุ้มครองดี ด้วยอุบายวิธีต่าง ๆ เช่น เมื่อถึงคราวช่มชู้ ก็ต้องช่มชู้ หรือปราบลงโทษตามสมควร เมื่อถึงคราวปลอบหรือประคองก็ต้องปลอบหรือประคอง ถ้าสอนดีแต่คุ้มครองไม่ดี ศิษย์จะฉลาด แต่เสียระเบียบ ถ้าสอนไม่ดี แต่คุ้มครองดี ศิษย์ย่อมมีระเบียบแต่จะโง่ ฉะนั้น จึงต้องทั้งสอนดีและคุ้มครองดี ศิษย์จึงจะฉลาดและมีระเบียบ ทั้งนี้ต้องอาศัยปฏิภาณไหวพริบของอาจารย์เป็นส่วนใหญ่

๘. ต้องฉลาดในการชี้แจงเหตุผล เมื่อเรื่องราวอย่างหนึ่งอย่างใดเกิดขึ้น ต้องฉลาดชี้แจงเหตุผลในเรื่องราวนั้น ๆ ให้แจ่มแจ้งฉลาดในการชักชวนให้ถือเอาตาม ฉลาดในการให้ผู้ฟังอาจหาญกล้าปฏิบัติตามโดยชอบ และฉลาดในการชักชวนให้ศิษย์รื่นเริงในสัมมาปฏิบัติ

๙. หัดให้ศิษย์มีนิสัยรักงาน คือ หาอุบายวิธีอบรมศิษย์ให้มีนิสัยใจคอรักงาน ชอบทำงาน จนเห็นการทำงานเป็นของสนุกเท่ากับเล่นกีฬา ระวังอย่าให้ศิษย์ทำงานเป็นวิธีแบบหามเข็ม การจะหัดจนให้ศิษย์มีนิสัยรักงานเช่นนี้ได้ อาจจะต้องมีขันติความอดทนเป็นหลักใหญ่ในการฝึกหัด

๑๐. ตั้งใจวิจารณ์เหตุผลที่ปรากฏเฉพาะหน้า เมื่ออาจารย์จะประสบสิ่งใดที่ผ่านมาจาก ตา หู ลิ้น กาย ใจ ก็หมั่นพิจารณาเหตุผลของสิ่งนั้นให้เห็นแจ้งประจักษ์ในที่ทั้งปวง เพราะวิชาที่เกิดจากการวิจารณ์ให้เหตุผล ไม่ได้หมายถึงวิชาที่จำได้จากครูสอนโดยไม่ได้วิจารณ์ให้เหตุผล การที่มีแต่ความจำไม่มีวิจารณ์นั้น แม้จะเรียนจนจบหลักสูตรในมหาวิทยาลัย ก็ไม่จัดเป็นวิชาครูที่ดีได้ เพราะวาระบรรดาทุกสิ่งที่มีอยู่ในโลกย่อมเป็นบทเรียนทั้งสิ้น เป็นส่วนที่ควรวิจารณ์ให้เหตุผล ส่วนที่ดีหรือถูกต้องก็ควรประพฤติตาม หรือควรถือเอาเป็นเยี่ยงอย่าง ส่วนที่ชั่วหรือผิดก็ควรดัดไม่ประพฤติตาม หรือหาทางแก้ไขให้ดีขึ้น ฉะนั้น วิชาครูที่ดีจึงไม่มีหลักสูตร และไม่มีความที่จะเรียนให้จบได้ ต้องเรียนต้องวิจารณ์ให้เหตุผลอยู่เสมอ

จะไปอยู่ที่ใดที่ไหน ให้เห็นประหนึ่งว่ามีครูคอยสอนอยู่รอบด้าน เมื่ออาจารย์มีวิชาครูที่ดีอยู่เช่นนี้ ย่อมมีแต่จะพาตัวให้ก้าวขึ้นสู่ระดับสูงโดยส่วนเดียว

๑๑. ต้องอบรมให้มีกำลังใจ ในตัวเรานี้มีใจซึ่งเป็นผู้คิดดวงเดียวเท่านั้นเป็นสำคัญที่สุด ร่างกายและส่วนอื่น ๆ เป็นเพียงเสมือนหุ่นให้ใจเซิด เมื่ออบรมใจให้มีกำลังใจจริงแล้ว การทำก็จริง การพูดก็จริง อาจารย์ผู้มีความตั้งใจจริง มีความเข้มแข็งอดทน พร้อมทั้งจะเสียสละให้ทุกอย่างตลอดจนความสุขและการเห็นแก่ตัว จักเป็นผู้ข้ามอุปสรรคเครื่องขัดข้องเสียทุกประการ แม้จะไปอยู่ที่ห่างไกล ทุรกันดารก็ไม่ย่อท้อ ตั้งใจเผยแพร่วิทยาและศีลธรรมให้แก่ศิษย์ไม่ใช้เพื่อลาภผลใด ๆ ด้วยนึกถึงสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้เป็นยอดบรมครูผู้เพียบพร้อมสมบูรณ์สุขด้วยลาภยศนานาประการ ยิ่งทรงเสียสละแม้สมบัติพระเจ้าจักรพรรดิ เสด็จออกทรมานพระวรกาย สั่งสอนชาวโลกทั่วไป “จริง” อย่างเดียวเท่านั้นย่อมยังกิจทั้งปวงในโลกให้สำเร็จได้

หน้าที่อาจารย์โดยย่อ ๑๑ ประการคือ

๑. แนะนำดี
๒. ให้เล่าเรียนดี
๓. บอกลดละให้สิ้นเชิง ไม่ปิดบังอำพราง
๔. ยกย่องศิษย์ให้ปรากฏในเพื่อนฝูง และประชาชน
๕. ทำการป้องกันในทิศทั้งหลาย
๖. ตั้งจิตประกอบด้วยพรหมวิหารสี่
๗. สอนดีและคุมครองดี
๘. ฉลาดในการชี้แจงเหตุผล
๙. หัดให้ศิษย์มีนิสัยรักงาน
๑๐. ตั้งใจวิจารณ์เหตุผลที่ปรากฏเฉพาะหน้า
๑๑. ต้องอบรมใจให้มีกำลังจริง

อันความรู้กระจ่างเพียงอย่างเดียว
แต่ให้เชี่ยวชาญเกิดคงเกิดผล
ย่อมจะชักเชิดชูฟูสกนธ์
ถึงคนจนพงศ์ไพร่คงได้ดี
พระยาศรีสุนทรโวหาร

หน้าที่ศิษย์

เมื่อศิษย์ได้รับความอนุเคราะห์ช่วยเหลือแนะนำสั่งสอนจากอาจารย์ใด ก็ควรปฏิบัติบำรุงอาจารย์นั้น
ตอบแทนอุปการคุณท่านด้วยการทำตามหน้าที่ดังต่อไปนี้

๑. ลูกศิษย์ยืนรับ หมายความว่า ศิษย์เห็นอาจารย์มาแต่ไกล ต้องลุกไปต้อนรับแสดงความ
เคารพตามสมควร แล้วรับของจากมืออาจารย์ ล้างเท้าให้ จัดที่นั่งให้นั่ง ถ้าเห็นว่าท่านรู้สึกร้อนก็นั่งพัด
ให้ เห็นท่านเมื่อยก็เอาน้ำมาดื่มแล้วนวดให้ อีกอย่างหนึ่ง เมื่อศิษย์ผ่านไปพบท่านในที่ใดก็ตาม ต้อง
แสดงความเคารพและได้ถามเจรจาตามสมควรแก่สถานที่และโอกาส

๒. เข้าไปยืนคอยรับใช้ หมายถึง ศิษย์ที่อยู่ประจำในสำนักของอาจารย์ เช่น อยู่กับอาจารย์ใน
วัด หรืออยู่โรงเรียนกินนอน นอกเวลาเรียนต้องเข้าไปคอยรับใช้วันละสามเวลา หรืออย่างน้อยเวลา
เดียวแล้วแต่แบ่งเวรกันรับใช้ ถ้าศิษย์ไม่ได้อยู่ประจำ เรียกว่าไป-กลับ ก็ควรเข้าไปรับใช้ในเวลาที่
อาจารย์มีกิจธุระเกิดขึ้นเป็นครั้งคราวตามสมควรแก่กรณี อย่างไรก็ดี ศิษย์ที่อยู่ประจำหรือไป-กลับ
จะต้องพยายามหาโอกาสเข้าไปรับใช้เสมอ ๆ เพื่อแสดงน้ำใจรักและเคารพนับถืออาจารย์จริง ๆ เป็น
พิเศษ ไม่ทำตัวให้เห็นว่าเพียงแต่มาเรียนเพราะอยากได้วิชาความรู้อย่างเดียว

๓. เชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของอาจารย์ ข้อนี้ศิษย์ทุกคนจะต้องสนใจปฏิบัติโดย
เคร่งครัดจริงจัง เพราะว่าถ้าศิษย์ไม่มีความเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของอาจารย์เสียแล้ว จะ
เรียนวิชาความรู้กันได้อย่างไร ถึงศิษย์จะมาเรียนเพราะถูกบังคับจากผู้ปกครองหรือรัฐบาลก็ตามที่
เรียนแล้วก็ไม่ใช่เชื่อฟังและปฏิบัติตาม การเรียนนั้นไม่บังเกิดผลดีเลย มีแต่จะเกิดผลร้ายโดยส่วนเดียว
คำว่าเชื่อฟังนั้นหมายความว่า เวลาอาจารย์สอนหรือสั่งอะไรศิษย์ต้องตั้งใจฟังก่อน เมื่อฟังแล้วได้ความ
ว่าอย่างไรต้องเชื่อตามที่ครูสอนนั้นแล้วปฏิบัติตามทันที คำว่า “คำสั่งสอน” นั้น คำสั่งได้แก่ข้อบังคับ
หรือทำผิดก็ถูกลงโทษ คำสอนได้แก่สอนวิชาต่าง ๆ เป็นการสอนตามปกติทั่วไป ศิษย์จะทำตามได้
ทั้งหมดหรือไม่ได้ทำตาม อาจารย์ก็ไม่必看กำหนดโทษ และไม่ได้ลงโทษศิษย์ผู้ไม่ได้ทำตาม รวมความ
ว่า ศิษย์ต้องตั้งใจฟังคำสั่งที่เป็นระเบียบข้อบังคับและคำสอนทั่ว ๆ ไป เชื่อตามที่อาจารย์สั่งและสอน
โดยเคารพแล้วปฏิบัติตามทุกอย่างโดยปกติและเคร่งครัด

๔. อุปฐากบำรุงอาจารย์ คือ การรับใช้และการให้ปัจจัยสี่ การรับใช้ได้แก่ การปฏิบัติเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น ตักน้ำล้างหน้าในเวลาตื่นนอน ชักเครื่องนุ่งห่มของอาจารย์ที่เปื้อนแล้ว นั่งปฏิบัติคอยดูแล ในเวลาอาจารย์รับประทานอาหาร ตักน้ำให้อาบด้วยตนเอง ในเวลาอาจารย์ไม่สบายก็คอยดูแลและพยาบาลหรือหาหมอมารักษาให้การรับใช้นี้ ถ้าไม่ใช่ศิษย์อยู่ประจำก็คอยทำตามโอกาสที่สมควรเป็นครั้งคราว ส่วนการให้ปัจจัยสี่นั้น ได้แก่ ให้อาหาร เช่น ขนม ผลไม้ เป็นต้น ให้เครื่องนุ่งห่มตามเวลาสมควร เช่น วันขึ้นปีใหม่ หรือวันสงกรานต์ ให้ที่อยู่อาศัย เมื่ออาจารย์มีความขัดข้อง ศิษย์พอจะช่วยให้ เช่น ช่วยปลูกที่ปักให้ และให้ยารักษาโรคหรือหาหมอมารักษาท่านในเวลาป่วยไข้ การอุปฐากบำรุงนี้ บางทีอาจารย์ก็เป็นผู้มีคนคอยรับใช้และเครื่องอุปโภคบริโภคครบพร้อมแล้วทุกอย่าง ซึ่งท่านก็ไม่ได้ปรารถนาอะไรจากศิษย์ แต่การที่เรากระทำนั้นเป็นการแสดงออกของน้ำใจศิษย์ว่ามีความรักใคร่เคารพนับถืออาจารย์เป็นพิเศษเพียงไรเท่านั้น ดังนั้น ศิษย์จึงควรรหาโอกาสบำรุงท่านตามสมควร

๕. ตั้งใจเรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ หมายถึง การตั้งใจเรียนให้ดีให้มีความรู้ความเข้าใจในวิชาที่เรียนนั้นจริง ๆ สิ่งใดควรท่อง ต้องท่องให้คล่องปาก สิ่งใดที่ยังไม่ชำนาญต้องพยายามหัดทำจนชำนาญ ต้องปฏิบัติตามหลัก ๔ ประการคือ สุ จิ ปุ ลิ **สุ** นั้นเวลาฟังก็ตั้งใจฟังอย่างจริงจัง ไม่สนใจไปที่อื่น ตาก็ดูที่อาจารย์ หูคอยสดับฟังคำพูดของอาจารย์ให้ได้ความชัดทุกถ้อยคำ ฟังแล้วต้องนำมาคิดคือ **จิ** เมื่อคิดแล้วสิ่งใดยังไม่เข้าใจก็ใช้ **ปุ** คือเข้าไปถามอาจารย์อีก ครั้นอาจารย์ตอบให้ฟังว่าอย่างไร ผิดอย่างไร ถูกแล้วก็จดไว้ในสมุดให้เรียบร้อย คือ **ลิ** นั่นเอง **สุ จิ ปุ ลิ** นี้ เป็นหลักสำคัญในการศึกษาเล่าเรียน จนมีความรู้เป็นนักปราชญ์

มีภาษิตเป็นเครื่องเตือนจิตว่า **สุ จิ ปุ ลิ วินมุตโต** **กถโส ปณฺทิต** **ภเว** บุคคลใดปราศจาก **สุ จิ ปุ ลิ** เสียแล้ว บุคคลนั้นจะเป็นบัณฑิตได้อย่างไร ในสมัยก่อนกระทรวงศึกษาธิการได้พิจารณาเห็นความสำคัญของ **สุ จิ ปุ ลิ** จึงพิมพ์ติดอยู่ที่มุมของประกาศนียบัตรทุกฉบับ

๖. เมื่ออยู่ในสำนักเรียนใด (หมายถึงสถานศึกษาหรือโรงเรียนอื่น ๆ เช่นที่บ้านของอาจารย์เองก็ได้) ต้องปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับของสำนักเรียนนั้น ๆ ไม่ล่วงละเมิดหรือกระทำให้ผิดระเบียบหรือข้อบังคับทุกประการ ถ้าสงสัยว่าสิ่งใดทำแล้วจะผิดระเบียบหรือไม่ ต้องสอบถามอาจารย์เสียให้แน่ใจก่อน เรียกว่าหัดบังคับตัวอยู่เป็นประจำตลอดกาล ถ้าศิษย์ใดบังคับตัวได้จนไม่เคยประพฤติให้เสียหายเพราะความผิดจากระเบียบข้อบังคับ ศิษย์นั้นก็ได้ออกมาเป็นศิษย์ดี ย่อมเป็นที่รักของอาจารย์แน่

๗. ต้องช่วยทำการงานของโรงเรียน ตามที่อาจารย์มอบหมายให้ด้วยความเต็มใจ จนสำเร็จเรียบร้อยเป็นอย่างดีเต็มความสามารถของตน

๘. **ต้องช่วยระวังรักษาสมบัติของสำนักเรียน** คือ ระวังไม่ทำสมบัติของสำนักเรียนเสียหาย โดยความประมาทพลั้งพลาดของตน หรือโดยความที่เห็นแก่การเล่นสนุก เช่น ทำหมึกหกเลอะโต๊ะเรียน หากทำแล้วต้องรีบเช็ดล้างให้สะอาด เป็นต้น และระวังสมบัติของสำนักเรียนไม่ให้หายไปเพราะขโมยตามสมควรแก่โอกาส เช่น เวลาที่อาจารย์มอบให้รักษา อีกอย่างหนึ่ง ถ้าศิษย์ใดทำสมบัติของสำนักเรียนให้เสียหายด้วยประการใด ๆ ก็ตาม ต้องรีบเรียนชี้แจงเหตุผลให้อาจารย์ทราบทันที

๙. **ต้องมีความรักใคร่เพื่อนนักเรียน** คือ แสดงความสุภาพอ่อนโยนต่อเพื่อนนักเรียนทั่วไป และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน พุดจากันด้วยความอ่อนหวานเรียบร้อย ไม่นำเอาคำหยาบหรือคำเสียดสีมาใช้กับเพื่อน โดยคิดอยู่เสมอว่า เราไม่ชอบคำหยาบ คำส่อเสียดฉันใด เพื่อนของเราก็ไม่ชอบฉันนั้น และยึดถือหลักภาษิตว่า **“จะให้เขารักเรา อะไรไม่ดีเท่าเรารักเขา”** อีกอย่างหนึ่ง พยายามช่วยเหลือเพื่อนนักเรียนตามโอกาส เช่น ช่วยออกแรงทำงานบางอย่างให้แก่กันและกัน เป็นต้นว่า ช่วยห็นหามโต๊ะเรียน พุดจาแสดงความปลื้มใจดีใจต่อเพื่อนนักเรียนที่ได้รับรางวัล หรือได้ตัวอย่างใดอย่างหนึ่ง มีน้ำใจโอบอ้อมอารีประกอบด้วยเมตตากรุณาสงสารเพื่อนนักเรียนที่ได้ประสบอันตรายหรือป่วยไข้

๑๐. **พยายามช่วยระวังรักษาทรัพย์สินสมบัติของเพื่อนนักเรียน** เช่น ในเวลาที่เพื่อนมัวเล่นหรือทำอะไรเพลินอยู่ก็คอยระวังให้ และเมื่อเก็บของที่เพื่อนลืมทิ้งไว้ได้แล้ว ก็คืนให้เจ้าของ เป็นต้น

๑๑. **ต้องมีอิทธิบาทสี่เป็นธรรมประจำใจ** อิทธิบาทสี่ คือ

ฉันทะ มีความพอใจ เต็มใจที่จะเรียนวิชานั้นจริง ๆ โดยไม่สงสัยลังเลว่าวิชาอื่นดีกว่า

วิริยะ มีความพากเพียร อดทน บากบั่น ตั้งใจเล่าเรียนโดยไม่ย่อท้อต่อความเหนื่อยยาก ความหนาว-ร้อน ความอดอยาก ความลำบากตรากตรำ อุปสรรคใด ๆ ทั้งสิ้น ถึงจะมีบ้างก็อดทนได้ บังคับใจไม่ให้ออกยได้เสมอ

จิตตะ เอาใจฝักใฝ่ในวิชาที่เรียนนั้น ตลอดทั้งกลางวัน กลางคืน พยายามนึกคิดและตรึกตรองเอาใจใส่โดยไม่ยอมทอดทิ้ง ไม่ไปทำอย่างอื่นให้เสียเวลาเรียน

วิมังสา หมั่นทดลองสอบสวนพิจารณาหาเหตุผลในวิชาที่เรียนจนมีความชำนาญทุกแห่ง

ทุกมุม

หน้าที่ศิษย์โดยย่อ ๑๑ ประการคือ

๑. ลูกขึ้นยี่นรับ
๒. เข้าไปยี่นคอยรับใช้
๓. เชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของอาจารย์
๔. อุปัธยาบารุงอาจารย์
๕. ตั้งใจเรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ
๖. ปฏิบัติตามระเบียบและขนบธรรมเนียมของสำนักเรียน
๗. ต้องช่วยทำงานของสำนักเรียนตามที่อาจารย์มอบให้
๘. ต้องช่วยระวังทรัพย์สินสมบัติของสำนักเรียน
๙. ต้องมีความรักใคร่และช่วยเหลือเพื่อนนักเรียน
๑๐. ช่วยระวังรักษาทรัพย์สินสมบัติของเพื่อนนักเรียน
๑๑. ต้องมีอิทธิบาทสี่ประจำใจ

คนถึงธรรม

ไม่ยึดถือ

ไม่มีกู

ทุกทุกอย่าง

ธรรมถึงคน

สักอย่าง

หรือของกู

ทำไป

จนจิตว่าง

หยุดหลงไหล

ในสิ่งใด

ด้วยปัญญา

พุทธทาสภิกขุ.

หน้าที่เพื่อน

เพื่อน มีความสำคัญแก่เรามีไม่น้อย กิจกรรมงานเป็นอันมากที่จะสำเร็จได้ด้วยความสำเร็จ ต้องอาศัยเพื่อนเป็นกำลังสำคัญส่วนหนึ่ง ท่านจึงเปรียบเพื่อนเหมือนแขนซ้าย อาจารย์ผู้ประสาทวิชา เหมือนกับแขนขวา ธรรมดาว่า เราจะฟันไม้ มือขวาต้องถือมีด มือซ้ายต้องจับไม้ จึงจะฟันไม้ได้ถนัด และขาดโดยง่าย เพียงลำพังแต่มือขวาฟันอย่างเดียว มือซ้ายไม่ได้จับไม้มัน เมื่อถูกมีดย่อมกระเด็น เคลื่อนที่ไปเสีย ยากที่จะขาดออกตามความมุ่งหมายของผู้ฟันได้

พุทธภาษิตก็มีรับรองความข้อนี้ว่า “**เมื่อความต้องการเกิดขึ้น สหายคือเพื่อนย่อมนำความสุขมาให้**” หมายความว่า เมื่อกิจธุระใด ๆ เกิดขึ้นแล้ว ถ้ามีเพื่อนช่วยเหลือ ย่อมทำให้กิจธุระนั้นสำเร็จลุล่วงไปได้โดยเร็ว ฉะนั้น คนผู้หวังอยู่ในโลกโดยความสวัสดิ จึงมีความจำเป็นต้องคบเพื่อนไว้ การคบเพื่อน นั้นเป็นเหตุแห่งความเจริญหรือเสื่อมในชีวิตโดยแท้ ถ้าผู้ใดคบเพื่อนประพฤติเลวทรามต่ำช้า ย่อมพาให้ถึงความเสื่อมจากลาภยศชื่อเสียงทุกประการ เพราะเพื่อนชั่วย่อมชักนำให้ประกอบแต่ความชั่วทุจริต ถ้าผู้ใดคบเพื่อนที่ประพฤติดีมีศีลธรรม ย่อมเป็นเหตุให้ถึงความเจริญด้วย ลาภ ยศ สรรเสริญยิ่ง ๆ ขึ้น เพราะเพื่อนดีย่อมชักนำให้กระทำแต่ความดีงาม ประกอบกรรมที่สุจริตปราศจากโทษ พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า “**คบคนใด ย่อมเป็นเช่นนั้นแล**” โบราณภาษิตก็สอนว่า “**คบพาล พาลพาไปหาผิด คบบัณฑิต บัณฑิตพาไปหาผล คบคนชั่วพาดวให้ยากจน เกิดเป็นคนคบใครจงไตร่ตรอง**”

เพราะฉะนั้น จะได้ชี้แจงลักษณะของเพื่อนชั่วเพื่อนดี ไว้ให้เป็นเครื่องพิจารณาบุคคลที่เราจะคบ เป็นเพื่อนต่อไป **เพื่อนชั่ว**นั้นมี ๔ จำพวกคือ

จำพวกที่ ๑. เพื่อนปอกลอก ประกอบด้วยลักษณะ ๔ อย่างนี้

๑. คิดเอาแต่ได้ฝ่ายเดียว เช่น มาบ้านเพื่อนด้วยตัวเปล่าแล้วก็ชมว่าสิ่งนั้นดีสิ่งนี้ดี ดนชอบเหลือเกิน เป็นการพูดเลียบเคียง ครั้นเพื่อนบอกให้ก็เอาไปทันที บางครั้งก็ขอเอาดื้อ ๆ

๒. เสียให้หน่อย คิดเอาให้ได้มาก เช่น บางครั้งก็ให้ของเล็กน้อยอย่างใดอย่างหนึ่งแก่เพื่อน แล้วก็เอาของไปจากเพื่อนมาก ๆ

๓. เมื่อมีภัยเกิดขึ้นแก่ตน จึงรับอาสาทำกิจของเพื่อนโดยมุ่งหมายจะให้เพื่อนช่วยเรื่องเดือดร้อนของตน ไม่ใช้รับอาสาด้วยความรักใคร่เพื่อนจริง ๆ เวลาปกติก็ไม่รับทำกิจของเพื่อน

๔. คบเพื่อนเพราะเห็นแก่ประโยชน์ของตัวเอง คือ เวลาจะคบใครเป็นเพื่อน ก็คบด้วยมุ่งหวังประโยชน์ส่วนตัวเป็นใหญ่

จำพวกที่ ๒. เพื่อนดีแต่พูด มีลักษณะ ๔ อย่างดังนี้

๑. ชอบเก็บเอาของที่ล่วงแล้วมาปราศรัย เช่น พูดว่าเมื่อวานนี้เราทำขนมเยอะ รอเพื่อนไม่เห็นมา เด็ก ๆ กินกันเสียหมด วันนี้จึงไม่มีอะไรรับรองเพื่อน

๒. อ้างเอาของที่ไม่มีมาปราศรัย เช่น พูดว่าถ้าปีหน้าเราทำข้าวได้ดีคงจะได้ช่วยเพื่อน ข้าวปีนี้ก็ขายทำธุระเสียหมดแล้ว

๓. สงเคราะห์ด้วยสิ่งที่ไม่ใช่ประโยชน์ เช่น เวลานุ่งห่มผ้าดี ๆ เป็นที่พอใจของเพื่อน ก็บอกว่าผ้าผืนนี้เหมาะกับเพื่อนมาก แต่เรามีผืนเดียว จะให้เสียก็ไม่ได้

๔. เมื่อเพื่อนมีกิจธุระเกิดขึ้น ก็อ้างความเสื่อมเสีย เช่น เราไปเยี่ยมเกวียนเขา เขาก็บอกว่าเสียตายจริงเพื่อนเอ๋ย เราอยากให้เพื่อนไปใช้จริง ๆ แต่เพลามันหักเสียแล้ว

จำพวกที่ ๓. เพื่อนหัวประจบ ได้แก่คนที่พูดให้น่ารักหรือพูดคล้อยตาม มีลักษณะ ๔ อย่างดังนี้

๑. กระทบความชั่วก็คล้อยตาม คือ เมื่อเพื่อนจะทำความชั่วก็ไม่คัดค้าน มีแต่คล้อยตามว่าดี

๒. ทำดีก็คล้อยตาม คือ เมื่อเพื่อนจะทำดีก็ไม่คัดค้าน มีแต่แสดงความเห็นดีด้วย

๓. ต่อหน้าก็สรรเสริญ คือ เวลาอยู่ต่อหน้าก็สรรเสริญ

๔. ลับหลังก็นินทา คือ เมื่อลับหลังไปแล้วนินทาเพื่อน ดิเตียนเพื่อนต่าง ๆ

จำพวกที่ ๔. เพื่อนชักชวนในทางฉิบหาย ได้แก่ คนที่ชักชวนแต่ในทางทำความชั่วอย่างเดียว มีลักษณะ ๔ อย่างคือ

๑. ชักชวนดื่มน้ำเมา คือ สุราเมรัยและของเสพยาติดต่าง ๆ เช่น ฝิ่น เฮโรอีน เป็นต้น

๒. ชักชวนเที่ยวกลางคืน เช่น ชวนไปเที่ยวตามตรอกเล็ก ตรอกน้อยในเวลากลางคืน หรือตามซ่องตามบ่อนตลาดถึงไนท์คลับ เป็นต้น

๓. ชักชวนให้มัวเมาในการเล่น ๆ เช่น ชวนดูมหรสพและดนตรีต่าง ๆ

๔. ชักชวนเล่นการพนันต่าง ๆ ซึ่งเป็นการได้ทรัพย์เสียทรัพย์ หรือได้ของเสียของอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น การเล่นไพ่ ถั่ว หรือหอยเถื่อน เป็นต้น

ส่วนเพื่อนดี คือ เพื่อนแท้ผู้มีใจประกอบด้วยเมตตา ซื่อสัตย์ต่อเพื่อนจริง ๆ มี ๔ จำพวก ดังนี้

จำพวกที่ ๑. เพื่อนมีอุปการะ มีลักษณะ ๔ อย่างคือ

๑. ป้องกันเพื่อนผู้ประมาทแล้ว เช่น ได้เห็นเพื่อนมัวนอนหลับอยู่ในที่ซึ่งไม่ปลอดภัย ก็นั่งเฝ้าเพื่อไม่ให้ใครมาขโมยสิ่งของต่าง ๆ ของเพื่อนไป เมื่อเพื่อนตื่นจึงไป ถ้าไม่นั่งเฝ้าก็ต้องนำไปส่งที่บ้านหรือที่ปลอดภัย

๒. ป้องกันทรัพย์สมบัติของเพื่อนผู้ประมาทแล้ว เช่น เห็นเพื่อนมัวไปเที่ยว ไม่รักษาบ้านเรือน ก็ช่วยรักษาบ้านเรือนทรัพย์สมบัติให้

๓. เมื่อมีภัยก็เป็นที่ยิงได้ คือ เมื่อภัยอันตรายอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดแก่เพื่อน ก็รับรองว่าอย่ากลัวเลย ก็เพื่อนเช่นเรายังอยู่จะกลัวทำไม แล้วก็ช่วยกำจัดภัยนั้นเสีย

๔. เมื่อมีธุระช่วยออกทรัพย์เกินกว่าที่ออกปาก เช่น เพื่อนมีธุระออกปากว่าจะต้องใช้จ่ายเงินทองเท่านั้นเท่านั้น ก็ให้มากกว่าที่ออกปากถึง ๒ เท่า

จำพวกที่ ๒. เพื่อนร่วมสุขร่วมทุกข์ มีลักษณะ ๔ อย่างคือ

๑. ขยายความลับของตนแก่เพื่อน คือ เรื่องที่ตนควรจะปกปิดไว้ตนก็ไม่บอกผู้อื่น บอกเฉพาะเพื่อนเท่านั้น

๒. ปิดความลับของเพื่อนไม่ให้แพร່หลาย คือ ความลับอันใดที่เพื่อนบอกตนแล้ว ตนก็ปกปิดไว้ไม่ให้ผู้อื่นรู้

๓. ไม่ละทิ้งในยามวิบัติ ได้แก่ ยามใดที่เพื่อนมีภัยอันตราย เช่น ยากจนลงก็ไม่ยอมละทิ้ง

๔. แม้ชีวิตก็อาจสละแทนได้ หมายความว่า แม้ชีวิตของตน ตนก็อาจสละเพื่อเพื่อนได้ เรียกว่า ช่วยเหลือเพื่อนโดยไม่เห็นแก่ชีวิตของตน

จำพวกที่ ๓. เพื่อนแนะนำประโยชน์ มีลักษณะ ๔ อย่างคือ

๑. ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว เช่น เพื่อนจะทำความชั่วอย่างใดอย่างหนึ่ง มีการลักขโมยทรัพย์ของผู้อื่น เป็นต้น ก็ห้ามเสียมิให้ทำ

๒. แนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี เช่น แนะนำให้เพื่อนทำความดีอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น มีการรักษาศีลห้าโดยเคร่งครัด เป็นต้น

๓. ให้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง คือ เหตุการณ์อันละเอียดอันใดที่เพื่อนยังไม่เคยได้ยินได้ฟัง เมื่อตนทราบแล้วก็เล่าให้ฟัง

๔. บอกทางสวรรค์ให้ เช่น บอกว่าควรทำกุศล มีให้ทาน รักษาศีล และฟังธรรม เป็นต้น เวลาตายแล้วจะได้ไปเกิดในสวรรค์

จำพวกที่ ๔. เพื่อนมีความรักใคร่ มีลักษณะ ๔ อย่างคือ

๑. เมื่อทุกข์ก็ทุกข์ด้วย คือ เมื่อได้เห็นหรือได้ยินว่า เพื่อนหรือบุตรภรรยาหรือบริวารของเพื่อน มีความทุกข์ เพราะเกิดความเสียหายอย่างใดอย่างหนึ่งก็พลอยเป็นทุกข์ไปด้วย ประหนึ่งว่าความเสียหายนั้น ๆ เกิดแก่ตัวเอง จึงพลอยไม่สบายใจ

๒. เมื่อสุขก็สุขด้วย คือ เมื่อได้เห็นหรือได้ยินว่า เพื่อนหรือบุตรภรรยาหรือบริวารเพื่อน มีความเจริญได้ดีมีความสุข เพราะประสบลาภศอย่างใดอย่างหนึ่งก็พลอยดีใจด้วย

๓. โต้เถียงคนที่พูดดีเตือนเพื่อน เช่น มีผู้ดีเตือนเพื่อนว่าคนโน้นมีรูปร่างวิกลวิกาลไม่น่าดู ตระกูลต่ำช้า ประพฤติไม่ดี ถ้าเขาพูดถูกก็ห้ามเสียด่าว่า “อย่าพูดอย่างนั้น เอาเรื่องเขามาพูดไม่มีประโยชน์อะไร” ถ้าเขาพูดผิดก็คัดค้านอ้างเหตุผลทันที

๔. รับรองคนที่พูดสรรเสริญเพื่อน เช่น มีผู้สรรเสริญว่าคนโน้นรูปร่างสวยงามเป็นสง่า มีตระกูล มีความประพฤติเรียบร้อย ก็รับรองว่า “ท่านพูดถูกดี เพราะเป็นเช่นนั้นจริง ๆ”

เมื่อได้ทราบลักษณะของเพื่อนชั่วและเพื่อนดี หรือมิตรเทียมและมิตรแท้แล้ว ก่อนที่เราจะคบใครเป็นเพื่อนจริง ๆ ก็พึงพิจารณาให้รอบคอบตามลักษณะดังกล่าวแล้ว แต่ไม่ใช่หมายความว่าเราพบเพื่อนชั่วแล้วจะไม่พูดจาปราศรัยด้วยเลยนั้นไม่ถูก เพราะเขาก็เป็นคนเช่นเดียวกับเรา ส่วนที่เขาประพฤติชั่วนั้น เป็นผลเฉพาะตัวของเขาเท่านั้น ไม่ควรที่จะแสดงอาการกิริยารังเกียจใด ๆ เราควรเจรจาที่ตามปกติเหมือนคนที่รู้จักกันทั่วไป แต่เราไม่คบเป็นเพื่อนสนิทจนไว้วางใจกันและกันเท่านั้น เมื่อเราได้พบเพื่อนดีเช่นกล่าวมา เราจึงควรพยายามคบไว้เป็นเพื่อนแท้ และเราต้องปฏิบัติหน้าที่ของเราให้ถูกต้องตามหลักที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ ๕ ประการคือ

๑. **การให้ปัน** ได้แก่ แบ่งปันสิ่งของที่ควรแก่เพื่อน เพื่อเป็นการสงเคราะห์ตามสมควรแก่โอกาส เพราะการให้นี้ย่อมเป็นการผูกไมตรีความรักใคร่ของผู้รับไว้ได้ทุกคน

๒. **การกล่าวถ้อยคำอันเป็นที่รัก** คือ พยายามเจรจาแก่เพื่อนด้วยถ้อยคำอ่อนหวาน คำที่จริง และคำที่มีประโยชน์ตามกาลอันสมควร เพราะทุก ๆ คนย่อมชอบฟังแต่ถ้อยคำสุภาพอ่อนโยน ไม่ชอบคำเท็จและคำที่ฟังแล้วไม่เกิดประโยชน์

๓. **ประพุดิสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่เพื่อน** ได้แก่ ช่วยเหลือทำกิจของเพื่อนที่เกิดขึ้นให้สำเร็จไปด้วยความเต็มใจ หรือแนะนำชี้แจงสิ่งสมควรและไม่ควรทำให้เพื่อนทราบ

๔. **ความเป็นผู้มีตนเสมอ** คือ เมื่อนับถือผู้ใดเป็นเพื่อนแล้ว แม้ผู้นั้นจะมีฐานะต่ำกว่าเราโดยความรู้ โดยวัย หรือโดยตระกูล โดยทรัพย์สินสมบัติ เราก็ไม่แสดงอาการดูหมิ่นหรือรังเกียจในฐานะนั้น แสดงความเป็นกันเองโดยไม่ถือเนื้อถือตัว ยินดีนั่งร่วม กินร่วม นอนร่วม ตามสมควรแก่เพศคุณศัพท์หรือบรรพชิต แต่เราจะต้องดูกาลเทศะให้เหมาะสม ถ้าเพื่อนเราเป็นผู้มีตำแหน่งฐานะสูง เป็นที่เคารพนับถือของคนเป็นอันมากเช่นนี้ ในเวลาต่อหน้าประชาชน เราจะแสดงตนดีเสมอโดยถือว่าเป็นเพื่อนหาได้ไม่ จะแสดงความเป็นเพื่อนกันได้เฉพาะในเวลาที่อยู่ตามลำพังกับเพื่อนเท่านั้น

๕. **ไม่แก้งกล่าวให้คลาดจากความจริง** เช่น เวลาเพื่อนต้องการสิ่งใดอันเป็นของตนแล้ว เมื่อตนมีก็บอกว่ามี และยินดีให้ไป เมื่อตนไม่มีก็บอกว่าไม่มี และยินดีที่จะพยายามช่วยเหลือหาที่อื่นมาให้เพื่อน เป็นต้น

เมื่อเพื่อนแท้ได้รับการปฏิบัติหน้าที่ของเราทั้ง ๕ ข้อนั้น พระพุทธองค์ก็ได้ตรัสหน้าที่อันเพื่อนแท้จะต้องปฏิบัติด้วยธรรมะ ๕ ประการคือ

๑. รักษาเพื่อนผู้ประมาทแล้ว
๒. รักษาทรัพย์สินสมบัติของเพื่อนผู้ประมาทแล้ว
๓. เป็นที่พึ่งแก่เพื่อนผู้มีภัย
(๓ ข้อนี้ พึงดูอธิบายในลักษณะเพื่อนดี จำพวกที่ ๑)
๔. ไม่ละทิ้งเพื่อนเวลามีอันตราย
(ข้อนี้พึงดูอธิบายในลักษณะเพื่อนดีจำพวกที่ ๒)

๕. นับถือตลอดวงศ์ตระกูลของเพื่อน หมายความว่า นับถือบิดามารดา ลูกหลานของเพื่อน ตลอดถึงคนที่เกิดมาในภายหลังในวงศ์ตระกูลของเพื่อน เมื่อมีสิ่งใดที่ควรช่วยเหลือก็ช่วยเหลือเพื่อนกับผู้ที่อยู่ในวงศ์ตระกูลของเขา

สงสารแต่หมอน จะขาดสองท่อน ช่างนอนขยันทัน
กินนอนกินนอน จนหมอนเป็นมัน วิชาสักอันหนึ่งก็ไม่มี
ฉะนั้นตัวเรา อย่าได้ง่วงเหงา คิดดูให้ดี
อย่าเกียจคร้านการงานหน้าที่ หมั่นเพียรเรียนดี จะมีปัญญา
ถ้าไม่หมั่นเพียร ไม่เล่าไม่เรียน กินแล้วนิทร
เหมือนกับสุกรเขาต้อนอันธพาล อ้วนดีพินา เพราะกินแล้วนอน
พระมหาเถร โขติโก

หน้าที่สาม

สามเป็นของคู่กับภรรยา เรียกตามคำชาวบ้านทั่วไปก็ว่า ผัวเมียเป็นของคู่กัน ถ้าไม่มีภรรยาก็ไม่มีสาม โดยนัยตรงกันข้าม ถ้าไม่มีสามก็ไม่มีภรรยา ฉะนั้น ทั้งสองคนนี้จึงมีหน้าที่จะต้องปฏิบัติต่อกันอย่างใกล้ชิดและจำเป็น ถ้าไม่ปฏิบัติให้ถูกต้องหน้าที่ของกันและกัน วิมานสวรรค์อันพยายามสร้างสรรค์กันมาทั้งสองคนด้วยความเหนื่อยยาก และตั้งใจว่าจะเสวยความสุขอย่างสดชื่นให้สมใจ ก็จะต้องพังทลายลงอย่างน่าเสียดาย บางคู่ถึงกับฆ่ากันก็มีไม่ถึงตาย แต่ทุบตีกันจนบอบช้ำก็มี บางคู่ก็ต้องหย่าร้างกันเสียโดยยังไม่ทันจะมีให้แจ่มแจ้ง และพยายามปฏิบัติให้ครบถ้วน ความปรารถนาที่จะมีความสุขจนกระทั่งแก่เฒ่า ถือไม้เท้ายอดทอง กระบองยอดเพชร ดังที่เขาให้พรในวันวิวาห์มงคลนั้นก็สำเร็จสมหวังทุกประการ ตอนนี้จะกล่าวถึงหน้าที่ของสามีก่อน

๑. ยกย่องนับถือว่าเป็นภรรยาจริง ๆ หมายความว่าสามีจะต้องพยายามยกย่องหญิงที่ได้ชื่อว่า เป็นภรรยาของตนแล้ว ด้วยการใช้คำพูดเรียกว่า แม่ นั่น แม่ นี้ตามชื่อของเขา เช่น ชื่อว่ามะลิ ก็เรียกแม่ มะลิ หรือใช้คำแทนตัวเขาว่าเธอหรือคุณตามสมควร ไม่ควรใช้คำว่าอ้าย หรืออี หรือมึง ซึ่งถือกันว่าเป็นคำหยาบ หรือจะใช้คำเปรียบเทียบเรียก เช่นว่า แม่ปากตะไกร แม่ใจยักษ์ ดังนี้ก็ไม่ควร (คำว่าอ้าย อี ซึ่งบางท้องถิ่นถือว่าเป็นคำสุภาพก็ใช้ได้ในที่นั้น เพราะเป็นเรื่องสมมติเรียกให้รู้เรื่องกันเท่านั้น

และเวลาพบปะเพื่อนหรือญาติพี่น้อง ก็พยายามแนะนำให้เขารู้จักว่านี่แม่มะลิ ภรรยาของ ผม เป็นต้น หรือถ้าเขามาเยี่ยมที่บ้าน ก็พยายามหาโอกาสแนะนำให้ภรรยาได้รู้จักกับญาติมิตรเหล่านั้น อีกอย่างหนึ่ง เวลาสามีถูกเชิญไปในที่ใด ถ้าในสถานที่ไปนั้นไม่เป็นเรื่องเสียหาย และเหมาะสมแก่ผู้หญิงที่จะไปได้แล้ว ก็ควรจะพาภรรยาไปด้วย ถ้ายังเขาเชิญทั้งคู่ ก็ยิ่งเป็นการเหมาะที่จะพาภรรยาไปด้วย หรือบางครั้งสามีมีโอกาสจะไปเที่ยว หรือจะไปทำบุญกุศลที่ใด ๆ ก็ควรจะพยายามพาภรรยาไปด้วย เป็นการประกาศยกย่องนับถือภรรยาให้ปรากฏในที่ชุมนุมชน จักเป็นเหตุให้ภรรยาเกิดความรักใคร่นับถือสามีขึ้นอีกมาก และภรรยาก็ไม่ต้องกระดากอายต่อใคร ๆ หรือน้อยใจต่อไปอีกว่าเราเป็นเหมือนภรรยาลับ ๆ การที่สามีไม่พยายามยกย่องภรรยาแสดงอาการเหมือนไม่สำคัญ ในการที่จะแนะนำให้ภรรยารู้จักกับใคร ๆ คล้ายกับภรรยาเป็นคนใช้หรือคนอาศัย เวลาจะไปเที่ยวหรือไปงานใด ๆ ไม่ยอมพาภรรยาไปด้วย ไปแต่ลำพังคนเดียวเสมอ ๆ นอกจากภรรยาจะคลายความนับถือในสามีแล้ว ยังก่อให้เกิดความน้อยเนื้อต่ำใจได้หลายประการ เช่น คิดว่าเขาคงไม่รักเราจริง จึงไม่ยอมเปิดเผยให้ใคร ๆ ทราบว่าเราเป็นภรรยา เขาอาจจะจะมีภรรยาไว้ลับ ๆ ที่ไหนอีก หรือจะไปเที่ยวหาใหม่อีกก็ไม่รู้ จึงไม่ยอม

ให้เราไปด้วย นับว่าสามีผู้ไม่ยกย่องนับถือภรรยา เป็นผู้สร้างความระแวงหรือรอยร้าวให้เกิดความไม่สงบสุขภายในครอบครัว

๒. ไม่ดูหมิ่นภรรยา คือ สามีจะต้องเห็นใจหญิงที่ได้เป็นภรรยาของตนแล้วว่าเป็นคนมีฐานะเสมอกัน เรียกว่า ผู้ร่วมสุขร่วมทุกข์ เมื่อสามีได้รับความสุขหรือทุกข์ข้ออย่างไร ภรรยาก็พลอยต้องได้รับความสุขหรือความทุกข์นั้นด้วย และเมื่อภรรยาประสบความลำราญบานใจหรือความยากลำบากใจประการใด สามีก็ต้องพลอยได้รับเช่นนั้นด้วย

ฉะนั้น สามีจึงต้องไม่ดูหมิ่นภรรยาของตน โดยฐานะตระกูลวงศ์หรือสติปัญญา และไม่ด่าว่าทุบตีภรรยาเหมือนทาสหรือคนรับใช้ เช่น ไม่กล่าววาจาเสียดสีถึงฐานะว่าเคยเป็นคนยากจน เป็นคนบ้านนอก เป็นคนชาวไร่ชาวนา เป็นคนสนุกซี้ซ่า พ่อแม่วงศ์วานของมันเป็นคนเลว และไม่กล่าวดูถูกว่าเป็นคนไม่ได้รับการศึกษา เป็นคนโง่ ไม่รู้จักภาษา แม้แต่จะทำกับข้าวเลี้ยงลูกก็ไม่เป็น เป็นคนนับเก้านับสิบก็ไม่ถูก เป็นต้น แม้จะมีเรื่องขัดใจได้เถียงกันบ้างก็ไม่ใช้วาจาหยาบดูด่าให้ได้ยินถึงคนอื่น และไม่ใช้ผลการ ทุบ ต่อย เตะตีภรรยาซึ่งเป็นเพศอ่อนแอ สู้ไม่ได้ตามปกติอยู่แล้ว ระวังวาจาหรือการกระทำใด ๆ ไม่ให้ภรรยาเห็นว่าเป็นการดูถูกเหยียดหยาม พยายามใช้แต่วาจาที่สุภาพอ่อนหวาน จะทำอะไรล่วงเกินไปบ้างก็ขอโทษเสียก่อน แม้จะหยาบของที่อยู่ใกล้ทางศีรษะของภรรยาก็กล่าวคำขออภัยเสียก่อนทุกครั้ง

เมื่อภรรยาเห็นว่าสามีไม่ดูหมิ่นมีความยำเกรงนับถือตน ก็ยิ่งจะเพิ่มความรักเคารพนับถือสามียิ่งขึ้นกว่าเก่าอีก เป็นเหตุให้ครอบครัวอยู่ด้วยความร่มเย็นเป็นสุขตลอดไป ถ้าสามีทำการดูหมิ่นภรรยาคือทำตรงกันข้ามที่กล่าวมานี้ ย่อมทำให้ภรรยาเกิดความเดือดร้อนขุ่นข้องหมองใจ คลายความรักใคร่เคารพนับถือสามี เพราะคิดว่าสามีช่างไม่เห็นใจเราบ้าง ทั้งที่เราเป็นภรรยาภินนออนร่วมกันเหมือนเพื่อนที่แท้

แม้กฎหมายก็ยังยอมรับนับถือว่าสามีกับภรรยาเป็นคน ๆ เดียวกัน สมบัติใดของสามีก็เหมือนของภรรยา สมบัติใดของภรรยาก็เหมือนของสามี เหตุไฉนสามีจึงมาดูหมิ่นดูถูกเหยียดหยามเหมือนคนเลวทรามด่าซ้ำเช่นเดียวกับทาสที่ซู้ซ่า ด้วยกล่าววาจาดูหมิ่นถึงฐานะตระกูลและบิดามารดาของเรา หว่าเราเป็นคนต่ำต้อยโง่เง่าเช่นนี้ ยิ่งคิด ๆ ไปย่อมทำให้เกิดความแค้นเคืองใจมากขึ้น ครั้นสะกดใจไม่อยู่ย่อมเกิดปากเสียกล่าวข้อนสามี และทะเลาะวิวาทถึงทุบตีกันได้โดยง่าย และเมื่อภรรยาใจเสียเพราะความดูหมิ่นของสามีเช่นนี้ ย่อมไม่มีกำลังใจที่จะกระทำงานอื่น ๆ ที่เคยทำ แม้ที่สุดการหุงต้มและกวาดบ้านถูเรือน ก็เบื่อหน่ายที่จะทำ ย่อมนำความเดือดร้อนไม่สบายใจมาให้แก่สามีและครอบครัวอย่างไม่มีปัญหา ฉะนั้นสามีจึงมีหน้าที่ต้องระวังไม่ประพฤตีสั่งใดให้เป็นการดูถูกดูหมิ่นภรรยาด้วยกายหรือวาจา แม้ที่สุดน้ำใจก็ไม่ควรคิดดูหมิ่น

๓. ไม่ประพฤตินอกใจภรรยา ข้อนี้เป็นเรื่องที่สามีจะต้องระวังมากที่สุดยิ่งกว่าข้อใด ๆ ขึ้นชื่อว่าภรรยาแล้ว ไม่มีสิ่งใดที่เธอจะรักและหวงแหนเท่ากับสามี ฉะนั้น เธอจึงได้ยอมให้สิทธิเสรีแก่สามีหมด

ทั้งร่างกายและจิตใจ สิ่งใดที่เธอพยายามระวังรักษาทะนุถนอมมาเป็นเวลานานก็ยังยอมมอบให้กับสามีเท่านั้น คนอื่นจะแตะต้องไม่ได้ ฉะนั้น สามีจึงเชื่อว่าเป็นที่รักยิ่งของภรรยา จนมีคำพังเพยของสตรีว่า **“เสียทองเท่าหัว ไม่ยอมเสียตัวให้ใคร”** และไม่มีเรื่องอะไรที่แสดงใจและเดือดร้อนใจเท่ากับสามีนอกใจ ไปรักหญิงอื่นหรือได้หญิงอื่นไปเป็นภรรยา ดังนั้น สามีที่ดียอมเห็นอกเห็นใจภรรยาของตนว่ามีความหลงรักตนเพียงใด จึงควรตั้งอยู่ในสภาวะสันโดษ คือ ยินดีและพอใจรักใคร่เฉพาะภรรยาของตนเท่านั้น และพยายามพิจารณาเห็นโทษของการที่สามีเอาใจออกห่างภรรยาของตน ตั้งต้นแต่ชอบไปเที่ยวตามลำพังไม่ให้ภรรยาไปด้วย ชอบพูดเคาะแคะผู้หญิงอื่นนอกจากภรรยาของตนทั้งที่เป็นสาวและไม่สาว ในทำนองเกี้ยวแบบชู้สาวการไปรักผู้หญิงอื่นจริงจริงยิ่งกว่าภรรยา และการมีภรณยาน้อยอีกอย่างลับ ๆ หรืออย่างเปิดเผย

ข้อแรกที่ว่าชอบไปเที่ยวตามลำพังไม่ให้ภรรยาไปด้วยนี้ ก็แสดงถึงการไม่เอาใจใส่ต่อภรรยาของตนเท่าที่ควร ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความระแวงสงสัยได้แน่นอน ถ้าไปเที่ยวแล้วกลับไม่เป็นเวลา บางทีก็กลับค่ำมืดตีคืนบ่อย ๆ แล้วภรรยาเฝ้าบ้านคอยรับประทานอาหารพร้อมกันจนอาหารนั้นเย็นซืดไปหมด ทั้งยังเกิดความว่าเหวเปล่าเปลี่ยวแก่เธออีกไม่น้อย ถึงแม้จะมีลูกอยู่ด้วยก็ไม่อุ่นใจเหมือนสามีอยู่ ถ้ายังสามีใช้จ่ายเงินทองหมดเปลืองไปมากผิดปกติ โดยเธอไม่ทราบเรื่องชัดเจน แม้สามีจะมีจิตใจบริสุทธิ์อยู่ เธอก็ต้องสงสัยว่าไปแอบเที่ยวผู้หญิงหรือมีภรรยาลับ ๆ จนได้ เป็นจุดแรกแห่งการไม่สงบสุขในครอบครัวต่อไป และข้อที่ว่าสามีของตนพูดเคาะแคะหญิงอื่น ก็แสดงว่าสามีนั้นเป็นคนพูดเหลวไหลหรือเพื่อเจ้อเป็นอย่างน้อย และเมื่อภรรยาทราบหรือยิ่งเห็นเอง เธอจะต้องแสดงอาการหึงหรือไม่พอใจออกมา ถ้าไม่เป็นการจริงใจของสามี เพียงสามีต้องการล้อเล่นเป็นเรื่องสนุก ๆ เท่านั้น อาจจะต้องเกิดโต้เถียงกับภรรยาได้ ถ้าภรรยาอดใจไว้ไม่แสดงอาการหึงหวงออกมาก็นับว่าปลอดภัยไป

ส่วนที่ว่าสามีรักหญิงอื่นยิ่งกว่าภรณยานั้น ชื่อว่าสามีทำผิดหน้าที่แล้ว เพราะเมื่อรักหญิงอื่นมากกว่าภรรยาของตน ก็ต้องเริ่มเอาใจใส่หญิงอื่นนั้นเป็นพิเศษ อาจต้องให้ของขวัญหรือช่วยเหลืออะไรบ้างเป็นแน่ ผลที่สุดต้องเจียรรายได้อันจำเป็นต้องใช้ในครอบครัวไปให้หญิงอื่นใช้ จัดว่าทำความเดือดร้อนให้ครอบครัวไม่มากนักน้อย ถึงสามีจะมีรายได้มากจนไม่ให้อครอบครัวเดือดร้อน แต่ก็เชื่อว่าหัวใจสามีต้องถูกแบ่งไป หญิงอื่นนี้ไม่ได้หมายถึงแม่หรือผู้มีบุญคุณแก่สามี ถ้าภรรยารู้ว่าเป็นผู้มีพระคุณก็คงไม่เป็นไร

ส่วนข้อสุดท้าย คือการที่สามีได้ภรณยาน้อยอย่างลับ ๆ แม้จะไม่ทำความเดือดร้อนใจในเรื่องค่าใช้จ่ายในบ้าน แต่ภรรยาหลงเมื่อได้ทราบแล้วก็คงเหลือที่จะทนอยู่ จะต้องเกิดติดพันต่อว่ากับสามีให้เกิดความวุ่นวายใจไม่เป็นปกติสุขแน่นอน เพราะสามีก็จะต้องทิ้งบ้านไปบ่อย ๆ จิตใจของสามีจะต้องกระวนกระวาย เพราะอยู่บ้านก็คิดถึงเมียน้อย ไปอยู่กับเมียน้อยก็เป็นห่วงบ้าน ถ้ายังมีรายได้ไม่พอจนเจ้อกันทั้งสองฝ่ายแล้ว ผลก็คือก่อกองไฟขึ้นเผาตัวเองเพียงแต่กองไฟกองเดียว ก็ยังหาเชื้อมาใส่ให้เผาไม่ค่อยจะพออยู่แล้ว ยิ่งไฟเพิ่มเป็นสองสามกอง จะมีต้องชวนชวหาเชื้อมากขึ้นอีกหรือ เมื่อหา

ทางตรงไม่ได้ เชื้อไฟไม่พอ ไม่ซำก็ต้องทำทุจริตจนได้ และผลของการทุจริตก็ต้องให้เกิดความพินาศฉิบหายอีกไม่ซำก็เร็วเท่านั้น

เมื่อใครทราบว่าเป็นคนเจ้าชู้และทำทุจริต เขาย่อมเลื่อมความนับถือและยำเกรง ความเจริญแก่ตนและครอบครัวจะมีได้อย่างไร อีกอย่างหนึ่ง ชายมีภรรยาเปิดเผยทั้งสองคน เอามาไว้บ้านเดียวกัน ย่อมไม่แคล้วภาคิตโบราณที่สอนไว้ว่า “**ชายมีเมียสองต้องตำราบ้านช่องเคหาเกิดจ้งไร**” แต่ถ้าสามารถจะเลี้ยงกันได้ โดยมีรายได้เพียงพอและปกครองไม่ให้ทะเลาะกันได้ ก็ดีกว่ามีลับ ๆ ลักหน้อย

อนึ่ง ชายที่มีภรรยาหลายคนนี้ย่อมต้องระมัดระวังตัวมาก หาความสุขใจไม่ค่อยได้ เพราะต้องคอยเอาใจคนโน้นบ้าง เอาใจคนนี้บ้าง เดี่ยวคนโน้นมีเรื่องอย่างนั้น เดี่ยวคนนี้มีเรื่องอย่างนี้ ถ้ามีลูกด้วยกันหลายคนแล้ว ลูกต่อลูกก็มักไม่ลงรอยกัน และเป็นชนวนให้ทะเลาะวิวาทกัน สร้างความเดือดร้อนให้แก่พ่ออีก รวมความแล้ว การมีภรรยาหลายคน จะมีความสุขเท่ากับมีภรรยาคนเดียวไม่ได้ ถึงจะมีความสุขกาย ในเรื่องที่ได้สนองความอยากของกายได้เต็มทีสมความปรารถนานั้น ก็ได้ชั่วประเดี๋ยวเดียว ไม่คุ้มกับความเดือดร้อนใจอยู่ตลอดเวลาจนกระทั่งตาย เพราะความอยากของกายนั้นเต็มที่อยู่ได้เดี๋ยวเดียวไม่ซำก็พร่องอีก ภรรยาที่ใหม่ใหม่ นั้น จะใหม่อยู่ได้กี่วัน ความจริงก็ใหม่อยู่ได้อย่างมากก็เพียงวันเดียวเท่านั้น รุ่งขึ้นก็เป็นของเก่าอีก แล้วก็แสวงหาของใหม่ต่อไปอีก ลักเมื่อไหร่เล่าจึงจะทำความอยากให้เต็มได้

เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสไว้ว่า “**มหาสมุทรเสมอด้วยความอยากไม่มี**” ธรรมดาว่า มหาสมุทรคือทะเลใหญ่ น้ำย่อมไหลลงมาแต่ทิศานุทิศ จะเป็นกี่ปีก็เดือนก็ไม่สามารถจะทำให้ มหาสมุทรเต็มด้วยน้ำจืดใด กายย่อมไม่สามารถทำความอยาก คือค้นหาให้เต็มได้จืดนั้น และสามีโปรดอย่าลืมน้ำว่าเมื่อตัวมีภรรยาน้อยได้ ภรรยา เขาก็ย่อมมีซู้ได้เหมือนกัน แล้วสามีจะรู้สึกอย่างไรบ้าง อนึ่ง การเสพกามจนไม่รู้จักประมาณนั้น ย่อมทำให้เป็นคนแก่เร็ว และมีโรคนานาประการ สามีคิดได้อย่างนี้แล้วคงจะตั้งอยู่ในสภาวะสันโดษอยู่ ยินดีแต่เฉพาะภรรยาของตนเองได้ ย่อมจะประสบความสุขในวิมานสมกับที่ตั้งใจจะแต่งงานมีความสุข และได้ลูกที่ดีสืบพันธุ์มนุษย์สมตามความมุ่งหมาย

๔. มอบความเป็นใหญ่ให้ ความเป็นใหญ่ในที่นี้ต้องทำความเข้าใจให้ดี มิฉะนั้นสามีบางคนจะเข้าใจว่า เมื่อตนมีภรรยาแล้วต้องมอบกิจการบ้านเรือนตลอดจนกิจการทำมาหากินให้ภรรยาเป็นใหญ่คนเดียว หรือจะทำอะไรก็ต้องแล้วแต่ภรรยา แม้แต่จะไปไหนหรือจะใช้เงินสักเท่าไร ไม่ว่าจะมากหรือน้อยก็ต้องขออนุญาตภรรยาก่อน ถ้าภรรยาไม่ให้ไปหรือไม่ให้ใช้เรื่องที่กำหนดไว้ต้องงดหมด ซึ่งสมัยใหม่นี้เรียกสามีนั่นว่า “**ภริยาธิปไตย**” เพราะว่าถ้าในครอบครัวใดมีสตรีเป็นใหญ่ปกครองแล้ว ย่อมหาความเจริญจริง ๆ ได้ยาก ทั้งนี้ไม่ใช่ดูถูกสตรีว่า ไม่มีความสามารถเสียทีเดียว ความเป็นใหญ่ในครอบครัวบ้านเรือนทั้งลั้นนั้น ต้องเป็นหน้าที่ของบุรุษ เขาจึงเรียกชายผู้เป็นสามีว่าพ่อบ้าน เพราะชายมีความรู้ความเห็น ลึก กว้าง และไกลกว่าหญิง ด้วยเหตุนี้ในคัมภีร์ท่านจึงว่า เมื่อสามีมอบเรือนครวให้ก็ชื่อว่ามองความเป็นใหญ่ทั้งปวงให้ ความจริงมีอยู่ว่า ครั้นภรรยาธิบดีมอบหมายเรือนครวแล้ว ก็เท่ากับว่าได้

มอบหมายความเป็นใหญ่ทั้งปวง เพราะเหตุว่าเท่ากับสามีได้มอบชีวิตไว้กับภรรยาแล้ว ภรรยาคิดวางยาพิษลงในอาหารเพื่อฆ่าสามีเมื่อใดก็ได้ ภรรยาที่สามีมอบหน้าที่ดูแลข้าวปลาอาหารให้นี้ต้องเป็นภรรยาที่สามีไว้เนื้อเชื่อใจได้แล้ว เพราะฉะนั้น จึงควรที่ภรรยาจะยินดีรับและซื้อตรงต่อสามี ไม่ควรอยากได้ความเป็นใหญ่ในบ้านเรือนทรัพย์สินสมบัติกิจการอื่นได้อีก เพราะกิจการบ้านเรือนตลอดจนการทำมาหากินนั้น เป็นเรื่องยุ่งยากลำบาก ต้องใช้ความอดทน ความขยัน และปฏิภาณไหวพริบเฉียบแหลมตลอดถึงกำลังกายอย่างแข็งแรงด้วย อันไม่เหมาะสมกับสตรีซึ่งเป็นเพศที่อ่อนแอตามธรรมชาติ

จึงมีคำพังเพยเป็นคติไว้ว่า “สามีเป็นช้างเท้าหน้า ภรรยาเป็นช้างเท้าหลัง” แต่ในสมัยนี้สตรีได้รับการศึกษาสูง มีความสามารถหากินนอกบ้านได้ไม่แพ้ผู้ชายก็มี ฉะนั้น ความเป็นใหญ่ที่สามีจะมอบให้นี้ จึงควรที่จะปรึกษาหารือกันให้รอบคอบดีกว่า ว่ากิจการอย่างไรไหนสามีหรือภรรยาควรจะเป็นใหญ่ ถ้าตกลงกันว่าใครจะรับมอบหมายให้ทำงานในหน้าที่ใดแล้ว ก็ต้องพยายามทำงานนั้นให้สำเร็จโดยเรียบร้อย ไม่ปล่อยให้คั่งค้างหรือเสียหาย จนอีกฝ่ายหนึ่งต้องดักเตือนและเตือนร้อนด้วย เช่น เรื่องการครัว การเลี้ยงลูก กิจการภายในบ้านเป็นหน้าที่ของภรรยา ส่วนการรับส่งลูกไปโรงเรียนเป็นหน้าที่ของสามี เป็นต้น ทั้งสองฝ่ายก็ต้องระวังปฏิบัติไม่ให้เกิดพร่อง

แม้กิจการอื่น ๆ ก็เหมือนกัน ไม่ว่าสามีหรือภรรยาจะเริ่มทำอะไรใหม่ ๆ ซึ่งอยู่นอกเหนือหน้าที่ที่ได้ตกลงกันไว้ ควรจะพยายามปรึกษาหาเหตุผลทางผิดถูกข้อดีให้เรียบร้อยเสียก่อน แล้วจึงลงมือทำ ไม่ต้องทำอะไรเอาตามใจตัวเองอย่างเดียว โดยถือเสียว่าตัวมีอำนาจเหนืออีกฝ่ายหนึ่ง เพราะทั้งสามีภรรยานี้เป็นเสมือนเพื่อนที่รักกันจริง ๆ จะทำอะไรต้องปรึกษากันและกันก่อนเป็นการถ้อยที่ถ้อยอาศัยกัน สามีก็ไม่ถืออำนาจเด็ดขาดเหนือภรรยา ภรรยาก็ไม่ถืออำนาจอะไรเกินขอบเขตที่สามีได้มอบหน้าที่ให้ เมื่อเป็นดังนี้ ก็เป็นที่เชื่อถือได้ว่าครอบครัวนั้นจะมีแต่ความสงบสุขแน่นอน

๕. ให้เครื่องแต่งตัว ธรรมดาผู้หญิงทุกคนชอบเครื่องแต่งตัวที่สวยงามด้วยกันทั้งสิ้น ถึงการกินการนอนจะ अबจนอัตคัดขาดแคลนอย่างไรก็ได้ ขอให้แต่งตัวสวย ๆ แล้วเป็นพอ จนถึงกับมีภานิตว่า “กินเข้าไปไม่มีใครเอาไฟส่องห้อง แต่งตัวไม่ดีเพื่อนดูแคลน” แสดงว่าการกินนั้นจะกินดีหรือไม่ดี กินหมูกินไก่ หรือกินผักบุ้ง ปลายร้ออย่างไร ไม่มีใครจะมองเห็นได้ ถึงจะเอาไฟส่องห้องดูก็ไม่รู้ แต่การแต่งตัวใครก็ชอบมอง ชอบดู แล้วก็ชมว่าดีบ้าง ว่าใช้ไม่ได้ ไม่เข้าท่าบ้าง หญิงสมัยนี้ด้วยแล้วการแต่งตัวยิ่งเป็นสิ่งสำคัญกว่าอะไร แม้เพียงแต่จะไปจ่ายตลาดก็ต้องแต่งตัวด้วยเสื้อผ้าสีแปลก ๆ แบบใหม่ ๆ ถ้าเป็นฤดูหนาว ฤดูร้อน ก็มีชุดฤดูหนาวหรือฤดูร้อนซึ่งไม่เหมือนกัน บางคนยังต้องแต่งตัวชุดอยู่กับบ้าน ชุดรับประทานน้ำชา ชุดตอนบ่าย ชุดราตรี เป็นต้น ถ้าเป็นสมัยก่อน ก็แต่งประกวดกันด้วยเครื่องสร้อยแหวนเพชรนิลจินดาขนานานชนิด เป็นที่ยืนยันได้ว่าเครื่องแต่งตัวย่อมเป็นที่พอใจของบรรดาหญิงมาทุกสมัย ฉะนั้น เพื่อให้ภรรยาเป็นที่รักใคร่สนิทสนมยิ่งขึ้น สามีจึงต้องพยายามหาเครื่องประดับมาให้แก่ภรรยาตามสมควรแก่โอกาสและสมควรแก่กำลังทรัพย์ของตน โดยเฉพาะในวันพิเศษ เช่น วันเกิดของภรรยา วันขึ้นปีใหม่ วันตรุษสงกรานต์และวันนักขัตฤกษ์ต่าง ๆ สามีควรจะได้เตรียมเครื่องประดับ

ตกแต่อย่างใดอย่างหนึ่งไว้ให้รางวัลแก่ภรรยาเสมอ ถ้าไม่มีกำลังเงินมาก อย่างน้อยก็ควรซื้อแบ่งสัก ห่อหรือผ้าเสมอ ถ้าไม่มีกำลังเงินมาก อย่างน้อยก็ควรซื้อแบ่งสักห่อหรือผ้าเช็ดหน้าเล็ก ๆ สักผืนหนึ่ง ไม่ควรจะให้ขาดทุกครั้งเมื่อถึงวันพิเศษเช่นนั้น หรือถ้าสามีจากไปถิ่นไกลนาน ๆ ก็อย่าลืมชื่อของขวัญ เล็ก ๆ น้อย ๆ มาฝากภรรยาด้วย รับรองว่าจักเป็นที่ถูกใจที่สุดของภรรยา

๖. ต้องคอยสังเกตอารมณ์ของภรรยา สามีอย่าลืมตัวว่าเป็นผู้ มีสิทธิอำนาจเป็นใหญ่เหนือ ใครในครอบครัวทุกคน นึกจะพูดจะทำอะไรเมื่อไรก็ได้ คำพูดอาจจะพูดดี การทำก็อาจจะทำพูด แต่พูด หรือทำในเวลาที่เหมาะสมไม่ดี มีความขุ่นใจหรือกลุ้มใจ หงุดหงิดใจ หรือเศร้าใจ เพราะมี เรื่องอะไรเกิดขึ้นอยู่ก่อน เมื่อได้ฟังคำพูดหรือเห็นการกระทำของสามีอาจจะเกิดขัดใจยิ่งขึ้นอีก ถึงกับบ่น ว่ากล่าวร้ายต่อสามีก็ได้ เพราะอารมณ์เสียที่ค้างเป็นทุนอยู่ในใจแล้ว สามีที่ดีเมื่อกลับจากนอกบ้านใหม่ ๆ จึงต้องสังเกตดูอารมณ์ของภรรยา โดยดูที่หน้าและกิริยาอาการว่ากำลังเบิกบาน ยิ้มแย้มแจ่มใสหรือ บูดบึ้งประการใดเสียก่อนที่จะพูดอะไรออกมา

อนึ่ง หากว่าตนได้ปล่อยพูดไปแล้วภรรยาผู้สึกฉุนหรือโกรธ พูดเสียงดังออกมา สามีควรจะ พูดขอโทษแล้วก็นิ่งเสีย หรือทำอะไรอย่างอื่นไปโดยไม่เกี่ยวข้องกับภรรยา หรือถ้าเห็นว่าเป็นเครื่องที่ ควรจะช่วยปลอบโยนปรับทุกข์ได้ ก็ช่วยกระทำและพูดให้ภรรยาคลายจากอารมณ์ร้าย ๆ นั้นเสีย หาก เห็นจะพูดในเวลานั้นไม่ควร จงรอไว้โอกาสหลัง จึงค่อยประเล้าประโลมสอบถามให้รู้เหตุของความทุกข์ ร้อนแล้วหาวิธีช่วยดับทุกข์นั้น เรื่องต่าง ๆ แทนที่จะลุกลามใหญ่โตไป ก็จะสงบลงได้ด้วยดี ฉะนั้น การ สังเกตอารมณ์จึงเป็นหน้าที่ที่สามีควรระวังไว้ด้วย

๗. เอาใจใส่ในยามป่วยไข้ ข้อนี้เป็นเรื่องสำคัญระหว่างสามีภรรยาจริง ๆ เพราะเมื่อฝ่ายหนึ่ง เจ็บไข้ลงแล้ว งานต่าง ๆ อันเป็นหน้าที่ของภรรยาตามที่แบ่งกันไว้ ภรรยาก็คงจะทำไม่ได้หากสามีไม่ เห็นหัวอกภรรยา ยังขึ้นจักเคี่ยวเข็ญให้ภรรยาทำหน้าที่นั้นอีกในยามนี้ เรียกว่าบังคับหัวใจภรรยา มากเกินไป คนป่วยย่อมมีใจหงุดหงิดไม่ปกติ หากได้รับฟังคำพูดอันเป็นเชิงบังคับอีก จะทำให้ใช้นั้นกำเริบ มากอีกก็ได้ และในยามนี้ภรรยาไม่ได้สามีช่วยเหลือให้กำลังใจแล้ว เธอจะหันหน้าไปหาใคร เพราะอยู่ กันเพียงสองคนเท่านั้น ถึงจะมีลูกและคนใช้อยู่ก็ไม่เหมือนสามี ฉะนั้น การพูดจาเอาอกเอาใจให้เธอ คลายความวิตกในเรื่องป่วยไข้ และในเรื่องการงานประจำ ตลอดจนการดูแลสุขภาพพยาบาล จึงเป็น หน้าที่ที่จำเป็นของสามีโดยตรง ถึงจะมีคนใช้หรือลูกทำแทนได้โดยที่สามีไม่ต้องกังวล แม้กระนั้นสามีก็ ต้องหมั่นไต่ถามถึงอาการไข้และการรักษาของหมอว่าเป็นอย่างไร ๆ อยู่เสมอ ๆ แสดงอาการเป็น ห่วงใยให้เธอเห็นประจักษ์ ระยะนี้ต้องพยายามกลับบ้านให้ตรงเวลาหลังจากเลิกทำงานแล้ว ถ้าวันหยุด ก็พยายามอยู่สนทนาปราศรัยเป็นเพื่อนเธอให้หายความว่าเหว ถ้าทำได้ดังนี้ แม้ถึงจะป่วยหนักจนถึง ต้องตาย ก็จะไม่ตายไปด้วยความขอบคุณรักใคร่สามีและสบายใจเป็นที่สุด เพราะเธอเห็นใจในความเอาใจ ใส่และห่วงใยจนวาระสุดท้าย

๘. **นับถือญาติมิตรของภรรยา** ในการที่สามีได้ยกย่องนับถือและไม่ดูหมิ่นภรรยาของตนนั้นก็ นับว่าดีอยู่แล้ว แต่ภรรยาขอมมีพ่อแม่ญาติพี่น้องและเพื่อนฝูงเก่า ๆ อยู่มาก ซึ่งเขาเหล่านั้นก็อดที่จะ มาเยี่ยมเยียน หรือติดต่อขอความช่วยเหลือในฐานะคนรู้จักเคยอุปการะกันมาก่อนบ้างก็ได้ ในกรณี เช่นนี้ สามีที่ดีจะต้องมีความนับถือญาติมิตรของภรรยาเสมอด้วยของตน ภรรยาเคารพนับถือท่าน เหล่านั้นเพียงไร สามีก็ต้องแสดงออกซึ่งความเคารพนับถือเพียงนั้น อันจะเป็นเครื่องผูกพันน้ำใจของ ภรรยาให้เพิ่มความรักนับถือในตนมากยิ่งขึ้นเป็นเงาตามตัว ทั้งจะเป็นการผูกไมตรีในญาติพี่น้อง เหล่านั้น ทำให้ท่านเหล่านั้นพลอยรักนับถือและเห็นใจสามีอีกด้วย เป็นการเพิ่มญาติพี่น้องขึ้นอีกเท่า หนึ่ง ตามธรรมดาสามีก็มีพ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง น้า อา พี่น้องเพื่อนฝูงอย่างใด ภรรยาก็มี เช่นเดียวกัน เมื่อสามีภรรยาเป็นสื่อกลางอย่างดีแล้ว ก็ทำให้ญาติพี่น้องทั้งสองฝ่ายต่างกลมเกลียวรัก ไคร่สามัคคีกัน เมื่อมีอะไรเกิดขึ้นก็จะมีพวกช่วยเหลือป้องกันมาก

สามีควรจะนึกว่า ต้นไม้ที่ตั้งอยู่โดดเดี่ยวต้นเดียววนั้น ครั้นถูกลมเข้าก็หักโค่นได้โดยง่าย แต่ ถ้ามีหลายต้นเป็นป่าใหญ่ พายุพัดมาก็ไม่เป็นไร เพราะช่วยกันต้านทานพายุไว้ได้ฉับไฉน คนผู้มีญาติที่ น้อง เมื่อมีกิจการอะไร เช่น ป่วยเจ็บหรือล้มตายลง พอบอกกันเข้าก็มีคนมาช่วยเหลือมาก คนนั้นรับ ทำอย่างนั้น คนนั้นรับทำอย่างนี้ งานมากก็เป็นงานน้อยยอมเสร็จไปได้โดยเร็ว และคนอื่นที่ไหนจะดีกว่า ญาติพี่น้องกัน จึงควรที่จะต้องรักนับถือผูกไมตรีญาติมิตรของฝ่ายภรรยาไว้

อย่าคบคนหมูร้าย	ทรชน
คบแต่บัณฑิตคน	ปราชญ์แปล้
วันคืนรวดเร็วดล	บุญแรง ทำนา
เห็นอนิจนั้นแล	ล่วงพ้นสงสาร

หน้าที่ภรรยา

สามีมีหน้าที่ต้องปฏิบัติต่อภรรยาอย่างไร ภรรยาก็ต้องมีหน้าที่ที่ปฏิบัติต่อสามีเหมือนกัน อย่างตรงกันข้าม จะต่างกันเพียงเล็กน้อย หน้าที่ของภรรยาที่ควรปฏิบัติกันดังนี้

๑. จัดการงานดี หมายความว่า การงานใด ๆ อันเป็นหน้าที่ของตนหรือสามีมอบหมายให้ทำแล้ว ไม่ปล่อยให้การงานนั้น ๆ คั่งค้างอยู่รึบทำให้เสร็จเรียบร้อยทันกาลเวลาเสมอ เช่น สิ่งของใช้ในบ้าน อะไรควรเก็บตรงไหน วางที่ใด ก็จัดวางไว้ถูกต้องตามหน้าที่นั้น ๆ อย่างเหมาะสม ไม่ใช่ว่าเอาผ้าเช็ดถูบ้านไปวางไว้ที่หัวนอน เอากระโถนไปวางไว้ที่หัวบันได หรือเอาถังน้ำไปวางไว้ที่หน้าพระพุทธรูป เป็นต้น และเมื่อเอาของอะไรไปจากที่ใด เมื่อใช้แล้วก็เอากลับมาเก็บไว้ยังที่เดิม สมกับภริยาที่ว่า **“สิ่งของทั้งหลายเก็บไว้เป็นที่หยิบก็ง่าย หายก็รู้ ดูก็งามตา ใครมาก็ชม”** ดังนี้

อนึ่ง การงานทุกอย่างเช่นการหุงต้ม เป็นต้น ต้องทำให้เสร็จทันกาลเวลา ไม่ให้เสียเวลาแห่งการงานนั้น งานใดควรทำก่อนงานใดควรทำทีหลัง งานใดควรทำเกินเวลา งานใดควรทำรอเวลา การงานใดควรทำในเวลาใด ก็ทำในเวลานั้น ไม่ทำตัวให้เป็นแม่ยัง เช่น ข้าวก็ยังไม่ได้หุง กับข้าวก็ยังไม่ได้ทำ น้ำก็ยังไม่ได้ต้ก บ้านก็ยังไม่ได้กวาด เรือนก็ยังไม่ได้ถู ที่หลับที่นอนก็ยังไม่ได้ปู เป็นต้น ถ้าหญิงคนใดไม่ทำตัวให้เป็นแม่ยังดังที่กล่าวมานี้ หญิงนั้นชื่อว่าทำความเบาใจให้แก่สามีในเรื่องงานบ้าน ยามสามีกลับมาจากทำงานเหนื่อย ๆ เมื่อมาถึงบ้านข้าวยังไม่สุก กับข้าวก็ยังไม่ได้ทำ สามีก็ต้องโกรธทันที ถ้าสามีกลับมาถึงบ้าน ได้อาบน้ำสบาย ได้กินข้าวทันใจ ก็หายความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า ยิ่งกับข้าวถูกใจด้วยก็ยิ่งเป็นเสน่ห์อย่างเอก ตำราโบราณจึงกล่าวว่า **“เสน่ห์ทัพพี ดีกว่าเสน่ห์ยาแฝด”** หรือ **“เสน่ห์จิวัก ฝักรักจนตาย”**

๒. สงเคราะห์คนข้างเคียงของสามี ได้แก่ สงเคราะห์ญาติพี่น้องของสามีด้วยการยกย่องนับถือ และส่งสิ่งของที่สมควรไปให้ เป็นต้น เรารักญาติของเราอย่างไร ก็ต้องรักญาติของสามีอย่างนั้นเหมือนกัน เพราะว่าญาติของสามีและญาติของตน จะได้รับการสงเคราะห์ดีหรือไม่นั้น ย่อมอยู่ที่ตนผู้เป็นภรรยา ถึงสามีจะดีต่อญาติสักเท่าใดก็ตาม แต่ถ้าภรรยาไม่ดีแล้ว พวกญาติก็ต้องขาดตอนกัน เมื่อพวกญาติขาดตอนไปแล้วเวลาเกิดทุกข์ภัยอันตรายก็จะมีใครช่วยเหลือ จึงควรที่ภรรยาจะสงเคราะห์ญาติของสามีและของตัวเองให้ดี

๓. ไม่ประพฤตินอกใจสามี ข้อนี้เป็นหน้าที่อันจำเป็น และสำคัญยิ่งของภรรยา ในบรรดาหน้าที่อื่น ๆ นั้น แม้จะบกพร่องก็ยังสามารถรับอภัยจากสามี แต่ถ้าผิดในข้อนี้ คือ ประพฤตินอกใจสามีแล้ว หน้าที่อื่น ๆ ถึงจะวิเศษอย่างไรก็ไม่มี ความหมาย สามีจะต้องหย่าขาดโดยไม่ยอมให้อภัยเลย ดังนั้น ภรรยาจะต้องไม่ประพฤติผิดทั้งด้วยกายวาจาหรือแม้ด้วยใจ คือ โดยที่ สุดแต่ใจก็ไม่คิดจะร่วมรักกับชายอื่น ไม่เห็นชายอื่นดีกว่าสามีของตน ตั้งใจซื่อสัตย์ต่อสามีทั้งต่อหน้าและลับหลัง จึงจะไม่เป็นที่เสื่อมเสียอย่างยิ่ง เพราะหญิงที่นอกใจสามีนั้น ย่อมทำให้เกิดความเสื่อมเสียชื่อเสียงของตน และสามี ตลอดจนวงศ์ตระกูล ทำให้เกิดอับอายขายหน้าอย่างยิ่งแก่สามีและบุตรธิดาชั่วกัลปาวสาน ผู้ที่มีลูกสาวจำเป็นต้องรอระวังข้อนี้ให้มาก อย่าให้เขาดูหมิ่นลูกสาวได้ว่าเป็นลูกของหญิงที่ไม่ดี

๔. รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ ข้อนี้เป็นหัวใจแห่งการสะดวกสบายของครอบครัว เพราะถ้าครอบครัวใดขาดทรัพย์เสียอย่างเดี๋ยวนั้น จะทำให้ทุกคนเกิดความไม่สบายใจ ฉะนั้น ทรัพย์ใด ๆ ที่สามีหามาได้ด้วยการทำงานต่าง ๆ มีการทำนา คำขาย ชำร่าชการ เป็นต้น จึงต้องพยายามรักษาทรัพย์นั้นไว้เป็นอย่างดี ไม่ให้เสียหายไปในทางใดโดยความประมาทพลาดพลั้ง และต้องพยายามเป็นคนกระหมัดกระหม่อมมัธยัสถ์ไม่ใช้จ่ายในสิ่งที่ไม่จำเป็น และไม่มีประโยชน์จริง ๆ ทรัพย์ที่หามาได้นั้นควรจะแบ่งออกเป็นสี่ส่วน คือ ทำบุญส่วนหนึ่ง เลี้ยงตนและครอบครัวส่วนหนึ่ง ทำทุนต่อไปส่วนหนึ่ง เก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็นเช่นป่วยไข้ส่วนหนึ่ง ตนเองก็ไม่ทำให้เป็นหญิงก้นถุงรื้อ คือ ยักยอกทรัพย์ไปเล่นการพนันหรือไปใช้ทางอื่นที่ไม่สมควร เป็นต้น

๕. ฉลาดและขยันไม่เกียจคร้านในกิจการทั้งปวง ได้แก่ ความละเอียดและขยันในการบ้านเรือน ไม่เลือกทำงานนั้นจะเป็นงานยากลำบากหรือสกปรก งานสูงหรืองานต่ำอย่างใด ซึ่งเป็นหน้าที่ของตน และสามีมอบหมายให้ แล้วมีความอดสาหะบากบั่นหมั่นทำจนสำเร็จเรียบร้อยทุกประการ

๖. คอยสังเกตอารมณ์ของสามี

๗. เอาใจใส่ในยามป่วยไข้ ทั้งข้อหกและข้อเจ็ดนี้ พึงถือเอาคำอธิบายในหน้าที่ของสามีมาใช้ โดยอนุโลม อนึ่ง ภรรยาควรปฏิบัติตามโอวาทที่ธรรมาจารย์ศรีสุทนต์แก่นางวิสาขา ก่อนจะส่งตัวไปสู่สกุลสามีอีก ๑๐ ข้อ คือ

๑. ไฟในอย่านำออก ได้แก่ เรื่องไม่ดีไม่งามภายในบ้าน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของสามีหรือพ่อแม่ของสามี เป็นต้น ต้องไม่นำไปเล่าให้คนภายนอกฟัง เพราะเท่ากับสาวไส้ให้กากิน และทำให้ตนไม่เป็นที่ไว้วางใจของคนในบ้าน เหตุที่เอาเรื่องของเขาไปนิมนทา

๒. ไฟนอกอย่านำเข้า คือเรื่องไม่ดีหรือคำนิมนทาของคนอื่นภายนอกบ้านที่ตนได้ยินได้ฟังมาแล้ว อย่าด่วนเอามาแฉภายในบ้าน เพราะจะทำให้คนภายนอกกับคนภายในกินแค้นใจซึ่งกันและกัน ตนเองจะกลายเป็นคนส่อเสียด แต่ถ้าเป็นเรื่องที่คิดร้ายต่อคนภายในบ้าน เช่น เขาคิดจะปล้นหรือทำร้ายร่างกายแล้ว ก็ควรกระซิบบอกหรือปรึกษาหารือเพื่อหาทางแก้ไขต่อไป

๓. **ควรให้แก่ผู้ที่ให้** คือผู้ใดเยี่ยมข้าวของไปแล้วคืนให้ เมื่อผู้นั้นมาเยี่ยมอีกจึงควรให้ หรือผู้ใดให้สิ่งของแก่เรา เราพึงให้ตอบแทนแก่เขา

๔. **อย่าให้แก่ผู้ที่ไม่ให้** คือใครไม่ให้อะไรแก่เราเลย เราก็ก่อนไม่ต้องให้อะไรแก่เขาเลย หรือใครเยี่ยมของแล้วไม่ส่งคืน ก็อย่าให้เยี่ยมอีก

๕. **เขาจะให้หรือไม่ให้ก็จงให้** คือ ญาติมิตรของตนเองหรือฝ่ายสามีก็ตามที่อยากจนตลก ทุกข์ลำบากมาขอพืง เขามีอะไรตอบแทนหรือจะไม่มีก็ช่างเถิด ควรช่วยเหลือเขา

๖. **จงนั่งให้เป็นสุข** คือเมื่อพ่อผัวแม่ผัวหรือสามียื่นทำการงานอยู่ หญิงสะใภ้อย่านั่งเฉย เมื่อเขาพักจึงควรพัก

๗. **จงกินให้เป็นสุข** คือไม่บริโภคอาหารก่อนพ่อผัวแม่ผัว และสามี จัดทำให้เขารับประทานก่อนแล้ว ตัวเองจึงบริโภคภายหลัง เว้นแต่บางครั้งตนจะต้องรีบไปทำงานอื่นก่อน หรือพ่อผัวแม่ผัวและสามีมีกิจธุระไปนอกบ้านกว่าจะกลับเกินเวลารับประทานอาหาร ตนจะต้องรับประทานก่อน ก็จะต้องจัดการแบ่งไว้ให้พ่อผัวแม่ผัวและสามีเป็นส่วนหนึ่งต่างหาก แล้วตนเองจึงรับประทานส่วนที่เหลือ

๘. **จงนอนให้เป็นสุข** คือพยายามตื่นก่อน นอนทีหลัง จัดแจงปรนนิบัติพ่อผัวแม่ผัว และสามีให้หลับก่อนแล้วจึงนอน

๙. **พึงบูชาไฟ** คือ ให้มีความยำเกรงพ่อผัวแม่ผัวเหมือนกองไฟหรือรูปพิฆ ธรรมดาไฟหรือรูปพิฆ ใครจะเข้าใกล้ด้วยความประมาทไม่ได้ฉันใด พ่อผัวแม่ผัวเป็นผู้หญิงที่สะใภ้พึงมีความยำเกรงฉันนั้น

๑๐. **พึงนมัสการเทวดาภายใน** คือ ให้แสดงความเคารพนับถือพ่อผัวแม่ผัวและสามีเหมือนเทวดา จะเกิดศิริมงคลแก่ตนเองตลอดไป

หญิงชู้ผัวหย่าร้าง	สามคน
ข้าทาสทาสสามหน	จากเจ้า
ลูกศิษย์ผิดครูตน	สามแห่ง
เขาหมู่น้อย่าเข้า	เสพล้างสมาคม

หน้าที่ข้าราชการพลเรือน

ข้าราชการพลเรือนนั้น หมายถึง ข้าราชการทุกแผนก เว้นตำรวจทหารและข้าราชการการเมืองทุกแผนก ได้ชื่อว่าเป็นผู้ทำงานต่างพระเนตรพระกรรณของพระราชา และได้รับเงินเดือนเป็นรางวัลเครื่องเลี้ยงชีพ โดยไม่ต้องไปทำไร่นาค้าขายเหมือนประชาชนทั่วไป และเงินเดือนนั้นก็คือภาษีอากรที่ประชาชนพลเมืองทำงานอาบเหงื่อต่างน้ำแล้วนำมาเสียให้แก่รัฐ ฉะนั้น ข้าราชการผู้ได้รับการบำรุงเช่นนี้ จึงมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติ เพื่อตอบสนองปฏิการะคุณของพระราชาและประชาชน ๑๔ ประการคือ

๑. ต้องพยายามปฏิบัติตามระเบียบวินัยของข้าราชการโดยเคร่งครัด ทั้งต่อหน้าและลับหลังผู้บังคับบัญชา
๒. ต้องมีความอดทนในการปฏิบัติหน้าที่ราชการตามปกติ พยายามทำงานให้เสร็จโดยไม่ชักช้า เพื่อมิให้เสียเวลาของราชการที่กำหนดไว้และมีให้เป็นที่เป็นที่เบื่อหน่ายเอือมระอาของประชาชนผู้มาติดต่อ เช่น ม้วน่งตีหมาแพ่ สุกบูหรี หรือคุยกันเสียที่โต๊ะทำงาน เป็นต้น ทั้ง ๆ ที่ยังไม่เสร็จ และประชาชนกำลังคอยอยู่
๓. ต้องมีใจประกอบด้วยเมตตา ปรารถนาความเจริญของราชการบ้านเมืองและราษฎรทั่วไป
๔. ต้องมีความโอบอ้อมอารีเอื้อเฟื้อต่อราษฎร ไม่ถือตัวว่าเป็นนายของราษฎรและไม่ถือตัวว่าเป็นลูกจ้าง แต่ถือว่าเป็นหน้าที่ของตนที่จะต้องช่วยเหลือราษฎร ราษฎรมีหน้าที่ต้องเสียภาษีบำรุงตนให้ได้รับความสะดวกสบายต่างต้องอาศัยซึ่งกันและกัน
๕. ต้องแสดงกิริยาวาจานสุภาพต่อราษฎรผู้มาติดต่อด้วยดีเหมือนกันทุกคน
๖. ในเรื่องใดที่ราษฎรมาติดต่อนั้น ถ้าไม่ใช่หน้าที่ของตน และเป็นเรื่องที่ตนทำให้ไม่ได้ ก็จงพยายามชี้แจงให้ผู้ที่มาติดต่อเข้าใจเหตุผล และแนะนำให้ปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งจนสำเร็จตามความประสงค์ของเขา
๗. ถ้าเรื่องใดพอที่จะทำให้ได้ แม้จะไม่ใช่หน้าที่โดยตรง ก็ควรรีบทำให้ทันทีโดยไม่บอกปิดว่าไม่ใช่หน้าที่เฉย ๆ
๘. ต้องพยายามทำงาน และเลิกงานตรงตามเวลา ไม่ใช่ “มาไทยไปฝรั่ง” (เป็นสำนวนที่เข้าใจทั่วไป)

๙. ต้องมีความซื่อสัตย์ต่อราษฎรและรัฐบาลของพระราชา ไม่ทำการฉ้อราษฎ์บังหลวง ซึ่งเรียกว่าโกงทั้งราษฎรและรัฐ

๑๐. ต้องมีความไหวตัวต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นใหม่ ๆ เสมอ

๑๑. ต้องคอยสอดส่องกิจการของทางราชการบ้านเมืองเป็นปกติ

๑๒. ข้าราชการจะเจริญด้วยลาภยศนั้นต้องอาศัยบุคคล ๓ ประเภท คือ ต้องให้ผู้ใหญ่ซึ่งอยู่เบื้องจนมีความรักใคร่ไว้วางใจจะได้ดั่งขึ้น ต้องให้ผู้น้อยซึ่งอยู่เบื้องล่างรักใคร่เคารพนับถือ จะได้ดั่งขึ้น และต้องให้ผู้น้อยช่วยประคองงานทุกสิ่ง จะได้ไม่ล้มและมั่นคง ถ้าพร้อมกันดังนี้ เป็นที่ยืนยันได้ว่าต้องเจริญด้วยลาภยศในราชการตลอดไปแน่นอน ฉะนั้น เพื่อความเจริญสมบูรณ์เช่นนี้ ข้าราชการจึงควรปฏิบัติหน้าที่ของมนุษย์และคฤหัสถ์นั้นด้วยโดยอนุโลม

๑๓. ข้าราชการเป็นผู้ที่ได้รับความนับถือจากราษฎรโดยทั่วไป จึงควรประพฤติปฏิบัติตน อบรมบุตรภรรยาให้เรียบร้อย ทำแต่สุจริตเว้นจากทุกจริต จะได้เป็นตัวอย่างอันดีของประชาชนทั่วไป เพราะโดยมากประชาชนมักเอาอย่างข้าราชการทั้งการกระทำและการแต่งตัว ตลอดทั้งการพูดจา กิริยามารยาททุกอย่าง เช่น ข้าราชการชอบกินเหล้า ประชาชนก็ชอบกินเหล้า ข้าราชการชอบสูบบุหรี่ ประชาชนก็ชอบด้วย

ชาติใดไว้รักสัสมครสมาน	จะทำการสิ่งใดก็ไร้ผล
แม้ชาติย่อยยับอัปจน	บุคคลจะสุขอยู่อย่างไร
	วาทะพระมงกุฎฯ

“คนดีมีสุราเมามาย ปัญญาข้อมเสื่อม ไม่ชื่อว่ารักษาชีวิต ตลอดเวลาที่
เมา เห็นแม่เป็นเมีย เห็นเมียเป็นแม่ เห็นเรือนเป็นเว็ด เป็นต้น เห็นเรื่อง
เล็กน้อยเป็นเรื่องใหญ่โต หรือเห็นช้างเท่าหมู เห็นแองน้ำเป็นทะเลหลวง เห็น
ทะเลหลวงเป็นพื้นดิน กระทั่งพระเจ้าอยู่หัว คนขี่เมาเป็นเพื่อน”
คิดดู

หน้าที่ตำรวจ

ตำรวจเป็นส่วนหนึ่งของข้าราชการ เช่นเดียวกับข้าราชการพลเรือน มีหน้าที่ระงับทุกข์บำรุงสุขของประชาชน รักษาความสงบเรียบร้อยภายในประเทศ และจับกุมบุคคลกระทำความผิดกฎหมายของรัฐ เพื่อให้หน้าที่นั้น ๆ ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม สอดตามความมุ่งหมายของทางราชการ และความปรารถนาของประชาชนผู้เสียภาษี จึงควรตั้งอยู่ในหลักการประพฤติปฏิบัติ ประกอบด้วยหน้าที่ ๑๔ ประการคือ

๑. ต้องพยายามทำตัวให้เป็นมิตรของประชาชน ไม่ใช่ทำตัวเป็นศัตรูของประชาชน ต้องทำให้ประชาชนมีความกลัวเกรง รักใคร่เคารพนับถือโดยไม่ถือว่าตัวมีอำนาจเป็นตำรวจ ไม่ทำอาการกิริยาทั้งทางกายและทางวาจา เป็นการข่มขู่หรือขู่ประชาชน แต่ใช้กิริยาที่สุภาพอ่อนน้อมเป็นปกติ เรียกว่า “ปากหวานแต่ใจต้องเข้มแข็ง” และไม่ควรจะพกอาวูทให้ผู้อื่นเห็นโดยไม่จำเป็น

๒. ต้องมีใจเมตตาสงสารต่อผู้ถูกจับกุม แม้เขาอาจจะพูดจาหยาบค้าย้าง ก็ไม่ถือโกรธและอาฆาตพยาบาทต่อไป โดยถือว่าการจับกุมผู้ต้องหาเป็นการปฏิบัติตามหน้าที่ของตำรวจเท่านั้น และยังจับเอาไปให้ศาลพิจารณาก็ว่าเป็นความผิดจริงหรือไม่ ควรจะปล่อยหรือลงโทษสถานใด ไม่ใช่จับแล้วก็ลงโทษเสียเองโดยพลการ

๓. ถ้าพบว่าผู้ใดกระทำความผิดแต่ไม่ร้ายแรง ก็รีบตักเตือนด้วยวาจาสุภาพ ชี้แจงให้ทราบถึงความผิดนั้นด้วยความหวังดี หากยังขึ้นดื้อดึงไม่เชื่อจึงทำการจับกุม

๔. พยายามหาโอกาสและแนะนำตักเตือนชี้แจง และอธิบายให้ประชาชนเข้าใจในสิ่งที่ผิดและถูก ไม่มุ่งแต่จะจับผู้กระทำความผิดอย่างเดียว ซึ่งเป็นเรื่องปลายเหตุ ต้องค้นหาวิธีตัดต้นตอ โดยอบรมให้เข้าใจความผิดและโทษของความผิดนั้น ๆ

๕. ต้องพยายามศึกษาค้นคว้าให้เข้าใจซึ่งถึงชีวิตจิตใจของประชาชนในท้องถิ่นที่ตนปกครอง เพื่อหาวิธีปราบปรามและปรับปรุงจิตใจต่อไป

๖. รู้จักทำตัวให้เข้าได้กับประชาชนทุกเพศทุกวัย ประพฤติกายวาจาให้ถูกกับขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยไม่ผิดกฎหมาย

๗. เมื่อต่อสู้กับโจรผู้ร้ายต้องมีน้ำใจกล้าหาญ เสียอันตราย เสียสละร่างกายและชีวิตด้วยความเต็มใจ จะใช้ไหวพริบที่จะจับเป็นให้ได้ เว้นแต่มีเหตุจำเป็น หมดความสามารถจริง ๆ จึงค่อยจับตาย

๘. ต้องมีความอดทนมานะบากบั่น ปฏิบัติหน้าที่ราชการโดยไม่ย่อท้อต่อความยากลำบาก และหนาวร้อน ตลอดจนภัยอันตรายใด ๆ

๙. ต้องมีความซื่อสัตย์ต่อราชการและประชาชน ไม่นื้อราษฎรบังหลวง

๑๐. ต้องประพฤติเป็นคนมีศีลธรรม ไม่ลู่อำนาจแก่อคติ ๔ คือ ไม่ลำเอียงเพราะรักใคร่ชอบพอกัน ๑ ไม่ลำเอียงเพราะโกรธแค้นกัน ๑ ไม่ลำเอียงเพราะกลัวอำนาจของผู้ทุจริต ๑ ไม่ลำเอียงเพราะหลงเข้าใจผิดของตน ๑

๑๑. ต้องไม่เป็นนักเลงการพนัน นักเลงเจ้าชู้ ส่วนสุราน้ำนั้นหากจะดื่มบ้างก็เพราะต้องการรู้ความลับของพวกทุจริต แต่จะต้องเสพยาสุรา โดยรู้จักประมาณไม่ให้เมา ถ้าถึงเมาแล้วก็เสียหมดทุกอย่าง ต้องกินเพียงเล็กน้อยแล้วแก้งให้เป็นเมา อย่างที่เรียกว่า “กินเหล้า อย่าให้เหล้ากินเรา” หรือ เมาดิบ

๑๒. ตำรวจต้องไม่เลี้ยงนักเลงไว้เที่ยวชมเหงผู้อื่น ไม่ปล่อยให้ใคร ๆ ถืออำนาจว่าเป็นพวกของตำรวจ

๑๓. ตำรวจต้องไม่เบียดเบียนประชาชน ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม โดยเฉพาะเวลาออกตรวจท้องที่ไม่ควรเป็นแค้นและความสนุกเพลิดเพลิน

๑๔. ต้องพยายามปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามกฎหมาย และระเบียบข้อบังคับของทางราชการ เช่น ไม่ละทิ้งเวรยาม หรือหน้าที่ที่ตัวได้รับมอบหมาย

โลกนี้มีแต่คนบ้าไม่น่าอยู่	จงมองดูให้ดีดีมีข้อขำ
คือตัวกูที่เกิดอยู่เป็นประจำ	จงกระทำอย่าให้เกิดประเสริฐแล
อย่าปล่อยให้อารมณ์เผลอเข้าไปปรุง	เป็นจิตยุ่งวุ่นวายหลายกระแส
วางตัวกูจิตก็อยู่เหนือโลกแท้	วาง “กู” แน่ก็หยุดบ้านำขำเฮย.

งานบางอย่าง	ต้องทำก่อนเวลา
งานบางอย่าง	ต้องทำรอเวลา
งานบางอย่าง	ต้องทำให้พอดีกับเวลา
งานบางอย่าง	ต้องทำเกินเวลา
	หลวงพ่อสำนึกอยู่สภาพ

หน้าที่ทหาร

ทหารคือ ข้าราชการแผนกหนึ่ง ซึ่งมีความสำคัญไม่น้อยกว่าข้าราชการแผนกอื่น ๆ และที่สำคัญที่สุดก็คือ มีหน้าที่ต้องรบกับข้าศึกศัตรูของประเทศ เพื่อดำรงความเป็นไทยของชาติไว้ มิให้เสียเอกราชและอธิปไตยตกไปเป็นทาสของชนชาติอื่น จะเป็นทหารบก ทหารเรือ หรือทหารอากาศ รวมเรียกว่า “ทหาร” ในที่นี้ การที่บ้านเมือง และชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ยังดำรงคงอยู่เป็นมิ่งขวัญของประชาชนพลเมืองตลอดมาได้นั้น ก็เพราะทหารได้ทำหน้าที่อย่างดีที่สุด ในการต่อสู้ป้องกันศัตรูภายนอกมิให้มารบกวนได้ ในยามปกติประชาชนมักมองไม่เห็นความสำคัญของทหาร เหมือนเรามีปืนอยู่ เมื่อยังไม่มีศัตรูมา ปืนก็ไม่มีค่าอะไร ต่อเมื่อศัตรูรู้ว่าเรามีปืนย่อมต้องเกรงเป็นธรรมดา ไม่กล้าลวนลามง่าย ๆ แต่เราจะต้องพยายามรักษาปืนให้คงสภาพดีอยู่เสมอ เช่น คอยขัดสนิมและใส่น้ำมัน เป็นต้น พร้อมทั้งจะยิงได้ทันทีเมื่อมีความจำเป็น ฉะนั้น ทหารจึงมีภารกิจเป็นหน้าที่ที่ต้องจัดต้องทำมากมายหลายอย่าง จะกล่าวไว้แต่หน้าที่อันจำเป็น ๑๔ ประการ คือ

๑. ทหารต้องมีร่างกายแข็งแรง สุขภาพดีทั้งร่างกาย จิตใจ
๒. จิตใจต้องเข้มแข็งและอดทน บึกบึน กล้าหาญ พร้อมอยู่เสมอที่จะเผชิญกับศัตรูข้าศึกของประเทศชาติทุกโอกาส และยอมเสียสละทรัพย์สินเลือดเนื้อร่างกายตลอดจนชีวิตได้เสมอ
๓. ต้องรักษาเอกราชของชาติยิ่งชีวิต เหนือสิ่งอื่นใดทั้งหมด
๔. มีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ และรัฐบาล ตลอดจนถึงผู้บังคับบัญชาทุกชั้น
๕. ต้องรักษาความลับของทางราชการยิ่งกว่าชีวิต แม้จะถูกศัตรูฆ่าตายก็ยอม แต่ไม่ยอมเปิดเผยความลับเป็นอันขาด
๖. ยามปกติ ทหารก็ช่วยรักษาความสงบเรียบร้อยภายในบ้านเมือง และป้องกันรักษาพระศาสนา อันเป็นที่เคารพนับถือ เป็นหลักแห่งศีลธรรมและวัฒนธรรมของชาติ ซึ่งเป็นของมีอยู่คู่กับชาติมาแต่โบราณกาลสมัย มิให้ใครลบลู่ดูหมิ่นเหยียดหยามได้
๗. ต้องรักษาความยุติธรรมเสมอด้วยชีวิต
๘. ต้องมีศีลธรรมประจำใจ ให้โอกาสแก่ข้าศึกศัตรูผู้ไม่มีทางต่อสู้ หากทางช่วยเหลือผู้ยอมแพ้
๙. ต้องเว้นจากการเป็นนักเลงการพนัน และเจ้าชู้เป็นเด็ดขาด แม้สุราก็ต้องดื่มพอสมควร ไม่กินจนลึ่มสติ คือ ถ้าดื่มบ้างก็ดื่มเพียง “คนกินเหล้า” อย่าให้ถึง “เหล้ากินคน”
๑๐. ต้องซื่อสัตย์ต่อเพื่อนทหารและเป็นมิตรที่ดีของประชาชน

๑๑. ต้องมีความกตัญญูกตเวที ระลึกเสมอถึงอุปการคุณของประชาชนทั้งชาติที่ได้พยายามอาบเหงื่อต่างน้ำแล้วเสียภาษีอากรบำรุงรัฐ เพื่อให้ทหารมีกำลังรักษาประเทศชาติสืบไป

๑๒. ต้องรักษาเกียรติของความเป็นทหาร ไม่ถือโอกาสใช้เครื่องแบบกระทำความผิดใด ๆ อันเป็นการทำลายความสงบสุขของประชาชน

๑๓. ต้องพยายามปรับปรุงตนให้มีความรู้ทันสมัยในวิทยาการทหารใหม่ ๆ ทุกประการ

๑๔. ต้องพยายามประพฤติปฏิบัติ ตามกฎหมายและระเบียบวินัยของทหารอย่างเคร่งครัด

“ชนะคนที่ต่ำกว่า ไม่จัดเป็นชนะที่ดี
ข่มเหงคนที่อ่อนกำลังกว่า ไม่จัดว่าเป็นลูกผู้ชาย
ชนะคนที่กำลังมาก จัดว่าเป็นคนพิเศษ
แต่เจ้าชนะทาสก็ได้ชื่อว่า ชนะดี
คนที่เบียดเบียนคนยอมแพ้ ไม่ชื่อว่าคนดีเลย”
ราชনীติ

หน้าที่พ่อค้า แม่ค้า

การค้าขาย เป็นอาชีพที่ดีชนิดหนึ่งซึ่งผู้ใดประกอบได้ถูกต้องแล้ว ย่อมทำให้มีความร่ำรวยเป็นเศรษฐีได้ ทำให้บ้านเมืองเจริญสวยงามเสมือนเส้นเลือดทำร่างกายให้เจริญและผิวหนังทำให้สวยงามดังกล่าวแล้ว โบราณสอนว่าในโลกนี้มีเศรษฐี ๒ จำพวก คือ เศรษฐีชวานากับเศรษฐีพ่อค้าเท่านั้น เป็นการยืนยันว่าไม่มีเศรษฐีการพนันซึ่งหลายคนยังมัวเมาลุ่มหลง หวังอยู่ว่าตนจะเป็นคนรวยขึ้นเศรษฐีการพนันซึ่งหลายคนยังมัวเมาลุ่มหลง หวังอยู่ว่าตนจะเป็นคนรวยขึ้นเศรษฐีเพราะการพนัน อันการค้าขายนี้ ผู้ชายทำเรียกว่าพ่อค้า ผู้หญิงทำเรียกว่าแม่ค้า สำหรับต่อไปนี้จะเรียกว่าพ่อค้าอย่างเดียว แต่หมายถึงแม่ค้าด้วย หน้าที่พ่อค้านี้เป็นสิ่งที่ละเอียดลออ ต้องประกอบด้วยความฉลาดมีไหวพริบเฉียบแหลมมาก จะกล่าวแต่เพียงเป็นแนวทางดังต่อไปนี้ คือ

๑. ต้องมีตาดี คือ รู้จักสินค้าว่าสิ่งนี้เมื่อซื้อด้วยวิธีนี้ เมื่อขายด้วยวิธีนี้ ทุนต้องใช้เท่านี้ กำไรจะไดเท่านี้
๒. ต้องมีความเชี่ยวชาญในการค้า คือ เข้าใจทั้งในการซื้อสินค้าเข้ามา และจำหน่ายสินค้าออกไปโดยไม่ให้ตกค้าง
๓. ต้องพยายามทำความคุ้นเคยรู้จักกับเศรษฐี หรือคบหาดีผู้มีทรัพย์มาก หากถึงคราวจำเป็นจะได้อาศัยทุนรอนจากท่านเหล่านั้นเรียกว่า เป็นผู้พร้อมพร้อมด้วยที่พึ่ง
๔. ต้องมีความซื่อตรงต่อเอเยนต์ใหญ่ และยี่ปี่ว ซาปี้ว ตลอดจนลูกค้าของตัวเองทำให้เขาไว้วางใจเชื่อถือได้ ถึงมีทุนน้อยก็ยอมทำการค้าได้กว้างขวางใหญ่โต
๕. ต้องแต่งตัวให้พอเหมาะสมแก่ฐานะของการค้าที่ตนดำเนินอยู่ และถ้าค้าย่อยหรือปลีกก็ ต้องแต่งให้พอควรกับสินค้าที่ตนขาย ระวังอย่าให้เกินพอดี ต้องคิดอยู่เสมอว่าเราขายของไม่ใช่ขายตัวเรา
๖. ต้องพยายามจัดตั้งวางสินค้าให้เรียบร้อย หยิบง่าย ดูเห็นง่าย และรักษาให้สะอาดเป็นที่น่าใช้สำหรับประทานของลูกค้า
๗. ต้องเป็นคนไม่ถือตัว ไม่ว่ากรณีใด ๆ แม้ลูกค้าจะด่าว่าหรือพูดจาประชดเสียดสีแดกดันอย่างไรบ้าง ก็ต้องยิ้มหรือหัวเราะและอภัยให้ได้เสมอ
๘. ต้องพูดจาให้อ่อนหวานไพเราะน่าฟัง และพูดแบบกันเองอย่างสนิทสนมกับลูกค้าเป็นปกติ

๙. ต้องรู้จักฤดูกาลของผลิตผลที่จะเกิดขึ้น และซื้อขายให้ถูกตามฤดูกาลและสถานการณ์นั้น ๆ

๑๐. ไม่ควรจะค้าขายสิ่งที่มีผิดกฎหมาย โดยหวังจะให้ร่ำรวยโดยเร็ว

๑๑. ต้องพยายามอดทนต่ออุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในการค้าขาย ค่อย ๆ พิจารณาหาทางแก้ไขอย่างสุขุมรอบคอบ ไม่เลิกล้มกิจการที่ทำไว้ง่าย ๆ

๑๒. พยายามขายเอากำไรแต่เพียงเล็กน้อย ของบางอย่างอาจต้องขายเท่ากับทุน หรือบางครั้งอาจต้องยอมขายทิ้ง ๆ ที่รู้ว่าขาดทุน

๑๓. ต้องหมั่นสังเกตและจดจำไว้ว่า คนนี้หรือจำพวกนี้มาจากถิ่นไหน โง่หรือฉลาด เพื่อต้อนรับด้วยการค้าขายให้ถูกต้องแก่ฐานะของเขา

๑๔. ต้องคอยสดับตรับฟังการขึ้นลงของค่าน้ำเงินเพื่อประกอบการตกลงใจสั่งซื้อหรือรับขายสินค้าไป

๑๕. ไม่ควรขายเชื่อเป็นอันขาด เว้นแต่บางรายที่มีหลักฐานสมควรโดยเคยเห็นใจกันมาแล้ว และตรองให้รอบคอบเสียก่อน แม้กระนั้นก็อย่าให้เชื่อมากเกินไป เมื่อไม่มีหลักประกันที่สมควรกับสินค้าที่จะเชื่อนั้น เพราะผู้ขายเชื่อมักจะล้มจมเสมอ ผลสุดท้ายเหลือแต่บัญชี

๑๖. ต้องมีความละเอียดลออ ละเอียดกระหม่อม ถี่ถ้วน พยายามเก็บเล็กผสมน้อย แม้หียขายครั้งหนึ่งจะได้กำไรเพียงหนึ่งสตางค์หรือครึ่งสตางค์ ก็ยินดีรับ ค่อย ๆ รวบรวมไปที่ละน้อย ๆ ถือว่า ได้ทีละน้อยแต่ได้บ่อยก็มากขึ้นเอง ตัวผึ้งเอาปากคลึงน้ำเกสร ดอกไม้ติดมาทำน้ำผึ้งได้เป็นรังใหญ่ พอเลี้ยงลูกเล็กของมัน คนยังได้อาศัยกินน้ำผึ้งอีก นี่เป็นตัวอย่างของการเก็บหอมรอมริบที่ละน้อย ๆ

๑๗. ต้องมีหลักธรรมประจำใจว่าการค้าขายมี ๒ อย่างคือ ไม่ขาดทุนก็มีกำไร ย่อมเป็นอนิจจัง และไม่มีความแน่นอนว่าการค้าขายคราวนี้จะขาดทุนหรือได้กำไร เวลาขาดทุนก็ไม่ต้องเสียใจ พยายามตัดทอนรายจ่ายลง จะได้เข้าสมดุลพอดำเนินการต่อไปได้หรือเปลี่ยนวิธี เวลามีกำไรก็ไม่ตื่นเต้นจนฟุ้งซ่าน เพราะเห็นเป็นของธรรมดาของการค้าขาย โบราณถือว่าขาดทุนเพราะค้าขายไม่ใช่ความผิดร้ายอะไร ถ้าขาดเพราะเล่นพนันหรือกินเหล้าเมายา จึงจะเป็นความผิดร้ายแรง

ร้านค้า “สถาพรพัฒนา” (ในวัดเวฬุวนาราม)

ร้านค้าตั้งขึ้นเพื่อความหมั่นเวียนของเศรษฐกิจและการศึกษา

๑. เพื่อให้ได้รู้จักค่าของเงินและการค้า

๒. เพื่อให้ได้รู้จักคำว่าประหยัด เพื่อฝึกให้รู้จักใช้ของที่เกิดขึ้นโดยแรงงานของส่วนรวม เป็นการช่วยให้เกิดสามัคคี และช่วยให้คนไม่มีฐานะ และช่วยให้คนที่มีฐานะได้เสียสละ เพื่อให้สมดุลกัน

๓. เพื่อให้คนมีงานทำและให้คนทำงานให้รู้จักพึ่งตนเอง
๔. เพื่อให้ความสะอาดแก่ประชาชนที่มาวัด และเด็กที่อยู่รวมกันเป็นจำนวนมาก
๕. เพื่อมิให้การเงินรั่วไหล และการใช้จ่ายสิ้นเปลืองโดยหาประโยชน์และสาระมิได้เหมือนกับ ตักน้ำใส่ตุ่มรั่ว อาศัยเหตุดังกล่าวแล้ว จึงได้เปิดบริการเด็กขึ้น เงินทุกบาททุกสตางค์ที่ เสียสละเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนวัตถุที่ต้องการ

“อย่ามัวสอนคนอื่น จะลืมสอนตัวเอง”

แพริ่งกลิน

เขามีส่วนเลวบ้างช่างหัวเขา
จงเลือกเอาส่วนดีเขามีอยู่
เป็นประโยชน์โลกบ้างยังน่าดู
ส่วนที่ชั่วอย่าไปรู้ของเขาเลย
จะให้คนมีดีโดยส่วนเดียว
อย่ามัวเที่ยวค้นหาสหายเอ๋ย
เหมือนเที่ยวหาหนวดเต่า ตายเปล่าเลย
ฝึกให้เคยมองแต่ดีมีคุณจริง

พุทธสมาคมตรัง

หน้าที่ผู้ใหญ่ ผู้บังคับบัญชา

ผู้ใหญ่ในที่นี้ มิได้หมายถึงผู้มีอายุตั้งแต่ ๖๐ ปีขึ้นไป ซึ่งเรียกว่าคนแก่นั่นอย่างเดียว แต่หมายถึงผู้มีอำนาจปกครองบังคับบัญชาคนหมู่หนึ่งหรือคณะหนึ่ง ตลอดจนประเทศหนึ่ง หรือหลายประเทศรวมกัน แม้อย่างน้อยที่สุดปกครองตั้งแต่สองคนขึ้นไป และไม่จำกัดอายุว่ามากน้อยเท่าไร เรียกว่า ผู้ใหญ่หรือผู้บังคับบัญชาและบุคคลนั้นจะได้เป็นผู้ใหญ่โดยได้รับการแต่งตั้งจากผู้มีอำนาจสูงขึ้น ไป หรือผู้น้อยได้ยกย่องขึ้นเป็นหัวหน้าหมู่ก็ตาม เรียกว่าผู้ใหญ่ทั้งสิ้น

ผู้ใหญ่ในที่ทั่ว ๆ ไป ท่านจำแนกออกเป็น ๓ ประเภทคือ ผู้ใหญ่โดยชาติกำเนิด คือ เกิดมาในตระกูลพระมหากษัตริย์ เจ้าพระยาหรือมหาเศรษฐีเรียกว่าชาติวุฒิประเภทหนึ่ง ผู้ใหญ่โดยวัยได้แก่ ผู้ที่มีอายุมากตั้งแต่ ๖๐ ปีขึ้นไป หรือมีอายุมากกว่าผู้น้อยเรียกว่า วัยวุฒิประเภทหนึ่ง ผู้ใหญ่โดยคุณหมายถึงผู้ที่มีคุณงามความดี มีความรู้ความสามารถในวิชาการต่าง ๆ เรียกว่าคุณวุฒิประเภทหนึ่ง แต่ผู้ใหญ่ที่จะกล่าวถึงนี้หมายถึงผู้ปกครองคนหรือผู้บังคับบัญชานั้นเอง โดยไม่จำกัดเชื้อชาติ กำเนิด ไม่จำกัดอายุว่ามากหรือน้อย และมีได้จำกัดความรู้ใด ๆ สุดแท้แต่ผู้ใดเป็นผู้ปกครองคน ผู้นั้นเราเรียกว่าผู้ใหญ่

โดยเหตุที่ผู้ใหญ่เป็นผู้มีอำนาจบันดาลประสิทธิ์ประสาทความดีความชั่ว ความเจริญ ความเสื่อม ตลอดจนความสุขความทุกข์ให้แก่คนเป็นจำนวนมาก ผู้น้อยประพุดติเสียหายลักร้อยคนยังไม่เท่าผู้ใหญ่ประพุดติเสียเพียงคนเดียว เพราะในจำนวนร้อยคนที่ประพุดติเสียนั้น ย่อมเป็นความเสื่อมเสียหายเฉพาะตัวโดยมาก และผู้ใหญ่ก็ยังเรียกมาตักเตือนว่ากล่าวสั่งสอนและลงโทษให้กลับตัวกลับใจให้ทำดีเสียใหม่ได้ เรื่องก็จะสงบ แต่ผู้ใหญ่ประพุดติไม่ดีไม่งามเสียเองแล้ว ย่อมเป็นความเสื่อมเสียชื่อเสียงหมดสิ้นทั้งคณะหรือหมู่นั้น ทำความเดือดร้อนให้แก่ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาโดยทั่วกัน และใคร ๆ ก็ไม่กล้าที่จะตักเตือนหรือแนะนำลงโทษอย่างใดด้วย เป็นเหตุให้ผู้ใหญ่ที่ทำผิดแล้วมักไม่ค่อยรู้สึกตัว เนื่องจากเห็นว่าไม่มีว่ากล่าว ถึงแม้เขาจะพุดติฉินนินทา เขาก็พุดลับหลังไม่กล้าพุดต่อหน้า มักจะทำผิดมากขึ้นทุกที ๆ อาศัยหลักนี้ผู้ใหญ่จึงควรมีหลักไว้สำหรับเตือนใจตนเองให้ปฏิบัติหน้าที่ของตนเอง เพื่อเป็นความเจริญแก่ตนเองและหมู่คณะของตน ดังต่อไปนี้

๑. **ต้องอ่านผู้น้อยของตนออก** หมายความว่า ผู้ใหญ่มีผู้น้อยที่อยู่ใต้บังคับบัญชาของตนก็คนจะต้องพยายามค้นคว้าศึกษาสืบสวนให้ทราบถึงอัธยาศัยใจคอ ความประพฤติ ความรู้พิเศษ ว่าคนไหนเป็นอย่างไร ตลอดจนภาวะความเป็นอยู่ทางบ้าน ทางครอบครัวเป็นปกติสุขดีหรือเดือดร้อนประการใด

เพื่อจะพูดจาใช้สอยให้เหมาะแก่ความรู้และอัธยาศัย และเมื่อมีใครถูกฟ้องหรือมีเรื่องไม่ตีเกิดขึ้น ก็จะมีทางพิจารณาวินิจฉัยได้ถูกต้องหรือใกล้เคียงกับความเป็นจริง ไม่หลงฟังแต่ผู้ที่รายงานฟ้องอย่างเดียว

๒. มีจิตใจเอื้อเฟื้อต่อผู้น้อย ผู้ใหญ่ที่ดีย่อมนึกอยู่เสมอว่า ธรรมดาผู้น้อยย่อมมีอะไรน้อยกว่าตนเป็นส่วนมาก เช่น อายุน้อยกว่า ความรู้ต่ำกว่า แม้อายุที่เกิดมาจะมากกว่าก็จริง แต่อายุในการทำงานมักจะน้อยกว่า เงินเดือนก็น้อยกว่า ฐานะความเป็นอยู่ก็ต่ำกว่า เป็นต้น จึงควรตั้งใจเอื้อเฟื้ออารีเอื้อเฟื้อต่อผู้น้อย เอาใจใส่ช่วยเหลือทั้งในด้านความรู้และความเป็นอยู่ตามสมควรแก่กรณี พร้อมทั้งจะให้อภัยความผิดพลาดของผู้น้อยที่ทำโดยไม่เจตนาทุจริตเสมอ

๓. ใช้ธรรมะเป็นอำนาจ คือ การที่ผู้ใหญ่จะให้ผู้น้อยเคารพนับถือกลัวเกรงตนนั้น จะต้องมีความดี คือ ยึดเหตุผลเป็นหลัก แต่ถ้าผู้ใหญ่ถือตัวว่ามียศมีอำนาจทุกอย่างเหนือกว่าผู้น้อย เวลาจะพูดก็พูดด้วยคำขู่ คำดู จะพูดผิดถูกอย่างไร ใครจะขัดขึ้นหรือโต้เถียงอะไรไม่ได้ทั้งสิ้น เพราะถือว่าตัวมีอำนาจ เวลาจะทำอะไรก็ตามมักจะทำตามอำเภอใจ หรือทำตามชอบใจของตน ไม่คำนึงว่าการกระทำนั้นจะผิดถูกหรือเกิดความเดือดร้อนแก่ใคร แม้จะมีผู้ทักท้วงห้ามปรามก็ไม่ยอมฟัง เพราะถือว่าไม่มีใครจะใหญ่กว่าหรือไม่มีใครดีกว่า ผู้น้อยยอมหมดความเคารพนับถือและเกรงใจ ซ้ำยังตีเถียงนินทาต่าง ๆ เรียกว่า ผู้น้อยมีแต่กลัวเกลียดไม่ใช่กลัวเกรง ฉะนั้น ผู้ใหญ่จะทำอะไรจะพูดอะไร ก็ต้องทำและพูดโดยมีเหตุผล ถือเอาควรทำและไม่ควรทำเป็นเกณฑ์ ถึงคราวจะร้อนก็ร้อนเท่าแสงอาทิตย์ ถึงคราวจะเย็นก็เย็นเท่าแสงจันทร์ คือ ไม่ให้ร้อนถึงไหม้และไม่ให้เย็นถึงหนาว ทำตนให้เป็นหลัก เรียกว่าใช้ธรรมะเป็นอำนาจ ย่อมเป็นที่พึ่งของผู้น้อยได้ และเกิดความรักใคร่ เคารพยำเกรงนับถือของผู้น้อย

๔. ถึงคราวขู่ก็ขู่ คราวประคองก็ประคอง ในการปกครองนั้น ผู้น้อยย่อมมีนิสัยต่าง ๆ กัน บางคนก็เป็นคนดีอด้าน ชอบรับและโต้เถียงผู้ใหญ่ บางคนก็เป็นคนอ่อนโยนเรียบร้อยอ่อนน้อมง่าย บางคนก็ชอบยอม บางคนก็ชอบให้ดูว่าเสียก่อนจึงจะทำได้ ฉะนั้น ผู้ใหญ่ซึ่งมีหน้าที่ปกครองจำเป็นต้องใช้วิธีปกครองหลายอย่าง เพื่อให้เหมาะกับนิสัยผู้น้อย เช่น ปล่อยบ้าง ปรามบ้าง ยอบ้าง ดุบ้าง ลงโทษบ้าง ตำหนิดตีเฆี่ยนบ้างตามสมควรแก่บุคคลและเรื่องราวที่เกิดขึ้นนั้น ๆ สุดแต่วิธีไหนจะเหมาะและได้ผล คือ ให้ผู้น้อยกลับตนเป็นคนดีได้ วิธีการปกครองเหล่านั้นแม้จะมีหลายอย่าง แต่เมื่อประมวลแล้วก็มี ๒ อย่างเท่านั้น คือ ขู่กับประคอง ขู่หมายถึงบังคับปรามดุหรือลงโทษอย่างใดอย่างหนึ่งแก่ผู้ทำผิดเพื่อเข็ดหลาบ ผู้น้อยจะได้สำนึกตัวและไม่ทำผิดอีก ประคองหมายถึงบัญชาสั่งสอนปลอบโยน ยกย่องชมเชย ให้อภัยแก่ผู้ที่ทำดี เพื่อให้ผู้น้อยมีกำลังใจในการปฏิบัติงานให้ดียิ่งขึ้น รวมความว่า ขู่กับประคองนี้เหมือนพระเดชกับพระคุณ หรือบังคับกับบัญชา ทั้งสองอย่างนี้ ผู้ใหญ่จะใช้อย่างใดอย่างหนึ่งเฉพาะขู่หรือประคองอย่างเดียวไม่ได้ ขู่ก็เหมือนความร้อน ย่อมมีประโยชน์ทำของที่ยังไม่สุกให้สุก ของที่ยังไม่แห้ง ให้แห้งใช้ได้ตามที่ต้องการ ส่วนประคองก็เหมือนความเย็น ลิงใดร้อนกินไปก็ทำให้เย็นลง ทั้งความร้อนและความเย็น ย่อมสามารถใช้ทำของให้ดีขึ้น และรักษาของที่จะเสียไม่ให้เสียได้ ให้คงสภาพดี เช่น ของสุกแล้วทิ้งไว้เย็นนานจะบูด ก็อุ่นให้ร้อนหรือใส่ภาชนะที่เก็บความร้อนไว้ ก็ทำให้ไม่เสีย

ได้ ผลไม้ที่สุกแล้วอากาศร้อนทำให้งอมจัดและเน่าเสียไว เอาแช่น้ำแข็งหรือใส่ตู้เย็นไว้ก็รักษาผลไม้ไว้ได้นาน ฉะนั้น ผู้ใหญ่ที่ดี เมื่อถึงคราวควรชู้ก็ชู้ เมื่อถึงคราวควรครองก็ครอง มีจิตใจหวังดีสม่ำเสมอ ใคร่ครวญรอบคอบแล้วจึงชู้หรือครอง ไม่กดจนฝ่อและไม่ยกจนเหลิงไป ข้อสำคัญต้องอ่านผู้น้อยออกดังกล่าวแล้วในข้อที่หนึ่งนั้น

๕. ให้ผู้น้อยทำงานที่เหมาะสมแก่ความรู้ความสามารถของเขา คือ ผู้น้อยมีความรู้ความสามารถแค่ไหน ก็ให้เขาทำงานแผนกนั้น งานย่อมสำเร็จเรียบร้อย ไม่ควรจะใช้ส่ง ๆ ไปโดยไม่ทราบว่ามีผู้น้อยมีความรู้และความสามารถหรือเปล่า ถ้าเขายังไม่รู้ต้องฝึกให้รู้ให้เข้าใจดีเสียก่อน แล้วจึงมอบงานนั้นให้ทำ อีกอย่างหนึ่ง ต้องรู้งานนั้นเขาชอบทำหรือไม่ ถ้าเป็นงานที่เขาไม่ชอบ มันก็ขัดกับอัธยาศัย งานมักไม่สำเร็จ หรือสำเร็จแต่ไม่เรียบร้อย ทำให้งานตกไปไม่เจริญขึ้น พยายามเลือกงานที่เขาชอบ ฉะนั้น ต้องอธิบายชี้แจงเหตุผลดีและเสียของงานนั้นให้ทราบ ปฏิบัติใจให้เขามีฉันทะ ความพอใจในงานนั้นเสียก่อน จึงให้ลงมือทำงานนั้น

๖. ต้องพูดจาให้เป็นหลัก เมื่อพูดจากับผู้น้อย ถ้าเป็นเวลางานต้องพยายามพูดให้เป็นเรื่องจริงจัง พูดแล้วไม่กลับกลอกโลเลหรือโอนเอนไปมา พูดให้ผู้น้อยเชื่อถือไว้วางใจได้ ถ้าเป็นเวลาเล่นสนุกสนานก็พูดให้สนุกครั้นครางพอสมควรแก่กาลเทศะ จะพูดเวลาใดก็ตาม ควรเว้นจากการพูดคำเท็จ คำส่อเสียด เพื่อเจ้อ พูดแต่ความจริง คำอ่อนหวาน คำสมานไมตรี และคำที่มีประโยชน์ คำพูดเป็นสิ่งสำคัญของผู้ใหญ่ เพราะผู้ใหญ่ส่วนมากทำงานด้วยปาก ไม่ใช่ด้วยมือ เพราะมือมีเพียงสองมือ แต่งานที่ต้องทำในความรับผิดชอบมีหลายอย่าง ถ้าผู้ใหญ่มัวทำด้วยมือเองทุกอย่างงานก็คั่งค้างมาก ผู้ใหญ่จึงต้องใช้ปากเป็นอาวุธเป็นเครื่องมืออันสำคัญสำหรับทำงาน จะลงมือทำเองก็ทำเพียงเพื่อเป็นตัวอย่างให้ผู้น้อยดูและจำไปเท่านั้น งานมากมายใหญ่โต คำพูดที่ดีเพียงสองสามคำ ย่อมสำเร็จไปได้ด้วยความเรียบร้อย คำพูดที่ดีย่อมเหมือนน้ำมันเครื่องที่ดีหยอดลงไปเครื่องเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ย่อมเป็นเครื่องหล่อลื่นให้เครื่องจักรที่ใหญ่โตหมุนจี๋ ทำงานให้โดยเรียบร้อยตลอดวัน ผู้ใหญ่ที่พูดเป็นพูดไพเราะถูกใจผู้น้อยแล้ว ผู้น้อยก็ทำงานได้อย่างสบายโดยไม่รู้สึกเหน็ดเหนื่อยและสำเร็จลงด้วยดี จึงมีภาษิตว่า **“อาวุธใดในพิภพไม่ลบปาก งานน้อยมากพันฟาดขาดเป็นสิน”** ผู้ใหญ่จึงต้องพยายามพูดให้จริงให้มีประโยชน์และไพเราะน่าฟัง อย่าให้เขาตำหนิได้ว่า **“เป็นผู้ใหญ่ไม่มีหลัก พูดเหมือนไม้ปักขี้ควาย”**

๗. ไม่ตั้งอยู่ในอคติ ๔ ประการ เมื่อมีเหตุการณ์อะไร เช่น จะรับคนเข้าทำงานก็ดี จะไล่คนออกจากงานก็ดี จะเลื่อนเงินเดือนก็ดี หรือจะลงโทษก็ดี ต้องทำด้วยสติปัญญาไตร่ตรองใคร่ครวญให้ละเอียดถี่ถ้วน ระวังไม่ให้อคติประกอบไปด้วยอคติ ๔ ประการ คือ ลำเอียงเพราะความชอบพอรักใคร่ เช่น เห็นว่าตนนี้เป็นพี่เป็นน้อง เพื่อนฝูง จึงรับเข้าทำงานหนึ่ง ลำเอียงเพราะชัง เช่นเกลียดคนนี้จึงไล่ออกจากงานหนึ่ง ลำเอียงเพราะกลัว เช่นกลัวพ่อแม่ของคนนี้ เพราะเป็นผู้มีศักดิ์อำนาจเหนือตนจะโกรธ จึงไม่กล้าลงโทษลูกของเขา แม้จะทำความผิดเสียหายหนึ่ง และลำเอียงเพราะหลง เช่นเลื่อนเงินเดือนให้เท่ากัน แต่ความจริงบางคนก็เกียจทำงานไม่เท่าคนอื่น มักหลบเลี่ยงงานหนึ่ง และตั้งอยู่ในความ

ยุติธรรม ใครผิดก็ว่าไปตามผิด ใครถูกก็ว่าไปตามถูก ย่อมเป็นที่เคารพยำเกรงของผู้น้อย จัดว่าตั้งอยู่ใน
มัชฌิมาปฏิปทา คือ เดินสายกลาง

๘. มีพรหมวิหาร เป็นหลักใจ ได้แก่ ผู้ใหญ่ที่ดีย่อมดำรงตนมั่นคงอยู่ในพรหมวิหารสี่ประการ
เป็นประจำในผู้น้อยเป็นนิจ คือ มีเมตตารักใคร่ปรารถนาให้ผู้น้อยได้รับความร่มเย็นเป็นสุขโดยทั่วกัน ๑
กรุณาสงสารช่วยเหลือผู้คนที่ทุกข์ยากจนเต็มความสามารถ ๑ มุทิตาพลอยยินดีต่อผู้คนที่มีความ
เจริญขึ้น แม้จะได้รับยกย่องดีกว่าตนก็ไม่คิดริษยา ๑ และอุเบกขา วางตนเฉย ๆ ในเวลาให้เห็นผู้น้อย
ต้องได้รับโทษหรือรับความวิบัติที่ตนไม่สามารถจะช่วยให้ หรือตนช่วยแล้วแต่ไม่สำเร็จ ๑

๙. ประพฤติตามสังคหัตถุ ๔ คือ ๑.ให้สิ่งของต่าง ๆ มีเสื้อผ้าและอาหาร เป็นต้น เพื่อ
สงเคราะห์ผู้ที่ยากจน หรือเพื่อเป็นรางวัลในการที่เขาทำงานดี เรียกว่าทาน ๒.เจรจาถ้อยคำที่
ไพเราะอ่อนหวาน เป็นคำที่มีประโยชน์ต่อผู้น้อย จะได้เอาไปคิดหรือทำให้เกิดกำลังใจ เรียกว่า ปิยวาจา
๓. หาโอกาสทำการช่วยเหลือผู้คนที่ทุกข์ยากต่าง ๆ เสมอ ๆ เรียกว่า อัถถจริยา ๔.วางตนสม่ำเสมอต่อ
ผู้คนที่ไม่มีอำนาจเหนือน้อยอย่างเด็ดขาด เห็นว่าผู้คนที่รักสุขเกลียดทุกข์เหมือนตน และไม่
แสดงตัวให้เห็นว่าอ่อนแอหรือโง่งจนเป็นเหตุให้ผู้คนที่ทุกข์ยากได้ ประพฤติให้เหมาะสมต้องด้วยความ
ประสงค์ของผู้คนที่ทุกข์ยาก โดยแสดงตนให้เป็นเหมือนพ่อ เพื่อน พี่ ตามกาลเทศะอันควร เรียกว่า
สมานัตตดา

๑๐. ตรงต่อเวลา เรื่องเวลานี้เป็นสิ่งที่ผู้ใหญ่ต้องพยายามรักษาให้เที่ยงตรงอยู่เสมอ มิฉะนั้น จะ
ทำให้ผู้คนที่ทุกข์ยากและเอาอย่างที่ไม่ดีไปใช้ เช่น ผู้ใหญ่มาทำงานช้ากว่าปกติ ผู้น้อยก็ยอมมาช้าบ้าง หนัก
เข้าใครมาช้า-สาย ก็ไม่กล้าว่ากันได้ เพราะผู้ใหญ่ก็เป็นเสียเอง ยิ่งกว่านั้น งานบางอย่างก็พอจะเสร็จเร็ว
ก็กลับช้ายิ่งขึ้น เพราะรอผู้ใหญ่มาเซ็นเท่านั้น ราษฎรที่มาติดต่อบางที่ต้องเสียงานทั้งวัน ต้องกลับถึง
บ้านค่ำ เพราะเรื่องที่มาติดต่อนั้นผู้คนที่ทุกข์ยากทำเสร็จแล้ว แต่ติดขัดที่ต้องรอผู้ใหญ่ไม่ได้เซ็น บางครั้งผู้ใหญ่
นัดประชุมไว้ ๐๙.๐๐ น. ผู้น้อยมารออยู่แล้ว จนกระทั่งจนเที่ยงผู้ใหญ่จึงมา การประชุมต้องรีบร้อน
เพราะต้องให้เสร็จก่อนเที่ยง ทำให้ไม่ได้ประโยชน์เท่าที่ควร ถ้ายังนัดประชุมราษฎร ผู้ที่ต้องเดินทางจาก
ที่ไกลด้วยแล้ว ย่อมเสียเวลาทำมาหากินของเขาอย่างมาก หากผู้ใหญ่ผิดเวลาในการนัดประชุมบ่อย ๆ
คราวหลังการประชุมก็ไม่ค่อยมีความหมาย ผู้น้อยอาจจะมาบ้างไม่มาบ้างหรือมาช้าเกินเวลาประชุม
ตามผู้ใหญ่เช่นเดียวกัน เมื่อผู้ใหญ่ไม่ค่อยตรงเวลาเสียแล้ว งานต่าง ๆ มักจะเคลื่อนคลาดไปหมด คำสั่ง
ต่าง ๆ หมดความศักดิ์สิทธิ์ ผู้ใหญ่จึงจำเป็นต้องทำตัวให้เป็นคนตรงต่อเวลาทั้งในยามปกติและราชการ
เพื่อเป็นแบบอย่างอันดีของผู้คนที่ทุกข์ยาก

๑๑. วิธีทำงานที่ดี ผู้ใหญ่ต้องมีความรู้ละเอียดในการงานที่อยู่ภายใต้ความรับผิดชอบ และมี
เทคนิคในการทำงานนั้น สามารถจะทำให้เสร็จโดยเร็วและเรียบร้อยกว่าธรรมดา ทั้งอาจสั่งสอนชี้แจง
ให้ผู้คนที่ทุกข์ยากเกิดความรู้อย่างที่เขาคิดเรียนมา และทำให้ดูได้ด้วยไม่ใช้รู้เพียงพูดเท่านั้น รวมความว่ามี
ความรู้ความเข้าใจตั้งแต่งานต่ำที่สุดจนถึงสูงที่สุด เช่น เป็นแม่ทัพก็มีความรู้แจ่มแจ้งตั้งแต่ชั้นพลทหาร

ขึ้นไป หรือเป็นกับตันเรือก็มีความรู้ตั้งแต่หน้าที่กลาสีเรือขึ้นไปทีเดียว และทำได้ตามความรู้นั้นด้วย เพราะงานบางอย่างถ้าทำไม่ถูกวิธีแล้วทำให้งานนั้นต้องใช้คนมาก และเสร็จลงด้วยความยากลำบาก เช่น การยกไม้ซุงขึ้นม้าสำหรับเลื่อย ถ้าจะใช้คนสัก ๑๐ คนก็ยกไม่ขึ้น แต่คนเลื่อยไม้เพียง ๒ คนรู้จักวิธี ค่อย ๆ ดัดไม้ซุงขึ้นมาทีละน้อย ๆ เขาก็เอาไม้ซุงมาเรื่อยได้ เป็นต้น

หน้าที่ผู้น้อย

ผู้น้อย คือผู้ได้บังคับบัญชา ตรงกันข้ามกับผู้ใหญ่อีกแล้ว แต่ไม่ใช่ว่าผู้น้อยจะเป็นคนเลว ทรมานต่ำช้าไม่มีความสำคัญอะไร ความจริงทั้งผู้ใหญ่และผู้น้อยต่างต้องอาศัยซึ่งกันและกันไป จะเป็น ผู้ใหญ่ถ้าไม่มีผู้น้อยยอมให้เป็น ก็เป็นไม่ได้ ถึงจะมีเงินจ้าง ถ้าเขาไม่ชอบเขาก็ไม่ยอมรับจ้าง ถึงจะมี อำนาจ หากเขาเกลียดเขาก็ไม่ยอมอยู่ด้วย แม้จะอยู่ที่อยู่ไปเพราะความจำเป็น กิจการงานยอมดำเนิน ไปด้วยความซุกซลักไม่สะดวก พึงเห็นตัวอย่างเช่น นาฬิกาเครื่องจักรทุกตัวย่อมมีความสำคัญเท่า ๆ กัน ถ้าตัวใดจะเล็กหรือใหญ่ก็ตามมีความสำคัญเท่า ๆ กัน ถ้าตัวใดจะเล็กหรือใหญ่ก็ตามมีความซับซ้อน เป็นต้นว่าหักหรือคด ย่อมเป็นเหตุให้นาฬิกาต้องหยุดไม่หมุนต่อไป หากพอจะเดินไปได้ก็บอกเวลาไม่เที่ยงตรง ฉะนั้น ผู้น้อยก็ไม่ควรจะทำใจหรือเสียใจว่า เราต้องทำงานต่ำ ต้องเหนื่อยมาก ไม่มีเกียรติ ความจริงคนจะมีเกียรตินั้นไม่ใช่อยู่ที่ทำงานต่ำงานสูง แต่อยู่ที่ว่าใครทำงานมาก ใครทำงานน้อย เพราะ เกียรติของคนอยู่ที่ผลของงาน เกียรติของงานอยู่ที่การกระทำ ผู้ใดทำงานมากผู้นั้นย่อมมีเกียรติมาก ผู้ใดทำงานน้อยย่อมมีเกียรติน้อย ผู้ใดไม่ทำงานเลย ผู้นั้นย่อมไม่มีเกียรติเลย ด้วยว่าผลของงานจะเกิด เจริญขึ้นกว้างขวางหรือเสื่อมลง เนื่องด้วยคนทำงานมากหรือทำงานน้อย ไปที่ไหนก็มองเห็นได้ชัด ๆ หมู่ใดคนที่อยู่ทำงานมาก หมู่นั้นก็เจริญมาก หมู่ใดมีแต่เกียจคร้านทำงานย่อหย่อน ทำนิดหนอยไม่ค่อย ทำงานให้จริงจัง หมู่นั้นก็เสื่อม ไม่ว่าจะทางวัดหรือทางบ้าน เมื่อผู้น้อยเป็นคนสำคัญดังกล่าวแล้ว จึงมี หน้าที่เป็นหลักปฏิบัติเพื่อความเจริญของตนเองและหมู่คณะดังต่อไปนี้

๑. ต้องอ่านผู้ใหญ่ที่ปกครองตัวให้ออก ข้อนี้มีนัยเหมือนกับที่ผู้ใหญ่ต้องอ่านผู้น้อยให้ออกฉันใด ผู้น้อยก็ต้องอ่านผู้ใหญ่ออกฉันนั้น ต่างกันแต่เพียงว่าผู้ใหญ่อ่านผู้น้อยนั้นยากกว่า เพราะผู้น้อยนั้นมีหลายคน ยากที่จะเข้าใจอัธยาศัยใจคอได้ดีทุกคน ส่วนผู้ใหญ่มีเพียงคนเดียวหรือมี ๒-๓ คน ผู้น้อย ย่อมมีโอกาสศึกษาสังเกตได้ง่ายกว่า เมื่ออ่านนิสัยของผู้ใหญ่ออกแล้ว ย่อมประพาดิตนให้เป็นที่ถูกใจ ผู้ใหญ่ได้โดยง่าย และการทำงานทั้งหลายก็ยอมดำเนินไปได้ด้วยความสะดวก เรื่องการอ่านผู้ใหญ่ให้ออกเป็นสิ่งจำเป็นที่สุด และสำคัญอย่างยิ่งของผู้น้อย ถ้าอ่านไม่ออกแล้ว การกระทำการพูดทั้งหลายจะพลอยเสียหายหมด

๒. มีความจงรักภักดี เมื่อผู้น้อยได้เข้ามาอยู่ในความปกครองของผู้ใหญ่คนใดด้วยความสมัครใจ หรือเราทำงานอยู่ก่อน เขาแต่งตั้งผู้ใดมาเป็นผู้ปกครอง แม้จะยังไม่รู้จักเลย เบื้องต้นก็ต้องตั้งใจมีความจงรักภักดีก่อน คือ ต้องแสดงความเคารพนับถือ มีความรักใคร่ยกย่องยำเกรงในฐานะที่เป็นผู้ใหญ่ อย่าเพิ่งไปคิดลบหลู่ดูหมิ่นหรือดูถูกความรู้ความสามารถว่าผู้นั้นไม่ได้ คนเก่าต้องดีกว่า เป็น

ต้น จนเป็นเหตุให้จิตใจของเราตั้งไว้ผิด เป็นโทษหลายประการ ทั้งจะทำให้อ่านท่านผู้ใหญ่ไม่ออกด้วย เพราะเมื่อคิดไม่ชอบใจและดูหมิ่นเสียแล้ว ท่านทำอะไรก็เลยเห็นเป็นเรื่องเสียไปหมด ไม่เป็นทางให้ได้พิจารณาโดยรอบคอบ จงนึกเสมอว่า **“ถ้าต้องการให้ผู้ใหญ่รักเรา เราจงรักภักดีต่อท่านก่อนด้วยความจริงใจ”**

๓. ต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่ง เราเป็นผู้ nhỏ มีหน้าที่ต้องเชื่อฟังท่านเป็นส่วนใหญ่ สิ่งใดที่ท่านได้สั่งตามระเบียบหน้าที่ของการงานแล้ว ต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งนั้นโดยเคารพ พยายามกระทำให้สำเร็จตามความมุ่งหมายโดยเรียบร้อย และให้ดีที่สุดเท่าที่ท่านจะทำได้ อย่าคิดว่าพอทำให้เสร็จ ๆ ไปเท่านั้น ผู้ใหญ่ย่อมมีตาสูงกว่า ย่อมเข้าใจได้ทันทีว่าเราตั้งใจทำหรือไม่ ข้อนี้แหละจะเป็นเหตุให้ท่านอ่านเราออกกว่าเป็นคนดีหรือเลวเพียงใด ผลของงานที่เราทำตามคำสั่งนั้นแหละเป็นรายงานอยู่ในตัวเสร็จ อย่าเห็นว่าเป็นงานเล็กน้อยทำลวก ๆ ก็ได้ ผู้ใหญ่จะดีได้ก็ต้องอาศัยทำงานเล็ก ๆ ได้เรียบร้อยที่สุดแล้ว ย่อมเป็นที่ไว้วางใจของผู้ใหญ่ และจะให้ทำงานที่ยากและใหญ่ขึ้นต่อไป เพราะเพียงแต่งงานเล็ก ๆ เรายังทำไม่ได้ดีแล้ว ใครเขาจะไว้วางใจให้ทำงานใหญ่ ๆ ได้เล่า การปฏิบัติตามคำสั่งต้องทำให้ทันการเวลาที่กำหนดไม่ไขปล่อยให้ล่าช้า แม้ทำดีก็กลายเป็นเสียไป เพราะเลยเวลาที่ท่านต้องการเสียแล้ว

๔. ต้องยกย่องชมเชยผู้ใหญ่ในที่ทุกสถาน หมายความว่าเมื่อเรามีโอกาสสนทนากับใคร หรือไปในที่ต่าง ๆ ควรพยายามพูดชมเชยสรรเสริญคุณงามความดีของผู้ใหญ่ตามที่เป็นจริง หากจะมีใครถามถึงความชั่วของผู้ใหญ่บ้าง ถ้าเรารู้ว่าไม่เป็นจริงต้องคัดค้านทันที หากเป็นเรื่องที่ผู้ใหญ่ประพฤติชั่วจริง ก็อย่าพูดจาทำถมเพื่อกลดให้เลวลง หาโอกาสพูดกลบเกลื่อนหรือปฏิเสธว่าไม่ทราบชัด หรืองดพูดเลยจะดีที่สุด

๕. เห็นงานสุจริตเป็นศักดิ์ศรีที่สูงส่ง งานใด ๆ เป็นงานสุจริตผิดกฎหมาย และศีลธรรม ประเพณีอันดีแล้ว ฟังเห็นว่าเป็นงานที่เลวทรามต่ำช้า ไม่ควรกระทำหรือแม้ร่วมมือทำกับผู้อื่น เพราะงานที่ท่านั้นแหละเป็นเครื่องล่อให้ทราบว่าเป็นคนเลวหรือเป็นคนไม่ดีขนาดไหน ทั้งงานสุจริตนั้น ย่อมก่อให้เกิดความเดือดร้อนใจแก่ผู้ทำทั้ง ๓ กาล คือ ก่อนเวลาจะต้องแอบคบคิดโดยไม่ให้ใครล่วงรู้ มีความกระวนกระวายใจตั้งแต่เริ่มแรก ครั้นเวลาทำก็ต้องคอยระแวงระวังข้างหน้าข้างหลัง กลัวแต่จะมีผู้มาพบเห็น กลัวถูกจับไปทำโทษ ครั้นทำแล้วก็ยังต้องคอยหลบหลีกเจ้าหน้าที่ ต้องพยายามปกปิดไม่ให้มีร่องรอยอะไรเหลืออยู่ และยังคงเป็นทุกข์ใจ กลัวจะต้องไปรับโทษตกนรกในชาติหน้าอีก เรียกว่าการทำงานสุจริตนั้นหาเวลาสบายใจไม่ได้เลย จึงไม่ควรทำอย่างยิ่ง ก็งานสุจริตหรือสุจริตนี้มีอะไรเป็นเครื่องวัดเล่า? ฟังถือหลักพิสูจน์ดังนี้ ถ้างานใดทำแล้วถูกกฎหมาย ถูกศีล ถูกธรรม และถูกประเพณี เรียกว่าเป็นงานสุจริต ถ้างานที่ตรงกันข้าม คือ ทำแล้วผิดกฎหมาย ผิดศีล ผิดธรรม ผิดประเพณีอย่างใดอย่างหนึ่ง ชื่อว่าเป็นงานสุจริต

๖. ไม่มุ่งร้ายริษยาผู้ใหญ่ เพราะการที่เรามุ่งร้ายหรือริษยาผู้ใหญ่แล้ว จะหวังให้ผู้ใหญ่รักเรา และปรารถนาดีต่อเราได้อย่างไร และเมื่อผู้ใหญ่ไม่ชอบพอเรา หมดความหวังดีต่อเราแล้ว ความเจริญ

ของเราก็จะต้องหยุดชะงักไม่มีทางที่จะก้าวหน้าได้อีกต่อไป ถึงเราจะทำดีอย่างไร ถ้าผู้ใหญ่ไม่ยกย่องสนับสนุนแล้ว ก็เหมือนแหวนเพชรที่ไม่มีเรือนทองรองรับ ย่อมจะไม่เด่นชัดได้ ฉะนั้นเราต้องตั้งใจดีมีมุกตลกขบขัน พลอยยินดีในความเจริญของผู้ใหญ่ หรือในเมื่อผู้ใหญ่ได้ลาภยศเสมอ ทั้งไม่มีจิตริษยาแกล้งทำงานให้เสียไป พยายามทำงานในความควบคุมของท่านให้ดี และเรียบร้อยที่สุด

๗. ไม่มีนิสัยตื่นเต้น คือ ในเวลาที่ผู้ใหญ่ชมหรือยกย่อง ก็ไม่ฟังหรือรำเริงจนเกินไป เวลาถูกติหรือถูกทำโทษก็ไม่ฝ่อหรือเศร้าโศกจนไม่มีจิตใจทำการงานต่อไป ต้องพยายามระงับสติชมความฟังและความฝ่อไว้ โดยพิจารณาค้นหาเหตุของการที่ได้รับความชมเชยหรือถูกตำหนิว่าเกิดมาจากอะไรแน่ เราได้รับสรรเสริญก็เพราะเราทำความดีอย่างนั้น ๆ และเราได้รับความติเตียนว่ากล่าวลงโทษก็เพราะเราทำความผิดนั้น ๆ เห็นเป็นเรื่องปกติธรรมดา เพราะการทำงานนั้น เมื่อทำแล้วถ้าไม่ถูกก็ต้องผิดอย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่มีใครทำอะไรโดยไม่ผิดเลย นอกจากคนที่ไม่ทำงานเท่านั้น

๘. มีใจหนักแน่นในกิจการงานอันเป็นหน้าที่ คือ เมื่อได้รับมอบหมายให้ทำงานอะไรแล้ว จะต้องตั้งใจให้มั่นคง ไม่โลเลหรือทอดลอยต่อกิจการนั้น แม้ว่าจะงานนั้นจะต้องลำบากตรากตรำ หรือมีอุปสรรคยุ่งยากมากน้อยเพียงไร ก็มีความหนักแน่นอดทนบากบั่นหาวิธีทำทุกอย่างในทางที่ชอบเพื่อให้งานนั้น ๆ สำเร็จไปตามมุ่งหมายของผู้ใหญ่ทุกประการ ไม่ยอมเลิกหรือละทิ้งงานเสียง่าย ๆ

๙. ทำงานมากเห็นเป็นเกียรติและเป็นกำไร ถ้าตนถูกผู้ใหญ่ใช้ให้ทำงานมากกว่าคนอื่น ซึ่งผู้น้อยทั่ว ๆ ไปเขาทำพอสมควรก็เสร็จแล้วเลิกไป ตนเองยังต้องทำต่อไป หรือบางที่ต้องหอบเอางานไปทำนอกเวลาในที่พักอีก จงเห็นว่าเป็นเกียรติ เพราะตนเป็นที่ไว้วางใจของผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่เชื่อในความสามารถของตน ท่านจึงมอบหมายการงานให้ทำมาก ลองคิดดูว่า ทุกวันนี้คนส่วนมากทั่วไปวิ่งหางานทำ พยายามสมัครทำที่โน่นบ้างที่นี้บ้าง ก็มักไม่ค่อยจะได้เพราะคนเต็ม เขาไม่มีความจำเป็นต้องการจ้างไว้ เมื่อไม่มีงานทำใครบ้างจะนับถือว่าเป็นคนดี แม้ในบรรดาผู้ที่ทำงานร่วมกัน มีบ้างไหมที่คนทำงานน้อยแล้วจะได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้มีเกียรติ ท่านอาจจะคิดไปว่าผู้ใหญ่อย่างไรเล่า? เพียงแต่เซ็นชื่อเท่านั้น ใคร ๆ ก็ต้องยกย่องนับถือให้เกียรติผู้ใหญ่ แต่ท่านก็ลืมไปว่าผู้ใหญ่ท่านนั้นแหละทำงานมากกว่าเราหลายเท่าตัว เช่น ท่านมีผู้น้อยอยู่ ๑๐๐ คน ก็เหมือนท่านทำถึง ๑๐๐ เท่า เพราะคน ๑๐๐ คนนั้นท่านใช้ให้ทำจึงทำได้ ผู้ใดทำผิดท่านก็ต้องรับผิดชอบด้วย ส่วนเราเป็นผู้น้อยทำเฉพาะงานที่ท่านใช้และรับผิดชอบเฉพาะงานที่เราทำเท่านั้น ส่วนงานที่คนอื่นทำ แม้เขาทำผิดเราก็ไม่ต้องรับผิดชอบ นี่แหละเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่าการที่ท่านเพียงแต่เซ็นชื่อนั้นไม่ใช่ของง่าย ท่านต้องไตร่ตรองพิจารณาให้รอบคอบเห็นว่าถูกต้องดีแล้ว พร้อมทั้งจะรับผิดชอบได้ด้วย ท่านจึงเซ็นชื่อรับรอง เพราะผู้ใหญ่ที่ดีจะไม่เซ็นชื่อง่าย ๆ ตามที่ผู้น้องเสนอมาเป็นอันขาด ฉะนั้นจึงควรเห็นว่า การได้ทำงานมากนั้นแหละเป็นเกียรติ

๑๐. ตั้งมั่นอยู่ในกตัญญูทเวที หมายความว่า ผู้ใหญ่ที่ปกครองคนทุกคนเชื่อว่าเป็นผู้มีอุปการคุณแก่ผู้น้อยทุกคน ถึงแม้ว่าผู้ใหญ่จะไม่ได้ทำอะไรเป็นพิเศษแก่ผู้น้อยเลยก็ตาม เพียงแต่ท่านได้รับเราเข้าไปให้ทำงานในการบังคับบัญชาของท่านเท่านั้น ก็เชื่อว่ามีอุปการคุณต่อเราแล้ว เพราะถ้าท่านไม่ยอมรับเราเข้าทำงาน เราก็ยอมไม่ได้ทำงาน อันจะทำให้เราเกิดความยากลำบากเนื่องจากไม่มีงานทำแน่นอน เหตุนี้ผู้น้อยจึงควรแสดงความกตัญญูทเวทีต่อผู้ใหญ่ โดยตั้งใจทำงานที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จด้วยดีด้วยความเรียบร้อย และสนองคุณในโอกาสพิเศษ เช่น วันเกิด เป็นต้น หรือช่วยเหลือกิจการส่วนตัวของท่านเท่าที่ตนสามารถทำได้

๑๑. ไม่ดีเสมอผู้ใหญ่โดยทางกาย วาจา และใจ ใจทางการเช่น นั่งเสมอผู้ใหญ่ หรือแสดงกิริยาเอาอย่างผู้ใหญ่ เป็นต้น ในทางวาจา เช่น พูดจากับผู้ใหญ่คล้าย ๆ พูดกับเพื่อน โดยใช้วาจาแสดงความสนิทสนมเกินสมควรที่ผู้น้อยจะพึงกระทำ แม้ผู้ใหญ่ผู้นั้นจะเคยเป็นเพื่อนที่ชอบพอกับตนมาก่อน และยกย่องว่าตนเป็นเพื่อนอย่างเดิม ก็อย่าได้บังอาจแสดงกิริยาดีเสมอในที่ประชุมหรือในที่สาธารณะ และใจของตนก็อย่าได้คิดเปรียบเทียบกับ ผู้ใหญ่ผู้นี้ก็มีมือ เท้า และรูปร่างเหมือนกับเรา ไม่เห็นว่าท่านจะวิเศษกว่าเราอย่างไร เป็นต้น เพราะจะทำให้ตนเกิดความประมาทและทำอะไรผิดพลาดได้เสมอ การดีเสมอนั้นยอมไม่เป็นที่พอใจของผู้ใหญ่ทุก ๆ คน ถึงท่านจะไม่พูดออกมา ท่านก็คิดไว้และทราบนิสัยอันเลวทรามของตนทันที

หน้าที่คฤหัสถ์

คฤหัสถ์ หมายถึง คนทั้งเพศชายและเพศหญิง ซึ่งเรียกว่า ฆราวาสเป็นผู้ครองเรือน จะมีคู่หรือไม่มีคู่ก็ดี และเรียกว่า กุลบุตร กุลธิดา เป็นลูกชายลูกสาวของตระกูลที่ดี หรือกำหนดง่าย ๆ ว่าคนไม่ใช่หน้ากบวช ล้วนอยู่ในความหมายของคำว่า “คฤหัสถ์” ทั้งสิ้น ในที่นี้หน้าที่ของคฤหัสถ์นั้น ความจริงก็คล้ายกับหน้าที่ของมนุษย์ เพราะคฤหัสถ์ก็คือมนุษย์เหมือนกัน แต่หน้าที่ของมนุษย์กล่าวรวมถึงคนทั่ว ๆ เป็นพื้นฐาน ส่วนหน้าที่คฤหัสถ์นี้ประสงค์จะกล่าวถึงผู้ครองเรือนเป็นส่วนเพิ่มเติมจากหน้าที่ของมนุษย์

อันบุคคลผู้จะเป็นคฤหัสถ์ครองเรือนนั้นไม่ใช่ของง่าย แต่ท่านอาจค้านว่าไม่เห็นจะเป็นของยากอะไร เพราะคนทั่ว ๆ ไปใคร ๆ เขาก็อยู่ครองเรือนกันได้ทั้งนั้น ข้าพเจ้าไม่เถียง ใคร ๆ ก็อยู่ครองเรือนได้ แต่การจะครองเรือนให้เป็นไปโดยความสุขสบายปลอดภัย ไม่มีทุกข์ยากนั้นเป็นของไม่ใช่ง่ายนัก พระพุทธองค์จึงตรัสไว้ว่า “การอยู่ครองเรือนไม่ดีเป็นทุกข์” นี้เป็นเครื่องบ่งชี้ที่เดียวว่า คฤหัสถ์หรือฆราวาสผู้ครองเรือนนั้น ถ้าครองดีครองเป็นจึงจะเกิดความสุข ถ้าครองไม่ดี ครองไม่เป็น ครองไม่ถูกตามหน้าที่แล้ว ย่อมเกิดความทุกข์นานาประการ จึงต้องเตือนร้อนนึ่งหน้าตาเหี่ยวแห้ง กินไม่ได้ นอนไม่หลับ กระสับกระส่ายตื่นตึงตังก็มี บางคนถึงกับผูกคอตาย กินยาพิษก็มีไม่ใช่น้อย นั้นแหละโทษของการครองเรือนไม่ดี ฉะนั้น จึงได้เลือกคัดจัดสรรธรรมะ อันเป็นหน้าที่ที่ควรปฏิบัติเพื่อความผาสุกในการเป็นคฤหัสถ์ไว้ดังต่อไปนี้

เบื้องต้น ต้องงดเว้นจากการประพฤติดังนินทา ซึ่งท่านเรียกว่าอบายมุข ๑๑ ข้อ คือ ๑.การเป็นนักร้องสุรา ๒.การเป็นนักร้องผู้หญิง ๓.การเป็นนักร้องการพนัน ๔.การคบคนชั่วเป็นเพื่อน ๕.การเป็นนักร้องเที่ยวกลางคืน ๖.นักร้องเที่ยวดูมหรสพ ๗.การเป็นคนเกียจคร้าน ๘.การเดินทางไกลคนเดียว ๙.การเป็นคนดูร้าย ๑๐.การนอนหลับมาก ๑๑.การเป็นคนเห็นแก่ตัวจัด ทั้ง ๑๑ ข้อนี้เป็นทางนินทาอย่างไร โปรดดูคำอธิบายโดยย่อต่อไป

๑. การเป็นนักร้องสุรา มีโทษหลายอย่าง กล่าวโดยย่อ คือ ๑.พาให้เสียทรัพย์ ๒.กลับก่อการทะเลาะวิวาท ๓.เกิดอาพาธโรคพิษ ๔.ผู้มีปัญญาดูต่ำ ๕.แก้ผ้าได้ไม่ละอาย ๖.ละลายสติปัญญา ๗.มรณาแล้วไปสู่โลกันต์ ๘.บัณฑิตไม่คบ ๙.เป็นเหตุทำชั่วอย่างอื่น ๆ

๒. การเป็นนักแสดงผู้หญิง มีโทษกล่าวโดยย่อ คือ ๑.ทำให้เสียทรัพย์ ๒.ก่อการทะเลาะวิวาท ๓. ทำให้สติปัญญาเสื่อม ๔.บั่นทอนความก้าวหน้า ๕.ไม่มีใครไว้วางใจ ๖.ตายแล้วไปตกนรก ๗.มีลูกกว่ายาก สอนยาก

๓. การเป็นนักแสดงการพนันมีโทษ ๖ อย่าง คือ ๑.ผู้ชนะยอมก่อเวร หมายความว่า ผู้ชนะยอม กำราบใจเมื่อได้ชนะ ครั้นผู้แพ้ไม่มีเงินให้ บางทีก็แยเอาสิ่งของจากผู้ชนะในท่ามกลางประชุมชนและผู้แพ้ ย่อมผูกใจเจ็บคิดว่า เราจะแก้แค้นให้ได้ ๒. ผู้แพ้ย่อมเสียดายทรัพย์ที่เสียไป คือ ย่อมเกิดความเศร้า โศกเสียใจว่าเงินและสิ่งของเราได้หมดไปเสียแล้ว ๓.ทำทรัพย์ให้ฉิบหาย หมายความว่า ผู้เล่นทุกคนยอม มุ่งหมายจะได้ทรัพย์ทั้งสิ้น แต่การพนันนี้ไม่มีเลยที่ให้ใครเกิดความร่ำรวยได้

ตัวอย่างมีมากมาย เช่น เวลานี้มีคนเล่นการพนันทั่วบ้านเมือง จะหาคนเป็นเศรษฐีเพราะการ พนันสักคนไม่ได้เลย ปรากฏแต่ว่าถ้าในถิ่นใดมีการเล่นการพนันกันมาก ถิ่นนั้นก็เกิดความเดือดร้อน ผู้คนยากจนเพราะไม่ทำมาหากินกัน และผู้ร้ายชุกชุมมากผิดปกติ ๔.ไม่มีใครเชื่อถือยศคำ เพราะคนเล่น การพนันทั่วไปนั้น เมื่อหมดเงินแล้วย่อมคิดหาทางลักขโมยและฉ้อโกง ขอบสถบสาบานเก่ง โดยที่สุด รับจ้างเป็นพยานเท็จ จึงไม่มีใครเชื่อถือยศคำ ๕.เป็นที่หมิ่นประมาทของเพื่อนฝูงและคนทั่วไป คือ เพื่อนที่ ดีย่อมดูถูกดูหมิ่นไม่ยอมคบด้วยต่อไป จะมีแต่เพื่อนชั่วที่ถูกฝึการพนันลงด้วยกันเท่านั้น แม้คนทั่วไป ตลอดจนญาติพี่น้อง เขารู้ว่าเป็นนักแสดงการพนัน เขาก็ดูหมิ่นไม่คบด้วย เพราะกลัวจะยืมเงินหรือลัก ขโมยของ ๆ เขา ๖. ไม่มีใครประสงค์จะแต่งงานด้วย ได้แก่ ผู้หญิงที่ดีหรือผู้ปกครองของหญิงที่ดีย่อมมี ความรังเกียจไม่ประสงค์จะให้ลูกของตนแต่งงานด้วย เพราะเกรงจะผลาญทรัพย์สมบัติของเขา เพราะ ส่วนมากนักแสดงการพนันยอมขี้เกียจทำมาหากิน สม่ครใจแต่จะเที่ยวเล่น โดยมากตั้งตัวเองไม่ได้และ เลี้ยงบุตรภรรยาไม่ได้

๔. การคบคนชั่วเป็นเพื่อนมีโทษ ๖ อย่าง คือ ๑.ทำให้เป็นนักแสดงการพนัน ๒.ทำให้เป็นนักแสดง เจ้าชู้ ๓.ทำให้เป็นนักแสดงสุรา ๔.ทำให้เป็นคนหลงเขาด้วยของปลอม เช่นเอาของปลอมไปแลก โดยหลอก ว่าเป็นของดี ๕.ทำให้เป็นคนโกงเขาซึ่งหน้า เช่น ไปซื้อของทำเป็นจับไปจับมาแล้วก็เอาเสียโดยอ้างว่าให้ สตางค์แล้ว ๖.ทำให้เป็นคนหัวไม้ ชอบตริ้นฟันแทง ปล้นสะดมนานาประการ พึงพิจารณาดูจะเห็นว่า เพื่อนชั่วนั้นมีแต่จะชักนำให้เราทำแต่ความชั่วความฉิบหายเท่านั้น นับเป็นทางแห่งความฉิบหายยิ่งกว่า ข้ออื่น ๆ เพราะเป็นนักแสดงการพนันหรือเจ้าชู้ก็ชั่วเพียงอย่างเดียว แต่ถ้าคบเพื่อนชั่วแล้ว มันพาให้ชั่วไป หมดทุกอย่าง ท่านจึงกล่าวเป็นคำเตือนใจไว้ว่า “เมาผู้หญิงหมดราคา เมาสุราหมดสำคัญ เมาพนันหมด ตัว เมาเพื่อนชั่วหมดคน” คือ เสียคนหมดเลย ไม่มีทางจะแก้ไขได้ หมดราคา หมดความสำคัญ หรือ หมดตัว คือ หมดเงินทองนั้นยังพอแก้ไขได้ หมดคนนี้เป็นอันเสียคนไป เรียกว่า ลงอเวจีเลยที่เดียวก็ไม่ได้ เพราะหมดความเป็นคนเสียแล้วก็กลายเป็นสัตว์นรก สัตว์ดิรัจฉาน ฯลฯ

๕. การเป็นนักเลงเที่ยวกลางคืน มีโทษ ๖ อย่าง คือ ๑.ชื่อว่าไม่รักษาตัว เพราะยอมถูกลูกธนูพิษ ขบกัดบ้าง ถูกคนประทุษร้ายโดยง่ายบ้าง อาจตกหลุมหรือสะดุดรากไม้หรือก้อนอิฐ เป็นต้น ทำให้ล้ม เกิดบาดเจ็บขึ้นบ้าง ๒.ชื่อว่าไม่รักษาลูกเมีย เพราะลูกเมียอยู่ข้างหลังยอมว่าแห้ว โจรผู้ร้ายยอมขึ้นทำ อันตรายลูกเมียได้โดยง่าย ลูกไม่ค่อยได้รับการอบรมจากพ่อโดยใกล้ชิด และลูกเห็นตัวอย่างไม่ดีของ พ่อ ภายหลังลูกยอมเที่ยวกลางคืนบ้าง เมียของตนยอมมีชู้ได้โดยง่าย ๓.ชื่อว่าไม่รักษาทรัพย์สมบัติ เพราะเมื่อขโมยรู้ว่าเจ้าของบ้านชอบเที่ยวกลางคืน ก็คอยหาโอกาสในเวลาเจ้าของไม่อยู่ แล้วมาลัก ทรัพย์สมบัติไปได้โดยสะดวก ๔.เป็นที่ระแวงของคนอื่น เพราะเห็นว่าตนเป็นคนเที่ยวกลางคืน ทุกคน ย่อมระแวงว่าตนจะไปเที่ยวลักขโมยหรือสมาคมกับพวกพาลทุจริต ๕.มักถูกใส่ความ เช่น เขามีเรื่อง ของหายหรือตีรันฟันแทงกันที่ไหน ปล้นกันที่ไหน ใคร ๆ ย่อมกล่าวหาว่าตนไปร่วมทำสิ่งไม่ดีนั้น เพราะ ตัวมักจะไม่มีส่วนหลักฐานที่อยู่มั่นคง โดยเหตุที่ตัวไม่ได้อยู่บ้านของตน ใคร ๆ ก็เห็นว่าหายไปในเวลา กลางคืน ๖.ได้รับความลำบากมาก เช่น ลำบากในการที่จะเดินให้ถูกทางพ้นจากหนามและหลุมเพราะ ความมืด เป็นต้น และลำบากที่จะต้องระวังภัยนานาประการ เรื่องใดที่เขาระแวงสงสัยกัน ย่อมตกอยู่ เป็นของผู้นั้น ๗.เสียเวลาที่จะได้ศึกษาค้นคว้าหาความรู้ และเสียเวลาที่จะพักผ่อนหลับนอนให้พอควร จะได้มีแรงไปทำงานในวันรุ่งขึ้น

๖. การเป็นนักเลงเที่ยวดูมหรสพ มีโทษ ๖ อย่าง คือ ๑.มีพื่อนรำ ละคร หรือลิเกที่ไหนไปที่นั้น ๒.ขับร้องที่ไหนไปที่นั้น ๓.ดีดตีตีเป่า หรือดนตรีที่ไหนไปที่นั้น ๔.เสภาที่ไหนไปที่นั้น ๕.เพลงเล่นที่ไหนไป ที่นั้น ๖.เล่นเถิดเทิง คือ การตกลองที่ไหนไปที่นั้น การเที่ยวดูมหรสพที่ว่ามี ๖ อย่างนั้น ที่จริงก็เพราะ เป็นเหตุให้เกิดโทษ คือ ความเสียหายทั้งสิ้น เพราะขึ้นชื่อว่ามหรสพดังที่กล่าวไว้นั้น หรืออย่างอื่นอย่าง ใดก็ตาม ผู้ที่ไปเที่ยวยอมเกิดความเสียหายหลายอย่าง เช่น เสียทรัพย์ เพราะต้องเสียค่าเครื่องแต่งตัว ค่าพาหนะ ค่ากิน เป็นต้น และเสียเวลาทำงานหรือพักผ่อน ถ้าไปดูหลายวันหลายคืน ก็ไม่เป็นอันทำมาหากินให้ทันฤดูกาล ทั้งจะมีโทษเท่ากับผู้ที่เที่ยวกลางคืนเหมือนกัน อย่างไรก็ตาม การดูมหรสพเฉพาะเป็น บางครั้งบางครั้งไม่บ่อยครั้งเกินไป ก็เป็นการพักผ่อนคลายความเหน็ดเหนื่อย อ่อนเพลียใจได้บ้างตาม สมควร ยังดีกว่าไปเที่ยวกลางคืนโดยไม่มีธุระจำเป็น

๗. การเป็นคนเกียจคร้านทำงาน มีโทษ ๖ อย่าง คือ ๑.อ้างว่าหนาวหนักแล้วไม่ทำงาน ๒.อ้างว่า ร้อนหนักแล้วไม่ทำงาน ๓.อ้างว่าเย็นหนักแล้วไม่ทำงาน ๔.อ้างว่าเซ้าหนักแล้วไม่ทำงาน ๕.อ้างว่าหิวหนักแล้ว ไม่ทำงาน ๖.อ้างว่ากระหายหนักแล้วไม่ทำงาน รวมความแล้วโทษของผู้เกียจคร้าน คือ ไม่ทำงาน และ ไม่ใช่มีโทษ ๖ อย่างนี้ ที่จริงมีอย่างเดียว คือ ไม่ได้ทรัพย์ เพราะไม่ได้ทำงาน ด้วยมักอ้างเหตุว่าหนาวหนัก เป็นต้น ทรัพย์ที่มีอยู่ก็ยอมหมดสิ้นไปด้วย พระพุทธเจ้าจึงทรงตรัสไว้ว่า “ประโยชน์ทั้งหลาย (คือ เงิน ทอง เป็นต้น) ย่อมล่วงเลยบุคคลผู้ไม่ทำงานเพราะอ้างว่า หนาวหนัก ร้อนหนัก เย็นหนักไปเสีย ส่วนผู้ใดไม่

กังวลต่อความหนาวร้อนยิ่งกว่าหญ้า ตั้งหน้าทำงานของตน ผู้นั้นยอมไม่เสื่อมจากความสุข และลาภยศ เป็นต้น”

๘. การเดินทางไปไกลคนเดียว เพราะทางไกลย่อมมีอันตรายและความลำบากหลายประการ เช่น ถูกจี้ ปล้น ตีชิง วิ่งราว เป็นต้น แม้อย่างน้อยเกิดโรคเจ็บป่วยขึ้นปัจจุบัน ก็หาใครช่วยเหลือไม่ได้ ถึงเจ็บเล็กน้อยก็อาจตายได้ ฉะนั้น โบราณจึงสอนว่า **“ไปคนเดียวทั่วห้วย สองคนเพื่อนตาย สามคนกลับบ้านได้”** ดังนี้

๙. การเป็นคนดูร้าย ย่อมเป็นที่เกลียดชังของคนทั่วไป ไม่มีใครชอบคบด้วย เมื่อใคร ๆ เกลียดเสียแล้ว จะทำอะไรแม้แต่เล็กน้อยก็ย่อมขัดข้องยอมเป็นทางฉิบหายอันสำคัญ

๑๐. การนอนหลับมาก ย่อมทำให้เป็นคนซบเซา มีนง ง่วงเหงา กลายเป็นคนอ่อนแอ ทำมาหากินอะไรไม่ทันเขา เพราะได้ทำงานแต่เพียงเล็กน้อย มัวแต่นอน ทรัพย์ก็ยอมได้น้อย สมบัติที่มีอยู่บ้างขโมยยอมลักเอาไปได้โดยง่าย เป็นทางฉิบหายโดยแท้ ท่านจึงสอนให้ดูเยี่ยงกา แต่อย่าเอาอย่างกา เพราะกาตื่นไปหากินแต่เช้าตรู่ ให้เอาเป็นเยี่ยงได้ แต่กาเป็นสัตว์ลักเขากิน จึงไม่ควรเอาอย่าง

๑๑. การเป็นคนเห็นแก่ตัวจัดนี้ เป็นทางฉิบหายและเลวร้ายยิ่งกว่าข้อไหน ๆ เพราะทั้ง ๑๐ ข้อนั้นเกิดต้นเหตุแห่งความฉิบหายขึ้นก็เพราะเห็นแก่ตัวจัดทั้งสิ้น เช่น ข้อ ๑. การเป็นนักเลงสุรานี้ที่เสียหายมาก ก็เพราะเห็นแก่ตัวจัด กินเพื่อให้ตัวเมา เพื่อให้เขารู้ว่าตัวเด่น เพื่ออวดตัวว่าฉันไม่กลัวใคร และเพื่อให้ตัวสนุกเต็มที่เท่านั้น จึงได้กินมากจนกลายเป็นคนพูดไม่รู้ภาษา ถ้าเห็นแก่ตัวน้อย ๆ รู้จักประมาณ กินเพียงจิบ ๆ ให้อิ่มร้อนพอกินข้าวได้คล้ายยาธาตุ ก็ไม่เกิดเสียหายมากนัก แม้ข้อ ๑๐ ที่นอนหลับมากก็เพราะเห็นแก่ตัวจัด ต้องการให้ตัวสบายเต็มที่ ไม่อยากให้ตัวไปทำงานลำบาก เป็นต้น

คฤหัสถ์ มีความจำเป็นจะต้องหาทรัพย์สมบัติสร้างฐานะให้เป็นหลักฐาน จึงจะดำเนินการอื่นไปได้ด้วยดี ถ้าขาดทรัพย์อย่างเด็ดขาดแล้วเป็นคฤหัสถ์ก็อยู่ได้ด้วยความลำบาก จะไปพึ่งพาอาศัยใครเขาก็รังเกียจ กลัวว่าจะไปเบียดเบียนเขา และคฤหัสถ์ก็มีหน้าที่ต้องติดต่อกับคนทั่ว ๆ ไป ต้องทำราชพลีเสียภาษีอากรให้แก่รัฐบาลและต้องบำรุงสมณพราหมณ์ทั้งหลาย เพราะฉะนั้นจึงต้องทำความดีมากมายอย่าง แต่ถึงจะบำเพ็ญความดีมากเท่าไร หากไม่เว้นความชั่วเสีย ความดีจะเกิดไม่ได้ เพราะดีกับชั่วมันเป็ข้ำศึกของกันและกันเหมือนร้อนกับเย็น น้ำเย็นต้มให้ร้อน ความเย็นก็หายไป เมื่อทิ้งไว้ความร้อนหมด ความเย็นก็ปรากฏอีก เมื่อพยายามงดเว้นความชั่วดังกล่าวแล้ว ต้องบำเพ็ญคุณธรรมเป็นการสร้างตนให้เป็นหลักฐานด้วยธรรมะสำหรับคฤหัสถ์ ๑๐ ประการ คือ

๑. สัจจะ ความจริง ได้แก่จริงต่อหน้าที่การงาน คือทำงานอะไรให้ทำจริง ๆ ทำให้ถูก ทำให้ดี ทำให้สำเร็จ จริงต่อวาจา เช่น พูดอย่างไรในทางที่ถูกแล้ว ต้องทำอย่างนั้นเป็นต้น จริงต่อเวลา เช่น เคยทำงานเวลาไหน เลิกเวลาไหน ก็ทำและเลิกตรงเวลา นัดใครเวลาไหนก็ไม่ให้พลาดเวลา จริงต่อบุคคล

คือ ชื่อสัตย์ต่อบุคคลที่ตนติดต่อด้วย ไม่ลับปลับโกหกหลอกลวงทำให้เขาไว้วางใจได้สนิท จริงต่อตัวเอง คือ ตัวได้พิจารณาเห็นแล้วว่าอะไรดีอะไรชั่ว และตั้งใจทำสิ่งดีก็พยายามทำไปโดยตลอด แม้นคนอื่นไม่รู้ก็ไม่ยอมโกหกตัวเอง

๒. **ทมะ** รู้จักข่มใจ บังคับฝืนใจตนเองให้ทำความดีตลอดไป ไม่ให้ใจคิดเบื้อหน่าย ท้อถอยออกนอกทาง

๓. **ขันติ** อดทนต่อสิ่งที่อุปสรรคทุกอย่างที่เกิดขึ้น ชัดขวางการงานนั้น ๆ เช่น อดทนต่อความลำบาก อดทนต่อความทุกข์เวทนาความเจ็บไข้ อดทนต่อความเจ็บใจที่ผู้อื่นว่ากล่าวนินทา และเสียดสีโดยตรงก็คือ อดทนต่อกิเลสที่ยั่วให้เกิดราคะโทสะโมหะ

๔. **จาคะ** สละสิ่งที่เป็นข้าศึกแก่จิตใจ สิ่งใดที่จะทำให้จิตใจหดหู่ เศร้าโศก ท้อถอย ต้องสละสิ่งนั้นเสีย

๕. **พยายามแสวงหาผลดีที่หายไป** เพราะเมื่อสิ่งใดหายไป เราเพิกเฉยเสียไม่ติดตามแสวงหากลับมา สิ่งนั้นและสิ่งอื่นก็จะหายไปจนหมด

๖. **หมั่นบูรณะซ่อมแซมของเก่า** เช่น เรือที่อยู่อาศัย หรือเครื่องใช้สอยใด ๆ ที่ทรุดโทรมคร่ำคร่าไป ต้องคอยบูรณะซ่อมแซม เปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้นเสมอ ถ้าปล่อยให้แตกหักผุพังไปเสียแล้ว ย่อมต้องใช้จ่ายทรัพย์มากโดยไม่มีกำหนดในการที่ต้องทำขึ้นใหม่ แม้ผ้าถุงห่มขาด ก็ต้องพยายามเย็บปะชุนไว้ใช้ ไม่ใช่ขาดแล้วทิ้งเลย

๗. **ต้องรู้จักประมาณในการบริโภคสมบัติ** สมบัติใดที่หามาได้แล้วต้องรู้จักกิน รู้จักใช้แต่พอควร สิ่งใดควรกินจึงกิน สิ่งใดควรใช้จึงใช้ ถ้าคฤหัสถ์ไม่รู้รู้จักกินไม่รู้รู้จักใช้แล้ว ตระกูลที่ตนปกครองย่อมถึงความพินาศฉิบหายโดยง่าย

๘. **พยายามรักษาศีลห้าเป็นประจำตลอดชีวิต** อย่ามัวคิดแต่ว่าวันพระหรือวันทำบุญ เราจึงจะรับศีลห้าไปรักษา ควรตั้งใจดเว้นไว้ตลอดไป แม้ตัวจะได้มาวัดหรือไม่ได้มาก็ตาม เพราะศีลนั้นไม่จำเป็นต้องรับจากพระเสมอไป เราตั้งใจดเว้น คือ วิริตเมื่อไรก็เป็นศีลได้เมื่อนั้น การวิริตนั้น คือ การงดเว้นด้วยการสมาทานต่อหน้าพระสงฆ์ก็ดี ต่อหน้าพระพุทธรูปก็ดี ต่อหน้าบุคคลก็ดี ตั้งใจดเว้นตามศีลห้านั้นในใจตัวเองก็ดี ย่อมสำเร็จเป็นศีล เรียกว่า สมาทานวิริต การงดเว้นในเวลาทีประสพเข้า เช่น เราพบกระเป่าเขาส้มทิ้งไว้ เราจะลักไปเสียก็ได้ แต่เราพิจารณาเห็นว่าการลักขโมยนั้นไม่เป็นความดีแล้วก็งดเว้นเสีย ดังนี้ก็สำเร็จเป็นศีล เรียกว่า สัมปัตตวิริต การงดเว้นได้เด็ดตลอดชีวิต ไม่ล่วงศีลห้าเลย รับครั้งเดียวก็สำเร็จเป็นศีล เรียกว่า สมุจเฉตวิริต เมื่อรักษาศีลได้เป็นประจำก็เหมือนหนึ่งมีความสวัสดีมงคลอยู่กับตัวตลอดชีวิต

๙. **คฤหัสถ์จะต้องปฏิบัติต่อนักบวช สมณพราหมณ์** อีกเพราะนักบวชสมณพราหมณ์นี้ เป็นอุดมเพศ เป็นเพศที่สูงและประเสริฐ ท่านจึงยกไว้เป็นทิศเบื้องบน มีพระคุณยิ่งกว่าคนทั่ว ๆ ไป ตัวเรานี้ยังรู้จักดี ชั่ว บาป บุญ คุณ โทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์และอยู่ร่วมกันได้ด้วยความร่วมมือเป็นสุขทุก

วันนี้ ก็ได้อาศัยนักบวชได้ช่วยแนะนำสั่งสอนกันสืบ ๆ มา มิฉะนั้นเราจะได้รับความเดือดร้อนมาก เราผู้ เป็นคฤหัสถ์จึงควรบำรุงท่านพระพุทธรูปเจ้า สอนหน้าที่ที่คฤหัสถ์ควรบำรุงสมณพราหมณ์ด้วยสถาน ๕ ประการคือ

๑. **ประพฤติกายกรรม** ประกอบด้วยเมตตา เช่น การไปวัดด้วยคิดว่า จักซ่อมแซมวัดก็ดี คิดว่าจะไปนิมนต์พระภิกษุสามเณรก็ดี การตักน้ำกรองน้ำถวายพระก็ดี การบิณฑบาตให้พระก็ดี เป็นต้น ชื่อว่ากายกรรมประกอบด้วยเมตตา

๒. **ประพฤติวจีกรรม** ประกอบด้วยเมตตา เช่น ป่าวร้องให้เขาไปทำบุญกับพระก็ดี เปล่ง สาธุในเวลาฟังธรรมก็ดี การพูดจากับพระโดยเคารพอ่อนน้อมก็ดี เป็นต้น ชื่อว่าวจีกรรมประกอบด้วย เมตตา

๓. **ประพฤติมโนกรรมประกอบด้วยเมตตา** เช่น คิดว่าขอให้พระภิกษุสามเณรทั้งหลายจง เป็นผู้มีเมตตา ไม่มีโรคพยาธิเบียดเบียน มีแต่ความสุขความเจริญ เป็นต้น ชื่อว่า มโนกรรม ประกอบด้วยเมตตา

๔. **ไม่ปิดประตูบ้านเรือน** ข้อนี้ไม่ได้หมายความว่า ให้เปิดประตูไว้ แต่ไม่ถวายเป็นสิ่งใด ไม่ทำ สิ่งใดให้เป็นประโยชน์แก่นักบวชผู้ทรงศีลถึงเปิดประตูไว้ เช่นนี้ก็ชื่อว่าปิดประตูไว้ ส่วนผู้ถวายเป็น และ ขวนขวายช่วยเหลือนักบวชอยู่เสมอ ถึงปิดประตูไว้หมด ก็ชื่อว่าเปิดประตูไว้ ฉะนั้น เมื่อนักบวชมาถึง ประตูบ้าน จึงควรทำบุญพอสมควรแก่กำลังทรัพย์และศรัทธาของตน

๕. **ให้อามิส** ถวายปัจจัย ๔ เช่น ถวายอาหารที่ควรเคี้ยวควรฉันในเวลาเช้าถึงเที่ยง ถวาย เครื่องดื่มต่าง ๆ ในเวลาหลังเที่ยงแล้ว ชื่อว่าให้อามิส การบำเพ็ญหน้าที่ทั้งหมดนี้ชื่อว่าได้ทำบุญไว้ ย่อม ได้อานิสงส์ทั้งในปัจจุบันชาตินี้และในอนาคตชาติหน้า

๑๐. **พระราชาก็ดี** ข้าราชการ ผู้กระทำงานแทนต่างพระเนตรพระกรรณก็ดี เป็นผู้มิบัญญัติต่อ ประชาชนพลเมืองเป็นอันมาก พลเมืองได้อาศัยอยู่ภายในประเทศอย่างร่มเย็นเป็นสุข ไม่ต้องเดือดร้อน ด้วยโรคภัย เป็นต้น ฉะนั้น คฤหัสถ์ก็เป็นพลเมืองนั่นเอง จึงควรจะตอบแทนบุญคุณของท่านด้วยการ ปฏิบัติหน้าที่ ๘ ประการคือ

๑. **ตั้งอยู่ในกฎหมายและระเบียบของบ้านเมือง** หมายความว่า สิ่งใดที่ได้มีกฎหมายและ ระเบียบห้ามไว้แล้ว ก็พยายามปฏิบัติตามโดยเคร่งครัด

๒. **ประพฤตินอยู่ในศีลธรรม** สุจริต เป็นตัวอย่างอันดีของอนุชน

๓. **รักษาขนบธรรมเนียมประเพณี** วัฒนธรรมอันดีของชาติไทยไว้

๔. **สิ่งใดเป็นสมบัติของชาติที่สร้างไว้เป็นสาธารณประโยชน์** และทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ เป็นต้น ต้องพยายามช่วยกันรักษาไว้เป็นประโยชน์ของชาติสืบไป

๕. **พยายามหมั่นทำมาหากินโดยสุจริต** สร้างฐานะให้มั่นคงเป็นหลักฐาน

๖. **ยินดีเสียภาษีอากรให้แก่รัฐบาลตามระเบียบ** โดยไม่คิดหลบหลีกหรือหลีกเลี่ยง

๗. คอยพยายามสอดส่องดูว่า ผู้ใดประพฤติผิดกฎหมายและศีลธรรม กระทำการอันเป็นการบ่อนทำลายความสงบสุขและความมั่นคงของประเทศชาติแล้ว ต้องรีบแจ้งเจ้าหน้าที่ให้จัดการทันที

๘. ขอมสละทรัพย์สินสมบัติ เลือดเนื้อและชีวิตได้ในเมื่อถึงคราวที่ชาติต้องการ ระลึกอยู่เสมอว่า เอกราชของชาติยอมเหนือสิ่งอื่นใดทั้งหมด ถ้าเสียเอกราชเราก็เหมือนเสียหมดทุก ๆ อย่าง

“จะไม่ให้เวลาล่วงไปเปล่า โดยปราศจากการงานเลยเป็นอันขาด”

มาร์ติน ลูเธอร์

ปิดฉาก

คราวใดเราได้รับความสุขหรือได้อะไรสมความตั้งใจแล้ว อย่าเพิ่งดีใจว่า เรามีความสุขแล้วหรือหัวเราะร่าเริง เนื่องด้วยความสมหวังนั้น เพราะเมื่อเราได้อะไรสมหวังแล้ว ย่อมต้องได้อะไรที่ไม่สมหวังตามมาในกาลต่อไป และ—

คราวใดเราได้มีความทุกข์อย่างใดหรือผิดหวังจากความตั้งใจไว้ ก็อย่าเพิ่งเสียใจว่า เราเป็นคนมีความทุกข์ไร้ทรัพย์สินอับปัญญา หรือร้องไห้เศร้าโศก เนื่องด้วยความผิดหวังนั้น เพราะเมื่อเราได้ผิดหวังอะไรแล้ว ย่อมต้องได้อะไรที่สมหวังตามมาในกาลต่อไป เพราะ—

ทั้ง ๒ คราวนี้ ไม่มีอะไรต่างกันเลย ควรวางเฉยเสียเถิด แล้วพิจารณาให้เห็นว่า “ซึ่งมัน” ดีกว่า

มีลามมียศ สุขทุกข์ปรากฏ สรรเสริญนิินทา
เลื่อมลามเลื่อมยศ เป็นกฎธรรมดา อย่ามัวโศกา นึกว่า “ซึ่งมัน”